

ARADVÁROS
TANÜGYI TÖRTÉNETE

ARADMEGYE

TANÜGYÉT TÁRGYALÓ FÜGGELÉKKEL.

IRTA :

NÉMETHY KÁROLY,

ARADVÁROSI KÖZS. TANITÓ.

II. KÖTET.

ARAD, 1890.

NYOMATOTT RÉTHY I. ÉS FIÁNÁL.

XXV.

ARADMEGYE TANÜGYE.

A II. KÖTET TARTALMA.

	Lap
Aradmegye tanügye	3
A kir. tanfelügyelő táblás kimutatása	24
Egyéb nevezetes mozzanatok :	
Népoktatási Kör	34
A magyar nyelv az összes népiskolákban kötelező tanárgy	35
A g. k. rom. tanítók nyugdíja	41
Zichy Jenő gróf népnevelési indítványa	42
A g. k. rom. tanítók fizetése	43
Aradmegye és Aradváros monografiája	44
Gyermek-menhelyek	44
Ravna község Józsa nemzetségének visszamagyarosittatása	46
Községi faiskolák	47
Népnevelési és magyarnyelv terjesztési alapítványok	48
Királyi tanfelügyelők	53
Az aradi kir. főgymnásium és főreáliskola	67
Első uj tanárkar	69
Dr. Krausz Pál és Petrovich Ferencz főigazgatók	71
Eddig működött tanárkar	72
Taneszközök	73
Ösztöndíjak	74
Alapítványok	75
Segélyző-egyesület	75
A tanárkar irodalmi működése	76
A tanárkarnak sajtópöre	89
Kereskedelmi akadémia	93
Két miniszteri rendelet	98
Jelentkezett tanulók	98
Tandíj	99
Anyagi fentartás	99
Első tanárkar	100
Az akadémiai czím	101
Ábrai tanulmányi útja	101
Ábrai kineveztetése	103
Rózsa Antal tanár	103
Az első érettségi vizsga	104
Segélyalap	107
Taneszközök	108

	Lap
Hajlék az akadémiának	109
A mostani felügyelő-bizottság	115
A mostani tanárkar	116
Eddig érettségi vizsgát tett tanulók	117
Állami tanítóképezde	121
A Rotter János-féle kereskedelmi és magán reáliskola	139
A Hirschl-féle kereskedelmi iskola	140
Kölcsey-egyesület	143
Első tisztikar	144
1882.	145
Arany-ünnepély	157
1883.	159
Az első zenekari hangverseny	161
A Jókainéhoz intézett levél	164
1884.	165
Kirándulás Monyászára	169
Aradmegye és Aradváros monografiája	171
1885.	171
A monografia szerkesztő bizottsága	173
Fábián-ünnepély	174
1886.	177
Tóth Lőrincz levele	178
Ballagi Mór levele	179
Jász-Nagy-Kun-Szolnok-megye alapítványi levele	181
Dr. Márki levele	182
1887.	184
Salacz Gyuláné	189—190
1888. Sárosy emléktáblája	198
A trencsénmegyei tót gyermekek érkezése	199
1889.	202
A képzőművészeti társulat képkiállítása	202
Az egyesület tagjai	203
A megyei muzeum	204
Az egyesület könyvtára	204
Az Aradvidéki tanítóegylet	209
Alakulás	210
Fiókbizottságok	211
Szakosztályok	212
Tárgyalt kérdések	213
Tanügyi politika	216
Tanítóegyletek országos szövetsége	217
Rill ügye	218
Az egylet irodalmi vállalatai	219
Népirodalom	221
Varga János babonák könyve	226
A III. egyetemes tanítógyűlés	228

	Lap
Vertán Endre »Hagyatékom fiaimnak“	230
Az egyesület tiz éves jubileuma	231
Az egyesületnek második évtizede	232
Krausz indítványa a felekezeti tanítók tagsága tárgyában . . .	232
A Falk országgyűlési képviselőnek átadott memorandum tételei	233
Tanítói ünnepélyek	235
Fafaragászat	241
Női szakosztály	245
Tanszermuzeum	247
Segélyalap	247
Méhész-egyesület	247
Pályatételek	248
Jótekonysági és közszélok	251
Gönczy-Jubileum	251
Eddigi elnökök és jelenlegi tisztikar	257
Tiszteletbeli tagok	257
Alapító tagok	259
Tagok száma	259
Pénzbeli vagyon	259
Elhunyt tagok	260
A közgyűlések helyei	261
Könyvtár	261
Az egyesület 20 évi működésének összegezése	262
IV. egyetemes gyűlés	265
Bohus Zsigmond-féle alapítvány	271
Népnevelési alapítvány	275
Magyar nyelvterjesztési alapítvány	277
Az aradi zenede	281
Daláregyletek	306
Főgymnásium és főreáltanoda Önképzőköre	311
Akadémia önképzőköre	365
Francia nyelvkör	369
Ménesi vinczellér-iskola	373

Aradmegye tanügye.

Mielőtt az újabb korszak tanügyi vívmányairól értekez-ném, szükséges, hogy a tisztelt olvasó figyelmét Kozma Pál, Zarándmegye egykori főispánjának „Zarándvármegye földirati, statisztikai és történeti leírása“ czimű művében előforduló következő érdekes adatra irányítsam. Nevezett adat így szól:

„Zarándvármegye régebben négy, u. m. zarándi, jenői, halmágyi és brádi kerületekből állott; minekutána pedig 1746-ban megcsonkított és két legszebb kerületeitől, a zaránditól és jenőitől, megfosztatott, csak a más két kerülettel maradt;“ stb. stb.

Ezután felsorolja Kozma a zarándi és jenői kerületekhez tartozott községeket; nevezetesen ezek:

a zarándi kerületben:

Zaránd, F.-Varsánd, Komlós, Simánd, Székudvar, Sikló, Ottlaka, Gy.-Varsánd, Pilly, Elek, Mácsa, Kurtics, Erdőhegy, Nadab, Csintye, Somos, Szinitye, Pankota, Siria, Galsa, Kerek, Magyarát, Muszka, Szöllős, Moroda, Kurtakér, Ágris, Aranyág, Almás, Drautz, Dúd, Nagy-Zerind, Apries és Ternova, Taucz, Nádas, Ágya, Apáti, Bélzerind, Barakony, Csermó, F.-Gyarmat, Kerülős, Miske, Seprős, Szintye, Talpas, Vadász, Szomostyést.

A jenői kerületben:

Borosjenő, Gurba, Sikula, Csigirél, Kontrato, Bokszeg, Butyin, Barda, Gross, Vaszoja, Kiszindia, Algyest, Berza, Monyoró, Járkostyó, Járkos, Hódos, Kujed, Ménes, Kresztaménes, Kavna, Lugozó, Silingyia, Gurahonez, Hontzisor, Szaturó, Zöldes, Solymos, Madrizesty, Szakáts, Mazésty, Bontzesd, Bogyesd, Plés, F.-Csill, Al-Csill, Almás, Lunka, Kakaro, Plop.

Szirb, Govosdia, Berendia, Revetis, Róssia, Kraikova, Dombravitza, F.-Krokna, A.-Krokna, Diets, Zimbró, Dults, Vale máre, Fényes, Józshely, Józshás, Hold-Mézes, Sebes, Repszeg, Hertes, Szuszány, Nyágra, Szlatina, Nadalbésty, Minyád, Bohány, Mozesty, Monyásza, Dézna, Láz, Zemérzel, Dontsén, Szelezán, Prezesty, Ravna, Ignésty. (E községek jelenleg Arad megyéhez tartoznak.)

Erre Kozma egy történeti adatot közöl, mely a megyék mult századbéli tanügyi viszonyait teljesen megvilágítja. Ugyanis a t a n o d á k r a áttérve, ezeket írja: „Néhány elemi tanodán kívül nagyobb szerű tanodák a megyében nem léteznek; ezek közül is csak hat tanoda van, mely már több év óta áll fenn, u. m. Nagyhalmágyon volt kettő; egy magyar, melyben az odavaló urasági katolikus lelkész, és egy oláh, melyben a görög nem egyesült vallásuak énekvezére (cantor) tanított. Körösbányán volt és ma is (1848) fennáll kettő; az egyik a bolgár-szerzetes atyák zárdájában, másik pedig a reformátusok mestere lakában tartatik s mindkettőben magyar nyelven foly a tanítás. Brádon hasonlólag volt egy a reformátusok helybeli mestere lakában, és végre Boiczán is egy, mely ma is díszlik; ennek, valamint régebben, ugy jelenleg is a királyi kamara által fizetett tanítója van, de ezen tanodában a német nyelv van divatban, minthogy a tanulók is többnyire német szülők és bányászok gyermekei. Mindezen tanuló-intézetek mellett is a köznép nevelése háttérbe szorulván, a megye rendei, kivált Veszprémmegye közönségének 1838-ban szent. Iván hava 18-án kelt felszólítására, arról komolyabban kezdetek gondolkodni és ugyancsak említett évi karácson hava 11-én tartott közgyűlésükön a népnevelés előmozdítására szükséges terv kidolgozását egy választmányra bízták; mire e választmány a rábizott munkálatot a megye rendeinek 1839-ben április hó 10-én beadván, az egyelőre közleírás végett kiadott, később pedig, u. m. 1841-ben január hó 19-én érdemileg tárgyalatott, elfogadtatott, s a népnevelő-intézet létrehozása megalapított. Ezen terv szerint két középponti tanoda állítottatott fel, az egyik Brádon, másik Nagyhalmágyon, minélfogva a régiebb tanodák ezen helységekben megszűntek, mindenik tanoda

két-két, egy magyar s egy oláh tanítóval láttatott el. A tanodákba vallás- és nemzetkülömbőség nélkül, minden tanulni akaró gyermekek felvétetnek; a tanítóknak szabad lakások mellett, megállított évi fizetésök jár, s ez a birtokosság, valamint a falusi közönségek részéről tett részszerint évenkénti, részszerint egyszeri pénzbeli ajánlatok által biztosítva is van. Az ekkép alakított 2 tanoda 1843-ban április 1-sején kinyitott s azóta hivatásának meglehetősen előmenetellel felel meg; kivált az oláh gyermekek a magyar nyelv megtanulásában nagy igyekezetet mutatnak. — A tanítás tárgyaivá a magyar és oláh olvasás, írás és beszéd, vallás, bibliai történetek, föld és természet ismerete, számvetés, erkölcsi mondások, énekek és vallás szerinti imádságok vannak kitűzve.“

Hogy a tisztelt olvasónak még kiterjedtebb képet nyújthassak, hazánk keleti részében fekvő Erdélylyel határos községek tanügyéről, (s melyek közül több község ma Aradmegyéhez tartozik) álljon itt Kozmának következő statisztikai kimutatása. Érdekességénél fogva szóról-szóra közlöm:

„1846-ik évben szám szerint tanult:

	első félévben		második félévben	
	leány	fiu	leány	fiu
a) Boiczán	22	70	22	59
b) Brádon	11	74	9	62
c) Körösbányán a szerzetesek zárdájában	6	17	5	15
d) Körösbányán a reform. mesternél	5	12	5	10
e) Nagyhalmágyon	7	41	7	45

Ezekon kívül magános tanítást adtak:

f) a kristóry reform. lelkész	6 leánynak,	5 fiunak,
g) a boitzai görög n. egyesült lelkész	8	„
h) a czereczeli g. n. e. lelkész	1	„
i) a hertzegányi g. n. e. lelkész	3	„
k) a rudai „ „	1	„
l) a bukuresdi „ „	3	„
m) a kristóri „ „	2	„
n) a czebei oláh tanító csak télen át	12 fiunak.	„

További érdekes adatokat találunk még t. Rátz Károly reform. lelkész tanítónak 1880-ban a nyilvánosság elé bocsátott „A zarándi egyházmegye története“ című művében, mely Fábrián Gábor, Ember Pál, Kozma Pál s részben Parecz István aradvárosi tanácsos monografiai műveiből merített adatok alapján az eddigi közleményeknél a régi kor tanügyét behatóbban ismerteti meg.

Az „Alsóbb iskolák“ című fejezetben ugyanis a népisiskolákról következőleg értekezik: „Nem szükséges bizonyítgatni, mindenki tudja, hogy a mai értelemben vett népisiskola a reformáció szüleménye, úgy külföldön, mint hazánkban, mint ezt tények — hazai és külföldi példák — egyaránt igazolják. Már magának a protestáns egyháznak eszméje s isteni tisztelete hozta magával a népisiskolák felállítását s rendezését. A protestáns egyház ugyanis, a latin holtnyelv helyett, a nemzeti nyelvet tette mindenütt az isteni tisztelet nyelvévé, minélfogva szükségessé vált — annak megértése végett — a nemzeti nyelv szabályszerű elsajátítása s az azon közlött vallásos és erkölcsi eszmék felfogása, megértése.“ Szerző ennek bizonyítgatására idézi ezután Dévai helyesírástanát, (1538.) Erdősi magyar nyelvtanát, (1539.) stb. stb. „A gyülekezetek alakulásával tehát, folytatja szerző, karöltve járt az iskolák felállítása, igen, mert protestáns szempontból az iskola az egyház előcsarnokának vagy veteményes kertjének tekintetett. Protestáns elvek szerint egyház és iskola egymással elvállhatatlan egybekötetésben állanak; egyik a másikat feltételezi s kölcsönösen áthatja. A mily nélkülözhetetlen az ajtó az épülethez; épp oly nélkülözhetetlen szervei a protestáns egyháznak az iskolák. Mély igazsággal mondja az 1857. április hó 20-án Bécsben az uralkodó Felső elött, a helvét-hitvallású dunántuli, dunamelléki és tiszántuli superintendentiák részéről az egyház és iskola ügyében megjelent küldöttség előterjesztése az iskolákra vonatkozólag: „méltóztassék cs. k. Felsőged presbyteri hatóságaink törvényszerű kiegészítése után az eddigi törvények és gyakorlat szerinti képviseleti alakban összehívandó zsinat tartását lehetővé tenni, s arra kegyelmes engedélyt adni, hogy abban eddigi kanonáinkból hitelveink

alapján a tartozó tisztelettel fogadott törvénytervnek is figyelembe vételével egyházi szerkezetünket nem megváltoztatva, de csak tökéletesítve rendezhessük s egyszersmind iskoláinkat is, melyek egyházi létünknek életgyökerei s ezzel minden körülmények közt folyvást elválhatatlanul összefüggöttek: az 1790. j. évi 26. t. cikk 5. §-a értelmében magunk szervezhessük.“ Szerző e fejezetet azzal végzi: „Bizvást állíthatjuk, hogy ha mindjárt a reformáció kezdetén nem is, de később minden egyháznak volt külön prédikátora s iskolatanítója, bizonyítják ezt a zsinati végzések, bizonyítják közelebbről I. Apaffy Mihály adománylevelei, melyek szerint még az oly csekély népességű egyházakban is, minő volt a ménesi és mikalakai praedikátor mellett „scholamester“ is volt.“

Szerző ezután felsorolja Zaránd egyházmegye hitközségeit, melyek közül — az érintett forrásokat felhasználva, — jelezni fogom azon aradmegyei községeket, melyek in illo tempore a reformációt bevették.

1. Abaad tartozott az aradi főesperességhez már a 14. században. Ma Aradmegyében nincs nyoma.

2. Ágya már a 13-ik században létezett. Hiteles okmányok csak 1772-től datálódnak. Jelenleg a kisjenői járás-hoz tartozik.

3. Almaszeg puszta Aradmegyében. A 15-ik században keletkezett

4. Apa. Ember szerint a község a 17-ik századig tartotta meg e nevet. Ekkor elpusztult s mint Ember állítja, egy Telek nevű egyház létezett is.

5. Apáti létezett már a 15-ik században. Itt apátság volt, melynek romjai ma is láthatók.

6. Ároki létezett már a 14-ik században. Elpusztult.

7. Bandarlak. (Mondorlak.) A 16-ik században volt is reformált egyház.

8. Bassarág h Ó-Pécskához tartozó község.

9. Békás-Össy. („Ösi puszta.“) Ő fensége József főherczeg kisjenői birtokához tartozik. Lelkészei csak 1772-től fogva ismeretesek.

10. Bethlen-Ősi devasztált terület, melyet a seprősi románok ma Boklensónak hívnak.

11. Bikacs ma teljesen ismeretlen.

12. Bike Aradmegyében volt, de helyét eddig nem tudták kipuhatolni.

13. Boros-Megyesről állítják, hogy Pankota és Magyarád vidékén feküdt volna.

14. Borossebes a 16. és 17. században református egyház volt. Legelső lelkészét csak a 18. századból ismerik.

15. Boros-Jenő létezett már a 12. században. Első lelkészét a 16-ik századból ismerik.

16. Csencse. (Csintye.)

17. Csermesi. (Csermő.)

18. Csertelek. Rátz kutatásaiból nyert adatok szerint e község a mai Szentleányfalva helyén feküdt volna.

19. Csigerfalva Pankota közelében.

20. Csimoszlek. A multjáról keveset tudnak, jelenéről csak annyit, hogy ma Aradmegyében sem nevét, sem helyét nem ismerik

21. Csúcs.

22. Csunya-Keszi. (Ma nem létezik.)

23. Csura-Szombat. Ma csak romjai vannak meg a Szombathely felőli tájon.

24. Czipán, ma már nem létezik.

25. Dézna egyházi életéből nincs adat.

26. Egres. (Ágris.)

27. Elek. Csak sejtélem van, hogy e község a 16. és 17. században református volt; mert a történetírók szerint főleg a német és román új telepítvények a karloviczi békekötés előtt majdnem valamennyien reformátusok voltak. Csak 1724-től fogva jöttek német telepítvényesek Elekre.

28. Élésfalva. (Ó- és Uj-Paulis.)

29. Eperjes puszta nem messze Uj-Kigyóstól.

30. Erdőhegy első lelkészét 1713-ból ismerik.

31. Ernye határos volt Ó-Szent-Annával. Ma már nem létezik.

32. Farkastelek Aradmegyében már a 16. században nem létezett.

33. Fajdas. Ilyen nevű község sem fordul már elő Aradmegye községei közt.

34. Fazekas-Varsánd. A 17. századból egyetlen egy lelkésze ismeretes.

35. Fehéregyháza Aradmegyében teljesen ismeretlen már.

36. Fekete-Gyarmat létezett már a 13. században. Első lelkészét 1660-ból ismerik.

37. Féltetek ma pusztá Vadász közelében.

38. Feltót. (Taucz) Mint mondják, a templáriusok hatalmas épületének romjai mai napig is láthatók.

39. Földvár elpusztult.

40. Gábnak már hire-hamva sincs.

41. Gelvács pusztá.

42. Gyelid volt, nincs.

43. Gyorok már 1095-ben létezett. Egyházi adatai többnyire a 17. századból datálódnak.

44. Gyula-Varsánd a 17-ik században lett reformátussá.

45. Halmágy. (L. Kozma.)

46. Haraklián nem létezik már, valamint

47. Háromfalu és

48. Hecsoka sem.

49. Karancs pusztá Erdőhegy közelében.

50. Karolyos (Kerülös) közelében Olveggy nevű zárda romjai még láthatók. A 17. századból 3 lelkészt ismernek.

51. Kasza már nem létezik.

52. Keresztúr kincstári pusztá.

53. Két-Sofron (Sofronya) pusztá.

54. Kewő (Kuin.)

55. Kis-Bárd ma ismeretlen.

56. Kis-Bekény (Bököny) pusztá.

57. Kis-Jenő. A 17. századból 3 lelkésze ismeretes.

58. Komlós, (Ó-Szt-Anna.)

59. Kovácsi. (Kovaszincz) már a 14-ik századból ismeretes.

60. Kurtile (Kurtics). Egyházi multját nem ismerik.
61. Kutas aradmegyei pusztá Kurtics közelében. Egyházi életéről följegyzések nem léteznek;
62. Lőkősháza pusztáról ugyanez mondható,
63. Mácsáról és
64. Magyar-Dadról (Magyarád) szintén.
65. Marián a községek sorában nem fordul elő.
66. Marócz pusztá Vadász határában.
67. Ménes már a 14. századtól fogva ismeretes.
68. Mesth (Muszka),
69. Mikelaka már a 14. századtól fogva ismeretes.
Ma azonban a régi reformált egyháznak nyoma sincs.
70. Miske a 15. században szerepel, mint a Miskey-család birtoka. Sarkadi András Miske utolsó reform. lelkészének állítják s a 17-ik század vége felé ő hirdette volna itt utólszor Isten ígését.
71. Monostor ma Aradmegyében ismeretlen.
72. Nadab igen régi község. A 15. században vára volt, melynek omladéka maig is láthatók.
73. Nagy-Bekény (Butyin.)
74. Nagy-Zerindről már a 12. században tétetik említés. Akkor mint falu a szentjobbi apátság birtoka volt. Egyházi multjáról annyit tudnak csak, hogy 1555-ben mint leányegyház Fekete-Gyarmathoz tartozott. A 18. században ismét kezd szerepelni, mely időből első papja is ismeretes.
75. Nyárev a megye lúthatáráról letűnt.
76. Nyék pusztá.
77. Ottlaka egyházi multjáról nincs adat.
78. Ötvenablakos pusztá.
79. Pankota a 13. századtól fogva már ismeretes.
Csak a 15. században virágzott itt a reformáció.
80. Peély (Nagy-Pél.)
81. Pesti nem létezik már, valamint
82. Pető sem.
83. Pipási Sikulához tartozó pusztá.
84. Rokszin pusztá.
85. Salafe fekűdt Orodmegyében. Ma már ismeretlen.
86. Seprős község Aradmegyében.

87. Septely ismeretlen multu és jelenü szintén.
88. Serfestő.
89. Sikló.
90. Sikula.
91. Simánd egyházi multja ismeretlen.
92. Soly mos először említettik a 15. században.
93. Szomboly és }
94. Szederkény } puszták.
95. Szemlék. (Szemlak) Itt a reformáció a 16-ik században gyökeresedett meg.
96. Szent-Márton reform. egyh. élete ismeretlen.
97. Szent-Pál puszta.
98. Szintye. E községnek a 17. századból csak egy lelkésze Harsányi Mihály ismeretes.
99. Sziond.
100. Szódi nem létezik már.
101. Szőlős. Ennek a multjáról egyebet nem tudnak, mint hogy innen 3 Szöllösy a wittenbergi egyetemen részint 1576-ban, részint 1578-ban tanult.
102. Talpas egyházi multjáról is vajmi keveset tudunk.
103. Taars a sikulai határba van fölvéve.
104. Tamás. (Tamánd.)
105. Tomany nem létezik többé.

106. Torony.

Ezen községről a történetírók azt tán regélik csak, hogy Torony vára és mezővárosa ott terült el hajdanában, hol ma

Arad szab. kir. város

kulturharca oly lélekemelő módon foly.

107. Töperék. (Kis-Pereg) 1787. október 21-én egy volt örményistállóban tartatott az első isteni tisztelet.

108. Tótváradgya. (Tótvárad.) Az erdélyi fejedelemség megszűnván, Tótvárad szintén románokkal telepített be.

109. Csernovics-Ujfalu a 18-ik század elejéig református volt.

110. Zabran Orodmegyében feküdt. Egyebet a községről nem tudhatni.

111. Zaránd. Ember Pál szerint, Zaránd vára már Árpád idejében létezett. Állítják, hogy lakosai a 18-ik századig református magyarok voltak.

112. Zombathel. (Szombathely) a 12-ik században III. Béla idejében az orodi káptalanhoz tartozott.

113. Jászpélynek egykori fekvése ki nem deríthető.

114. Vadász már a 13-ik században község volt. Rómer szerint a vadászti templom Árpád-korbeli építmény. 1669-ben Szegedi Ferencz lett itt lelkészszé.

115. Világosvárról írja t. Rátz: „Ami Világosvár protestáns egyházi multját illeti, arról igen keveset tudunk, nevezetesen, hogy mikor enyészett el az apátság, s mikor honosult meg ott a reformáció s meddig virágzott: mind ezt homály borítja. Annyit mindazáltal kétségtelenül tudunk, hogy egyike a zarándi egyházmegye kitűnő egyházainak, és hogy 1574-től 1582-ig Beythe István volt világosvári lelkész, ki 1582-ben itt nyomatta a kátéját.“

116. Visznok. (Viznik). Mint az egyházmegye, ugy e község is a 18-ik században enyészett el. Jelenleg erdőséggel borított hely, melynek közepén a falu helye s a templom romjai még láthatók. Atzél Péter birtoka.

Az eddig felsorolt községek a reformációnak hivei lévén, már a 15. és 16. században ezekben számbavehető tanügy is kellett, hogy legyen, mert miként t. Rátz művének előszavában megjegyzi: a gyülekezetek alakulásával karöltve járt az iskolák felállítása; s miután a nagyobb részt külföldön tanult lelkészek tanítók is voltak, a tanügy szolgálatában jeles paedagogiai testület is állhatott. Kár, hogy az ama két századból fenmaradt adatok oly hiányosak.

Ezek után bátran állithatjuk, hogy iskolák organizációja a XVIII., sőt némely helyt még csak a XIX. század elején vette kezdetét. Egy általános áttekintést nyújtandó, megtettem ugyan a szükséges kísérleteket, de a mindenütt uralgó adathiány következtében a célnak megfelelő, csak igen ke-

vés értesítést nyertem. Egyébiránt legyünk őszinték és valljuk be nyiltan, hogy a 18-ik században s a 19. század elején tanügynek nem volt nevezhető az, mely kedvéért a megyék vidéki községeiben türtek pókhálós, ronda és rozzant helyiségeket, miket iskoláknak csufoltak, s melynek szolgálatába boldog, boldogtalan, kvalifikált, nem kvalifikált léphetett; valamint tanügy nem volt az, melynek korszakában a zúgiskolák rút szervezete teljes virágjában pompázott, mint országút szélén a kóró s hová a község honorácziójai gyermekeiket bizonyos előszeretettel küldték. (Hisz Aradon még a 70-es években léteztek zúgiskolák. Bold. Gajdos József parancsszavára enyésztek el csak.) Mondjuk tehát, hogy Magyarország a szó szoros értelmében vett népnevelés ügye az alkotmányos korszakban, az 1867. évi XXXVIII. t. cz. életbeléptetésével, nyerte szilárd alapját. S most álljon itt néhány adat annak a bebizonyítására, hogy az utóbb általam jelzett időpont az igazi, a valódi. Csak mutatóványt nyújthatok, a kimerítő leírást más alakban bátoriskodom előterjeszteni. (L. kir. tanfelügyelői táblás kim. 1888^{8/9}-ról.) És most lássuk a nevezetesebb tanügyi mozgalmakat.

A pateleken 1886-ban g. kath. felekezeti iskola létesítettett.

Borosjenőn e század elején volt már róm. kath. felekezeti iskola. Felekezeti jelleggel fenállott az iskola 1879-ig, a midőn községi iskolává alakult. De államsegély daczára sem bírja magát fentartani, mert e segély oly csekély mérvű, hogy jövő fennállását bizony kétesse teszi. (Beküldött adat szerint.)

Csermőn már a 40-es években volt egy r. k. jellegű népiskola, mely azonban sokáig küzdött a megmaradhatóság kérdésével, míg 1875-ben sok viszontagság után létesült a mai állami iskola. Még nagyobb vajadások közt volt az ev. ref. iskola, melynek keletkezése a hatvanas évek közepére esik, de különféle befolyások miatt többszöri megszakításokkal, egy-két évi fennállás, két-három évi szünetelés után végre 1884. óta folyton életben van. — A román iskola élete még annál is varialtabb. A negyvenes évek elején ugyan fennállott már, de tanítványok hiányában bi-

zony csak lézengett. De fenntartotta magát mostanáig és pedig jelenleg már türhető állapotban van. (Mallár állami iskolai t. adatai szerint.)

Déznán. **Török** József, déznai birtokos, 1885-ben a valás- és közoktatásügyi miniszternek saját intenciójából azt az ajánlatot tette, ha Déznán állami iskola létesíttetnék, a költségekhez következőleg kész járulni: iskolatelekül a legszébb helyen álló 2400 □-méter beltelket, az építéshez szükséges összes nyers anyagot teljesen ingyen, az iskola céljaira nyolcz hold jó minőségű szántóföld hasznélvezetét, végre évenként huszonnégy köbméter tüzelő anyagot. — Bár hatna ily példa; mert csak ily módon fogjuk a magyar nyelvet és magyar szellemet sikeresen terjeszteni. De azért az állami iskola nem létezik még.

Glogovácson már e század elején volt két vegyes osztály, jelenleg ott négy vegyes osztály van, négy tanító vezetése alatt, kik közül egyik a kántori teendőket végzi.

Györökön a református iskola 1832-ben alapított. 1882-ig, tehát 50 év alatt, 1283 frtnyi alapítvány tétett. — Az iskolának van könyvtára is, melyet 1882-ben dr. Remetey F. Károly aradi ügyvéd, Lantay Iván, Kunkel Antal, Hofbauer Sándor aradmegyei ügyész, Fényessy Zsigmond, Cseke Jánosné, Borngässer Ádám, Hirschel Mihályné, Gajdos József, Aradmegye volt tanfelügyelője, Koss Imréné, Kotzó Károly közs. jegyző, Badovics Mihály és Rózsa Péter Ede könyvekkel gyarapítottak. Létezik itt még egy róm. kath. és egy görög keleti román vegyes iskola. Mindkettő a 30-as években alapított.

Kisjenőn a róm. kath. iskola 1819-ben alapított József nádor által. Jelenlegi kegyura Ő Fensége József főherczeg. 1882-ben Gajdos József kir. tanfelügyelő lépéseket tett, hogy a kisjenői iskola államosíttassék. Midőn ez ügy Aradmegye közigazgatási bizottságának 1883. évi január 12-én tartott ülésén tárgyalatott, felolvastatott József főherczeg főudvarmesterének egy átírtata, melyben a főherczeg kijelenti, hogy az atyja, a dícső emlékü nádor emléke iránti kegyeletből felállított s jelenleg is általa fentartott iskola állapotán változtatni nem kíván. Ennek

folytán határozottatott, hogy oly értelmű fölterjesztés fog tétetni, melyben javasoltatik majd, hogy ne állittassék fel külön állami iskola, hanem alakittassék át a főhercegi iskola a kor és a törvény követelményeinek megfelelőleg. — Kisjenőnek ma meglehetősen csinos és jól felszerelt iskolája lévén, a tanfelügyelő által czélzott eredmény eléretett. — Kisjenőn létezik továbbá egy görög keleti román vegyes iskola, mely e század elején alapítottatott.

Kovaszincz. Az 1886. évi május 14-én tartott megyei közigazgatási bizottsági ülésen a kir. tanfelügyelő bejelentette, hogy Neszly János közs. jegyző Kovaszinczon magyar tannyelvű iskolát állított fel. Tisztelet oly férfinak, ki Kovaszinczon törzsgyökeres románok közt a magyar nyelvet úgy tudta meghonosítani, hogy ott az ifju román generáció a legszebb kiejtéssel beszéli már a mi édes hazai nyelvünket. Ily férfi nemcsak a miniszter köszönetét, hanem a nemzet háláját is megérdemli. — Fel kell említnünk még azt is, hogy Neszly jegyző a tanítónak évenként a sajátjából fizet 120 frtot. — Éljen!

Mácsa. 1882. évi szeptember 15-én nyitotta meg ünnepélyesen a mácsai uradalomhoz tartozó topillai pusztán az iskolát bold. Gajdos József, volt kir. tanfelügyelő. Az iskolát a saját költségén mélt. **Károlyi Tiborné** grófnő létesítette. A nemes grófnő továbbá 1889-ben a mácsai magyar községi iskolának fentartására 800 frtot s egy Mácsán alapítandó gyermekkert javára 400 frtot ajánlott fel. Itt föléssleges a dicséret, legfeljebb egy szerény levélkét fűzhetünk mi is ama elenyészhetlen babérhoz, mely régóta disziti már e főurnőnek a közjó és közművelődés felé irányuló magasztos törekvését.

Maros-Szlatinán az 1887/8. iskolai év elején **Munk Rezső** gyártulajdonos magyar népiskolát alapított. Azon a vidéken ez iskola nagy horderejű szolgálatot fog tenni a magyarosodási eszmének.

Nagy-Halmágyon a görög kel. rom. felekezeti iskola oly régi, így értesített minket egy ottani tanító, hogy minden utánjárás daczára keletkezésének ideje kifürkészhető nem volt. (Kozma szerint e század elején.) Jelenleg van Hal-

mágyon egy községi magyar tannyelvű osztatlan 6 osztályu iskola és görög kel. rom. iskola 2 fiu- s 2 leányosztálylyal. A magyar iskolának akadtak már jótevői is. Igy 1888-ban az országos magyar iskola-egyesület Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő közbenjárása folytán ez iskola javára 3 évre évi 50—50 frtot szavazott meg, özv. Schercz Józsefné urnő 50 frtot adományozott; Wéber Miksa kishalmági birtokos pedig 3 egymásután következő évre 200—200 frtot ajánlott fel. Igy már könnyü lesz a magyar népnevelést meghonosítani.

Ó-Paulison állami iskolának létesítését határozta el a miniszter. Az építkezésre 1224 frtot szavazott meg. Az iskola valószínűleg az 1889—90. iskolai évben fog megnyitani.

Pankotán, t. i. Ó-Pankotán már 1782-ben II. József császárnak Mária Terézia királynő intézményein alapuló rendeletéből egy ugynevezett scola nationalis trivialis nyílt meg bizonyos Csaszlovszky János világi katolikus vezetése alatt, ki öt évig vezette ezen iskolát; 1787-ben ezen intézet kincstári iskolává alakulván, a ludi magister, vagyis a kath. kántor vezetésére bizatott. 1807-ben az egész község áttelepülésén a mostani Uj-Pankotára, a kath. iskola is áttelepült. 1819-ben a kegyuraság beleegyezésével a katolikusok terhére egy második osztály is nyitattott, 1868-ban pedig ugyancsak a hitközség terhére egy harmadik osztály is nyitattott. 1842-ben egy helv. vall. iskola is keletkezett. Végre 1869-ben egy izr. vall. iskola magán jelleggel keletkezett. 1888-ban a politikai község évi 300 frtnyi segélyezésével egy nyilvános óvoda létesült ugyan, de alkalmas óvónő hiányában ez most egyelőre szünetel. Van ugyan óvoda, de ez egy képesítés nélküli óvónő vezetése alatt a község hozzájárulása nélkül inkább kézimunka iskola. — A kegyelmes kegyurnő Sulkovszky Ida herczegnő hajlandó a hitközség hozzájárulásával a r. k. iskolánál még egy IV. osztályt alapítani. — A pankotai gör. kel. román iskola a jelen század elején alapitattott. — Ez alkalommal meg kell emlékeznünk ft. Szathmáry Géza pankotai plébános urról is, ki a pankotai iskolai könyvtár javára 660 frtot adományozott. E nemes tett

nem azért örökitendő meg, hogy az utókor számára hálára indító emléket képezzen, hanem, hogy hazánk történeti lapjain örök fényben tündököelve, kijelölje azt az ösvényt, melyen a lelkésznek haladnia kell, hogy az egyházat az iskolával szoros összeköttetésbe hozza.

Pécska. (Szomoru István m.-pécskai ig. t.) „Tudósításomat M.-Pécska történelmével kezdem, mivel ez magyarázza meg, hogy tapogatózva, csak 1766-ig tudok fölmenni; 1766-ig nem létezett Magyar-Pécska, csak Pécska. Bár a magyarok 1753-ban telepítették ide; de Pécska két részre csak 1766-ban vált a magyar-oláh-rác lakosok gyakori surlódása miatt. Ekkor már M.-Pécskának 7222 lélekszáma, tehát meglehetősen szűk tanköteles gyermeke volt. Ha ehhez hozzászámítjuk azon szép tisztviselői kart, mit M.-Pécska e korban a kincstári tisztviselőkben birt; ha hozzászámítjuk, hogy M.-Pécskán már a telepítés idejében plébánia volt, biztosra vehetjük, hogy ekkor már iskola volt. Egy öreg ember elbeszélése szerint (ki — melleleg megemlítve — 95 éves,) a mint a polgári község megalakult, iskolát is állított a már meglevő mellé, s így már 1766—70 közt M.-Pécskán két belső tanterem állott fenn. Mindkét tanteremben a növendékek vegyesen tanultak, egyikben az I-ső, a másikban a II-ik osztály. 1710—12-ben állított egy külső iskola is, a midőn a második osztályba csak fiuk vétettek fel. — Az oktatásügy ezen stádiumban volt 1864-ig, a midőn igen tisztelt jelenlegi jegyző urunk: Issekutz Mihály erősebb kezekkel fogta meg az oktatásügy gyepelőjét. Ekkor ugyanis úgy a belső, mint a külső osztályokban a fiuk a leányoktól elválasztattak, s így két tanteremmel — tehát két tanítóval illetve tanítónővel szaporodott a meglevők száma. Még erősebb lendületet vett az ügy a 60-as évek után. Eddig az iskolák róm. kath. felekezeti jellegűek voltak a község által fentartva, 1870-ben községiékké változtattak. 1877-ben egy tanyai, 1878-ban a belső leányosztályok két csoportra választattak, mi ismét egy új állást s tantermet teremtett; 1879-ben ismét egy tanyai, 1885-ben megint egy tanyai, 1886-ban pedig a belső fiu iskola mellé ismét egy új tanítói állás rendszerezített.” Szomoru István tanító ur értesítését azzal

fejezte be ugyan, hogy adatokat lehet még találni a minorták irattárában, mivel 1753 előtt Pécska Aradnak filiája volt, de miután a rendelkezésekre bocsátott s itt közzétett adatok a czélnak teljesen megfelelnek, minden jó hazafiúnak egyéb óhaja nem lehet, mint: vajha hazánk tanügyi történetének megírása körül számos népnevelő Szomorú István tanító példajaként buzgólkodnék! De azért még nem végeztünk ám Pécskával, miután még hátra van az aradi gazdasági egyletnek egy javaslata, mely oda irányult, hogy Ó-Pécskán

gazdasági szakosztálylyal megtoldott felső népiskola

állittassék fel. Mert hát 1885. márczius 9-én a kir. tanfelügyelő jelentette, hogy Ó-Pécska kész egy görög kel. népiskolát gazdasági szakosztálylyal létesíteni, mely célra az iskola építésére 7000 frttal és 35 hold szántófölddel, az iskola fenntartására pedig 5000 frt alappal rendelkezik s egy kész házat is bocsájt rendelkezésre, igérvén, hogy már szeptember elején megnyitja az iskolát. Magyar-Pécska ellenben kijelenti, hogy nem képes egy új iskola fentartására, de egy házat vagy telket ingyen felajánl iskolai célra. Az 1885. év július 18-án tartott aradmegyei közgyűlésen az aradi gazdasági egylet előadva, hogy Pécskán egy földmives iskolát állittat fel a földmivelésügyi miniszter az esetben, ha látja, hogy a megyei törvényhatóság s a megyebeli községek ösztöndijakat alapítanak — kérte a törvényhatóságot, hogy ugy a maga részéről alapítson ösztöndijakat, mint hason oda, hogy a megyebeli tehetős községek szintén alapítsanak ily ösztöndijakat: a közgyűlés az alapítandó földmives iskola javára két 150 frtos ösztöndijas helyet 6 évre szavazott meg s mely ösztöndijak érvényben maradnak még akkor is, ha nevezett intézet nem Pécskán, hanem másutt létesítették, Aradmegye törvényhatósági bizottságán kívül ösztöndijas helyeket szavazott meg továbbá:

gróf Wenckheim Frigyes	három 150	frtos	helyet	6	évre,
Sternthal Adolf	. . .	egy 150	„	„	6 „
Magyar Pécska	. . .	három 150	„	„	6 „

Ő Fensége József Fő-				
herczeg	egy	150	frtos helyet	6 évre,
gróf Zselénszky Róbert	egy	150	" "	6 "
Aradváros	egy	150	" "	6 "
Román-Világos község .	egy	150	" "	6 "
Az aradi gazdasági-				
egylet	két	150	" "	6 "
Vásárhelyi László . .	egy	150	" "	6 "
Pankota község . . .	egy	150	" "	6 "

A 6 évre megszavazott alapítványok összege: **15300 frt.**

— Ez intézet azonban még mai napig sincs létesítve, mert, miként a pécskaiak mondják: „Se ház, se föld, se gyerek nincs.“ — 1887-ben dr. Gaál Jenő országgyűlési képviselő és testvérei Gaál Matild férj. Czigler Gyuláné, valamint ifj. Gaál Sándor bold édes atyjuk néhai Gaál Sándor emlékére 500 frtos alapítványt tettek oly czélből, hogy ez összeg kamataiból Magyar és Román-Pécska iskoláinak szorgalmas tanulói, de első sorban azok, kik a magyar nyelvben dicséretes haladást tettek, jutalmaztassanak.

Seprős. Czárán Tivadar seprősi birtokos és az Aradvidéki tanítóegylet tiszteletbeli elnöke 1882. évi augusztus 14-én egy Seprősön felállítandó magyar iskola részére tizenötezer forintnyi alapítványt azzal a kijelentéssel tett, hogy annak egy részéből iskolaépület létesíttessék, a fennmaradt összeg pedig tőkésítendő, és a jövedelemből a tanító díjazandó. Alapítványozó ur azonban fenntartja magának a megválasztott tanítóra vonatkozó megerősítési jogot azon hozzáadással, hogy elhalálózása után ezen jog a Czárán-családra átszálljon. Két héttel ezután e nemes tanügybarát fenti hazafias tettét azzal tetézte, hogy az alapítványhoz még kétezer forintot adott azzal, hogy ebből az iskolaépület fenntartassék, és a tanítói lak, valamint az iskola részére fűtő-anyag beszereztessek. — Senkit sem lepte meg Czárán urnak eme lélekemelő áldozatkészése, mert ismeretes volt már az ő neve ama időkből, midőn hazánk alkotmányának megteremtésekor a figyelem mindennek előtt kulturális viszonyaink fejlesztése felé irányult, mert akkor ő is volt az Aradvidéki tanítóegylet azon kitűnő baj-

nokainak egyike, kik — a legmagasztosabb ügyért lelkesülve — diadaljuttatása körül az önfeláldozásig munkálkodtak. — 1888-ban Czárán Gergely, seprősi birtokos, ez alapítványi elemi iskola részére egy 500 frt értékű telket ajándékozott. E két adományért a miniszter szintén kifejezte köszönését, de részünkről csak azt kívánjuk, hogy kísérje a két nemes alapítót ama kisdedek áldása, kik ez iskola falai közt megtanulják, hogy miként kell a hazát szeretni s jóléteért áldozni.

Simándról csak annyit tudtunk meg, hogy ott négy iskola van, t. i. egy róm. kath., egy görög keleti nem egyesült, egy görög katolikus és egy izraelita iskola. Valamennyi vegyes. A görög kath. iskola 1854-ben létesített; de mely évben létesült a többi iskola, az minden kutatás dacára földerithető nem volt. (Jöjjön el az iskolai naplók országa!... Szerző.)

Simonyifalván az 1885⁵/₆. iskolai évben mlts. báró Simonyi Lajos védnöksége alatt róm. kath. iskola alapítatott.

Soborsin sok mizerián ment keresztül, mert még a kegyúr, a vinyesti Blüdern nevű uraság is, megtagadta az iskolától a segélyt. (1868-ban.) Pedig csak évi 31 frt 50 kr. lett volna az ő része, miután a soborsini uradalom 147 frttal s a soborsini község a deputatumon kívül 105 frttal járulnak a tanítói fizetéshez. Nem csoda tehát, ha a község állami iskolát kér, annyival is inkább, mivel az iskola költségeinek fedezésére képtelen. — Bámulatos, hogy egy ilyen iskola e század elejétől fogva fennállhatott.

Szent-Leányfalván jól szervezett róm. kath. és reform. iskola létezik. Keletkezésük nem régi. 1888-ban Ő Felsége a király a róm. kath. iskolának 100 forintot adományozott.

Szintye. Szegény az eklézsia, képtelen tehát a szintyei reform. egyházközség iskolát létesíteni; hangzott fel 1888-ban a nemes lelkűeket figyelmeztető jajszó. Mire a kegyadományok csak úgy özönlöttek. És pedig ő fensége József főherczeg az iskola építéséhez 800 □ öl telekkel és 5000 téglával járult; nagys. Őrmos Péter kir. tanácsos, Aradmegeye alispánja gyűjtött 158 frt és 40 krt; gróf Wenck-

heim Frigyes adományozott 100 frtot; a magyar ref. segélyegylet küldött 100 frtot; az aradi Kölcsey-egyesület 40 frtot, gróf Károlyi Tiborné 20 forintot; Ágyán gyült össze 9 forint 50 kr; Arad megye közönsége 3 évre évi 60 frtot szavazott meg; maguk a szintyei magyarok járultak 373 frttal. Főösszeg: 1150 forint; mely az építési költségeket épp fedezte. — Még is csak be lesz váltva ama nagy mondás: „Magyarország nem volt, hanem lesz!”

Uj-Panát község települése 1778-ban Mária Terézia és II. József uralkodása alatt történt. 1780-ban létezett itt már iskola. Az első tanító irni és olvasni tudó paraszt ember volt. 1780-tól 1836-ig csak egy tanteremből állott az iskola; 1836-tól 1882-ig már két tanteremben folyt a tanítás, és 1882. óta már három tanterem van. Jellegre nézve ez iskola 1872-ig róm. kath. jellegű volt, mely időpontban községivé lett kinyilvánítva. Vallásos német lakosokból álló község és községi iskola! Valjon nem-e álliberalizmus teremtette itt meg e jelleget? Bizony nem; mert a ki Aradmegye kulturális viszonyait ismeri, az e kérdésben legalább Aradmegyében közművelődési törekvést, de álliberalizmust fölfedezni nem fog.

Világos. (Krausz Jakab világosi igazgató-tanítónak közleményét érdekességénél fogva egész terjedelmében közöljük.) „A paedagógiát — oly értelemben, mint széles ez országban — ember-emlékezet óta mivelték Világoson is. Az iskola, mint az anyaszentegyház leánya, oly szerepet játszott, mint a fejlődő leány a magába szerelmes, s daczára ránczainak, még mindig tetszelegni s uralkodni vágyó mostoha mellett. Adott ministránsokat, harangozókat és — miután egyebet nem tanítottak (?) mint katekizmust, — rosz hívőket. De ne lebbentsük fel a multak fátyolát, — olyan volt az idő . . . Lendületet nyert az iskola, vagyis a nép gyermekeinek tanítására irányított törekvés a 40-es és 50-es években, a midőn **Bohus-Szőgyény Antónia** urnő pártfogásába vette s hathatósan gyámolította. Mily irányu s eredményű lehetett, vallomást tesznek egy Nagy József, szép emlékü aradi kartársunk, Dick J. (igen szép névre tett szert Nagy-Varacson

mint tanítóképző-tanár) s ha jól emlékszem, a kisednevelés terén Zirzen Jankával is találkozunk. Ugyanabban az időben a leányok már külön kézimunka iskolába jártak. — Önálló fejlődésnek indult az ügy 1871-ben, midőn a nép Bohus István nagybirtokos és Zorád Ferencz jegyző vezetésére az iskolát községivé nyilvánította s a tanítói hivatalt a kántori teendőktől elválasztotta. Tényleg ez csak 1874-ben lett keresztülvive, midőn Bohus István helyébe Bohus László foglalta el az iskolaszéki elnökséget. Most rohamosan megindult. 1874-ben egy tanító, egy tanterem, 1876-ban két tanító, két tanterem. Ugyan most külön kézimunka tanítónő. 1878-ban egy tanítónővel és egy harmadik tanteremmel lettünk gazdagabbak, mely utóbbi az állam költségén lett felállítva s tartatik fenn ma is. Nem hagyhatom említés nélkül, hogy az általam minden évben rendezett „gyermek színelőadások“ jövedelme sokban járult ahhoz, hogy ma minden tanterem teljesen s legjobban van berendezve. Van tanszer-gyűjteményünk, ásvány-gyűjteményünk, gyermekkönyvtárunk, berendezett torna-helyiségünk. A gyermekek 6 osztályban a miniszteri tanterv értelmében oktattatnak, s daczára, hogy az iskolába járó gyermekek $\frac{3}{4}$ része német ajku, a tanítás nyelve mind a 6 osztályban tisztán magyar. — Félbe kell hagynom az írást, mert hí a kötelesség. Most osztom ki az ebédet, mert tudnod kell, hogy iskolám a téli időben tápintézet is. Naponkint 70—80 szegénytanuló kap meleg ételt.“ — E szép közleményt azzal van szerencsém befejezni, hogy Deutch József, világosi regále haszonbérő, Magyar- és Román-Világos községek részére 300—300 forintnyi alapítványt tett azon czélból, hogy annak kamatai évenkint egy-egy jó tanuló felruházatására fordíttassék.

Zsigmondháznak 1886. óta van egy községi iskolája, melyet jelenleg 68 részint fiu-, részint leánynövendék látogat. Örvendetes tény gyanánt fölemlíthetjük, hogy ez iskolának román nemzetiségű tanítója, Párián János, német ajku tanulóinak magyarosodása körül elismerést érdemlő módon buzgólkodik. Méltó vetélytársa e téren Momák Florián e község derék jegyzője és iskolaszéki elnök, ki román

létére a tanítót feladatában támogatja. Ennek elismeréseül a Kölcsey egyesület többször részesítette már ez iskolát pénzbeli segélyben.

*

Ezek után Aradmegye tanügyének a jelenben már a legkedvezőbbnek nevezhető állapotáról, kimerítő adatokon alapuló kimutatással szolgálni óhajtván, közlöm a kir. tanfelügyelőnek erre vonatkozó 1888/9-ik évi táblás kimutatását. Ezen fontos hivatalos okmány szerint az iskolák létszáma és iskolalátogatás az alábbiakban van feltüntetve.

A jelzett kimutatásban szereplő adatok meglepők ugyan, miután most már oly községekben is találunk iskolát, hol az alkotmányos aeráig az iskolát tán még hirtől sem ismerték, és oly tömeges iskolalátogatásra akadunk, mely még a könnyenrivőben is kételyt ébreszthetne, de számolva azon közegek erélyével s hazafias buzgalmával, kiknek kezeibe Aradmegye népnevelésügye letéve van, és kiknek ma már egy a modern követelményeknek megfelelni képes tanítótestület rendelkezésükre áll, nézetem szerint sem meglepetésnek, sem kételyeknek helyük nincsen. Mellesleg szabadjon még megjegyezni, hogy a midőn egy a modern követelményeknek megfelelni képes tanítótestületről említést tettem, hiu ábrándnak egyáltalán nem hódoltam, miután elvitázhatatlan tény, hogy Aradmegyének utolsó román faluja is, — pedig e fajta községekben a tanügy még egy évtized előtt paragon hevert — iskolaügyét reformálni s a nem hivatott apostolokat hivatottakkal pótolni sietett.

A kir. tanfelügyelő urnak táblás kimutatását előbb községenként részletezve, később főösszegekben egyéb adatokkal kiegészítve közlöm és pedig következőkép:

Folyó szám	A község neve	Az iskola jellege és fokozata	Hány iskola van	Iskolába járt	Iskolába nem járt	Ismétlő iskolába járt
1	Acsucza	G. k. r. el. vegy.	1	44	10	—
2	Acsuva	„	1	30	66	—
3	Al-Csill	„	1	81	46	—
4	Csat. Vojvodiny Algyest	„	1	44	87	—
5	Almás	G. k. r. el. fiú és l. isk.	2	74	211	—
6	Almás-Kamarás	R. k. magy. el. vegy.	1	267	39	86
7	Apateleak	G. k. és ág. el. v.	2	160	18	52
8	Apáti	G. k. rom. el. v.	2	148	37	30
9	Aranyág	„	1	125	—	39
10	Ágriss	G. k. r. el. fiú és leány	2	202	254	26
11	Ágys	Ref. el. fiú és leány	2	235	70	68
12	Baja	G. k. rom. el. vegy.	1	97	—	10
13	Baltyele	„	1	22	7	—
14	Banesa	„	1	28	—	6
15	Barakony	„	1	29	133	—
16	Battucza	„	1	20	46	—
17	Berindia	„	1	32	20	—
18	Berza	„	1	70	121	16
19	Bélzerind	Reform. vegy.	1	19	20	—
20	Berzova	G. k. r. és g. kat. e. v.	2	128	136	29
21	Budesd	G. k. rom. el. v.	1	25	—	4
22	Bogyesd	„	1	30	—	—
23	Bogyest	„	1	112	13	25
24	Bohány	„	1	53	20	—
25	Bokszeg	G. k. r. és g. k. el. v.	2	208	10	56
26	Bonczesd	G. k. rom. el. vegy.	1	92	—	17
27	Boros-Jenő	Közs. és g. k. r. el. v.	4	206	208	—

Folyó szám	A község neve	Az iskola jellege és fokozata	Hány iskola van	Iskolába járt	Iskolábanem járt	Ismétlő iskolába járt
28	Brusztur	G. k. rom. el. vegy.	1	38	—	6
29	Boros-Sebes	R. k. o. ref. o. g. k. r. o.	3	189	19	—
30	Brusztureszk	—	—	26	—	—
31	Buttyin	R. k., g. k. r. fu és l., Izr. vegyes	4	293	—	56
32	Czermura	—	—	csatl. 11	—	—
33	Czohesd	—	—	csatl. 40	—	—
34	Csicsér	G. kel. rom. v.	1	62	88	6
35	Csintye	„	1	62	71	8
36	Csermő	All. v., g. k. r. vegy., Ref. vegy.	3	225	225	42
37	Cs.-Simánd	G. k. r. v., g. kath. v.	2	133	115	22
38	Csúcs	G. kel. rom. vegy.	1	31	20	—
39	Dezsőháza	Róm. kath. vegy.	1	61	31	—
40	Dézna	R. k. v., g. k. r. v.	2	93	32	13
41	Diets	G. kel. r. vegy.	1	30	145	—
42	Doncsény	„	1	35	—	7
43	Draucz	„	1	153	—	24
44	Dulcsele	csatl.	—	30	—	—
45	Dumbrava	G. k. rom. vegy.	1	42	—	12
46	Dumbrovicza	„	1	30	64	—
47	Dúúd	„	1	129	18	20
48	Edl-Simánd	R. k. v., g. kel. r. v., Izr. vegy.	3	251	12	67
49	Elek	Községi vegy.	1	487	189	—
50	Erdőhegy	Ref. fu isk., ref. l. isk., g. k. r. v.	3	206	218	9
51	Fakert	Róm. kath. vegy.	1	223	23	70
52	Fekete-Gyarmat	Ref. fu és leány	2	194	—	26
53	Felménés	G. kat. vegy.	1	33	96	—
54	Fényes	G. kel. rom. vegy.	1	69	—	15

Folyó szám	A község neve	Az iskola jellege és fokozata	Hány iskola van	Iskolába járt	Iskolába nem járt	Ismétlő iskolába járt
55	Forrai N.-Iratos	Róm. kath. vegyes	1	76	98	—
56	Galsa	R. k. v., g. k. r. v.	2	211	50	23
57	Glogovác	R. k. fn, leány és v.	3	737	52	270
58	Govasdia	G. k. rom. v.	1	79	—	21
59	Govosdia	„	1	115	—	22
60	Groos	Csall.	—	10	—	4
61	Gross	G. k. rom. v.	1	143	19	13
62	Gurahoncz	„	1	39	—	6
63	Gúravo	„	1	66	—	23
64	Gurba	G. kath. vegy.	1	166	—	70
65	Gyarmata	G. kel. rom. vegy.	1	28	105	—
66	Gyorok	Róm. kath. v., ref. v., g. kel. rom. v.	3	190	—	45
67	Gy.-Varsánd	Róm. k. v., g. k. r. v., g. k. r. v.	3	276	—	—
68	Gyulicza	G. kel. rom. vegy.	1	150	—	24
69	Halalis	„	1	45	15	10
70	Hódos	„	1	33	73	—
71	Holdmészes	„	1	63	—	26
72	Honczisor	„	1	77	—	18
73	Ignest	„	1	61	—	10
74	Ilyó	„	1	113	—	34
75	Járkos	„	1	14	48	—
76	Jószás	„	1	40	—	10
77	Jószáshely	„	1	68	—	—
78	Juvnesd	Csall.	—	14	3	—
79	Kakaró	G. k. rom. v.	1	28	34	—
80	Kaprucza	„	1	154	1	59
81	Kavna	„	1	16	29	—

Folyó szám	A község neve	Az iskola jellege és fokozata	Hány iskola van	Iskolába járt	Iskolába nem járt	Ismétlő iskolába járt
82	Kerek	G. kel. rom. vegy.	1	50	224	—
83	Kertes	"	1	61	26	12
84	Kerülős	G. kath. v.	1	191	111	103
85	K. és N.-Varjas	Róm. kath. v.	1	79	46	—
86	Kis-Halmágy	G. kel. rom. v.	1	40	87	—
87	Kisjenő	G. kel. r. v., r. k. v.	2	137	100	—
88	Kis-Pereg	Ref. fiu isk., ref. leány, ref. v. isk.	3	256	184	—
89	Kiszindia	G. k. rom. v.	1	199	2	35
90	Kladova	"	1	99	—	30
91	Kocsoba	Csatl.	—	23	—	6
92	Konop	G. k. rom. v.	1	123	—	20
93	Korbesty	"	1	117	—	29
94	Kovaszincz	G. k. rom. fiu és l. isk., közs. magy. v.	3	166	145	4
95	Kresztaménes	G. kath. vegy.	1	108	46	36
96	Krisztesd	Csatl.	—	9	—	3
97	Krokna	G. kel. rom. v.	1	117	8	—
98	Kujás	Csatl.	—	40	—	5
99	Kujed	G. kel. rom. v.	1	104	52	25
100	Kurtakér	"	2	195	—	58
101	Kurtics	G. kel. rom., r. k., r. k. v. és izr. v. isk.	4	350	419	18
102	Kuvin	G. kel. r. u és l. isk.	2	222	26	50
103	Laáz	G. kel. rom. vegy.	1	73	—	12
104	Lazur	"	1	67	—	25
105	Leásza	Csatl.	—	13	—	3
106	Lestyára	Csatl.	—	13	—	2
107	Lugozó	G. kel. rom. v.	1	24	34	—
108	Lungsóra	"	1	54	13	27

Folyó szám	A község neve	Az iskola jellege és fokozata	Hány iskola van	Iskolába járt	Iskolába nem járt	Ismétlő iskolába járt
109	Lupest	G. kel. rom. vegy.	1	95	20	31
110	Madrizest	"	1	67	—	—
111	Magulicza	"	1	49	—	4
112	Magyarád	G. kel. r. nő és l. isk.	2	219	159	33
113	M.-Világos	Közs. isk., áll. l. isk.	2	249	115	11
114	M.-Bodzás	Községi	1	49	—	—
115	M.-Pécska (L. Pécska tört.)	Közs. izr., r. k. v.	11	640	829	10
116	Mácsa (Lásd Mácsa tört.)	Róm. kath. v., g. kel. rom. v., r. k. pusztai	3	250	256	51
117	Mermesd	Csatl.	—	15	—	4
118	Ménés	G. kel. rom. vegy.	1	172	48	60
119	Mikalaka	"	1	367	12	86
120	Milova	"	1	56	—	17
121	Minyad	"	1	25	5	8
122	Miske	"	1	146	—	44
123	Mondorlak	"	1	68	142	—
124	Monorastia	"	1	63	1	24
125	Monyásza	R. k. v., g. kel. r. v.	2	69	45	—
126	Monyoró	G. kel. rom. v.	1	60	35	—
127	Moroda	"	1	25	305	—
128	Muszka	"	1	126	12	40
129	Musztasd	"	1	21	10	—
130	Nadab	"	1	95	97	20
131	Nadalbest	"	1	44	—	14
132	Nagy-Halmágy	Közs. el., g. kel. r.	4	140	4	27
133	Nagy-Kamarás	Róm. kath. v.	1	238	39	—
134	Nagy-Pél	G. kel. rom. v.	1	147	6	2
135	Nagy-Zerind	Református	2	346	8	37

Folyó szám	A község neve	Az iskola jellege és fokozata	Hány iskola van	Iskolába járt	Iskolába nem járt	Ismétlő iskolába járt
136	Nádas	G. kel. rom. v.	1	63	191	—
137	Német-Pereg	Róm. kath., ref. v.	3	286	—	82
138	Nyágra	G. kel. r. v.	1	28	47	8
139	Obersia	Csatl.	—	78	—	17
140	Ó-Bodrog	G. kel. r. v.	1	85	—	12
141	Ócs	"	1	66	1	—
142	Ocsisór	Csatl.	—	44	1	—
143	Odvos	G. kel. r. v.	1	83	54	20
144	Ó-F.-Varsánd	"	1	53	103	—
145	Ó-Paulis	Áll., g. kel. rom.	3	335	2	69
146	Ó-Szt.-Anna	R. kath., g. kel. r.	3	353	460	20
147	Ó-Pécska	R. kath. v., g. kel. r., g. kel. szerb	7	522	723	12
148	Ottlaka	R. k. v., g. kel. r.	3	335	229	62
149	Paisán	G. kel. r.	1	132	36	33
150	Pernyest	"	1	55	14	7
151	Ó-Világos	G. kel. r., g. kath. v.	4	336	46	—
152	Pankota	R. k. m. l., g. kel. r., ref. m. és izr. isk.	8	531	288	54
153	Petris	G. kel. rom.	1	156	89	49
154	Pleskuczsa	"	1	53	5	6
155	Pojána	Csatl.	—	50	—	14
156	Pojenár	Csatl.	—	59	—	16
157	Prezest	G. kel. rom.	1	60	—	10
158	Radna	R. k., g. kel. rom.	2	226	94	18
159	Ravna	G. kel. rom.	1	37	31	—
160	Repszeg	"	1	79	28	20
161	Revetis	"	1	26	14	—
162	Rossia B. S.	"	1	59	—	12

Folyó szám	A község neve	Az iskola jellege és fokozata	Hány iskola van	Iskolába járt	Iskolába nem járt	Ismétlő iskolába járt
163	Rossia R.	G. kel. rom.	1	123	162	37
164	Rosztocs	Csatl.	—	44	—	11
165	Silingyia	G. kel. rom. v.	1	25	59	—
166	S.-Bucsáva	„	1	46	2	—
167	Seprős	Czárán-féle alapítv. G. kel. rom. v.	3	399	129	130
168	Sikló	G. kel. rom. v.	2	259	190	18
169	Sikula	„	2	124	170	—
170	Soborsin	Közs. el. v., g. k. r. v.	2	133	148	—
171	Solymos	G. kel. rom. v.	2	177	—	47
172	Somoskesz	„	2	57	241	—
173	Szabadhely	„	2	145	273	10
174	Szakács	„	1	59	—	7
175	Szaturó	„	1	51	—	10
176	Szelezsán	„	1	74	—	14
177	Szelistye	„	1	83	3	13
178	Szt.-Leányfalva	Róm. kath., ref.	2	119	50	—
179	Szt.-Márton	Róm. kath.	1	314	194	—
180	Szintye	G. kel. rom. v.	1	52	103	10
181	Szintye	G. kath. v., g. kel. r. v., ev. ref. v.	3	120	—	—
182	Szirb	Csatl.	—	80	—	18
183	Szemlak	Közs. g. k. rom., g. kath., ref. ágostai	6	720	630	66
184	Székudvar	R. kath., g. kel. r.	4	826	61	237
185	Szlatina B. S.	G. kel. rom.	1	14	55	—
186	Szlatina R.	G. kel. r., magy. al.	2	68	60	14
187	Szorosság	G. kel. rom.	1	34	11	6
188	Szóllós	„	1	100	270	3
189	Szuszány	„	1	73	20	10

Folyó szám	A község neve	Az iskola jellege és fokozata	Hány iskola van	Iskolába járt	Iskolába nem járt	Ismétlő iskolába járt
190	Talács	G. kel. rom.	1	36	31	10
191	Talpas	„	1	84	90	20
192	Taucz	„	2	85	200	4
193	Temesesd	„	1	24	33	—
194	Ternova	„	3	274	96	64
195	Ternovicza	„	1	40	—	8
196	Tisza	Csatl.	—	22	—	—
197	Tok	G. kel. rom.	1	49	28	—
198	Tótvárad	G. kel. rom. v.	1	63	143	12
199	Trojás	„	1	104	14	30
200	Uj-F.-Varsánd	Ágostai v.	1	210	29	50
201	Uj-Panát	Községi	1	440	—	120
202	Uj-Szt.-Anna	Községi izr. magán	2	632	—	—
203	Uj-Paulis	Községi	1	76	9	23
204	Vadász	G. kel. rom., ref.	3	202	—	—
205	Valemare	G. kel. r. v.	1	63	—	15
206	Vaszeja	„	1	105	34	33
207	Vidra	„	1	48	—	13
208	Vinyest	Csatl.	—	55	—	16
209	Vojvogyen	G. kel. r. v.	1	39	—	10
210	Vaszdocs	Csatl.	—	—	—	—
211	Zaránd	G. kel. r. v.	1	80	296	—
212	Zimándköz	Róm. k. v.	1	140	—	40
213	Zimándujfalu	„	1	166	5	31
214	Zimbró	G. kel. r., r. kath.	2	93	25	7
215	Zöldes	G. kel. r. v.	1	78	23	23
216	Szapáriliget	Községi	1	161	—	26

Folyó szám	A község neve	Az iskola jellege és fokozata	Hány iskola van	Iskolába járt	Iskolába nem járt	Ismétlő iskolába járt
217	Zsigmondháza	Csatl.	1	38	2	2
218	Simonyifalva	Róm. kath.	1	126	133	—
219	Szt.-Pál	"	1	68	—	14

A kir. tanfelügyelőnek Aradmegyei tankerületi népoktatási állapotának 188⁸/₉. évi táblás kimutatása.

Aradmegye lakosainak száma 269121

Hány iskola van?

Állami	3
községi (felekezet nélküli)	20
felekezeti	284
magániskola	6
alapítványi	1
összesen	314

Tanköteles gyermek:

6—12 éves	34076	fiu,	8769	leány,
összesen	42845			
Elemi iskolába járt	12655	fiu,	10585	leány,
összesen	23240			
Ismétlő iskolába járt	2468	fiu,	2042	leány,
összesen	4510			
Magán intézetbe járt	103	fiu,	122	leány,
összesen	225			
Az iskolába járók főösszege	27750			
Iskolába nem jár	6901	fiu,	8194	leány,
összesen	15095			

Vallásra nézve volt:

róm. kath.	7240
görög kath.	1381
görög keleti	16273
helvét	1970
ágostai	546
unitárius	15
izraelita	325
összesen	27750

Nyelvre nézve:

magyar	6715
német	3479
román	17400
tót	50
szerb	29
ruthén	77
összesen	27750

A képesített tanítók száma	249
A nem képesített tanítók száma	96
összesen	345

A saját házában van	307 iskola.
Bérhelyiségben	16 „
összesen	323 iskola.

Faiskola van szám szerint	159
Iskolakert	192
Testgyakorlótér	139
A tantermek száma	340
Tanítói és ifjusági könyvtár	71
Az iskolának készpénzben jövedelme	145,989 frt.
Terményekben pénzérték	18,660 „
összesen	164,649 frt.

A tanítók javadalmazása:

Rendeseké	117,908 frt 90 kr.
segédtanítóké	3,487 frt — kr.

összesen . . 121,395 frt 90 kr.

A ki magából ezen kimutatásból nem látná még át, hogy Aradmegye népnevelésügye egy méltánylandó magaslattig s tán azon túl is emelkedett már, az nem ismeri a multat, az nem ismeri ama lázas tevékenységet, melyet Aradmegye közönsége különösen az alkotmányos aera óta kulturális viszonyainak fejlesztése körül kifejtett. És e fényes eredményt köszönhetjük első sorban Aradmegye közönsége s az intéző körök a magyarosodási eszme felé irányuló érellyes föllépésének, továbbá a tanítótság ifju generációja ambíciójának s végül a közművelődés jelszava után induló közösségek áldozatkészségének.

*

Egyéb nevezetes mozzanatok

1870 től 1890 végéig.

1870. évi január hó 4-én Türr István olasz tábornok, a dicső multtal bíró hazánkfia, Aradon megjelenvén, másnapra a „népoktatási kör“ megalakítása céljából a megye és város intelligenciáját egybehívta. Meg is jelentek nagy számu érdeklődők; a kör megalakult s meglehető s jövedelem is mutatkozott. Az egész intézkedés azonban korai volt; mert először a városok és megyék a közigazgatás belrendezésével voltak elfoglalva; másodsor pedig elég anyagot nyújtott a népoktatási törvény, melynek keresztülvitelére tetemes idő- és pénzáldozatok kilátásba helyeztetek. Nézetünk abban találja igazolását, hogy a „népoktatási kör“ rövid fennállása után örökre elszenderült. Tevékenysége semmi nyomot nem hagyott hátra. 800 forintnyi alaptökéjét nevelési és oktatásügyi czélok előmozdítására az Aradvidéki tanító-egyletnek adományozta. Ez összeg az Aradvidéki tanító-egylet pénztárában mint alaptöke jelenleg is szerepel és egy időben ez egylet által megindított népiro-

dalmi vállalatnak hatalmas támogatóul szolgált. (L. Aradvidéki tanító-egylet.)

*

1870. május 10 én alakult meg az „Aradvidéki tanító-egylet.” Külön rovat alatt közlöm ugyan részletesen e szép multu egyletnek működését, de azért itt előre kell bocsátanom, hogy ez egylet sokat lendített oly ügyön, mely az itt jelzett időpontig nagyon is parlagon hevert; értem: a tanítónak tovább-képzését, s mi a fő, ez egylettől tanulta meg számos vidéki tanító, hogy miként kell a tanügy érdekében, mely iránt eddig oly kevesen érdeklődtek, a községben propagandát csinálni. Ez ugyan direkt nem az egyletnek érdeme, miután a tanító-egyletek létesítése törvényen alapszik, de érdeme mégis az, hogy feladatát a többi hazai tanító-egyletek osztatlan elismerése mellett oldotta meg. (L. Aradvidéki tanító-egylet.)

*

1876-ban, midőn Aradmegye közönsége a képviselőházhoz az iránt nyújtott be kérvényt, hogy a magyar nyelv az összes népiskolákban kötelező tantárgyként való taníttatása törvényerőre emeltesse, a képviselőház kérvénybizottsága odajárult volt véleményével, hogy e kérvény tanulmányozás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek kiadassék. A szakminiszter javaslata szerint a képviselőház erre mindenekelőtt elrendelte, hogy a nem magyar nyelvű tanítóképezdekben a magyar nyelvnek az ediginél nagyobb és pedig oly mértékben való tanítását, hogy az intézetből kikerülő tanítók a magyar nyelvnek a népiskolában való tanítására képesítve legyenek; kimondván azonban, hogy mostantól három év múlva csak oly jelöltek nyerhetnek tanítói oklevelet, kik a magyar nyelvet tanítani képesek. A már alkalmazott tanítók köteleztetnek a magyar nyelvet hat év leforgása alatt kellő mértékben elsajátítani. A magyar nyelv oktatása hat év múlva az összes népiskolákban kötelezővé válik.

Érdekesnek tartom a magyar nyelv kötelező tanításáról szóló törvényjavaslatnak az országgyűlésen történt általános tárgyalása alkalmából Trefort Ágoston.

volt közoktatási miniszternek replikáját idézni. A boldogult miniszter soha meggyőzőbb érveléssel és ragyogóbb ékesszólással nem nyilatkozott, mint ez alkalommal. Sajnálatomra, beszédének csak kivonatát adhatom. — Így kezdé: „Szándékom volt a szönyegen levő törvényjavaslat általános tárgyalásának végével röviden felszólalni, minthogy azonban annyi sajtóságos felszólalásokat hallottam ezen törvényjavaslat ellen: idején valónak látom most tenni megjegyzéseimet, főleg azon célból, hogy a napirenden levő kérdést igazi értékére szorítsam le és ezen tárgyalás prozaikus természetét konstataljam, mert legalább ezuttal nem érzek magamban semmiféle ünnepélyes hangulatot és a házban sem tapasztalom az ünnepélyes hangulat bármely jelét sem. (Igaz! Ugy van!) Jól tudom én, hogy hasztalanul irunk és beszélünk mi azok ellen, a kiket szenvedélyesség, előítélet vagy szereplési vágy vezérel. Ezek a törvényjavaslatba olyan irányzatokat tesznek bele, melyek absolute nincsenek benne. Ők ugy szerepelnek, mint rémlátók és igazi Don Quichotteok, a mennyiben szélmalmi harcztot vívnak ezen törvényjavaslat ellen. Érveiket azonban még sem lehet ignorálni. Ezek a következőkben pontosulnak össze. Mindenekelőtt azt állítják, hogy e törvényjavaslat harcztot involvál a nemzetiségek és a nem magyarajku néptörzsek ellenében, hogy továbbá megtámadja az egyházak és felekezetek autonomiáját és szabadságát, hogy paedagogiai szempontból nem célszerű s végre, hogy szakít a magyar politika tradiczióival. De, hogy ezen törvényjavaslatban a nemzetiségek elleni ellenszenvnek, vagy éppen harcznak nyoma sincsen, azt legjobb bizonyítja ezen törvényjavaslat genesise. Nemcsak számos törvényhatóság kérvényezett az országgyűléshez a magyar nyelvnek az elemi iskolákba való behozatala mellett, mint itt többször említettett, de tanfelügyelők, egyházi hatóságok utján biztos tudomásra jutott, mikép az ország különféle részeiben nagyon számos község kívánja, hogy a magyar nyelv tanítása az elemi iskolákban behozassék. A kormány tehát csak azon kívánalmaknak és követeléseknek tett eleget, midőn ezen törvényjavaslatot készítette. Én és az összes kormány ezen ügyet pusztán az érdek szempontjából tekintettük, mert

csakugyan a nem magyarajku honpolgárok érdekében fekszik, hogy megtanuljanak magyarul, valamint szintén az államnak érdekében fekszik, hogy nekik mód és alkalom nyujtassék arra, hogy e nyelvet megtanulják. E törvényjavaslatnak tehát semmi más tendenciája nincs. Nincs itt szó asszimilációról, mert annyit rólunk föltehetnek, hogy mi is tudjuk, hogy ennek ez uton való elérése ma már elkésett dolog. De természetes, hogy mi a hangosan nyilvánuló követeléseknek eleget tenni akarván, csak is egy általános törvényt alkothattunk és nem csinálhattunk kivételeket sem Polit, sem Szabovljevics t. képviselő urak választókerületei számára. Mert ha így cselekszünk, akkor visszaesnénk oda, ahol Európa 5—6 század előtt volt, midőn, a mint Savigny római jogtörténetéből tudjuk, az egyik ember élt secundum jus romanum, a másik ember élt lege franconum seu visigothorum. Ha az említett t. képviselő urak Magyarországot ebbe a korba kívánják visszataszítani, mi ezen kívánságuknak nem vagyunk képesek eleget tenni. Az előadottak után tehát — megvallom — igen nagy bámulattal hallottam Gebbel t. képviselő urnak beszédét és benne kifejezett félelmét a nyelvi és nemzetiségi szolgaság iránt. A másik érv, melylyel a törvényjavaslat ostromoltatik, hogy t. i. tönkre fogja tenni a hitfelekezetek autonomiáját, éppen oly kevésbé áll, mint az első. Sajátságos, hogy midőn egyik részről azt mondják, hogy a kormány s különösen én a hitfelekezetek autonomiáját megtámadjuk, más részről meg azzal vádolnak engem, hogy rendkívül engedékeny vagyok, sőt valaki azt is mondta, hogy ultramontán vagyok. Megvallom, hogy a szerves összeköttetést a magyar nyelv tanulása közt az elemi iskolákban és az egyházak autonomiája közt nem látom. Ez ellenvetés csak az eredeti törvényjavaslat ama szakaszára vonatkozhatik, mely bizonyos ellenőrzést kíván a kormánynak vindikálni e törvény végrehajtására nézve. No t. uraim, ha ezt ellenzik, akkor egy kissé elkéstek, mert az 1791-ik és az 1868. 33. népoktatási törvény, valamint az iskolai hatóságokról szóló később alkotott törvény, bizonyos jogot ad a kormánynak arra nézve, hogy a felekezeti iskolákat is ellenőrizhesse, és ha e törvények a jogot nem biztosítanák, a kormánynak

kötelessége volna e jogot ez állam érdekében a maga számára kérni. Hiszen ha a kormánynak ilyen joga nem lenne, akkor az állam lemondana saját létezéséről. Megtámadtatik e javaslat paedagogiai szempontból is és azt mondják, hogy a törvényjavaslat egyáltalában célhoz nem fog vezetni. Hiszen, ha nem vezet célhoz, ugyan miért támadják meg önök oly élesen? (Derültség.) Egyébiránt a paedagogok nézetei e tárgyra nézve nagyon különbözők. Azok a paedagogok, a kikkel én szoktam tanácskozni, egészen más nézetben vannak, mint Polit t. képviselő ur paedagogjai. (Derültség.) Az élet és a gyakorlat azonban a legbölcsebb paedagog és az élet és gyakorlat e kérdést már eldöntötte, nemcsak a nyugati, hanem a keleti országokban, de még nálunk is. Nálunk sok iskola van, a hol két nyelv sikerrel tanítatik. Felemlítettett itt a határőrvidék, a hol az elemi iskolákban a német nyelv tanított. És ime sem a szerb orthodox egyház, sem a szerb nyelv és nemzetiség nem ment tönkre, hanem a német nyelv tanításának eredménye az lett, hogy a határőrvidék szerb fiai oly befolyásra jutottak az osztrák monarchiában, mely őket számarányuknál fogva meg nem illetné. A határőrvidékre nézve különben apellálhatok saját tapasztalatomra. 1873-ban a volt magyar határőrvidék azon részében, mely ma Szörény-megyét képezi, sok községben voltam, a hol azelőtt az elemi iskolákban a német nyelv tanított és nem tapasztaltam, hogy azon községek megszűntek volna román községek lenni, vagy egyházi tekintetben valami sérelmet szenvedtek volna, hanem igenis tapasztaltam azt, hogy minden községben volt 5—10 polgár, a ki nekem s a velem járt Scudier tábornoknak képes volt panaszait és kívánságait német nyelven előadni. Ez volt a német nyelv tanításának eredménye és én óhajtom, hogy a törvénynek legalább is ennyi eredménye legyen. Lesz-e mélyebb kulturális befolyása a magyar nyelv tanulásának? Az attól függ, minő apparátussal fog a kormány működni és függ a magyar kultúra magasabb fejlődésétől, mi csak az összes társadalom közreműködésének lehet eredménye. Végre megengedem, — ez egy bizonyos mértékben föl van tételezve a közoktatási politikától is. — Nekem is vannak fogalmaim a közoktatási politikáról és ta-

lán szabad magamról hinnem, hogy az én fogalmaim helyesebbek, mint azoknak fogalmai, a kik minden közoktatási kérdésben mint antogonisták ellenem fölléptek, de egyébként a helyes közoktatási politikának is teljes sikere nem tisztán a közoktatási minisztertől függ. Mielőtt tovább mennék, reflektálnom kell Gebbel Károly t. képviselő urnak tegnapi beszédére, ki azt mondta, hogy a magyar nyelvnek az elemi iskolákban való tanítása az illető nép, tehát náluk a német vagy szász nép műveltségének rovására lesz, és ez által a magyar ajku ifjak már eo ipso fölényben lesznek amazokkal szemben. Nagyon rosznak kellene lenni a mi tantervünknek, hogy a német ajku ifjak e veszélynek lehetnének kitéve. Én ellenkezőleg azt tartom, hogy épen a magyar nyelv tanítása által lesz alkalom adva a német ajku ifjaknak, hogy a magyar ajkuak fölött fölényben legyenek, mert két nyelv tudása a gyakorlati életben nagyon hasznos, de azonfelül maga a nyelvtanulás is paedagogiai és szellemi tekintetből hatályosan előmozdítja az elme fejlesztését. Az is mondatott, hogy mi szakítottunk a magyar politika tradiczióival, midőn e törvényjavaslatot beterjesztettük. Ezen állítás meg lett czáfolva már tegnap. Magam is elhoztam azon érdekes könyvet, a ratio educationis-t, melynek sok lapja a magyar nyelv tanításáról szól, de minthogy ez itt már felhozott, nem akarok ismétlésekbe esni. Csak annyit mondok, hogy mi nem szakítottunk a magyar politika tradiczióival, mi folytatjuk a tradicziókat. De nem is kortes fogásból terjesztettük be e törvényjavaslatot; erre nekünk nincs szükségünk. Beterjesztettük azt a parlamentáris eszmék és szokások következtében, minthogy láttuk, hogy az országnak és a képviselőháznak tulnyomó nagy része kívánja e törvényjavaslat benyújtását és láttuk, hogy e kérdés megérett a megoldásra. Ha mi e megoldást másoknak engedték volna át és leszavaztattuk volna magunkat, ez nagyon naiv eljárás lett volna. Ha más tekintetben naiv emberek vagyunk is, de ilyen naivitásra még sem vagyunk képesek. De egyébiránt a t. ház nagyon jól tudja, hogy e törvényjavaslat benyújtásával politikánk és nézeteink sem a bel- sem a külügyekre nézve nem változtak. Nem akarunk mi valami új politikai

aerát inaugurálni e törvény életbeléptetésével. Gebbel képviselő urnak Tisza miniszterelnök ur beszédeiből a az én beszédeimből felhozott idézetei ma követett eljárásunkkal abszolute nincs ellentétben. A mikor mi azt akarjuk, hogy a magyar nyelv az elemi iskolákban taníttassék, vajjon akarjuk e ezzel a nemzetiségeket elnyomni? A mint nem volt eszünk ágában, úgy ma sincs az, hogy a nem magyar tannyelvű iskolákat bezárjuk, vagy a magyar nyelvet, mint tannyelvet rájuk kényszerítsük. A mi pedig az egyházak és vallások szabadságát illeti, valósággal elferditése a tényeknek, ha Tisza Kálmán miniszterelnökről és rólam azt állítják, hogy az egyházak autonomiáján és a felekezetek szabadságán akarunk csorbát ejteni. Azon erős meggyőződésben, hogy a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatban nincs semmi, mi akár a nemzetiségeket, akár az egyházakat és felekezeteket sérténé, kérem a t. házat, méltóztassék azt elfogadni.“

Trefort beszédében többször Gebbel képviselőnek szavaira hivatkozván, álljon itt utóbbinak beszéde is. A beszéd csekély terjedelmű ugyan, de tartalma annál többet mutat fel azon kárhozható törekvésből, melyet ama bizonyos népboldogítók (!) uton-utfélen a botrányig felszínre hoznak. — Gebbel ugyanis azért nem fogadta el a törvényjavaslatot, mert az a rövidlátó, szűkkeblű chauvinizmus szülötte s irányzata forradalmi. (Ehhez ugyan nem kell kommentár.)

Ezután egyéb mondani valónk nincs, mint hogy a törvényjavaslat 1879. évi május 9-én fényes tüntetés mellett elfogadtatott. Következett ugyanerre a hajsza a hirlapokban, no de hát legyen meg ama famózus népboldogítóknak az az elégtételük, hogy kiabálhassanak. Kiabáljanak tehát!

Ezzel kapcsolatban miért ne közölnök a következő jellemző és komikus tény is, mely igen élénken tünteti fel, hogy mily fogadtatásban részesült a magyar nyelv kötelező tanítása ellen inscenirozott akció a legmagasabb körökben is. A vallás és közoktatásügyi miniszter ugyanis értesíté Ivackovits Prokop metropolitát és karlóczi érseket, hogy a magyar nyelv kötelezővé tétele ellen benyújtott tiltakozása, ő Felsége a királytól visszaérkezett minden megjegyzés nélkül, a miről őt a nevezett

miniszter ur szintén minden észrevétel nélkül értesíté. Kell még ehhez kommentár? Nem bizony, hanem csak tanács ama bizonyos népboldogítóknak, hogy egyszer már okuljanak.

A magyar nyelv tanítása érdekében elérendő sikerre nézve tán Aradmegye tette meg az első lépést, a mennyiben 7000 frtnyi alapítványt tett le, melyből 3500 frtnak kamatai mindig karácsony előtt az idegen ajku iskolák azon tanulói közt osztatnak szét; kik a magyar nyelvben a legtöbb előmenetelt tették, a fennmaradó 3500 frt kamataiból pedig nevezett iskoláknak a magyar nyelv tanítása körül sikerrel buzgólkodó tanítók jutalmaztatnak. A jutalmi összeg nem nagy ugyan, de mindenesetre elegendő arra, hogy erkölcsi eredményt teremthessen. Ki merné ezt tagadni?

*

1878-ban a görög keleti román tanítók anyagi sorsával foglalkoztak az irányadó körök. Az életrevaló intézkedések alábbi két rendeletben foglaltatnak:

1. A vallás- és közoktatásügyi miniszter egy leiratában jóvá nem hagyta, hogy az aradi g. k. consistorium hatósága alatt álló felekezeti tanítók a consistorium által szervezni szándékolt nyugdíj-intézménynek tagjai legyenek, hanem elrendelte, hogy az országos nyugdíj-intézetbe lépjenek. (Miután a nyugdíj-törvénynek revíziója kilátásba helyeztetett, román kartársaink érdekében ez intézkedést üdvözlünk kell. Szerző.)

2. Tapasztaltatván, hogy a g. k. román tanítók fizetését az illető iskolaszékek rendellenesen szolgáltatják ki, a megyei hatóság e visszás körülménynek elejét venni óhajtván, átírt a g. kel. egyház főhatóságához, kérdezve, hogy nem sértetnék-e meg az egyházi autonomia az által, ha a tanítók fizetéseit a politikai község szedné be? — A püspökség erre azt a választ adta, hogy nincs kifogása, ha az iskolaszékek ebbe beleegyeznek. A megye értesítette ennél fogva a járási főszolgabirákat, hogy az iskolaszékek beleegyezésével és az autonomia jogainak megsértése nélkül a kultusz-

költségek behajtását eszközöljék. (A megye, román kartársainkkal szemben ennél humanusabb határozatot nem hozhatott. Szerző.)

*

1880. évi szeptember 27-én tartott aradmegyei közgyűlésen a népnevelési egyletek tárgyában Fehérmegye részéről küldött Zichy Jenő-féle tervezet, egy a tanfelügyelő elnöklete alatt dr. Gaál Jenő, Dániel Gergely, dr. Isserkutz Károly, Orody Nándor, dr. Schweszter Károly tagok és Paradeyser Lajos jegyzőből álló bizottságnak adatott ki tanulmányozás és javaslattétel végett.

Zichy Jenő grófnak népnevelési indítványa, melyet Sz. Fehérmegye közgyűlése augusztus 18-án elfogadott s melynek pártolására az összes törvényhatóságokat felhívja, a következőket tartalmazza: Népnevelési egylet alakíttassék — mindenfelé a népnevelés érdekében. Az ily egylet tagjai legalább egyszer-mindenkorra 10 forintot vagy évenként legalább 20 kr. évdíjt fizetnek. Célja: a törvények alapján és hitfelekezetek önkormányzati jogainak tiszteletben tartása mellett hazánk népnevelési ügyét minden kívánatos mód- s eszközzel gondozni s előmozdítani. Gondot kíván fordítani: a tankötelesek rendes iskolába járása, főleg pedig az ismétlő tanfolyamok életbeléptetésére; a szegényebb sorsú iskolásoknak ruhaneműek- és taneszközökkel való ellátására; az legyen oktatás áldásainak meghonosítására, vagy mérsékelt tandíjak szabására; a vak, siketnéma és tompa elméjű gyermekek kellő oktatásának közvetítésére; a magyar nyelvnek az idegen ajkuak közötti meleg ápolására; népnevelési intézetek, de különösen a kisdedóvodák minél tömegesebb felállítására és szervezésére; a vidék viszonyaihoz mérten a gazdasági gyakorlatok, — továbbá a fa- és selyemtenyészési, nemkülönben a házi iparoktatás felkarolására; az ifjúsági és népkönyvtárak felállítására és használatba vételére; az iskolai takarékpénztárak, — szintugy az állatvédelem szövetségének terjesztésére; az ipar- és egészségügyi törvényeknek a népneveléssel összefüggő rendeleteinek szigoruan pontos megtartásának előmozdítására; a kisdedek

rendszerinti vagy elhalálozását előidéző okok felkutatására s üdvös ellensúlyozására; gyermek menhelyek létesítésére; a mindinkább terjedő párbaj-mániának s egyéb erkölcsi sülyedések megakadályozására, lehető kiküszöbölésére.

1881. január 22-én alakult meg a népnevelési bizottság. Elnökévé lett megválasztva Vásárhelyi László, jegyzővé Bánhidy Antal báró. Az ülést vezetett Ormos Péter alispán felkérte a bizottságot, hogy a működési körét képező fontos ügyek tekintetében élénk és ügybuzgó tevékenységet fejtsen ki s ne hagyja elárvulni a népnevelés ügyét. S nem is hagyja elárvulni, mert a mi Zichy Jenő gróf indítványában nem elérhetetlen apparátussal járó ábránd, az itt Aradmegyében évek óta képezi már a megyei élet fénypontját.

*

1882. évi augusztus havában a közoktatási miniszter valamennyi g. k. román és g. kath. egyházi főhatósághoz az alábbi nagy horderejű rendeletet intézte:

„Tapasztaltattott, hogy a g. kel. és g. kath. felekezeti tanítók nagy része oly csekély javadalmazásban részesül, hogy mindennapi szükségleteit hivatalától elvonó mezei munkával, napszámmal kénytelen beszerezni, miáltal a népoktatás ügye szenved s ezenkívül ily csekély fizetés mellett, melyből még az orsz. tanítói nyugdíjintézeti járulékot is alig fizetheti meg, a tanítói hivatal, tanulmányait rendszeresen végzett képesített egyén elvállalni nem is hajlandó s így a felekezet az 1868. évi 38. t. cz. 133. §-a ellenére nem tanképesített s hivatással sem bíró tanítókat, kik a tanítást kevesebbert ellátni ígérkeznek, alkalmaz évről-évre az említett törvény 133. §-a ellenére. Felkérem ezek után tehát (a czimert), méltóztassék saját becses hatáskörében haladéktalanul intézkedni az iránt, hogy: 1. a tanítói fizetések az 1868. évi 38. t. cz. 242. §-ában megállapított 300 forint minimum szerint szabályoztassanak, 2. minden tanítói állomásra nézve szabályszerű díjlevél készíttessék, melynek az egyházi főhatóság által megerősítést nyert egy példánya a megyei kir. tanfelügyelőnek megküldessék és végül 3. hogy a tanítóallo-

másokra csak az idézett törvény 133. §-a értelmében képesített s a magyar nyelvet tanítani képes egyének alkalmaztassanak, egyuttal pedig a törvény 138. szakasza a tanítók élethosszig választása iránt szigoruan megtartassék.“

A tanítói fizetésekre nézve bizonyos reform — általán véve — nem észlelhető. Ez a stádium valószínűleg addig fog fenmaradni, míg a miniszter (Csáky) által ígért tanítói fizetések minimumának méltányos megállapítása törvénybe nem iktattatott. Míg ez meg nem történt, addig valószínűleg azon anomália fog fenmaradni, hogy a megye 345 tanítója közt 96 a nem képesített. (1889.)

*

1884. évi deczember 17-én tartott megyei közgyűlésen a törvényhatósági bizottság a kulturális törekvések iránti lelkes érdeklődését a legfényesebben azzal mutatta be, hogy Aradmegye és Aradváros monografiájának szerkesztési költségeihez 6000 frttal leendő hozzájárulását végzésileg kimondta. (L. Kölcsey-egyesület.) Ezen nagylelkű áldozatkészségével Aradmegye közönsége eme nagyfontosságú vállalat iránti elismerését akarta leróvni első sorban, másod sorban pedig előlegezett hála akart ez lenni azon kiállításba helyezett működésért, melyet a Kölcsey-egyesület Aradmegye idegen ajku iskoláinak magyarosítása körül kifejteni ígért.

*

Gyermek-menhelyek.

P.-Szathmáry Károly, a kisedóvás terjesztésére kinevezett miniszteri biztos, 1885. augusztus havában Aradon megfordulván, — a tanfelügyelővel ez alkalommal történt érintkezése folytán lelkes felhívás intéztetett a megye főszolgabiráihoz az iránt, miszerint nem eléggé méltányolható körülményeknél fogva a gyermek-menhelyekre vonatkozó eszmét járásuk községeiben népszerűvé tétele és ily intézmények létesítése céljából a rendelkezésükre álló befolyásukat felajánlani sziveskedjenek.

A felhívásban a többek közt hangsúlyoztatik, hogy úgy a magas kormány, mint az „Országos kisdédóvó-egyesület“ hajlandó segélylyel is gyámolítani az oly községet, mely kimutatja, hogy a gyermekmenhelyet kész felállítani és fentartani, ha ez a felállításnál némi segélyben részesülhet. Miért is a községnek ezekre a pontokra kell felelnie:

1. Nyilatkozzék a község, hogy belátja-e jó voltát a gyermek-menhelyek alapításának?

2. Viszonyainak mily szervezetű menhely felelne meg: nyári-e, vagy éves?

3. Adhat-e a község alkalmas épületet udvarral, kerttel? Ha ilyen nincs, volna-e alkalmában csupán telket nyujtani e célra? Ha esetleg telekkel sem rendelkeznék, nem lehetne-e a templom udvarából egy részt e célra szentelni? Ha mindezek nem volnának — a község szegénysége miatt — nem találkoznék alkalmas helyiség, mely bérbe vehető?

4. Mivel járulhat a község a gyermek-menhely fentartásához, — pénzben vagy terményben?

5. Hajlandó lenne-e valaki a gyermek-menhely javára alapítványt tenni?

6. Nem eszközölhető-e a közben gyűjtés, akár pénzben, akár terményben, először a menhely kezdetleg alapjául, s utóbb évenként fentartásra?

7. Nem alakulhat-e egyesület a menedékház alapítására és fentartására? (mely a központi egyesülettel mint fiók-egyesület összeköttetésbe jöhetne.)

8. A szülék, kik a menedékhelyet igénybe veszik, hajlandók volnának-e bármily csekély adománynyal (pénz, termény) a menedékhely fentartásához járulni?

9. Van-e kilátás, hogy a községben tánczvigalmak, felolvasások rendezése által a menhely-alapot gyarapítani lehessen.

10. A község viszonyaihoz képest mennyi költséget hisz elegendőnek a menhely alapítása és fentartására?

Én részemről erre csak annyit mondok, hogy előbb gondoskodjunk jó elemi iskolákról, hol a tanulók az erkölcsiségben, hazafiságban és tudományban jó alapot nyerhetnek s

ha majd ezek mindenütt meglesznek, akkor gondoskodjunk a menhelyekről is. — De hát mire való is minálunk Aradmegyében a gyermek-menhely? Annyi itt a gyár, hogy ezekben a munkások százával, ezrével vannak reggeltől estig elfoglalva? Hisz nem élünk az óriás hegység vagy a Karszt-hegység kopár lejtőin és barátságtalan völgyeiben. Aradmegyében a munkás osztálynak egyetlenegy csoportja: a mezei munkásé létezik. S ez? Télen gyermekével otthon, a rőzsével jól befűtött kunyhóban tartózkodik; tavasszal, nyáron, ősszel magával viszi gyermekét ki a mezőre, rétre és erdőbe, hol aztán jobban fejlődik, mint a legkényelmesebben berendezett menhelyen. Na de hát, ez eszme modern lévén, követőkre is akadt. Így a többek közt Hunyady Szidoniát, gyoroki gyermekkertésznőt a vallás- és közoktatásügyi miniszter 100 frtnyi államsegélyben részesítette; Gyula-Varsádon Sternthal Adolf birtokos alapított gyermekkertet; Uj-Szt.-Annán társadalmi uton 600 frt gyűjtetett, az öszszegből gyermekkert létesítettet; Borosjenőn ugyanily célra szépen sikerült hangverseny rendeztetett. Gyermekkert létezik továbbá: Kisjenőn, Pankotán, Világoson, Mácsán, Pécskán, Eleken s még több helyen.

*

Az „Alföld“ 1887. február 15-iki számában a következő érdekes közlemény jelent meg.

„Aradmegye Ravna községének lakosságát legnagyobb részben a Józsa-nemzetség tagjai képezik. Nagy nyomorban és szegénységben élnek s egészen eloláhosodtak az idők folyamában. Alig töri közülök egy-kettő a magyar nyelvet, tisztán már a legöregebb, egy hetvenéves agg, kinek neve Józsa Kálmán, sem beszél magyarul. De ez még emlékezik rá, hogy a családja nemesi család volt és sarkantyus csizmában jártak be atyja és nagyatyja a vármegye gyűlésekre. A borossebesi járás főszolgabirája Paradeyser Lajos és a kir. tanfelügyelő Varjassy Árpád urak legközelebb meglátogatták a községet, informálták magukat az eloláhosodott Józsák felől s eddigi lépéseik eredménye, hogy 18 Józsa-család van 60 lélekszámmal e kis községben. A tanfelügyelő

megindította a mozgalmat az iránt, hogy ez eloláhosodott magyarok visszamagyarosittassanak s minél előbb magyar iskolához jussanak. Részint állami, részint társadalmi uton (a Kölcsey-egyesület segélyével) biztosíttatni fog az iskola fentartási költsége s remélhető, hogy az iskola építéséhez szükséges mintegy 300 frt szintén össze lesz szedhető. Mivel pedig a visszamagyarosítás nélkülözhetlen eszköze az is, hogy e nyomorban tengődő családoknak bizonyos kereseti forrás biztosíttassék, a tanfelügyelő az iskolát háziipari műhelylyel szándékozik összekötni s jelesül a fafaragászatban óhajtja kiképeztetni a Józsa-gyermekeket, kiket így remélhetőleg vissza lehet adni a magyar hazának.“ — És a felhívás nem hangzott el a pusztában, mert már febr. 16-án küldött e célra

Nikolits Döme ügyvéd 25 frtot.

(Még pedig jogász körökben a butyini jegyző Popescu Izidor fegyelmi ügyében hozott túlszigorú ítélete megteremtett az említett körökben egy fogadást. A 25 frt ennek az eredménye.)

Különböző adakozóktól 104 frt.

A túlzók azonban nem nézték ezt a magyarosodási törekvést jó szemmel, miért is összepakkolódtak és mentek Ravnára izgatni, átokkal fenyegetni stb. De ez mind nem használ, miután az iskola létesítése annyi, mint bizonyos. Később aztán kisült, hogy a magyarosodásnak eme akciója elleni tiltakozásnak mégis volt foganatja. Hogy kik tiltakoztak, az előttünk nem titok. Csak azt kell még konstatálnunk, hogy a Józsa-család visszamagyarosítására befolyt 88 frtnyi adakozás a Kölcsey-egyesületnek adományoztatott. Jó helyre ment a pénz, miután ez egyesület már eddig is igen szép összegeket fordított iskolai célokra.

*

1887-ben a miniszter elrendelte, hogy a megye községi faiskolák kötelező létesítésére és fentartására szabályrendeletet alkosson. Ez ügyet V á s á r h e l y i L á s z l ó elnöklete alatt egy bizottság tanulmányozta, mely a megyei törvényhatósági bizottság által a megyei gazdaszat és kertészeti gyakorlati oktatására vonatkozó módokat megbeszélésére kiküldve lett. A bizottság ezen három kér-

déssel az útmellékek befásítását is hozta kapcsolatba s egy szakközeg állásának létesítését. Ezen felügyelői állásnak létesítéséhez a megye 100 forinttal leendő hozzájárulását végzésileg kimondta.

Az iskolakertek és szakközeg létesítésének kérdésével az Aradvidéki tanítóegylet is foglalkozott, sőt, úgy tudom, hogy Varjassy Árpád, Aradmegye kir. tanfelügyelője, ügybuzgalmánál fogva egy megyei kertészeti vándortanítói állás szerveztetett, melyhez több község és a gazdasági egylet pénzbeli támogatást helyezett kilátásba. A szabályzatok 1888-ban a miniszteriumhoz fölterjesztettek, de jóváhagyva még nem érkeztek le. Pedig mennyi még ezen a téren a teendők! Mennyi parlagon heverő földdarabka várja a munkás kezet!

*

1883. 1888.

„Nincs már a megyében tanító, ki magyarul ne tudna.“ Ezen jelentéssel lepte meg a kir. tanfelügyelő Aradmegye közigazgatási bizottságát 1883. évi márczius 9-én tartott ülésén.

Az 1888. évi május 17-én Aradon tartott görög kel. román zsinaton örvendetes tudomásul szolgált, hogy az iskolalátogatások száma az egész egyházmegyében tömegesen gyarapodott s hogy a tanulók a magyar nyelvben szép előmenetelt tanusítottak. — Ily jelentéseket tesznek a románok Aradmegyében. Éljenek!

*

Befejezésül egy elkésett intézkedés, melynek értelmében 1889. évi május havában a vallás- és közoktatásügyi miniszter — tekintettel azon körülményre, hogy Aradmegyében még sok helyt nem taníttatik a magyar nyelv a követelményeknek megfelelőleg, — a megyei közigazgatási bizottságot megkereste, miszerint a magyar nyelv tanítása körül magukat kitüntetett tanítók jutalmakban részesíttessenek s a mennyiben ily célra alap nem volna, annak a megteremtését kezdeményezze. — E megke-

resés elkésett azért, mivel nem igen létezik már Aradmegyében oly iskola, melyben a magyar nyelv kisebb-nagyobb mérvben nem taníttatnék; alap pedig volt és létezik most is, az úgynevezett „népnevelési alap“, melyből idegen ajku tanítók és tanulók előforduló esetekben rendszeren jutalmaztatnak. Szolgáljanak erre a következő adatok:

Az 1883. évi január 15-én tartott megyei közgyűlésen a magyar nyelv tanítása körül érdemeket szerzett következő tanítók lettek a népnevelési alaptól megjutalmazva: Volontér János Simádon, Veigand Henrik N.-Peregen, Lind Jakab Pécskán, Herman Gyula Galsán 40—40 frttal; Rohus György Radnán, Palsák László Soborsinban, Szabó József Zerénden, Kovács Ferencz Pécskán, egyenkint 25 frttal; Wéber József Paulison, Schill Fülöp Uj-Paulison, Kampián B. Buttyinban, Dobos János Nadabon, Krausz Jakab Világoson, Zsoldos Miklós Nagy-Halmágyon s Nikolics Illés Galsán, egyenkint 20 frttal. Ez év december havában az aradi iskolákat látogató és a magyar nyelvben dicséretes előmenetelt tanusított 20 tanuló a megye magyar nyelvterjesztési alaptól jutalmat kapott.

1885. január havában a magyar nyelvterjesztési alaptól gymnásiumi idegen ajku tanulóknak 100 forint, községi iskolai tanulóknak 154 frt, tanítóknak pedig a magyar nyelv elsajátításáért 370 frt lett kiosztva.

A magyar nyelv sikeres tanításáért 1886-ban a következő aradmegyei tanítók jutalmaztattak a népnevelési alap kamataiból: Székely Sándor német-peregi tanító kapott 40 frtot, Bogdán János román-világosi, Teodorán Demeter ó-fazekas-varsándi, Takácsy Ferencz uj-panáti, Wittenberger János glogováczi, Kovács Ferencz gyoroki, Herman Gyula galsai, Bervaldzky Ferencz pankotai, Popovics György apátii, Zöldes Miklós nagyhalmágyi és Kovács János kisjenői tanítók egyenkint 20 frtot kaptak.

Ennyi adat tán elég lesz.

*

Aradmegye tanügyi fejlődésének többi mozzanataival későbbi fejezetek foglalkoznak.

XXVI.

KIRÁLYI TANFELÜGYELŐK.

XXVI.

Kir. Tanfelügyelők.

1. Hofbauer Sándor.

1869—1876.

1869. évi május hava a tanfelügyelők kineveztetéseit hozta.

Arad és Csanádmegye első tanfelügyelőjévé Hofbauer Sándor, volt aradmegyei főszolgabíró, másod tanfelügyelőjévé pedig Papp János másodesperes neveztettek ki.

Miként ma, úgy akkor is voltak a tanfelügyelői intézménynek barátai s ellenei. Utóbbiak egy része annak sürgősségét akarta bizonyítani, lévén e téren a városoknak és megyéknek független intézkedési joguk; másik része pedig, mely a tanfelügyelői intézményt fentartandónak vélte, azt követelte, hogy a kinevezéseknél a kormány tekintettel legyen a szakférfiakra. S míg a pro és contra nézetek egymás közt folytonos harcot vívtak, addig a független intézkedéssel felruházott megyék és városok napról-napra mindinkább meggyőződtek arról, hogy ez intézkedéseiken mennyire könnyít a körükben létező kormányközeg, a tanítótság pedig arról győződött meg, hogy — miután működését annyi közeg ellenőrzi — miért nem állhatna ez ügy élén oly intelligens közeg is, mely eddig tekintetbe nem vett jelenségeken — sok mindenféle szükséges alkotmányt építhetne; ilyen, hogy többet ne említsek, megteremtése a tantestületi szellemnek, mely nélkül áldásos összműködés alig képzelhető. Ki teremtheti meg e szellemet? Tán egyedül a szakember? Tagadom, miután ennek a megteremtésére egyedül egy nemes szív által lobogtatott zászló szükségeltetik. — Boldogult Hofbauer Sándort, Arad-Csanádmegye volt

tanfelügyelőjét, az egykori főszolgabíró, mindenki derék közigazgatási tisztviselőnek s a társadalom kedvelt tagjának ismerte, arról az oldalról is ismerték, hogy könyvtára számára leginkább szépirodalmi és közhasznú műveket szokott volt vásárolni; ezek után merje valaki állítani, hogy bold. Hofbauer Sándor rossz tanfelügyelő lett volna, mert biztosíthatom azt a valakit, hogy ezért a nyilatkozatért első sorban az öreg tanítókkal lenne dolga. Régi kartársak, hozzatok szöveget: nem volt-e mindannyiszor ünnepünk, valahányszor a boldogult Hofbauer körünkben megjelent? És viszont kérdelem, dobogott-e szív lelkesedésében hangosabban, mint a boldogulté, látván azt a magasztos küzdőt, melyről annyi névtelen hősnak élete oly zajtalanul letűnik? Két megye tanügyi szervezkedésének ellenőrzésével megbizva lévén, bizony nem csekély volt a feladata, melynek azonban úgy tudott megfelelni, mint mindenki, ki feladatának magasztán áll. Hanem mindazonáltal, hogy a leghazafiasb szándék vezérelt őt, mégsem sikerült neki az idegenajku népiskolákban a magyarosodási eszmét érvényre emelni, nem sikerült neki Aradmegye tanügyét a nemzet hivatatlan „napszamosaitól megszabadítani . . .“ „Hát ez vád akar lenni?“, fogják többen kérdezni . . . Dehogy vád, hanem egyedül jelzése azon körülménynek, hogy akkor, midőn Aradmegye a magyar nyelvnek az összes népiskolákban kötelező tantárgykénti taníttatása érdekében folyamodását a képviselőházhoz fölterjeszté, Hofbauer Sándor, a mi jó öreg vezérünk készült már számot adni a legfőbb birónak, annak a birónak, ki a saját törvénykönyve szerint szokott ítéletet hozni . . . Hofbauer 1876-ban hunyt el Makón. Nyugodjál békében, te jó hazafi és derék vezér! Legyen emlékszobrod ama szeretet, mely, midőn még köztünk az életnek örvendtél, minket folyton lelkesített, bátorított.

*

1870. évi július 12-én hunyt el Papp János másodtanfelügyelő. Derék magyar érzelmű férfiú volt, de mint tanfelügyelő, a már egy előbbi fejezetben fölemlített okok miatt, különös érdemekre nem tett szert. Béke poraira!

Másod tanfelügyelő e tankerületben többé nem lett kinevezve.

*

1875-ben a vall. és közoktatásügyi miniszter rendeletet bocsátott ki, melyben a tanfelügyelőket utasítja, hogy azon megyékben tartoznak lakni, melyek hatáskörük gyanánt vannak kijelölve; ellenkező esetben az illetők hivatali állásuktól fölmentetteknek fognak tekintetni.

*

Ez idő tájt a közoktatásügyi miniszter a kir. tanfelügyelőkhez az alábbi rendeletet intézte: „A népies házi ipar fejlesztése és terjesztése tekintetéből szükségesnek tartanám, hogy a tanító és tanítónőképezdek növendékei az olyan házi ipar-czikkék előállításában is ügyességet és gyakorlatosságot szerezzenek maguknak, a mely házi iparágak azon vidéken, a hol a képezde fekszik, legnyereségesebben üzetnek; ennélfogva felhivom (czimedet), hogy a felügyelete alatt álló képezde igazgató tanácsával egyetértőleg terjeszsen hozzám részletes javaslatot az iránt, hogy melyek volnának azon házi iparágak, melyek a vidéki viszonyokhoz képest a felügyelete alatti áll. tanítóképezdében előnyös sikerrel taníttathatnának? mi módon és ki által volna az ily házi iparágak tanítása eszközölhető? és mennyibe kerülne évenként azok tanítása?“

A rendelet életrevalóságát senki sem veheti ugyan tagadásba, de azért annak érdekében eddig mégis vajmi kevés történt. És valjon miért? Azért, mivel ez is, mint sok egyéb a tanítói körhez tartozó kötelem a tanítótság mostoha anyagi viszonyainak zátonyán hajótörést szenvedett. Hisz legjobban lehet ezt ott észlelni, hol a házi ipart meghonosítani könnyű módon lehetne: egyik oldalon pihenteti az ügyet a nép közönye, más oldalon a tanítónak az anyagiakkal való küzdelme. Csak is egy jó szabályzat és egészséges rendszer lendíthetne ezen. 1885. június 8-án jelent meg a vallás- és közoktatásügyi miniszternek egy rendelete, melyben a kir. tanfelügyelőket felhívja, hogy a felnőttek oktatásáról egy időre letegyenek, azon megjegyzéssel azonban, hogy a

figyelem ezentul más irány felé fordítandó. A hivatottabb irány gyanánt a házi ipar tüntettetett fel. Az adatok felküldetése el is rendeltetett, az intézkedés azonban a homályban lappang még.

*

II. Gajdos József.

1879—1884.

1876. évi augusztus havában Gajdos József, a helybeli tanítóképezde igazgatója Aradmegye és Aradváros tanfelügyelőjévé lett kinevezve. Megjegyzendő, hogy ez évben lett Csanádmegye a tanfelügyeletre nézve Aradmegyétől elkülönítve; minélfogva Gajdos már csak Aradmegyének lett a tanfelügyelője; kir. tanácsosi czimet sem kapott. Az első kinevezésekkel a kir. tanácsosi czim is járult.

Gajdos nemes ambíciótól áthatott szakember volt, kinek kiváló érdeme Arad megyei idegen ajku iskoláinak magyarosodása. Ezzel pedig igen sokat mondtunk, tudva azt, hogy Aradmegye népiskoláinak igen tetemes része mennyire hemzsegett még a magyarul nem tudó és képesítés nélküli néptanítóktól. Bokros érdemei vannak az alsófoku ipar- és az állami felsőbb leányiskola létesítése körül is.

Gajdos 1884. aug. 8-án hunyt el. Béke hamvainak!

*

A közoktatási m. kir. miniszter az 1879-ik évi XVIII és a magyar nyelv tanítását illető törvényczikk fogantatása ügyében 1882-ben a tanfelügyelőkhöz felette erélyes hangu rendeletet küldött, melyben valamennyi ide vonatkozó előbbi rendeleteinek szigorú végrehajtására s különösen annak ellenőrizésére utasítja őket, hogy 1883. junius 30-án tul sem tanítóul (tanítónőül), sem segédtanítóul senki ne alkalmaztassék, ki a magyar nyelvet beszédben és írásban nem bírja. Egyuttal elrendeli, hogy mind azon egyének, kik idegen állami képezdében nyerték képesítésüket s 1868. óta léptek alkalmazásba, kötelesek magukat honosittatni s okleveleiket magyar állami érvényességre emelni. E czélból az ily tanítók valamelyik állami tanítóképezdében kötelesek ma-

gyar történelem, földrajz és alkotmánytanból póttanképesítő vizsgálatot tenni s hogy a vizsgák hozzáférhetőbbek legyenek, a miniszter megengedi, hogy ezek az igazgatótanács egybehívása nélkül a tanfelügyelő, az intézeti igazgató és az illetékes tanárok közbejöttével az év bármely szakában legyenek megtarthatók.

*

1882. április havában a közoktatási miniszterium kebelében Gönczy Pál elnöklete alatt az elemi tanügy adminisztratív ágára nagy jelentőséggel bíró tanácskozások tartattak. A tanácskozásban az elnökön kívül részt vettek Buzogány Áron, oszt. tanácsos, Tóth József, Libertinyi Gusztáv és Liber József tanfelügyelők. A tárgyat képezte a tanfelügyelők részére szerkesztendő általános törzskönyv-minta megállapítása, hogy jövőre valamennyi tanfelügyelő egyöntetűen járjon el. Ennek kapcsán megállapodás történt; az iskola és tanítók személyét, a tanköteles és iskolába járó gyermekeket, tanító változásokat, tanítói nyugdíj-ügyeket illető nyilvántartásra, továbbá az iskolai tanítás eredményének kimutatását, a tanítók fizetését, az iskola vagyoni állását és viszonyait feltüntető táblázatokra és az iskolai választásokat ellenőriző tanfelügyelői nyilvántartásra vonatkozólag is. Denique elég irodai munka. Csak aztán győzze is. De jut-e a szellemi ellenőrzésre is idő? Nem igen. És épp innen ered az a kalamitás, hogy sok tanfelügyelőnek az iskola szellemi haladásáról kevés jelenteni valója van.

*

November hóban Trefort, vallás- és közoktatásügyi miniszter a következő körrendeletet bocsátotta a tanfelügyelőkhöz: „Gyakran hangsúlyoztam különböző alkalmakkor, hogy a népoktatás főfeladata a nép erkölcsiségének, valamint munkaképességének s ezáltal anyagi és szellemi jólétének emelése. E cél elérésének vagy legalább megközelítésének többféle akadályai vannak, de nem utolsó sorban áll ezek között a tulságos pálinkaivás, mi a nép alsó osztályainál nagy mértékben kezd elterjedni hazánk majd

minden vidékén, főleg a belföldi tót, valamint a ruthén és oláh népességnél is, s a hol terjed és egyre nagyobb mérveket ölt: ott a népességet testi és lelki elsatnyulással és vagyoni elpusztulással fenyegeti. E hajlam terjedését megakadályozni, vagy legalább annyira korlátozni, hogy a mértéktelen pálinkaivás az emberek egészségét tönkre ne tegye, az állam és társadalom, sőt az emberiség érdeke. Nem célt, nem is lehetne e helyütt az eszközöket mind elősorolni, s azok alkalmazási módját elemezni, melyek e célra alkalmazhatók s melyekre nézve társadalmi és állami intézmények is hatással lehetnek s közreműködhetnek; ezuttal csak azt akarom fölemlíteni, hogy ez irányban hatni mindenk fölött a lelkészek és tanítók vannak hivatva. A mi jelesen a tanítókat illeti, a tanító feladata már az iskolában megmagyarázni a gyermekeknek, mily szomorú következményei vannak a pálinkaivásnak, az emberi szervezetre mily rombolólag, az emberi szellemre mily butítólag hat ez italnak élvezete, különösen a tulságos vele-élés. Sőt elég alkalma van a tanítónak magával a néppel való soknemű érintkezéseiben a felnőtteket is ez irányban oktatni és inteni. Megengedem, hogy ennek azonnal élő sikere és kézzel fogható eredménye nem lesz. De mindig igaz marad, hogy „gutta cavat lapidem“ — az egyirányú következetes és folytonos működésnek eredménye előbb-utóbb mindig bekövetkezik; s a cél oly üdvös, hogy annak csak némi megközelítése, sőt felé csak egy lépés tétele is háladatos feladat. Felhívom ennélfogva czimedet, figyelmeztesse a tankerületében működő összes tanítókat, hogy valódi hazafiúi érdemeket fognak maguknak szerezni s Isten előtt kedves dolgot cselekszenek és emberbaráti dolgot végeznek, midőn a népet roszt és káros szokásainak elhagyására buzdítják, a gyermekeket pedig a mételytől már jóelőre óva intik s így a pálinkaivás bűnének terjedését legalább a jövő nemzedékre nézve korlátozzák.“ De azért issza a pór nép a pálinkát továbbra is, és fogja mindig inni, ha valami hathatós intézkedésről nem lesz gondoskodva. A tanító-egyletek ez irányban mit tehetnének. Az majd vita közben fog mutatkozni.

1884. június havában miniszteri leiratban elrendeltett, hogy az iskolaszéki jegyzőkönyvek a tanfelügyelőhöz átteendők, és hogy ennek folytán a tanfelügyelőnek joga van az iskolaszék határozatait a közig. biz. intézkedéseig felfüggeszteni. Magától értetik, hogy e rendelethez az iskolaszék a város önkormányzatának megsértését látva, nem hagyta azt minden megjegyzés nélkül; azonban minden érvelés, felirat s leirat daczára a rendelet teljes jogérvényben maradt.

És most, bár mennyire is tiszteljük azon iskolaszéki tagoknak ügybuzgó fölszólalását, kik rettenthetlenül az autonomikus jogok fentartása mellett kardoskodtak, mégis csak igazat kell adnunk a miniszternek is, ki, úgy látszik, az egyes korszakokkal és az azokat befolyásoló tényezőkkel is számolt. Hiába, ma ez az eszme felülkerekedhetik, holnap a másik, és így mindig csak azon tényező legyen a bűnbak, melynek minden körülmények közt a csatatért elhagynia nem szabad?

*

III. Kerner Péter h. tanfelügyelő.

1884—1885.

Gajdos elhunytja után a vallás- és közoktatásügyi miniszter Kerner Pétert, a helybeli kir. tanítóképezde igazgatóját, nevezte ki helyettes tanfelügyelőnek. Kernernek pünkösdi királysága csak fél évig tartván, nem igen volt neki alkalma érdemeket szerezhetni.

*

IV. Varjassy Árpád.

1885.

1885. február 19-én hozta végre valahára a hivatalos közlöny, hogy Aradmegye és Aradváros kir. tanfelügyelőjévé városunk egyik törekvő és akaraterős fia **Varjassy Árpád**, a temesvári ipariskola igazgatója, lett kinevezve.

A tanfelügyelő szép reményekkel és a legnemesb szán-

déktől áthatva foglalta el új hivatalát s nem késett Arad város tantestületéhez bizalommal közeledni, üdvözlő beszédében hangsúlyozva, hogy e jeles tanítói testülettel karöltve akarja e megye és város tanügyét győzelemre vinni. A tanfelügyelőnek lekötő modora, a testületekhez intézett beszédeiben kifejtett eszmék azonnal arról győzték meg a tanítókat, hogy ily kéz által lengetett zászló alatt a legelkeseredettebb küzdelem is gyönyört nyujthat. Igaz, hogy a küzdött egy ideig félreértések és előítéletek — a nemes küzdelemre gátlólag hatva — elfoglalták; de miként a nap ragyogó fényétől a sötétség, úgy e félreértések és előítéletek a ragyogó igazság láttára és hallatára elenyésztek. Jön majd erre a magyarázat is és pedig bevezetésül adjuk Madarász József országgyűlési képviselőnek

a képviselőház 1885. márczius 4-iki ülésén

a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett következő interpellációját.

„Kérdés a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

A népnevelés, miként az oktatás érdeke az, hogy tanfelügyelőkké oly egyének neveztesse ki, a kik a tanügy, az oktatás és nevelés terén kitűnvn, érdemeket szereztek; és hogy a nemzet e nagy érdekeinek hű szolgálói, a kiváló tanítók s néptanítók, ne mellőztessenek. A sajtó közlései szerint a közoktatásügyi miniszter ur közelébb Szepesbe, Barsba és Aradra oly tanfelügyelőket nevezett ki, a kiknek egyike sem mutathat fel a tanügy és népnevelés ide vágó terén érdemeket és a kik miatt a közoktatás e terén valósággal érdemes, jeles egyének, tanítók, néptanítók ismét mellőztettek. A népnevelés érdekében tehát tisztelettel kérdem a közoktatási miniszter urtól:

1-ször. Való-e a sajtónak azon közlése, hogy Arad városi és megyei tanfelügyelővé Varjassy Árpád, a temesvári ipariskola igazgatója és rajztanára neveztetett ki akkor, a midőn a tanfelügyelőségre pályáztak: Simay István, aradvárosi tanügyi tanácsos, Kerner képezdei igaz-

gató, a ki egy év óta vezette közmegelegedéssel a tanfelügyelőséget és Kakujai temesmegyei segédtanfelügyelő?

2-szor. Ha valók a sajtónak e közlései, mivel igazolja a miniszter ur azt, hogy Aradra tanfelügyelővé oly egyént nevezett ki, a ki az oktatásnak és népnevelésnek ide vágó terén szakavatatlan, s miért engedte magát befolyásoltatni, hogy a tanügy e terén valósággal érdemeket szerzett jeles, szakképzett egyéneket mellőzze?“ Erre az interpellációra Trefort vallás- és közoktatási miniszter netto két és fél hónap mulva, vagyis május 16-án felelt. Az országgyűlésen Trefort ugyanis így szólt:

„Madarász kifogásolta, miért nem alkalmaz a miniszter nagyobb mérvben érdemes tanítókat tanfelügyelőknek. Erre az a válaszom, hogy a tanfelügyelőket a társadalom azon osztályából veszem, hol arra alkalmas embereket találok, és azért kinevezek végzett jogászokat és földbirtokosokat, megyei és központi tisztviselőket, tanárokat, tanárjelölteket és tanítókat is. (Jó kortesfogás.) És nem merném határozottan megmondani, hogy ezen különféle osztályokból kikerült egyének közül kik felelnek meg inkább kötelességüknek, mert minden osztályból kikerült tanfelügyelők közt vannak igen jelesek és gyengébbek, bona mixta malis, mert azon képesség és tapintat, mely szükséges arra, hogy a tanfelügyelő sikeresen járjon el, nem egy osztálynak, hanem az egyének tulajdona. (Ezt mi is beismerjük.) Ez az eljárás eddig is jónak bizonyult, ezt fogom követni ezentul is. Azt is kérdezte Madarász, miért nem nevezek ki bizonyos egyéneket. Én az egyének érdemeinek fejtegetéseibe nem bocsátkozom, hanem megjegyzem, hogy noha az illető egyének ellen semmi kifogásom nincs, azért nem neveztem ki őket, mert ez adott viszonyok közt nem lett volna opportunus őket kinevezni és és azonkívül nem vagyok barátja az örökös áthelyezésnek, mert ha valaki pl. a tanítóképezde igazgatói állását jól betölti, ebből nem következik, hogy jó tanfelügyelő legyen. De ha jól betölti helyét, miért történjék változtatás? Maradjon inkább ott, a hol helyén van. — De van a kérdésnek pozitív része is. Méltóztatott mondani, miért nem neveztem ki a Szepességbe ezt, Barsmegyébe azt, Aradmegyébe am azt. El-

mondom az esetet őszintén és egyszerűen. (Minket a szepesi és barsi esetek nem érdekelvén, azonnal az aradi esetre térünk át.) És most venio ad fortissimum virum, az aradi tanfelügyelőre, Varjassyra, folytatja a miniszter, a ki szintén nem a táblabírák vagy a központi tisztviselők sorából való, hanem tanférfiu, mert a temesvári ipariskola tanára és igazgatója volt és ott rendkívül meg voltak vele elégedve. Ez esetben nem rögtönöztem a kinevezést, időt engedtem magamnak s minthogy Varjassy Árpádot sok oldalról ajánlották nekem, magamhoz hívtam. Megjegyzendő, hogy Aradra is nemcsak három, hanem sokkal több kompetens volt, többen keresték az aradi tanfelügyelői állást. Mondom, magamhoz hívtam Varjassyt, vele érintkeztem és látván, hogy művelt, intelligens ember, hogy képes lesz az aradi tanfelügyelőség teendőit végezni, kineveztem őt már csak azért is, mert ha az áll, a mit a t. interpelláló méltóztatott mondani, hogy a néptanítók érdemesek és kvalifikáltak arra, hogy tanfelügyelők legyenek, úgy merem állítani, hogy egy ipariskola igazgatója és tanára nagyobb mértékben van kvalifikálva ez állásra, főleg miután én azt kívánom, hogy az elemi és kivált a polgári iskolákban a tanuló ifjak ipari és közgazdasági tekintetben is nyerjenek művelődést. — De Varjassyt is csak ideiglenesen neveztem ki és megakarván győződni, vajjon megfelel-e az állásának, a kultuszminiszteriumból egy igen megbízható egyént küldtem Aradra, hogy tegyen tapasztalatairól jelentést. E jelentésből kitűnt, hogy Varjassy buzgalommal és tárgyismerettel működik és már is sok olyan bajt volt képes orvosolni, a melyeket eddig tűrnöm kellett. Azt hiszem tehát, hogy e kinevezés szerintem kiállja a szigorú bírálatot. És méltóztatnék nekem elhinni a t. képviselő ur, hogy Varjassynak nem adtam semmiféle politikai miszsiót, mert én nem akarom, hogy a tanfelügyelők kormánypárti politikát csináljanak; de valamint ezt nem akarom, úgy oly férfiakat sem nevezek ki, kik azután kormányellenes politikát csinálnának.“

M a d a r á s z figyelmeztette erre a minisztert Pauler Tivadar volt közoktatásügyi miniszter a tanfelügyelői kinevezések tárgyában 1871. évi november hó 22-ikén a házban

elmondott szavaira: „Elvül fogadtam, hogy lehetőleg azokra leszek tekintettel, a kik a népoktatás sulyos pályáján működtek. Már csak azért is, hogy példával mutassam meg, hogy ez a pálya is olyan, a melyen az, a ki magát kitünteti, némi elismerésre, jutalomra és előléptetésre számithat.“ — A ház ezek után a miniszternek válaszáat tudomásul vette, de Magyarország tanitósága még jobban erősödött meg ama hitében, hogy T r e f o r t az ujabb kor tanítóit általában nem ismeri s hogy nincsen áthatva ama tudattól, miszerint a mostani tanitóság a legkomolyabb szakmának szolgálatában áll. Ez nem képezi egyedül csekélységemnek, hanem egész hazánk tanitóságának a nézetét. Azért is bátorkodtam e szomorú körülménynek itt kifejezést adni. Na de ettől eltekintve, konstatálhatjuk, hogy legalább itt Aradon, mihelyt az apprehenzió sötét fellegei a láthatárról eltűntek, a derű V a r j a s s y Árpádban a *comme il faut* tanfelügyelőt engedte látni, mert az ügy, melynek élén áll, lelkesíti, buzgalmában határt nem ismer, a magyarosodási eszmének rajongva hódol, a tanítóval szeretettől áthatott tisztelettel érintkezik és tanügyi kérdésekben szívesen hallgatja meg az őt meggyőző véleményét is. — Ennél többet csak a szerénytelenség követelhet.

XXVII.

AZ ARADI KIR. FŐGYMNASIUM ÉS FŐREÁLISKOLA.

XXVII.

Az aradi kir. főgymnásium és főreáliskola.

Mielőtt az 187³/₄, illetve 187⁴/₅, iskolai évben életbe léptetett aradi kir. főgymnásium- és főreáliskolára vonatkozó adatokat idézném, nemcsak történetirói feladatomban, hanem a hálaérzet is parancsolja nekem, hogy az eme időszakot megelőzőtt multról is, t. i. ama multról, melyben a helybeli gymnásium a ft. minorita atyák vezetése alatt állott, megemlékezzem; mert ha közművelődési törekvése miatt a babér Aradvárost megilleti, ugy ez nem kevésbé nyujtandó eme szerzetnek is, mely városunkban nemcsak az elemi, hanem a középiskolának is alapját megvetette. Egyébiránt, miután teljes képet ígértem, reflektálnom kellett ha mindjárt csak rövid vázlatban — a már leirt eseményekre. E célra néhai Lakatos Ottónak „Arad története“ czimű munkája a legmegbízhatóbb forrást képezvén, azzal kezdem, hogy a rendfőnök küldte Uty vagy Utz hitküldéért Aradra, hogy itt a latin nyelvet tanítsa, mely intézkedésből kifolyólag a gymnásium első osztálya 1745. november 18-án nyilt meg, mely időponttól kezdve a gymnásium évről-évre addig bővítettett, mig négy osztályt föl nem ölelt.

1747-ben a bölcsélet tudomány adatott elő a rend kis papjainak és 1753-ban a költészeti és szónoklati osztályokat nyitották meg, 1776-ban királyi gymnáziumi czimmal ruháztatott fel. 1788-ig tanítottak a minoriták ez intézetben; aztán világi tanárok tanítottak 1800-ig. Ezen évben emeltett ama gymnáziumi helyiség, hol ma a polgári és templom-utcai elemi fiu-iskola diszes palotája áll. 1823-ban nyilt meg ismét a rendi gymnázium I. osztálya, mire 1829-ben négy osztályban, 1850-ben pedig hat osztályban tanítottak már. Ebben az évben lett a gymnázium nyolcz osztályra emelve, melyben aztán 12 évi megszakítással, tehát **128 évig**

a minoriták tanítottak. Hogy miként tanítottak, arról tanuskodik a mai Arad, mely rövid idő alatt tett óriási előhaladását — nagyobbbrészt a minoriták aradi gymnásiumában alaptanulmányaikat végzett férfiaknak köszönheti. Ezeknek a méltó tanítványoknak felejtethetlen professoraik voltak: Gaál Damascén, Lakatos Ottó, Lidy Nándor, Jánosy Demjén, Dobróczky Alajos, Boeckay Tóbiás, Winkler Brunó, Sujánszky Eustach, Krocska Szilárd, Berényi Gedő stb. stb. S ennek daczára Aradváros közönsége, midőn 1867-ben az alkotmányos aera beköszöntött, győzelmi mámorában a minoriták által a közművelődés- s hazaszereget javára lobogtatott zászlót kezeikből kiragadni sietett. „Nekünk világi tanárok kelleneek! . . . Ez volt a jelszó. S vajjon miért? Bizony, bizony, lecsépeelt okok miatt. No de hát megtörtént dolgokról lévén szó, szokás szerint vessünk fátlyolt a multra s térjünk át a történeti sorrendre.

Aradváros azon tudattól áthatva lévén, hogy tervét önjerejéből keresztül nem viheti, a megyével szövetkezett, minnek eredménye az volt, hogy Aradmegye 1867. évi december 2-án és következő napjain tartott bizottmányi közgyűléséből a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz azon kérelemmel járult, hogy Bibics-Tomján Margit alapítványából, mely a nagym. min. 1867. november 7-én 12247. szám alatt kelt leirata értelmében évenkint 24071 frt 94 krt jövedelmez, az alapítónő szándéka értelmében a megváltozott körülményekre való tekintettel Aradon egy gymnásiumot, illetőleg a közoktatási miniszteriumnak akkori terve szerint egy 9 osztályu lyceumot s a mellett 40 tanuló számára tápintézetet alapítson. Ezen kérelem elintézéséül a nagym. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumtól 1868. évi május 22-én 8080. sz. a. a megyéhez következő rendelet érkezett: „Ő császári s apostoli királyi Felsége folyó évi május 12-én kelt legmagasabb elhatározásával e megye közönségének legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy ezen alapítványból 40, évi kétszáz tiz forinttal ellátott ösztöndij, vagy esetleg tápintézeti hely, az alapítónő által szabott feltételek megtartása mellett rendszeresittesék, s az alapítványi jövedelem fenmaradó része egy Ara-

don felállítandó lyceumra fordíttassék. Miről a megye közönségét ez ügyben Ő császári s apostoli királyi Felsége elé terjesztett kérvényének leküldése mellett azon meggyőződéssel értesitem, miszerint a további teendők iránti nézetemet a helyszínen legközelebb szerzendő személyes tapasztalatom alapján a megye közönségével mielőbb fogom közölni.“ — Budán, 1868. évi május hó 22-én. Miniszter ur megbízásából: Lipovnitzky István, miniszteri tanácsos.

Miután Arad szab. kir. város közönsége e terv létesítéséhez az építkezésre szükséges telek és azonfelül 40,000 frt adományozásával szintén hozzájárult, az e czélra szánt lyceumi épület alapköve 1869. évi augusztus 18-án br. Eötvös József, vallás- és közoktatásügyi miniszter által letétetett.

1872-ben az épület elkészülvén, a főgymnásium megnyitása 1873^{3/4}. tanévre határozatott. Ezen ujonnan alakuló főgymnásiumhoz Ő császári és apostoli királyi Felsége 1873. évi április 21-én kelt legfelsőbb elhatározásával Sváby Pál, pozsonyi kir. gymnasiumi tanárt igazgatónak nevezte ki. Ez május 20-án állomását elfoglalván, a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumtól a gymnasium belső felszerelésével és a tanárkar kijelölésével bízott meg.

Az új gymnasiumhoz rendes tanároknak nevezettek ki:
Boros Vida mennyiségtan, földrajz és mennyiségtani földrajz.

Fertsek József, latin és görög nyelv.

Kallos Kálmán, rajz.

Kollmann Gyula, latin, görög és német nyelv.

Kövesdi Ignátz, bölcsészet, történelem, magyar nyelv.

Malmosy Károly, latin, magyar, német nyelv.

Petrogalli Arthur, természetrajz, mennyiségtan.

Pirchala Imre, latin, magyar, német nyelv.

Póra Ferencz. Leköszönvén, helyettes tanárul:

Szunter Nándor, a történelem, latin, görög és német nyelv tanárává neveztetett ki. Nemsokára rendes tanár lett.

Bauer Henrik J. ének, francia nyelv.

Heckinger István, természettan.

Sápy József, történelem, földrajz.

Goldis János, gör. kel. aradi szentszéki ülnök rendes tanárul a román nyelv és irodalom tanszékére.

Ábrai Lajos ez iskolai évben helyettes tanárul nevezetett ki azért, mivel a párhuzamos I-ső osztálynak felállítatása szükségessé vált.

Somogyi Ágoston, magán reáliskolai rajztanár a megbetegedett Kallos Kálmánnak helyettesítésével bizatott meg.

Ez a névsora a tanári karnak, mely ebben az iskolai évben Arad középtanodai aeráját megnyitotta. Az adatokat mind végig figyelemmel kísérve, azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy a kinevezett tanárkar tagjai méltó harczosai voltak hazánk legszentebb ügyének.

1873. szeptember 29-én, 30-án és október 1-jétől kezdve október 3-ig tartattak meg a felvételi vizsgálatok, melyeknek főérdemük az volt, hogy részint a tanítói diplomára megszégyenítőleg hatottak, részint pedig számos képes és tanulni vágyó ifjút ez intézettől elűztek. Mindkét állításunknak igazolására szolgáljon először az, hogy a IV. oszt. bizonyítvánnyal birt tanuló épp úgy vettetett alá a felvételi vizsgának, mint azon tanuló, ki bizonyítvány nélkül jelentkezett. Pedig a bizonyítvány nélkülit, tudtunkkal, vizsgálni sem lett volna szabad. Hogy eme tilalom rendjén volt, bizonyítja azon tapasztalat, hogy egyes a IV. osztályban bukkottak, tudva azt, hogy bizonyítvány nélkül is bocsáttatnak fölvételi vizsgálatra, szerencsét próbálandó, jelentkeztek. És mi türes-tagadás, a manőver egyeseknek sikerült is. Erre az a közmondás szolgál: „A vak is talál néha garast.“ Ily IV. osztályu szerencse-lovagok elől az út azonban nem sokára elzáratott. — És most lássuk a fölvételi vizsga külalakját. Hosszu asztal obligát zöld takaróval, körülvéve néhány komoly arczu professor és a még komolyabb arczu direktor által. Belép egy szál 9—10 éves gyerek... Uraim! Orvosok, ügyvédek, tanárok, tanítók, papok stb. önök minden esetre emlékeznek még azon időre, midőn a diploma elnyerése czéljából a vizsgáló bizottság elé kerültek. Ugy-e akkor már pelyhedző bajusz és szakál férfias bátorságot és elhatározottságot igyekezett előtérbe tolni? És mégis abban a pillanatban, midőn a komoly arczu cenzorokkal szemközt

ültek, valjon azon bizonyos férfias bátorság és elhatározottság nem hagyta-e önöket legalább pillanatokra eszerben? Nem csoda tehát, ha azon egy szál gyerek is kissé zavarba jött; de fájdalom, még mielőbb gondolatait összeszedhette volna, már a kiabolításnak sulya alatt görnyedett. Na de hát a tanári kar erről nem tehetett, miután csak a rendelet előtt meghajolt és ezzel kezdte meg az 187³/₄-iki iskolai évet. Örömmel kell itt konstatálnunk, hogy a tanári kar oly működési kört jelölt ki magának, mely hivatva volt és jelenleg is hivatva van megfelelni a hivatása körébe vágó kötetmeknek, az általános közművelődési céloknak és végül a társadalom követelményeinek. Működésükkel mindenütt találkozhatunk, hol hazánk és városunk nagyságának előmozdítása és megszilárdítása körül buzgólkodnak.

Az 187⁴/₅-iki iskolai évben a főreáltanoda első osztálya lépett életbe; mire folytatólagosan minden következő évben egy-egy osztálylyal bővített ki. Az 1881—82-iki iskolai évben nyitattott meg a főreáltanoda VIII. osztálya. — Elegendő tanerők hiányában a vallás- és közoktatásügyi miniszterium megengedte, hogy a reáliskola tantárgyainak egy részét időnkint gymnásiumi tanárok előadhassák.

*

1881. évi február 20-án hunyt el dr. Krausz László, az aradi gymnásiumot és reáltanodát magába foglaló nagyváradi tankerület főigazgatója. Benne a magyar tanügy sokat veszített. Nyugodjék békében! A jelenlegi főigazgató: Petrovich Ferencz kir. tanácsos és czimzetes prépost.

*

Az 187⁸/₉-iki iskolai évben a vallás- és közoktatásügyi miniszterium Sváby Pált a főgymnásium és főreáliskola közös igazgatójává nevezte ki.

Ugyanez év márczius 14-én 7388. sz. a. elrendelte a vallás- és közoktatásügyi miniszterium, hogy a szegedi árvíz folytán az ottani főgymnásium- és főreáliskolából jelentkező tanulókat minden tanintézet akadály nélkül felvegye. Ezek

közül a helybeli főgymnásiumba 30, a főreáltanodába pedig 21, összesen 51 tanuló vétetett fel.

1882-ben Sváby Pál hasonló minőségben a pécsi főreáliskolához, majd saját kérelmére tanáruul a pozsonyi gymnásiumhoz helyeztetett át. Helyébe az aradi főgymnásium és főreáltanodához Kuncz Elek, a losonczy állami főgymnásium 7 éven át volt igazgatója, neveztetett ki.

A tanári testületnek több jelese hagyta el a lefolyt 16 év alatt az aradi főgymnásiumot és főreáltanodát; nevezetesen: Bauer J. Henrik, ki betegség miatt szabadságoltatott; Ábray Lajos az aradi kereskedelmi akadémia igazgatójává választatott meg, Spitzko Lajos a besztercebányai, Szunter Nándor pedig a felsőbányai állami főgymnásium igazgatójává lett kinevezve, dr. Márky Sándor, Pirchala Imre és Jancsó Benedek a budapesti állami főgymnásiumba helyeztettek át, Schill Salamon a budapesti rabbi képezde tanárjává lett megválasztva. Dr. Mangold Lajos, a budapesti egyetem magántanárává neveztetett ki és Petrogalli Arthur a trencsényi gymnasiumhoz helyeztetett át. Elhaláloztak: Kallos Kálmán, Holenda József és Rózsa Antal. A jelesek sorai megfogytak ugyan, de meg nem törtettek, lankadatlanul fáradoznak még most is a mi körünkben a közművelődés javára.

*

A főgymnasium és főreáltanodánál 1873-tól 1889. végéig működött tanárok.

I g a z g a t ó k :

Sváby Pál (1873—1882.)

Kuncz Elek (1882-től.)

T a n á r o k :

Albrecht János,	Fekt Ferencz,
Antolik Károly,	Fertsek József,
Ábray Lajos,	Fényes Dezső,
Bauer Henrik J.,	Goldis János,
Boros Vida,	Gönczy János,
Dömötör László,	Gurnesevits K. L.,
Egyed Mózes,	Grosz Károly,

Hanthó Lajos,	Polgár János,
Hahn Adolf,	Póra Ferencz,
Haszlinger Ferencz,	Dr. Reichenhaller Kálmán,
Heckinger István,	Remsey István,
Hegyesi Károly,	Roseth Arnold,
Dr. Hidegh Kálmán,	Rózsa Antal,
Hlatky Miklós,	Sapy József,
Holenda József,	Sárói Szabó Pál,
Dr. Jancsó Benedek,	Dr. Schnábl Róbert,
Jablonszky Flóris,	Schindelmann Sándor,
Dr. Jánosy Béla,	Schill Salamon,
Kallos Kálmán,	Solecz Róbert,
Kohlbauer Ferencz,	Dr. Simonkay Lajos,
Kollmann Gyula,	Spitkó Lajos,
Kövesdi Ignázt,	Dr. Stauber Ferencz,
Dr. Lauko Albert,	Stauber József,
Malmosy Károly,	Dr. Sztérényi Hugó,
Mangold Lajos,	Székely Salamon,
Markusofszky Sámuel,	Szkunzevits Kornél,
Máday János,	Szunter Nándor,
Dr. Márky Sándor,	Dr. Telbisz Károly,
Medgyesy Ödön,	Telmányi Emil,
Nagy Sándor,	Varga Ottó,
Nesnera Aladár,	Walther Béla,
Petrogalli Arthur,	Wiegand János.
Pirchala Imre,	Zaka Gyula.
Podhorszky Lajos.	

*

Taneszközök.

1. Az Orczy-könyvtár, a kézdi-vásárhelyi Vásárhelyi János-féle könyvtár és az ezekkel egyesített törzskönyvtár, a képviselőház összes nyomtatványai több adománnyal együtt 21,722 kötet — érték 16,644•33
2. A főgymnásium és főreáliskola együttesen kezelt tanári könyvtára 908•34
3. Közös ifjusági könyvtár . 3,999 kötet — érték 6,483•54

4. A főgymnásiumi természettani gyűjtemény	5,811·09
5. A főreáliskolai természettani gyűjtemény	1,309·96
6. A főreáliskolai chemiai szertár, laborator- ium s az ezzel összekötött ásványtani gyűjtemény	3,201·36
7. A főgymnásiumi természetrajzi gyűjtemény	2,274·90
8. A főreáliskolai természetrajzi szertár	405·80
9. A főgymnásiumi rajz szertár	601·72
10. A főreáliskolai szabadkézi rajzolás szertára	676·87
11. A főreáliskolai ábrázoló geometriai szertár	307·95
12. A főgymn. történelmi és földrajzi szertár	605·54
13. A főreáliskolai földrajzi szertár	400·53
14. A főgymnásiumi pénz- és éremtár	329·56
15. A főgymnásiumi régiségtár	154·73
16. A főgymnásium tornaszertára	489·43
17. A főreáliskola tornaszertára	354·76
A taneszközök összes értéke ennél fogva	<u>40.964·44</u>

*

I. Ösztöndíjak.

(1889-ben.)

Bibich-féle ösztöndíj. A kinevezési jogot Aradmegye közönsége gyakorolja. Az alapító levél szerint az elnyerhetésre különösen bolgár nemzetiségű és ezek közt a Tomyán- és Kacsamay családokból származó ifjak, továbbá az alapító nő Bibics Jakab özvegye, szül. Tomyán Margit mostoha leányának leszármazottjai és ezek után Arad-, Csanád-, Csongrád- s Békésvármegyében született tanulók előnnyel bírnak, ezeknél még előnyben részesül a magyar nemesi származás. Pályázók csakis katolikus vallásu és az első gymnazialis vagy reálosztályt minden tantárgyból jeles eredménnyel végzett tanulók lehetnek.

Egy a 80-as évek elején a vallás- és közoktatásügyi miniszter által Aradmegye törvényhatósági bizottságához intézett leiratban nevezett bizottság értesítettett, hogy Ő Felsége megengedte, miszerint a lyceum építésének tanulmányai alapja által elvállalt terhei a Bibics-alapra kebeleztesse-

nek, de viszont a kész lyceum s annak telke is a Bibics-alapra irassék át. A Bibics-alapból kiosztani szokott ösztöndíjak, ennek következtében a tanulmányi s egyéb alapokból fognak pótoltatni, s ha az alap kifizette a lyceum építésének költségeit, a megye rendelkezhetik az ösztöndíjak szaporítása iránt is.

*

II. Alapítványok.

(1889-ben.)

1. Bogdánffy Gyula-féle 1000 forint. Jövedelméből gymn. VIII. oszt. tanulók magyar irodalmi pályamunkái jutalmaztatnak.

2. Fehér-Fényes-féle 295 frt 71 kr., melyből a magyar nyelvben jeles előmenetelű tanulók jutalmaztatnak.

3. Hanthó-féle 111 frt 73 kr földrajzi pályamunkák jutalmazására fordittatik.

4. Nagy Sándor és Kaszap Emilia-féle magyar papíráradéki kötvényben és 232 frt 30 kr takarékpénztári betét magyar történelmi tárgyú költemények, esetleg prózai történelmi tárgyú pályamunkák jutalmazására.

5. Hertska-féle 10.000 frtos alapítvány, melynek kamataiból gymnáziumi, reál- és polgári iskolai szorgalmas tanulók jutalmaztatnak. A jutalom megszavazása Aradváros törvényhatósági bizottságát illeti meg.

6. Régiségtár felszerelésére 212 frt.

7. Zászló-beszerzésre 54 frt 49 kr.

*

A főgymnázium és főreáliskola segélyző egyesülete

Ez egyesület, melynek célja szegény tanulóknak segélyeztetése, létét tisztán a közönség jótékonyságának köszöni. Vannak alapító és rendes tagjai; de nemcsak az ezek által befizetett tagdíjaik, hanem tetemes ajándékok is képezik az egyesület jövedelmi forrását. Takarékpénztárak és egyesek versenyezve adakoznak. — Az egyesületnek 1889. év végén volt 88 alapító és 19 rendes tagja. Az egyesületnek jelenlegi választmánya a következő tagokból áll:

elnök: F á b i á n L á s z l ó, Aradmegye és Aradváros
főispánja,

alelnök: K u n c z E l e k, az intézet igazgatója,

titkár: H a s z l i n g e r F e r e n c z, tanár,

pénztáros: S t a u b e r J ó z s e f, tanár,

ellenőr: Á b r a i L a j o s, a kereskedelmi akadémia igaz-
gatója,

szertáros: M e d g y e s i Ö d ö n, tanár.

T a g o k :

A n t o l i k K á r o l y, tanár,

C z i f f r a J á n o s, birtokos,

D o m á n y J ó z s e f, kereskedő,

H e i n r i c h S á n d o r, az aradmegyei takarékpénztár ve-
zértitkára,

J o a n e s z k u L á z á r, megyei főügyész,

D r. M a t a v o v s z k y N á n d o r, honvéd-törzsorvos, az
aradmegyei kórház igazgatója,

N i k o d e m J á n o s, magánzó,

O r m o s P é t e r, Aradmegye alispánja,

P o l l á k K á r o l y, kereskedő,

S a l a c z G y u l a, Aradváros polgármestere,

S c h o l c z R ó b e r t, tanár,

d r. S c h ö p k e s z E d e, ügyvéd,

T i s z t i L a j o s, Aradváros levéltárnoka.

W a l l f i s c h Á r m i n, kereskedő.

A segélyegyesületnek jelen (1889) pénztári álladéka:
5960 frt **38** kr.

Adja a gondviselés, hogy ezen egyesület a szegény sorsu.
de törekvő tanulók jóvoltára minél jobban felvirágozzék!

A tanárkar irodalmi működése.

Albrecht János: „Miként segítheti elő a család az
iskolai neveltetést?” (Különös tekintettel a leányiskolára.
Az aradi állami felső leányiskola értesítőjében.)

Ábrai Lajos: „Észrevételek tantervünk egy pontjá-
hoz.” (Középisk. szemle.)

„Az aritmetika és tankönyvei.” (Középisk. szemle.)

„Hol rejlik a tulterhelés?“ (Tanáregyesületi Közlöny.)

„A csillagjóslás.“ (Népszerű felolvasás a Kölcsey-egyesületben.)

„Bevezetés az arithmetikába középiskoláinkban.“ (Módszeres előadás. Programm-értekezés.)

Antolik Károly: „Kísérleti természettan.“ Arad, 1879.

Az általa feltalált és kiállított villanyos önrajzokért a párisi villanyossági kiállítás juryje a „Diplome de cooperation“ által jutalmazta meg 1881-ben.

A kir. magy. természettudományi társulat választmányának meghívása folytán az 1882. febr. 15. és 17. szakülésén: „A villanyszikra nyomairól az előlegesen megvillanyozott lombikon, a forró gyantán lenyomódott vill. alakokról, a villanyszikra egyesülésénél mutatkozó néhány újabb tünetnyekről és a sugárzó villanyosság által vetett árnyékokról“ értekezett.

„Über neue elektrische Figuren und über das Gleiten elektrischer Funken“ (G. Widemann: Annalen der Physik und Chemie, 1882.)

„Az elektromos szikra rajzairól és sikamlásáról.) (Természettudományi Közlöny.)

Ugyanezen tárgyról és a természettani kísérletek az iskolában. (Középisk. szemle.)

Az „Aradi Tanügyi Közlöny“ és az „Arad és Vidéke“ című lapok számára természettudományok körébe vágó több tárczacikket irt.

A „Középisk. Szemle“ szerkesztőtársa volt. (A lap megszűnt.)

„A légköri villanyosság keletkezése és a villám hatása.“ (Orvosok és természetvizsgálók értesítőjében.)

„A Holtz-féle gép kezeléséről és a hozzávető szárító lámpáról.“ (Természettud. Közl.)

„Über einige Kunstgriffe bei der Behandlung der Holtz'schen Influenz-maschine und über eine zu dieser Maschine gehörige Trocken-Lampe.“ (Annalen der Physik und Chemie v. G. Widemann.)

Az 1883. évi augusztus—október hónapokban Bécsben

tartott nemzetközi villanyossági kiállításon mint kiállító szerepelt, mely alkalommal a sikamló és a sugárzó villanyosság által létrehozott alakjait mutatta be.

„Die Trocken-lampe zur Holtz'schen Influenz-maschine.“ (Zeitschrift des elektrotechnischen Vereins in Wien.)

„Über Figuren der strahlenden Elektrizität.“ (Ausstellungszeitung.)

„Les figures électriques.“ (La lumière électrique. Journ. univ.)

„Über Figuren der gleitenden u. der strahlenden Electricität. (Elektrotechnische Zeitschrift.)

„A megosztott villanyosság szerepe a természetben.“ (Népszerű felolvasás a Kölcsey-egyesületben.)

„A természettan elemei.“ (III. kiadás.)

„A jövő évezredek tüzelő anyaga.“ (Felolvasás az aradi tisztviselői körben.)

„A gyűrűsöves higany-légszivattyu.“ (Előterjesztve a magy. tud. Akadémiának.)

„A Galvánfolyamok legújabb vívmányai.“ (Felolvasás az aradi tisztviselői körben.)

„A nap“. (Előadás a Kölcsey-egyesületnél.)

„A levegő és a víz alkatrészei.“ — „Mi a meleg és mi a hideg?“ (Kölcsey egyesület évkönyve.)

„A villanyosság gyógyító hatása.“ (Házi Közlöny.)

„A nap fogyatkozása.“ — „Földünk születése.“ (Tárcza cikkek.)

„A hangáttétel által előidézett és különösen az igen magas hosszrezgéseknek megfelelő hangidomokról a kifeszített rezgő hártyákon és szilárd lemezeken.“ (A magyar tud. akadémia által kiadásra ajánlott munka.)

„A csillagos égről.“ (Felolvasások a Kölcsey-egyesület estélyein.)

Boros Vida szellemes, közművelődési, társadalmi és nevelészeti cikkeivel folyton a hirlapok tárczarovataiban brillirozott, de névtelenül. Hja, a hivatott író nem szokott nevével, hanem szellemes eszméivel használni. Hanem bármennyire is iparkodott kedves egyéniségét az álnév titkos mezébe burkolni, mi és még igen sokan — hiába, a ki-

váncsiság mindig utat tört magának — megtudtuk, hogy az ama^lczikkek ragyogó stilusa, sziporkázó tartalma Boros Vida ügyes és rutinirozott tollának létüket köszönik. 1890. óta szerkeszti az „Aradi Közlöny“ politikai napilapot.

D ö m ö t ö r László: „Az edénygyártásról.“ Müipari karcolatok. (Arad, 1881. Gyulaynál.) Szerkesztette a Kölcssey-egyesület évkönyvét. Arad, 1885., 1886. és 1887.

„A barlangok.“ (Felolvasás a Kölcssey-egyesületben.)

„A helyi muzeumok fontossága a nevelésre.“ (Értekezés az 1886/7-ik évi programmba.)

„Aradmegyei himzések.“ (Értekezés a Művészipar 1889. évfolyamában.)

F é n y e s Dezső természettudományi cikkeivel és előadásaiival a Kölcssey-egyesület estélyein tetszést aratott.

Goldis János: a bukaresti román akadémia a román művelődésének fejlesztésében tanusított tevékenységeért 1882. márczius 22-én tartott ülésében a történelmi szakosztálynak levelező tagjául választotta.

Carmen Sylva (Románia királynéja) műveiből: Jehova kétkedő Ahasverussal és Puiu Romániának allegorikus rajzával; — J á n u s. Elmélkedés január 1-ső napjáról.

„Arad fecskéi“ czim alatt vélemény a magyar nyelv kötelező tanítását rendelő törvény végrehajtásának módozatairól.“ („Alföld“.)

„Történeti vázlat Románia közreműködéséről az 1877—78. évi orosz-török háborúban.“ (Neue Arader Zeitung.)

„A pünkösdi ünnep tüzes nyelveinek jelentősége.“ (Az Aradon megjelenő „Biserica si Scola“-ban.)

Sion Gy. „Plevnánál.“ „Grivicza bevétele.“ Egy felvonásos dráma.

Carmen Sylva élete és irodalmi működése.

Peles „Furnica“-jának ismertetése. (Népszerű felolvasások a Kölcssey-egyesületben.)

„Valea, rea“. „Omul.“ („Alföld“.) Román szerkezetű „Magyar nyelvtan“ a magyar nyelvi póttanfolyamok és román ajku tanítóképezdék használatára. Arad, 1884.

Szemere Bertalannak „a halálbüntetés ellen“ (1843. évi

augusztus 15-én) elmondott országgyűlési beszéde román fordításban. („Biserica si Scola.“)

Rudolf trónörökös Ö Fenségének 1884. évi június 7-én Laxenburgban kelt felhívása folytán közreműködik az Ö Fensége által tervezett „Osztrák-magyar monarchia írásban és képbén“ czimű munka létrehozásánál.

Hahn Adolf: „A szinpad mint erkölcsi iskola.“ (Felolvasás a Kölcsey-egyesületben.)

„A keresztes háborúk története.“ (Francia krónikairók nyomán. Budapest, Eggenberger.)

Irodalmi tárgyú közlemények és szindarabok jelentek meg tőle az „Arad és Vidéke“ és az „Aradi Közlöny“ czimű napi lapokban.

„A könyv.“ (Felolvasás. Megjelent a Kölcsey-egyesület évkönyvében.)

Magyarázó jegyzetek a Mihály-féle olvasókönyv I. részéhez. (Budapest. Eggenberger.)

Ahn-féle francia nyelvtan I. és II. rész. Új átdolgozás. (Budapest. Athenaeum.)

Homerosi elbeszélések a magyar ifjuság számára. (Budapest. Eggenberger.)

Haszlinger Ferencz számos irodalmi cikket írt. „Elemi csapások az ó-korban“ czimű érdekes tárgyról értekezett a Kölcsey-egyesület egyik estélyén.

Dr. Hidegh Kálmán. „Adatok egyes magyar ásványok chemiai elemzéséhez.“ (Megjelent a magy. tud. Akadémia mathem. és természettud. közleményei XVII. kötetének 2. száma gyanánt.)

„A szén és szénsav körutja a természet háztartásában.“ (Népszerű előadás a Kölcsey-egyesületben.)

Könyvismertetés „Népiskolai olvasmányok a gazdasági chemia köréből.“ („Alföld.“)

Dr. Jancsó Benedek: „A magyar nemzet eredete.“ (Felolvasatott a Petőfi-társaságban.)

„Kölcsey Ferencz élete és működése“. (Felolvasatott az aradi Kölcsey-egyesület megnyitó ülésén.)

„Az élettelen tárgyak Dickens regényeiben.“ (Föv. L.)

„Petőfi forradalmi költészetének politikai előzményei.“
(Főv. L.)

Szerkesztette a „Középiskolai Szemle“ czimű tudományos paedagogiai havi folyóiratot.

„Dido királyné“. Irodalmi tanulmány. (Főv. L.)

„Faust, Manfréd, Kain, Ádám“. Összehasonlító irodalomtörténeti tanulmány. (Koszoru.)

„Arany János.“ Emlékbeszéd. (Tartatott a Kölcsey-egyesület Arany-ünnepélyén.)

„Szép asszonyok“. „Garay élete.“ „Dósa és forradalma“ czimű könyvek bírálata. (Főv. L.)

Az 1882^{2/3}-iki iskolai évben a „Középisk. Szemlét“ szerkesztette.

„Két újabb elbeszélő.“ (Főv. L.)

„Székely historiák.“ (Bírálat a „Pesti Napló“-ban.)

„Arany lelki betegeiről“. (Figyelő.)

„Petőfi pessimismusa“. „Byron és Augusztus“. (Élet és Irodalom.)

„Kölcsey Ferencz“. „Arany János.“ (Népszerű felolvasások a Kölcsey-egyesületben.)

„Szavalókönyv“. Arad, 1884. Gyulai István kiadása.

„Kölcsey Ferencz élete és művei.“ Bpest, 1885. Aigner Lajos kiadása.

„Fábián Gábor életrajza.“ Arad, 1885. A Kölcsey-egyesület kiadása.

„A pusztá befolyása a magyar költészetre.“ (Koszoru.)

Megbízott Aradmegye és város monographiájának szerkesztésével.

„Emlékbeszéd“ Fábián Gábor felett. (A Kölcsey-egyesület évkönyvében.)

Byron „Don Juan“-ja. (Felolvasás a Petőfi-társaságban.)

„Turgenyew Iván írói jellemzése.“ (Felolvasás a Kisfaludy-társaságban.)

Sajtó alatt van tőle: „Körösy Csoma Sándor élete.“

Dr. Jánosi Béla: „A vig elem a népköltészetben.“
(A Kölcsey-egyesület évkönyvében.)

Kohlbauer Ferencz. „Néhány szó a 19. évszázadbeli francia regényirodalomról. (Kölcsey-egyesület VI. évkönyve.)

Kollmann Gyula: „Agamemnon. Aschylos tragoediája. (Középisk. Szemle.)

„Gyorsirási olvasókönyv“, iskolai használatra. Gabelsberger-Markovics-féle rendszer szerint. (Arad, Réthynél.)

Homerosz „Iliasának“ XVIII. éneke. (Műfordítás. Arad, Réthynél.)

Kuncz Elek: „Elkésett vélemény az évi vizsgálatokról középiskoláinkban. (Tanáregyesületi közlöny.)

„Inkább csak tanítsunk vagy neveljünk-e középiskoláinkban? (Felolvastatott a tanáregyesület 1884. évi közgyűlésében és megjelent ugyanannak közlönyében.)

„A középiskolai képzés jelene és jövője.“ (Az orsz. k. tanáregyesület közlönyében.)

„Középiskolai nyelvtanításunkról.“ (Magy. Tanügyben.)

„Középiskolai nevelésünkről.“ (Pesti Napló.)

„Néhány őszinte szó a szülékhez.“ (Aradi Közlöny.)

„Iskoláink és társadalmunk.“ (Aradi K.)

„Milyen irányban fejleszszük tovább középiskoláinkat?“ című tárgyról a budapesti paedagogiai-társaság gyűlésén értekezett. (1888.)

Kiváló tanügyi cikkei közül kiváló elismerésben részesült eme cikke: „Középiskolai nevelésünk elintézetlen kérdései.“ (Paed. Szemle.)

Lauko Albert: Kisebb közlemények a földrajzi közlöny 1887. évfolyamába.

A földrajzi terminusokról. — A tanintézeti könyvtárak decentralizációjáról. (Tanáregyesületi közlöny. XXI. k.)

Tozer. Classical geography cz. művét angolból átdolgozta.

Képek Erdély megszállásából. (Kölcsey-egyesületi évkönyv.)

Több cikk az „Aradi Közlöny“, „Alföld“ és „Alföldi ujság“ cz. hirlapokban.

Mangold Lajos: „Világtörténelem“ Budapest, 1879. Három kötet.

Czikkek: Sybel „Hiszt. Zeitschriftjében“ s a „Zeitschrift für oest. Gymnasienban.“

Dr. Márki Sándor: „Hazánk leirói 1881-ben.“ (Földrajzi közlemények.)

- „Huszonkilencz jellemrajz.“ (Századok.)
„Az aradi prépostság romjai“ (Történelmi értesítő.)
„Dr. Grossinger János.“ (Természettud. füzetek.)
„Szerény György magyarsága.“ (Magy. Nyelvőr.)
„A magyar glóbus.“ „Csála és vára.“ (Mindkettő külön lenyomatban.)
„Jerney János ifjúkori verseiből.“ (Figyelő.)
„Dósa György és forradalma.“ (A magy. tud. Akadémia által megdicséért pályamű. (Budapest. Kiadta Ráth Mór.)
„Kemény János.“ (A történelmi társulat által jutalmazott pályamű.)
„Aba Sámuel.“ Történelmi arczkép.
„Czudar Mihály versei.“ „A Bing föld.“ (Külön lenyomatokban.)
„Hazánk leirói 1882-ben.“ (Földr. K.)
„A temesvári parasztsáta.“ (Történelmi értesítő.)
„A szt.-annai avar Ring.“ (Archaeol. értesítő.)
„Eszmék XIII. századbéli kir. jegyzőktől.“ (Közs. jegyzők évkönyve.)
„Eszterházy Miklós nádor, Wesselényi Miklós, Kemény János, Széchenyi Pál.“ (Külön lenyomatok a magy. Helikonból.)
„Magyar Pantheon 150 arczképpel.“ (Pozsony 1884-Stampfel Károlynál.)
„A Kölcsey-egyesület évkönyve. 1884.“
„Lugossy József Kölcseyről.“
Folyó iratokban jelent meg: „Hazánk leirói.“ (Földr. K.)
„Forray András esete.“ (Hazánk.)
„Mária, Magyarország királynéja.“ (A magy. tud. Akadémia támogatásával kiadja a történelmi társulat.)
„Hunyady Mátyás életrajza.“ (Pozsony és Budapest, 1885. Stampfel Károlynál.)
„A Hegyes-Drócsa északnyugati részén.“ (Kárpát-egyesület évkönyve.)
„Arad őskorából.“ (A Kölcsey-egyesület évkönyve.)
„Hazánk leirói 1884-ben.“ (Földrajzi közlemények.)
„Egy ismeretlen magyar utazó.“ (U. o.)

„Mágócsy Gáspár öröksége.“ (Történelmi és régészeti értesítő.)

„Egy elveszett feltaláló.“ „A legöregebb huszár.“ „Az aradi temetőben.“ „Lenkey életéből.“ „Magyarok Chinában.“ „Magyarok Afrikában.“ (Pesti Napló.)

„Aradvármegye történetére vonatkozó czikkek az „Alföld“-ben, az „Arad és Vidéké“-ben és az „Aradi Hirlap“-ban.

Megbízatást nyert „Aradmegye történeté“-nek megírására.

„Monaci Lőrincz verse II. Károly megöletéséről.“ (Felolvasatott a Kisfaludy-társaságban.)

„Tököly Imre életrajza.“

„A történelem tanítása.“ (A történelmi kongresszus irományai közt.)

„Nagyjaink.“ (Nemzeti nőnevelés.)

„A pankotai ásatások.“ (Történelmi értesítő.)

„A jász kunok története.“ (Századok.)

„Hazánk leirói 1885-ben.“ (Földrajzi közlemények.)

„Bosedow, Bél, Dugonics és Oláh M. paedagogiai működése.“ (Paed. Plutarch.)

„Magyarok az 1882. évi orosz hadjáratban.“ (Hazánk.)

„A világosi kincskeresők.“ (Figyelő.)

A Kölcsey egyesületnek alelnöke is volt. Nagyrészt dr. Márkinak köszönhető ez egyesület létrejötte és felvirágzása. Távoztával, mondhatni, betölthetetlen hézagot hagyott hátra.

Medgyesy Ödön. „A geometriai testek szemlélet után való ábrázolásáról.“ (Középisk. Szemle.)

Nagy Sándor. Több tárczacikket irt különböző tanügyi és napi lapokba. Ugy mint: „Néhány szó az új középiskolai törvényjavaslathoz.“ (Röpirat.) Az Aradvidéki Tanító-egylet nagygyűlésén a következő című értekezése olvastatott fel: „A tornatanítás az ismétlődő iskolákban, tekintettel a két évi katonai szolgálatra.“ „A tornászok kirándulásai.“ (Czikk.) Oberoly János „A tornázás alapfogalma és élettana.“ (Birálat.)

„Ifjuságunk és a testedző játékok.“ (Czikk a Pesti Hirlapban.)

Nesnera Aladár: „A mértan elemei.“ Reál- és polgári iskolák első osztályai számára 111 ábrával. Arad, 1882. (Réthy Lipótnál.)

Petrogalli Arthur: „Értekezés a bogárgyűjtésről.“ Két kiadás. Arad, 1881.

Roth Samu „Állattan a középiskolák számára“ című munka bírálata. (Középiskolák Sz.)

„A hasadó gombák“. (Megjelent a Kölcsey-egyesület évkönyvében.)

„A föld geologiai fejlődése.“ (Szabad előadás a Kölcsey egyesületben.)

„Ételeink némelyeinek hamisításáról.“ (Előadás a tisztviselői körben.)

Pirchala Imre: „Latin statistika.“ Bpest, 1879.

Roseth Arnold. „Kreon az Antigonében.“ (Programm értekezés.)

„Egy római leány.“ (Felolvasás. Megjelent a Kölcsey egyesület évkönyvében.)

Rózsaági (Rózsa) Antal: „Az életből.“ Beszélygyűjtemény. Arad, 1879.

„Össze-vissza.“ Beszélygyűjtemény.

„A közvetítő“. Három felvonásos dráma.

„Mme. Sévigné.“ Irodalom-történeti tanulmány. (Felolvasatott a Kölcsey-egyesület diszülésén.)

„A legszebb honorárium.“ „\ liget árnya.“ Elbeszélések. (Alföld.)

„Életbiztosítás vagy takarékpénztár“. Közgazdasági közlemények.

„A tőzsde lovagjai.“ Társadalmi színmű 4 felvonásban.

„Hova lettek a milliók?“ Regény két kötetben.

Azonkívül az „Alföld“ politikai napilapnak belmunkatársa volt, mely lapnak kiváló nyelvismerete és a politikai constellációk alaposan megbírálni tudó férfiuként lényeges előnyére vált. Rózsaági nem volt utolsó azok sorában, kik az 50-es és 60-as években ékes tollukkal a külfölddel megértetni tudták, hogy az 1848/9-ik évi szabadságharcz nem közönséges a plebs elégedetlenségéből eredt zürzavaros zenebona, hanem a magyar nemzet összes rétegeinek elvitázhatat-

lan jogaiért küzdött harc. A régi időkben még élő kori-
feusok előtt Rózsági nagyon ismeretes. Volt ő gazdag is,
szegény is. És a midőn az utóbbi állapotban tengődött, ve-
tette őt a sors, vagy jobban mondva Ő nagyméltósága, a
vallás- és közoktatásügyi miniszternek rendelete Aradra, a
főgymnázium francia nyelv tanárának. És a midőn itt kö-
zöttünk az életnek még örvendett, azon egyedüli nézet emel-
kedett érvényre, hogy R ó z s á g i jeles paedagógus, szám-
bavehető publiczista, és mindenek fölött jó hazafi. Neje volt
a „Hajnalka“ név alatt ismeretes írónő.

Dr. Simonkay Lajos: „Az Aranyos vidékéről.“ (Lő-
csei album.)

„Pancsova vidékének flórája.“ (Magyar növénytani
lapok.)

„Aradváros és megyéje flórájának főbb vonásai.“ (A
természetrizai füzetekben.)

„Asperula strictissima Schur és Erdély Galium fajai.“
(A magyar növénytani lapokban.)

„Koch synopsisának néhány téves helye.“ (A magyar
növénytani lapokban.)

„A növényország világpolgárai.“ (A Kölcsey egyesü-
letben.)

„Erdély flórájának néhány új faja.“ (Természetrizai
füzetek.)

„Árpás havasain. „A Moma hegység tündérforrása.“
(Alföld.)

Fiume flórája kritikai jegyzetekkel. (A magyar növény-
tani lapokban.)

Hazánk és a földkerekség hársainak bíráló átnézete. —
Magyarhon Zanótjai. (Mindkét mű a magyar tud. Akademia
kiadásában.)

Filia Jurányiána mint díszfa. (A kertészeti lapokban.)

A magyar tölgyfák fajainak kritikai összeállítása; a
magyar hársfák ismertetése; a magyar fenyűk nevei. (Mind-
annyi az erdészeti lapokban.)

Aradmege madárvilága. (A Kölcsey-egyesület évköny-
vében.)

Növénytan elemei. XV. kiadás. (A vallás- és közoktatásügyi miniszter által engedélyezett tankönyv.)

„Erdély edényes flórájának helyesbitett foglalata.“ (A természettud. társulat megbízásából készült kritikai mű.)

„Filia Hajnaldiana s tizszirmu hársfáink. Bucses flórája.“ (A növénytani lapokban.)

„A magyar tölgy- és hársfákról.“ (Az erdészeti lapokban.)

„Filia Branii.“ (Oesterr. bot. Zeitschrift.)

„A növénytan iskolakönyve.“ VII. kiadás.

„Bemerkungen zur Flora von Ungarn.“ (Oesterreichische bot. Zeitschrift.)

Spitko Lajos a középisk. Szemlénél szerkesztőtárs volt. Irodalmi munkái közé tartozik továbbá:

„Az új grammatikusok és alapelveik.“ (Egyet. phil. közl.)

„Az indógermán összehasonlító nyelvészet újabb irányu és Meyer Gusztáv görög grammatikája“. (Középisk. Szemle.)

„Petőfi“ Volken; übersetzt von Hugo Meltzl. (Birálat a középisk. Szemlében.)

„Nyelvtudomány és őstörténet.“ (Schröder művének ismertetése. Egyet. phil. közl.)

„Dr. Petz Vilmos görög mondattana. (Birálat az egyet. phil. közl.)

„Polgár György görög nyelvkönyve“. (Birálat az egyet. phil. közl.)

„Válasz Polgár György ellenbirálatára.“ (Egyet. phil. közl.)

„Dr. Szamosy latin alaktana.“ (Birálat tanáregyes. közl.)

„Egy zsidó küldöttség Caligula császárnál.“ (Arad és Vidéke“.)

„Ergebnisse meiner neuesten Ausgrabungen.“ (Schliemann legújabb művének ismertetése. (Alföld.)

„A görög színház“. (Felolvasás a Kölcsey-egyesület ülésén.)

Stauber József. „A determinánsok a középiskolákban.“ (Középisk. Szemle.)

„A gázok néhány feltűnőbb tulajdonságáról“. (Felolvasás a Kölcsey-egyesület estélyén.)

Székely Salamon: „Lord Byron.“ (Kölcsey-egyesület évkönyvében.)

Dr. Szerényi Hugó: „Mit figyeljen meg a tanuló a természetben?“ (Programm-értekezés.)

„A kenyérről.“ (Kölcsey-egyesület évk.)

Kisebb közlemények a természettudományi Közlönyben.

Könyvismertetés a tanáregyesületi közlönyben.

Népszerű tudományos tárczák és tanügyi cikkek fővárosi és helybeli lapokban.

„A Chémia elemei“. (Különböző folyóiratokban.)

Telmányi Emil: „A francia középiskolák reformja.“ (Középisk. Szemle.)

„A latin-nyelvi methodikához.“ (Egyet. közokt. Szemle.)

Varga Otto: „Nordenskiöld: Ázsia és Európa körülhajózása a Végán.“ (Átdolgozás. Megjelent mint az „Utazás könyvtára“-nak I. kötete. Budapest. Franklin-társulat 1883.)

„Vezérfonal a világtörténelemhez.“ (I-ső kötet. Budapest. Franklin-társulat. 1883.)

„Politikai földrajz a gymn. VII. oszt. számára“. (I-ső kötet. Budapest. Eggenberger 1883.)

„A Szt-István kultusz“. (Történelmi tanulmány. (Főv. l.)

„Ranke világtörténelme.“ (Ismertetés Arad és Vidéke.)

„Utazások könyvtára.“ (Ismertetés.)

„Ujév reggelén“. Rajz. (Arad és Vidéke.)

„Márki: Dósa György és forradalma.“ (Ismertetés, Pesti Napló.)

Ismertetések és bírálatok a Középisk. Szemlében.

„A magyarok oknyomozó történelme.“ „Tanterv az utasítások alapján a középiskolák VIII. osztálya számára.“ (Budapest. Franklin-társulat. 1885. I. k.)

„A magyarok története.“ A középiskolák alsó osztályai számára. (Budapest, 1886.)

„Világtörténet.“ I. kötet. Ó-kor. (Franklin-társulat. 1888.)

„Personál-unió vagy reál-unió.“ („Nemzet“ májusi számaiban.)

„Világtörténet.“ II. kötet.

Walther Béla: „Népszerű természettani és matematikai cikkek és bírálatok az „Aradi Közlöny“-ben.

A tanárkarnak sajtópöre.

1888. évi július 5-én Aradmegye s Aradváros történeti lapjaira oly mozzanat jegyeztetett föl, melyre — bár menyire szerettem volna, — a feledés fátyolát már csak azért nem alkalmazhattam, mivel első sorban annak megörökítéséről a sajtó már gondoskodott, másod sorban mivel minden, mi a nevelés-tanítási ügyre valamikor előmozdítólag vagy gátlólag hatott, e történeti műben kötelességszerűleg közzéteendő, végül pedig, mivel most sem ama hirlapi polemiának, sem egy esküdtszéki tárgyalás kilátásba helyezett érdekességének hatása alatt nem állván már, sokkal higgadtabban tárgyalhatunk s sokkal elfogulatlanabban ítéelhetünk. Ennélfogva kezdem mindjárt azzal, hogy 1888. évi július 5-én **a tanügy a törvény ítélőszéke elé hurczoltatott**; e napon **Aradmegye s Aradváros legszentebb oltárára pirulva tekintettünk**. A jelzett mozzanatnak rövid vázolata így az: az „1887. év valamely napján az „Arad és Vidéke“ czimű helybeli napi lapban e czim alatt „Ököl az iskolában“ egy Müller Károly, helybeli igen népszerű ügyvédnek, tollából kikerült cikk jelent meg s abban brutális elbánást emlit, melylyel a gyermekek ott, hol taníttatniok kellene, egyáltalában pedig kiműveltetést nyerniök — bántalmaztatnak; mire cikkíró két konkrét esetet idézett. — A tanárkarnak az „Alföld“-ben megjelent válasza erre kinyilvánítá, hogy a ki ily dolgokat állit, valótlanságokat állit s r á g a l m a z. Most következett Müllernek ama kinyilvánítása, mely a hírneves sajtópert előidézte; viszontválaszában ugyanis következőleg nyilatkozott: „Ha ezeket a tanárkar valótlanságoknak nevezi, akkor hazudik.“ Ezen szavaknak természetes (?) következménye az volt, hogy a tanárkar — a miniszter beleegyezésével — keresetét a sajtóügyi bírósághoz benyújtotta.

1888. évi július 5-én tehát megjelent az aradi kir. főgymnázium és főreáltanoda tanárkarának megbizásából Kunecz Elek igazgató a sajtóbíróság előtt, hogy a tanárkar tekintélyén és önérzetén ejtett sérelemért elégtételt nyerjen; a tanárkar képviselőjében végül Nachtnébel Ödön,

mint vádló. A vádlottak padján ült Müller Károly, az incriminált cikk írója és oldalán Hász Sándor ügyvéd. A kir. törvényszék tagjai voltak: Ottrubay Károly elnök, Fischer Miklós és Gallu János bírák, jegyző Gruber Géza. Az esküdtszék tagjai voltak: Avarffy Ferencz, Arkay Kálmán ügyvédek, Reicher Ferencz kereskedő, Deák Dániel, Gruber János, Millig Mátyás, Knöpfmacher József iparosok, Eckhart Ede takarékpénztári könyvvezető, Novotny Lajos vendéglős, Neumann Adolf gyáros és Ányos Emil. Póttagok: dr. Hamvas Károly és dr. Rosenberg Miksa ügyvédek. Ez irányban minden rendben lévén, felolvastattak az incriminált cikkek s következett a tanukihallgatás. Tanukként szerepeltek részint tanulók, részint pedig az illetők szülei vagy hozzátartozói. Aztán a vád- és védbeszédre került a sor. Mindketten, Nachtnébel úgy, mint Müller, a szó szoros értelmében excelláltak. A finálé-t Müller Károlynak fölmentése képezte. — S míg az esküdtszék verdiktjét egyesek tán megtapsolták, a közvélemény, mielőtt e mozzanat fölött napirendre tért volna, a tanügy méltósága és hivatása érdekében avval az intellemmel szolgált, hogy létesüljön már valahára a szülői ház és iskola közti kapocs.

XXVIII.

AZ ÁLLAMILAG SEGÉLYEZETT ARADVÁROSI
KERESKEDELMI AKADÉMIA.

Az államilag segélyezett aradvárosi kereskedelmi akadémia.

Bátran kezdhethjük az intézet történetét eme mondással: „Et nunc ed fortissimum!“ Mert hát ez intézet életbeléptetésével tetézte be Aradváros közönsége azon törekvését, mely az alkotmányos aera beállta óta a közművelődési célok felé irányult. És igazat fog nekünk adni mindenki, ki beismeri, hogy Aradváros elemi iskoláinak első helyen való fölemlítésének az országházban is kifejezés adatott, és igazat fog nekünk adni mindenki, ki meggyőződést szerzett magának arról, hogy jól szervezett és vezetett polgári iskolánk helyiségei a tanulók odaözönlése miatt évről-évre mindinkább szűkebbekké válnak és meggyőződést szerezhetett magának arról is, hogy oly főgymnásium és főreáliskola fölött rendelkezünk, hol a tehetségeknek bizony a megpróbáltatás retorteján áthatolniok kell. Aradváros közönsége e székereket a kereskedelmi középiskola felállításával méltóan kiegészítette. Hiába, Aradváros kereskedelme megérdemli ám, hogy ezen a téren sem látszassék meg a mostoha gondoskodásnak nyoma. És így lett igévé a test, azaz 1883. évi márczius 6-án Bettelheim Vilmos, a kereskedelmi testület akkori elnöke, a törvényhatósági bizottságnak közgyűlésén — egy kereskedelmi szakiskolának felállításához szükségelt tervezetnek támogatása érdekében felszólalt. Lehetett-e ezen felszólalásra egyebet várni, mint hogy a közgyűlés támogatását kész örömmel kimondja? Hisz közművelődési célról volt a szó! Minélfogva kimondatott, hogy a polgári és elemi iskolák részére emelendő épületben a kereskedelmi szakiskola szintén el fog helyeztetni. A vértanuk városa tehát e tekintetben is hű maradt régi jó hírnevéhez. De kereskedelmi testület is létezik ám Aradon, és így nem csoda, hogy a felállításhoz ez is járult. Hisz e testület élén

egy Szontagh áll. Ezen testület felajánlott tehát e célra 10,000 frtot. És a midőn a kormány ezen komoly ajánlatokról tudomást vett, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kereskedelmi és iparkamarát javaslatlétételre fölhivta. Eme felhívásnak engedve, Grünwald Ferencz, a hazafias és nemes törekvésű kamarai elnök, 1883. évi szeptember 21-ére értekezletet hívott egybe, melyen megjelentek: Salacz Gyula kir. tanácsos polgármester, dr. Gaál Jenő országgyűlési képviselő és kamarai titkár, Éles Ármin kamarai alelnök, Bettelheim Vilmos kereskedelmi testületi elnök, Bing Vilmos, Wallfisch Ármin kamarai tagok, ifj. Kristyóry János az ipartársulat elnöke, Simay István t. tanácsos Aradváros iskolafelügyelője és Hanthó Lajos állami főreáliskolai tanár és igazgató. Mindmegannyi férfiak, kikhez közügyeink körül minden alkalommal a leghatalmasabban teljesült remények fűződtek. Midőn ez értekezleten az intézet fentartási költségeinek részletezését eszközölték, dr. Gaál Jenő a kamara nevében kijelenté, hogy ez a város közönségétől 1872. óta élvezett évenkénti 1000 frtról a kereskedelmi iskola javára kész lemondani. Miután a szervezésre vonatkozó javaslat elfogadtatott, Salacz Gyula a mozgalmat örömmel üdvözölve, az értekezletet arról biztosította, hogy a város ezen a téren sem fogja az anyagi és erkölcsi támogatást megtagadni.

Ugyanez időben mutatkozott egy ellenáramlat, mely azt az eredményt óhajtotta czélozni, hogy a kereskedelmi iskola a polgári iskolával köttessék össze. Utaltatott Szeged városára, mely tetemes költségek megtakarítása céljából ugyanily értelemben járt el; utaltatott végül keresztülviteli módzatokra, melyek semmi egyébből nem állanak, mint: hogy a két intézetnek tantervei egymáshoz viszonyittassanak. Igy cselekedett Szeged is. De ezen ellenáramlat hatálytalan maradt; mert Arad szab. kir. város 1884. évi június hó 18-án tartott közgyűlésén kimondta, hogy a kereskedelmi iskola önálló legyen, de azért városi jelleggel birjon. A megnyitás azonban bekövetkezett akadályok miatt ez évben létre nem jöhetett. Az egész ügy stagnált egészen 1885. április 29-ikéig.

Ekkor Salacz Gyula egy újabb értekezletet hívott egybe. A tanácskozmányban részt vettek: Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő, Grünwald Ferencz ipar- és kereskedelmi kamarai elnök, dr. Gaál Jenő kamarai titkár, Bettelheim Vilmos kereskedelmi testületi elnök és Bing Ede kamarai tag. Ezen értekezleten a középkereskedelmi tanodának ügye végelintéztést nyert, a mennyiben kimondott, hogy a legközelebb tartandó közgyűlés elé az alábbi pontokból álló javaslat fog terjesztetni. És pedig:

1. Hogy a felállítandó tanintézet a templom- és Kazinczy-utczák sarkán készülő új iskola-épületben helyeztessék el.

2. A tantárgyak egyik csoportja, t. i. a kereskedelmi számtannak és mennyiségtannak tanszéke 1400 frt évi illetménynyel már az első évben rendszeresítették.

3. A tanintézet rendes tanárai a városi nyugdíj-intézetbe vétessenek fel.

4. A többi tantárgyak tanítására a helybeli középiskolák tanárai hivassanak meg bejáró tanároknak.

5. A növendékek évi tandíj fejében 50 frtot fizessenek.

6. A felügyelet egy bizottságra ruháztassék, melynek elnöke a polgármester; rendes tagjai az intézet igazgatója és az aradi ipar- és kereskedelmi kamara titkára; választott tagjai pedig Arad szab. kir. város törvényhatósági bizottsága, az ipar- és kereskedelmi kamara és az aradi kereskedelmi testület által választandó két tag.

Jó ómenként érkezett ép akkor a vallás- és közoktatásügyi miniszternek leirata, melyben mindenek előtt megengedte, hogy a tervezett iskola „kereskedelmi középiskola“ czim alatt felállítottassék, továbbá állami segélyül az első évről 1000 frtot kegyesen megszavazott és végül miniszteri biztossal Varjassy Árpád kir. tanfelügyelőt nevezte ki. Ezen örvendetes ténytet követte a beterjesztett javaslatnak a közgyűlés általi elfogadtatása és egyidejűleg azon kimondott határozat is, hogy a „kereskedelmi középiskola“ az 188⁵/₆. iskolai évben fog megnyittatni.

A felügyelő bizottság következőleg alakult meg:
elnök Salacz Gyula, kir. tanácsos, polgármester.

A városi törvényhatósági bizottság részéről:
Hász Sándor ügyvéd és
Lukácsy Miklós, az aradi első takarékpénztár vezér-
titkára.

Az ipar- és kereskedelmi kamara részéről:
Grünwald Ferencz, kamarai elnök, kereskedő és
Bing Vilmos, kamarai beltag, kereskedő.

A kereskedelmi testület részéről:

Bettelheim Vilmos, testületi elnök, kereskedő és
Bing Ede választmányi tag, kereskedő.

És most a kereskedelmi szám- és mennyiségtannak rendszeresített tanszékeire nyitvatott meg a pályázat azzal, hogy ezen alkalmazandó első rendes tanár fog az intézet vezetésével megbízatni. Tíz pályázó és egy ajánlattevő jelentkezett. Ezen utóbbi Ábrai Lajos, a helybeli állami főreál-tanoda mennyiségtan rendes tanára volt, ki késznek nyilatkozott az intézetet három év alatt szervezni, ha a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter őt ezen időre a fizetés élvezete nélkül szabadsággolni kegyeskedik. És a felügyelő bizottság Ábrai-nak ajánlatát örömmel elfogadván, őt választá meg rendes tanáruul és az intézet vezetésével meg is bizta. Így gyarapodott Aradváros egy nagy horderejű közművelődési intézménnyel, mely tiszteletére válik első sorban nsgs Salacz Gyula polgármesternek, ki szokott erélyével az ügy élére állott, továbbá Aradváros közönségének, az ipar- és kereskedelmi kamarának és az aradi kereskedelmi testületnek, melyek az ügy keresztülviteléhez tetemes anyagi áldozatokkal járultak és járulnak még most is és végül a magas kormánynak, mely ez alkalommal is fényesen bebizonyította, hogy közjónkat szíven hordozza.

Miután a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter Ábray szabadságoltatása ügyében is a kívánalmakhoz híven intézkedett. Arad szab. kir. város kereskedelmi középtanodája az 188⁵/₆. iskolai évben csarnokát a tanulni vágyó ifjuság előtt megnyitotta. A megnyitáshoz a legmagasztosb remények fűződtek, mert hát kivétel nélkül minden érdeklődő az igazgatóban oly férfit látott, ki nemcsak magas képzettségénél, hanem hazafias és lelkiismeretes

gondolkodásánál fogva is megérdemli, hogy irányában mindenki bizalommal viseltessék.

Hogy az érdeklődők némileg tájékozva legyenek, felvilágosítást nyújtunk először arra nézve, hogy mily tantárgyak adatnak elő a kereskedelmi középtanodában, továbbá pedig arra nézve, hogy mily jövőt várhat az, ki a kereskedelmi középtanodát bevégezte. Legelőször is mondjuk meg, hogy mit tanulnak a tanulók ez intézetben?

A tantárgyak ezek:

1. Magyar nyelv és irodalom.
2. Német nyelv.
3. Francia nyelv.
4. Földrajz.
5. Történelem.
6. Mennyiségtan.
7. Vegytan és vegyiparműtan.
8. Természettan.
9. Kereskedelmi számtan.
10. Könyvvitel.
11. Kereskedelemisme, levelezés és irodai munkálatok.
12. Áruisme, vegyi és mechanikai iparműtan.
13. Váltó- és kereskedelmi jog.
14. Nemzetgazdaság, pénzügytan és pénzügyisme.

Hatalmas ismeretkör! Hivatott minden irányban a szakavatott és feladatának öntudatával bíró kereskedő megte-remtésére. Adja is a gondviselés, hogy ezen eddig mostohán maradt tér is méltó embereire akadjon. Hisz épp ezen szempontból áldoz Aradváros közönsége ez új intézmény oltárán is Szabad tehát remélnünk is.

És most a második pontra reflektálva, hogy t. i. mily jövő nyílik a kereskedelmi középtanodát végzett tanuló előtt, röviden válaszolhatunk azzal, hogy az ily végzett ifju mind azt várhatja, mit gyümölcsöző és tiszteletet hozó munkakör csak létrehozhat. Csak akarnia kell, (hát a protekció hol marad?) és a postaszaknál mint postafőtiszt és gyakor-noki tisztviselő foglalhat állást; a pénztári szaknál, mint központi állampénztári és adóhivatali tisztviselő, köz-törvényhatósági pénztáros, ellenőr, könyvvezető és gyámi

pénztáros alkalmazható; a kezelési szaknál mint dohányszeres, raktári, lottóigazgatósági hivatalnok, telekkönyvvezető nyilik előtte tér; a zálogházaknál mint zálogházi igazgató, ellenőr, könyvelő, pénztáros, ellenőrzési szám-tiszt működhetik. Ha a növendék az államszámvitel-tani vizsgálatot is leteszi, alkalmazást találhat a számviteli szaknál, mint főszámviteli és ellenőrző hivatalnok, minden állami hivatalnál, u. m. miniszteriumoknál, megyéknél és törvényhatósági joggal felruházott városoknál, pénzügyi igazgatóságoknál, adófelügyelőségeknél, illetékszabási és adóhivataloknál, a dohányjövedéknél, az állami jószág-igazgatóságoknál stb. A buzgó törekvésű ifju fáradságának gyümölcsét nem egy téren arathatja tehát.

*

Említést kell továbbá tennünk két miniszteri rendeletről, melyekkel ez intézetnek a rokon intézetek által élvezett kedvezmények biztosítottak. Az első rendelet így szól:

„Az Arad szab. kir. város közönsége s az ottani kereskedelmi testület által alapított közép kereskedelmi iskola szervezetét jóváhagyom s ezen szervezet alapján kijelentem, hogy e kereskedelmi iskolában nyert bizonyítványok egyenlő értékűek az ország hasonló intézetei által kiállított bizonyítványokkal.“

A második rendelet:

„A m. kir. honvédelmi miniszter ur f. évi márczius 30-án 13873/VII. sz. a. kelt rendeletével a közös hadügyminiszter urral egyetértőleg az Arad sz. kir. város által alapított kereskedelmi középiskolát az egy évi önkéntesi szolgálathoz megkivántató tudományos képzettség igazolása tekintetében a főgymnasiumokkal és főreáliskolákkal egyenjogositott tanintézetnek elismerte.“

*

Az eddig felsorolt kedvezőbbnél-kedvezőbb körülmények közt 1885. évi szeptember 10-én megkezdődtek a beiratások. A beiratásra 40 tanuló jelentkezett, kik közül — az előttünk levő adatok szerint — 40% a gymnasiumból,

50⁰/₀ a polgári iskolából és 10⁰/₀ a reáliskolából került ki. Ezen adatokból valjon nem-e az világlik ki, hogy a kereskedelmi iskola Aradon egy a szó szoros értelmében rég érzett hiányt pótol? Ha igen, úgy Aradvárosának minden lelkes polgára egyetérteni fog velünk azon lelkes óhajban: „Vajha e város polgársága áldozatait mindig ily magasztos oltárra tehetné le!“

*

A történetirói feladathoz hiven jeleznem kell még, hogy a kereskedelmi középiskolába egyedül azon tanulók vétetnek fel, kik a gymnásium, reáliskola, vagy a polgári iskola IV. osztályát sikerrel végezték, vagy a kik 14-ik életévüket betöltvén, a felvételi vizsga alkalmával az érintett három intézet négy alsó osztályában előadott tantárgyakból elégséges eredményt felmutatni képesek.

A tanulók két csoportra oszlanak, u. m.: rendesekre és rendkívüliekre. A rendes tanulók kötelesek az illető osztály minden előirt tantárgyát hallgatni, a rendkívüliek pedig csakis bizonyos tárgyak hallgatására iratkoznak be. Ebből kifolyólag a tandíj is kétféle. A rendes tanulók ugyanis fizetnek évi 50 frt tandíjat, a rendkívüliek pedig anynyiszor 4 frtot, a hány tanórára látogatják hetenkint az intézetet. Ezen utóbbi tandíj azonban a rendes tanulókéét tul nem haladhatja. Mindkét rendbeli tanuló köteles továbbá fizetni 4 frt beiratási díjat egyszersmindenkorra, a könyvtár céljaira 3 frtot és a kereskedelmi középiskola segélyző-egyesület alaptőkéjének gyarapítására mint pártoló tag évenként 1 forintot. Szegénysorsu, de jó előmenetelű tanulók tandíj elengedésben részesíttetnek.

*

Az intézet anyagi fentartásának kötelezettsége Arad szabad kir. város közönségére nehezül első sorban, másod sorban a nmlts. vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszterium által kilátásba helyezett évi 3000 frt állami és az aradi kereskedelmi és iparkamara évi 1000 frt segélyére. Ha azonban ezen három forrás az anyagi szükségleteket nem fedezné, a

hiány a tanulóktól befolyó tandíjából és esetleg adakozásokból fog fedeztetni.

Az adakozások mindjárt az első évben igen szépen folytak. Az iskolai alapra ugyanis befolyt 350 frt; a segély-egyesület alaptökéjének gyarapítására 63 frt 80 kr.; a könyvtárra 37 mü 57 kötet- és füzetben; az áruismei muzeum megalapítására 18 gyűjtemény 180 darabban, a kereskedelemisme és levelezés szemléltetésére 100 nyomtatványminta és végre az éremgyűjtemény megalapításához 49 darab régi pénz.

*

A kereskedelmi középiskola első tanári karának névsora:

Ábrai Lajos igazgató, állami főreálisk. rendes tanár. Tanította a kereskedelmi számtant és a természettant.

Dancs Ferencz, középiskolákra képesített polg. isk. tanár. Tanította a vegytant.

Hanthó Lajos, állami főreáliskolai rendes tanár és igazgató, Tanította a földrajzt.

Dr. Jancsó Benedek, állami főreáliskolai rendes tanár. Tanította a magyar nyelvet.

Dr. Jánosy Béla, kir. főgymnásiumi rendes tanár. Tanította a német nyelvet.

Medgyesi Ödön, kir. főgymnásiumi rendes tanár. Tanította a szépirást.

Millig József, polg. isk. igazgató. Tanította a mennyiségtant.

Révész Nándor, a „Fonciére“ aradi titkára. Tanította a kereskedelemismét és kereskedelmi levelezést.

Rózsa Antal, állami főreáliskolai rendes tanár. Tanította a francia nyelvet.

Dr. Telbisz Benedek, kir. főgymnásiumi rendes tanár. Tanította a vegytant.

Varga Ottó, kir. főgymnásiumi rendes tanár. Tanította a történelmet.

Intézeti orvos:

Dr. Schusztter Henrik, az összes orvosi tudományok tudora. (A hivatalt tiszteletből fogadta el.)

*

Az általános kiképzetésről a 3-ik év végén lezajlott érettségi vizsgák után vázlatot nyújtani szándékozván, jelenleg csak annyit említünk fel, hogy az első év végén az alábbi eredmény mutatkozott:

jelesül megfelelt	1 tanuló,
jól „	6 „
elégségesen megfelelt	19 „
javító vizsgálatra utasított	6 „
osztály-ismétlésre	4 „
képesség és szorgalom hiánya miatt ki- zárattott	4 „
összesen	40 tanuló.

*

Az intézet igazgatója által a 2-ik év végén kibocsátott jelentésben a következő érdekes adatokra akadunk.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter az intézetet, az alapító testületek óhajára, akadémiai czímmel szerencsésítette. Ezzel ő nagyméltósága ez intézet felsőbb kereskedelmi iskolai jellegét mintegy megerősítette egyrészt, másrészt pedig az intézetnek irányát kijelölte. Mi a miniszter urnak eme bölcs intézkedéséhez csak gratulálni tudunk és pedig azért, mivel ezen kitüntetéshez oly intézet jutott, mely a tanári karok egyik leghivatottabbját élén üdvözölhetni szerencsés.

Ebben az évben egy második nevezetes mozzanat az, hogy Aradváros közönsége az aradi kereskedelmi akadémiát magáénak vallván, kimondotta, hogy azt minden körülmény közt oltalmába és gondjaiba veszi. Aradváros fenkölt közönségtől csakis ily határozatot lehetett várni.

A kereskedelmi testületnek ez új intézet iránti legbensőbb érdeklődése gyanánt szerepel azon bölcs intézkedése is, hogy Ábrai Lajos, a kereskedelmi akadémia igazgatóját,

tanulmányi útra és pedig külföldre küldte. Hiába! ezen a téren sokkal fiatalabbak vagyunk, semhogy olyasmit tudnánk teremteni, mi egyedül évtizedek tapasztalatainak eredménye lehet. Ábrai igazgató útra kelt tehát és cserében azon néhány száz forintért, melyekbe tanulmányozási útja került, az intézetre nézve nagy horderővel bíró tapasztalatókat hozott haza. Bejárta ugyanis Boroszlót, Berlint, Hamburgot, Lipschét, Drezdát, Prágát és Bécsset. Volt tehát alkalmja a német Gröndlicheit-ot tanulmányozhatni. Jelentésében, melyet visszatértekor az aradi kereskedelmi testület elé terjesztett, a legérdekesebb adatokat találjuk. A többek közt előadja, hogy Németországnak kereskedelmi szakoktatása általánosságban tekintve chaotikus képet nyújt, mert a hány az iskola, ugyanannyi a szervezet és tanterv. Jellemző az is, hogy az állam tulajdonkép nem gondol a kereskedelmi iskolákkal. A belügyi minisztérium fenhatósága alá tartoznak ugyan, de ezen tartozás csak névleg, miután a belügyminiszter egyáltalában nem avatkozik ez iskoláknak sem külső szervezetébe, sem belső életébe. Miért is ennek az a következménye, hogy a felsőbb kereskedelmi iskoláknak a kormány által nyújtott összes évi segély nem üti meg a 10,000 márkát. Mivel támogatja tehát a kormány ezeket az intézeteket? Ábrainak adatai szerint egyedül azzal, hogy a növendékeket az egyéves önkéntesség kedvezményében részesíti. Ezt is egyedül tisztí aspiránsainak szaporítása tekintetéből, nem pedig a kereskedelem érdekében teszi. A jelentés kiterjeszkedik ezután a tanoncziskolákra is, kiemelve, hogy a főnökök tanonczai nélkülözése tekintetében tetemes áldozatokat hoznak; a mennyiben a hetenkint adott órák minimális száma 6, maximális száma 20, átlagos száma 10. Valamennyi német tanoncziskola között a göthainak, mely e nemből a legrégebb, van a legterjedelmesebb tanterve. Azon intézetek, melyeknek növendékei az egyéves önkéntességre igényt tarthatnak, számra nézve 29-en vannak, melyek aztán 19 nyilvánossági és 10 magán jellegű szakiskolára osztatnak. A legkiválóbbak a lipcei és drezdai kereskedelmi iskolák. Miután Ábrai a kiválóbb intézetek tantervét meg-

ismertette, áttér a nyilvános jellegű kereskedelmi iskolák alapítási és fentartási módjainak tárgyalására. E téren a legmegbízhatóbb forrásokból meritett számokkal szolgál. Kiterjeszkedik végül a felsőbb kereskedelmi iskolák tantárgyai és heti óraszama, valamint a tanítás súlypontja és intensivitása kérdéseire. Így például Ausztria kereskedelmi szakiskoláinak jellemzéséül kiemeli, hogy azokat az éles különbségeket, melyek Németországban az általános kép összhangját sértik, itt nem találjuk. Hanem itt is a kereskedői osztály, a kereskedelmi kamarák és testületek azok, melyek kezdeményeznek és sokat áldoznak. Azt hozza fel továbbá, hogy a bécsi kereskedelmi akadémia a világ leggazdagabb és legnépesebb kereskedelmi tanintézetévé nőtte ki magát harmincz év alatt és hogy e mellé a két prágai, az egyik német, a másik cseh, sorakozik.

Többre, mint a jelentésnek itt felsorolt főbb vonásaira nem terjeszkedhetvén, a bővebb felvilágosítást nyerni óhajtókat az aradi kereskedelmi akadémia által 1887-ben kiadott évi jelentésre utaljuk.

*

Nevezetes mozzanat gyanánt tüntethetjük fel a vallás- és közoktatásügyi miniszternek ama rendeletét, melynek alapján *Abrai*t, az állami kötelékben megtartva, őt az intézet igazgatójává kinevezni kegyeskedett. Ezen kinevezés minden érdeklődőnek szívéét örömmel tölté be, mert általa mintegy kimondatott, hogy az aradi kereskedelmi akadémia-nak ügye teljesen győzelemre vergődött.

*

Gyászt öltött ebben az iskolai évben nemcsak az aradi kir. főgymnásium és főreáltanoda, hanem az aradi kereskedelmi akadémia is. A mélyen érzett gyászt az intézet volt bejáró tanárának: *Rózsa* Antalnak elhunytá idézte elő. Hogy ki volt *Rózsa* és mily irányokban vivott ki magának bokros érdemeket, az aradi állami főgymnásium és főreáltanodáról hozott történeti értesítésünkben már elmondván, itt csak annyit jegyzünk meg, hogy működésével a kereskedelmi

akadémiában babérainak száma egygyel szaporodott. Nemes és fáradhatatlan munkálkodása után nyugodjék békében!...

Ez iskolai évben tulhalmozott elfoglaltsága miatt Millig József, valamint dr. Jancsó Benedek és dr. Jánosy Béla, bejáró tanárok, az intézettől megváltak. Kellemes kötelességet vélünk teljesíteni azon kinyilvánítás által, hogy eme tanárok az intézetben a legkedvesebb emléket hagyták hátra. Bővebbet e derék férfiakról nyujtanak az illető történeti rovatok.

Ezen üresedések folytán választás utján kerültek az intézethez rendes tanárokkul Kabdebó Lajos és Somogyi Gyula; előbbi a budapesti II. ker. kereskedelmi középiskolától, utóbbi pedig a székesfejérvári kereskedelmi akadémiától. Bejáró tanárokkul: Háhn Adolf, állami főreáliskolai tanár, dr. Marschall Lajos, Arad szab. kir. város közigazdasági előadója, az ipar- és kereskedelmi kamarának titkára; Széchy Ákos, polg. iskolai rendes tanár és rendkívüli tanárrul: Szabadkai Soma, magántanító, az angol nyelv tanítására.

*

A második tanév végével a következő eredmény lett bemutatva:

	I. oszt.	II. oszt.
jelesül megfelelt	1	1
jól „	11	4
elégségesen megfelelt	19	19
javító vizsgálatot tesz	2	4
osztályt ismétél	2	3
	35	31

A lefolyt 2 év alatt tehát az aradi kereskedelmi akadémiát 66 növendék látogatta.

*

A 3-ik év lezajlásával az aradi kereskedelmi akadémia első ciklusát fejezte be. A ciklus 3-ik évfolyamának végén érettségi vizsgát a következő ifjak tettek:

1. Billich Miklós,	13. Mairovitz Emil,
2. Deller Simon,	14. Nikolics Sándor,
3. Fisch Gyula.	15. Pap Sándor,
4. Frank Miklós,	16. Popovics György,
5. Gottfried Sándor,	17. Posonyi Béla,
6. Horváth Pál,	18. Schwartz Lajos,
7. Kende Arthur,	19. Stein Zsigmond,
8. Kohn Dávid,	20. Szlovák János,
9. Koczián Emil,	21. Timkó Lajos,
10. Laboda Ferencz,	22. Unterreiner József,
11. Lámzer János,	23. Visi Ferencz,
12. Lantz Károly,	24. Záray Ödön.

Ezen tekintélyes számmal az intézetnek hivatásszerű működése konstatálva lévén, örömmel kinyilváníthatjuk, hogy az igazgató az 1887/8. iskolai évről szóló jelentésében bátran ezeket mondotta: „Megnyugvással tapasztaltuk az év végén, midőn az érettségi vizsgálatokon hivatalos birák előtt is számoltunk eddigi sáfárkodásunkról, hogy a tanártestület buzgó fáradozásait a magas kormány ellenőrző képviselőinek teljesen elismerő bírálata, végzett növendékeink iparkodását pedig részint közintézetek, részint egyesek bizalma rögtöni elhelyezéssel jutalmazta.“ — Hát aztán, midőn az igazgató ilyent is jelent: „De azért nem tudjuk elégszer és eléggé hangsúlyozni azt, hogy a szülői ház bizalma és támogatása nagyban megkönnyíti nehéz feladatunkat;“ nem támad-e bennünk kétely mindazon vádak ellen, melyekkel annyi paedagógus a szülői házat sujtani szereti. Készakarva mondtuk, hogy „szereti“, mert a szülőknek oly gyakori vád alá való helyezése — hitünkre mondjuk, — a szenvedélyes sportüzéssel határos. Kételyeinkért bocsánatot sem kérünk, miután ez alól az akadémia jelentése minket felold. Ily tapasztalat az ellenmondást már előre megczáfolja.

A jelzett érettségi vizsgákra a vallás- és közoktatásügyi miniszter részéről Varjassy Árpád Aradmegye kir. tan-

felügyelője, a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter részéről pedig Szász Róbert, miniszteri titkár biztosokul lettek kiküldve. Képviselve volt végül az akadémia felügyelő bizottsága, valamint az aradi kereskedelmi és iparkamara és a város közönsége.

Érdekesnek tartjuk az írásbeli vizsgálatnak tételeiről szintén említést tenni, különösen azért, hogy az olvasó némileg tájékozhasssa magát: mily irányban vezettetik a tanuló ifjuság s az érettség kinyilváníthatása czéljából mily ismereti körnek kell megfelelnie.

A magyar nyelv tétele:

A hitelintézetek fajai és jelentőségük a kereskedelemre nézve.

A német nyelv tétele:

In wie ferne befördert die Wissenschaft den Handel?

A kereskedelmi számtan és mennyiségtan tételei:

1. Arad hozat Triesztből 4 hordó Ceylon highgrovn kávét B^{ttc} kg. 2192. — T^a kg. 220, — á frt 135, — pr. 100 kg. Költségek Aradon: vám frt 37. — aranyban pr. 100 kg. netto, (törvényes tára hordóknál 10⁰/₀), agio 26⁰/₀, fuvardíj Triesztből frt 4.50 pr. 100 kg. egyéb költségek forint 11.70. Helybeli mázsálás eredménye kg. 1969. — Mennyibe kerül 100 kg. netto? — Kémeletessék egyuttal, hogy a vám milyen pénznemben volna legelőnyösebben fizethető, ha a cs. kir. aranyok kaphatók á frt. 5.95, a huszfrankos aranyok á frt 10.04, a huszmárkás aranyok á frt 12.45. Az ezüst párin áll, az arany agiója 26⁰/₀.

2. Valaki a takarékpénztárnál 8000 forintnyi kölcsönt vesz, melyet 15 éven át minden év végén fizetendő egyenlő részletekkel akar törleszteni. Mekkora lesz az évi részlet, ha a takarékpénztár a kikölcsönzött pénzt 6⁰/₀-os, a visszafizetett pénzt pedig 5⁰/₀-os kamat-kamatokkal számítja?

A könyvvitel tétele:

Valamely bizományi üzlet elkönyvel bizományba kapott árut; továbbá elárusítását és az e körül mutatkozott mozzanatokat.

A levelezés tételei:

Magyar nyelven körlevél, melyben egy kereskedő üzletének megnyitását jelenti.

Német és francia nyelven: levelezés.

Az e tételek alapján készült 104 dolgozat közül,

jelesnek	találatott	24 munkálat,
jónak	„	32 „
eléglegesnek	„	46 „
elégtelennek	„	2 „

A szóbeli vizsgára vonatkozólag — anélkül, hogy tulajdonképpen dicsérnénk, — bátran jelenthetjük, hogy a feleletek nagytöbbségéből az önálló és szakképzett ifjak érett gondolkodása minden irányban előtérbe lépett.

Igy fejezte be az aradi kereskedelmi akadémia első ciklusát; ily fényes eredménnyel jutalmazta meg ennek tanárkara a magas kormány és Aradváros fenkölt közönségének áldozatkészségét és hogy mily reményekre jogosít ezen intézet a jövőre nézve, azt világosan mutatja azon arany lap, mely az aradi kereskedelmi akadémia számára Aradváros közművelődési történetében oly rövid működés után nyitott meg.

*

Az akadémia segélyalapja.

Ezen intézményről értekezve, őszintén kell kinyilvánítanunk, hogy akkor, midőn áldozathozatalról van szó, az aradi közönségnél készebbet alig fogunk találni; bár merre is forduljunk. Mert hát az aradi közönség adózik először hivatalból és végül másodsor szive sugallatából. A ki nem hiszi, azt győzzék meg az alábbi adatok. Miután ugyanis a szabályok értelmében Arad szab. kir. város, a magas kormány és az aradi kereskedelmi és iparkamara eddig mindent elkövettek, hogy életképességet szerezzenek oly intézménynek, mely a

jólétet előmozdító tényezők közt első sorban fölemlítendő, egyet gondol a társadalom is és nincs sürgetőbb dolga, mint erszényét megnyitni. Ezen körülménynek köszönhető tehát, hogy az akadémiának fenállása óta, azaz három év alatt, szegény tanulók fölsegélyzésére mintegy 1137 frt folyt be. Ez összeget regisztrálandó, tudomásul veendő, hogy ehhez járult

1. A kereskedelmi testület	100 frttal.
2. Az aradi első takarékpénztár	300 „
3. Első magy. ált. bizt. társ. igazgatósága .	100 „
4. Aradmegyei takarékpénztár	200 „
5. Kereskedelmi és iparbank	150 „
6. Kereskedelmi és iparkamara	50 „
7. Békés-csabai takarékpénztár	45 „
8. Magánosok adományai mintegy	212 „

Az adományok összege . 1137 forint.

Ezen segélyalaphól fedeztetik a szegény tanulók tandija, könyv- és ruhaszükséglete.

Az 1888 - 89. iskolai év végével a segélyalap pénztári készlete volt: 691 frt 44 kr,

*

Tanesszközök.

Ezen a téren ugy a felettes hatóságok, mind pedig a tanárkar és magánosok a gyűjtés körül annyi buzgalmat fejtettek ki, hogy a megkivántató segédtanesszközök ez intézetnek ma már számot tevő tényezőit képezik. Fölemlítésre méltó ennélfogva

1. A tanári könyvtár,
2. Az áruisme gyűjtemény,
3. Régi pénzek gyűjteménye,
4. Az ifjusági könyvtár,
5. A vegytani szertár, és
6. A térképek gyűjteménye.

*

Hajlék a kereskedelmi akadémiának! Ez volt a jelszó, midőn Ábray Lajos, ez intézet jeles igazgatója, egy a kereskedelmi testülethez intézett memorandumban fejtegette, hogy a polgári iskola örvendetes előrehaladásánál fogva a tantermek annyira igénybe vétetnek, hogy immár az akadémia alig rendelkezhetik a szükséges helyiségek fölött. A kereskedelmi testület ez intézet iránt folyton táplált meleg érdeklődése által vezéreltetve kutatott, tanácskozott, és végül abban állapodott meg, hogy az akadémiának külön épületet kell emelni. De miből? Szontagh Gyulát, a kereskedelmi testület és társadalmunk e kiváló tagját ez a kérdés nem hozta zavarba, hanem megtette azonnal az első lépést: egy küldöttség élén elment ugyanis nagys. Salacz Gyula polgármesterhez, hogy a megindított mozgalom támogatására őt felkérje. Legyen bármily közügyről szó, Salaczot mindig fogjuk a nemes küzdelem által lelkesítve a küzdtéren látni, de a tanügy, melyet féltett kincsként őriz, drága ereklyeként szeret, az ő benne egy áldozatkész barátot, egy a szive kincseért rajongó atyát talál. Ebből kifolyólag támogatását megígérvén egy szélesebb körű mozgalom megindítása céljából 1889-ik év január 3-ára értekezletet hívott egybe. Az értekezleten jelen voltak Salacz Gyula elnökön kívül: ifj. Andrányi Károly, Bing Ede, Bing Vilmos, Braun Adolf, Dobiáschi József, Domány József, Éles Ármin, id. Gutsjahr Mihály, Grünwald Ferencz, Heincz Gábor, Edvi Illés László, dr. Kiss Ármin, Kneffel Károly, ifj. Kristyóry János, Kohn Zsigmond, Lukácsy Miklós, Lusztig Adolf, Magyar Ferencz, Martiny Gyula, Meszlényi László, Mittelmann Bódog, Neumann Dániel, Pless Mór, Probst Ferencz, Rosenthal Jakab, Szontagh Gyula, Tenner József, Traytler Antal, Ursits Lipót, Varjassy Árpád és Walder Gyula a nagym. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium, Arad szab. kir. város, a kereskedelmi és iparkamara, a kereskedelmi testület, az ipartestület, a Lloyd-társulat, az aradi takarékpénztárak, bankok, biztosító társulatok, forgalmi és nagyipar vállalatok képviselőiben.

Salacz Gyula elnök indítványára mindenek előtt ki-
mondatotott:

1. hogy az aradvárosi kereskedelmi akadémia részére
egy külön épületnek mielőbbi emelését föltétlenül szüksé-
gesnek tartja;

2. hogy az ujonnan emelendő épület részére legalkal-
masabb helynek a Kis- és Nagy-Körutnak a Városház-utcza
felőli végső közét találja.

Ezután a kereskedelmi testületnek következő proposi-
tíói lettek elfogadva, nevezetesen:

1. hogy a kereskedelmi testület az emelendő épület ré-
szére a szükséges telket a város közönségétől ingyen és sa-
ját nevére iratni kéri;

2. az építéshez szükséges tőke alapjául felajánl az isko-
laalapból 10,000 frtot, tesz egy 1000 frtos alapítványt s köl-
csön ad kamat nélkül 500 frtot.

3. Javasolja, hogy azon megyék, városok, testületek,
pénz-, ipar- és forgalmi vállalatok és egyesek, a kik vagy a
melyek az építés céljaira 1000 frtot adományoznak, min-
denkorra feltétlenül rendelkezhessenek egy tandíjmentes hely
betöltése felett.

4. Javasolja, hogy a kik 250 frtnyi adományt tesznek,
vagy pedig 500 frtot kamat nélkül kölcsön adnak, a keres-
kedelmi akadémia alapító tagjaiul tekintessenek s mint ilye-
nek, az akadémia ünnepélyein, felolvasásain stb. díjtalanul
részt vehessenek, részükre külön helyek tartassanak fenn, ne-
veik pedig az akadémia dísztermében elhelyezendő márvány-
táblán megörökítettessenek.

5. Az építési költségek adományok útján be nem sze-
rezhető részének fedezésére a kereskedelmi testület nem ka-
matozó 100 frtos egész és 50 frtos félkölcsön részjegyeket
bocsát ki úgy, hogy azok legkésőbb 30 év alatt visszafize-
tendőek lesznek. Ezen kibocsátott kölcsönrészjegyek vissza-
fizetése az akadémia fölös jövedelmeiből és az épületben la-
kást nyerő iskolai igazgató lakbéréből fog eszközöltetni. E
végből kiköti a testület, hogy az akadémia fölös bevételei
minden év végén adassanak át neki mindaddig, míg az épi-
tési kölcsön törlesztve nem lesz. A visszafizetés a kölcsönrész-

jegyek kisorsolása után évenként 1000 frt minimális összeg erejéig történik; a mennyiben az akadémia fölös jövedelmei elegendik, esetleg magasabb összeg erejéig.

Erre kiküldetett a végrehajtó bizottság. Ennek törzsét képezte: Szontagh Gyula elnökkel, Éles Ármin, dr. Marschall Lajos, Dobiáschi József, Bing Ede, Kneffel Károly, Reicher Ferencz, Tones Ede, Wallfisch Ármin. Az értekezlet kebeléből a törzshöz csatlakoztak: ifj. Andrányi Károly, Ábray Lajos, Bing Vilmos, Domány József, Grünwald Ferencz, id. Gutzjühr Mihály, ifj. Kristyóry János, Lusztig Adolf, Martiny Gyula, Meszlényi László és Neuman Dániel.

Aztán alapítványok és egyéb hozzájárulások érdekében a felhívások kibocsáttattak. És a szó nem hangzott el a pusztában, hanem termékeny talajra, nemes szívekre talált. Azonban had szóljanak a számok, melyeket alább közlünk.

Mindenek előtt Aradváros közönsége adta a városháza, a kincstári palota és a megyeháza tőszomszédságában fekvő telket. Továbbá:

Aradi kereskedelmi testület	11500	frtot.
Aradi és csanádi egyesült vasutak	1000	”
Aradi első takarékpénztár	1000	”
Aradi ipar- és népbank	1000	”
Aradi kereskedelmi és iparbank	1000	”
Aradi kereskedelmi és iparkamara	1000	”
Aradmegyei takarékpénztár	1000	”
Osztrák-magyar bank	1000	”
„Széchenyi-gőzmalom“ részvénytársaság	1000	”
Uj-aradi takarékpénztár	1000	”
A m. kir. államvasutak aradi altisztjei	1000	”
Dengel József	1000	”
Erneyi Gyula és neje Zimmermann Hermin	1000	”
Kishalmy Ferencz	1000	”
Özv. Lillin Ferencz né szül. Klingenspöck		
Anna	1000	”
Neuman testvérek	1000	”
Aradi közuti vaspálya és téglagyár részvénytársulat	500	”

Aradmegyei gazdasági egylet	500	frtot.
Andrényi Károly és fiai	500	”
Scherbán Szilárd	500	”
Pesti hazai első takarékpénztár	300	”
Aradi kereskedő-ifjak társulata	250	”
Aradi légszuszvilágítási részvénytársulat .	250	”
Aradi Lloyd-társulat	250	”
Aradi ipartestület	250	”
Aradmegye közönsége	250	”
Első magyar általános biztosító társaság .	250	”
Bing Ede	250	”
Bing Vilmos	250	”
Dobiaschi József	250	”
Domany József	250	”
Éles Ármin	250	”
Fischer Eliza	250	”
Friedmann testvérek	250	”
Özv. Gebhart Jánosné	250	”
Gutsjahr Mihály és fia	250	”
Herrmann Gyula és neje szül. Gutsjahr .	250	”
Klein Mór és fia	250	”
Kneffel Károly és fia	250	”
Kocsuba József és Szontagh Géza	250	”
Kuttn Gyula	250	”
Magyari Ferencz	250	”
Pollák Károly	250	”
Réthy Lipót és fia	250	”
Rosenblüh H. és társa	250	”
Özv. Scherz Józsefné	250	”
Seidner Bernát	250	”
Solenghy szül. Glücksehl Krisztina	250	”
Sonnenfeld József	250	”
Szontagh Gyula	250	”
Id. Tones Ferencz	250	”
Verbos Adám	250	”
Özv. Viszkup Pálné	250	”
Wadowsky és Illman	250	”
Walder Gyula	250	”

Gróf Zselénszky Róbert	250	frtot.
Adriai biztosító társaság	100	"
Assecurazione Generali	100	"
Rimamurányi-Salgótarjáni vasmű részv. társaság	100	"
Andrényi Gusztáv	100	"
Csóty Nándor	100	"
Dogaru György	100	"
Grünwald Ferencz	100	"
Hirschmann Simon	100	"
Obetkó Kálmán	100	"
Sarg F. A. és társa (Bécs)	100	"
Weisz Mór és fiai	100	"
Meer Mór	75	"
Elő magy. petroleum-ipar részv. társaság (Budapest)	50	"
Haas Béla (Bécs)	50	"
Hoffmann József (Budapest)	50	"
Khudy József	50	"
Kohn és Fried (Uj-Pest)	50	"
Lustig Mór	50	"
Pankotai népbank	50	"
H. & M. Rechnitz (Budapest)	50	"
Reinhardt Fülöp	50	"
Scherhág Henrik	50	"
Viktor Schmidt & Söhne (Bécs)	50	"
Simalya Mihály	50	"
Surányi czukorgyár (Budapest)	50	"
Viktoria takaré- és hitelintézet	50	"
Wallfisch Ármin	50	"
Wechsler József	50	"
Weisz Dávid	50	"
Tschérna Ferencz (Budapest)	40	"
Marx és Fejér	30	"
Brázay Kálmán (Budapest)	25	"
Dréher Antal (Kőbánya)	25	"
Heinrich Franck & Söhne (Linz)	25	"
Holdampf G. (Kolozsvár)	25	"

L. Jordan & Franz (Triest)	25	frtot.
Koromzay és társa (Szepes-Béla)	25	"
Fr. Kurzweil (Freudenthal)	25	"
Raymond & Co. (Berlin)	25	"
Reicher Ferencz	25	"
Strobentz testvérek (Budapest)	25	"
Dillmont Frigyes (Budapest)	20	"
Édeskuthy L. (Budapest)	20	"
Flora gyertya- és szappangyár (Budapest)	20	"
Genersich Tivadar (Késmárk)	20	"
Inkey Emil	20	"
Jordan & Timäus (Bodenbach)	20	"
H. Kielhauser (Grác)	20	"
Ifj. Klein Mór	20	"
Mattoni & Wille (Budapest)	20	"
Nagylak mezőváros	20	"
Reinach & Co. (Mainz)	20	"
Tones Ferencz és Ede	20	"
Herz Hermann (Budapest)	15	"
Arnold & Guttmann (Bécs)	10	"
Braun testvérek (Budapest)	10	"
Drach & Hermann (Budapest)	10	"
Stephan Fernolent (Bécs)	10	"
Märkl Tivadar (Bécs)	10	"
Maklár Gyula (Budapest)	10	"
Müller testvérek (Budapest)	10	"
Rieger Vilmos (Frankfurt)	10	"
Robitsek Manó (Bécs)	10	"
Róser és Kraus	10	"
Röder Fülöp (Bécs)	10	"
Ruprecht János (Sopron)	10	"
Schön és Klein (Uj-Pest)	10	"
Schwarcz Emánuel (Szeged)	10	"
Trau C. (Bécs)	10	"
Volk Henrik (Bécs)	10	"
Tausig Gottlieb (Bécs)	5	"
Schwab T. C. (Pettau)	5	"
Weineck Ignác (Stockerau)	5	"

Wolff és Schwindt (Bécs)	5 frtot.
Zachørl J. (Bécs)	5 „
Összesen	40335 frt és

Nikolits Pétertől 10,000 darab tégla.

Az építkezési költségek ily módon biztosítva lévén, a végrehajtó bizottság elfogadta Jiraszek Lajos építésznek tervét, mire 1889. június hóban a vállalkozók a munkához fogtak.

A megállapított tervezet szerint a díszes, egyemeletes, mansardtetős s palával fedendő épület, homlokzatával a Salacz-parkra, jobb szárnyával a marosparti sétányra, bal szárnyával pedig a Kis-körútra néz. Homlokzata előtt kis tér lett fentartva. A magas souterrainben a pinczéken s egyéb házi szükségletekre szolgáló helyiségeken kívül a szolgálakásának egy része s a vegytani laboratorium lesz elhelyezve. — A földszinten a Maros felé három tanterem, egy mintairoda s olvasó helyiség s a szolgának egy szobája; a város felé: az igazgatói iroda, a tanácskozó terem s az áruismereti és physikai muzeum sorakoznak. Az emeletnek törzsét a díszterem, jobb oldalát a könyvtár és az igazgatói lakás, bal oldalát a vegytani szertár s a vegytani és physikai előadó terem foglalja el. A vízszükségletet az egész épületben egységes vezeték fogja szolgáltatni.

A megkötött szerződés szerint az épület 51,606 frt 79 krba fog kerülni s legkésőbb jövő évi május hó 15-re teljesen el fog készülni. (Keresk. akad. IV. évi jelentése.) Kész is van már. Az 1890—91-iki iskolai év beköszöntésekor a muzsasereg bevonulhat.

*

A kereskedelmi akadémia jelen felügyelő bizottsága:

(1886/9.)

Elnök: Salacz Gyula kir. tanácsos, Aradváros polgármestere.

Tagok:

Bing Ede kereskedő, a kereskedelmi testületnek küldöttje.

Bing Vilmos kereskedő, a kereskedelmi és iparkamara kiküldöttje.

Éles Ármin kereskedő, a kereskedelmi testületnek kiküldöttje.

Gaál Jenő dr. országgyűlési képviselő, az aradmegyei gazdasági egyesületnek alelnöke, a kereskedelmi és iparkamarának titkára, a felügyelő-bizottságnak hivatalból tagja.

Grünwald Ferencz kereskedő, a kereskedelmi- és iparkamarának elnöke és ennek kiküldöttje.

Hász Sándor ügyvéd, az ügyvédi kamara elnöke, Arad szab. kir. város törvényhatósági bizottságának kiküldöttje.

Lukácsy Miklós, az aradi első takarékpénztár vezértitkára, Arad szab. kir. város törvényhatósági bizottságának kiküldöttje.

Jegyző és előadó: Ábrai Lajos, igazgató.

Tanárok:

Ábrai Lajos, az intézet állami igazgató tanára. Tanítja mind a három osztályban a kereskedelmi számtant, az I. és II. osztályban pedig a mennyiségtant.

Hanthó Lajos, állami főreáliskolai rendes tanár és igazgató. Tanítja a kereskedelmi földrajzt és történelmet.

Kabdebó Lajos, rendes tanár. Tanítja a vegytant, természettant, földrajzt, szépírást, áruismét és technológiát.

Marschall Lajos dr., Arad szab. kir. város közigazdasági előadója, a kereskedelmi és iparkamarának másod titkára. Tanítja a kereskedelmi és váltójogot, nemzetgazdaságtant, pénzügytant és pénzügyismét.

Révész Nándor, a Fonciére aradi titkára. Tanítja a könyvviteltant, a kereskedelemismét és levelezést.

Somogyi Gyula, rendes tanár. Tanítja a német nyelvet és irodalmat s a magyar nyelvet és irodalmat.

Székely Salamon, állami főreáliskolai rendes tanár. Tanítja a kereskedelmi ismét és levelezést.

Varga Ottó, kir. főgymnásiumi rendes tanár. Tanítja a történelmet.

Varga Imre, középiskolákra képesített intézeti helyettes tanár. Tanította mind a három osztályban a francia

nyelvet, az I. osztályban a magyar nyelvet és kereskedelmi levelezést.

Dr. Müller Izidor tanulmányainak folytatása céljából tanári székéről önként lemondott.

Intézeti orvos:

Dr. Schuszt er Henrik.

*

Az akadémiánál 1888^{8/9}. végéig működött tanárok.

Igazgató: Ábra y Lajos.

Tanárok:

Dancs Ferencz,	dr. Müller Izidor,
Hanthó Lajos,	Révész Nándor,
dr. Jancsó Benedek,	† Rózsa Antal,
dr. Jánosy Béla,	Somogyi Gyula,
Kabdebó Lajos,	Székely Salamon,
dr. Marschall Lajos,	dr. Telbisz Benedek,
Medgyesy Ödön,	Varga Ottó,
Millig József,	Varga Imre.

*

Az 1888^{8/9}. iskolai év végeig érettségi vizsgálatot tett tanulók:

1. Andrényi Gusztáv 1889.	15. Held Sándor . . . 1889.
2. Billich Miklós . . . 1888.	16. Hofbauer Lajos . 1889.
3. Blau Lajos . . . 1889.	17. Horváth Pál . . . 1888.
4. Burger Lipót . . . 1889.	18. Kádár Izidor . . . 1889.
5. Dahler Simon . . . 1888.	19. Kende Arthur . . . 1888.
6. Dachler Zsigmond 1889.	20. Klein Manó. . . . 1889.
7. Farkas Áron . . . 1889.	21. Koczián Emil . . . 1888.
8. Frank Miklós . . . 1888.	22. Kohn Dávid . . . 1889.
9. Fränkl Samu . . . 1889.	23. Kreitler Frigyes . 1889.
10. Fisch Gyula . . . 1888.	24. Laboda Ferencz . 1888.
11. Glück Manó . . . 1889.	25. Laczay Gyula . . . 1889.
12. Gogolyák Károly . 1889.	26. Lámzer János . . . 1888.
13. Gottfried Sándor . 1888.	27. Lantz Károly . . . 1888.
14. Grósz Miksa . . . 1889.	28. Majrovitz Emil . 1888.

29. Mayerböck Károly . . . 1889.	39. Stein Zsigmond . . . 1888.
30. Nikolits Sándor . . . 1888.	40. Szalay Imre . . . 1889.
31. Pap Sándor . . . 1888.	41. Szlovák János . . . 1888.
32. Popovits György . . . 1888.	42. Timkó Lajos . . . 1888.
33. Posonyi Béla . . . 1888.	43. Tonesz Ferencz . . . 1889.
34. Robitsek Kálmán . . . 1889.	44. Uibner György . . . 1889.
35. Schifferer Alajos . . . 1889.	45. Unterreiner József . . . 1888.
36. Schwarcz Lajos . . . 1889.	46. Visi Ferencz . . . 1888.
37. Schwarcz Sándor . . . 1888.	47. Záray Ödön . . . 1888.
38. Seidner Mór . . . 1889.	

*

A következő 188⁹/₉₀-iki iskolai évben — az akadémia építésére tett 1000 frtos alapítvány értelmében — tandíjmentes hely betöltési jogával a következők birandnak:

1. Aradi kereskedelmi testület,
2. Aradi kereskedelmi és iparkamara,
3. Aradi és csanádi egyesült vasutak,
4. Aradi első takarékpénztár,
5. Aradi ipar- és népbank,
6. Aradi kereskedelmi és iparbank,
7. Aradmegyei takarékpénztár,
8. Osztrák-magyar bank,
9. Széchenyi gőzmalom részvénytársaság,
10. Uj-aradi takarékpénztár,
11. Dengel József,
12. Kishalmy Ferencz,
13. Özv. Lillin Ferenczné,
14. Neuman testvérek.

*

Ez rövid vázlatban élettrajza a mi kereskedelmi akadémiánknak, mely ma már Aradváros egyik büszkeségét képezi.

XXIX.

AZ ARADI MAGY. KIR. ÁLLAMI TANÍTÓKÉPEZDE.

XXIX.

Az aradi magy. kir. állami tanító-képezde.

1873. évi június hó 21-én, 453. elnöki szám alatt kelt rendelettel a vallás- és közoktatásügyi miniszter értesítette a tanfelügyelőséget, hogy a tanítóképezde még azon év október 1-sején megnyitandó. Igazgatóvá Mikovich László, a lévai állami tanítóképezde igazgatója azzal neveztetett ki, hogy az intézet elhelyezéséről, fölszereléséről és berendezéséről a tanfelügyelővel egyetértve gondoskodjék. Beteljesült tehát Aradmegye iskolatanácsának rég táplált óhaja.

Nemsokára ez után rándult le ő méltósága Gönczy Pál miniszteri tanácsos és maga jelölte ki a lyceumi épületben a képezde helyiségét. Julius 8-án 17498. sz. a. kelt rendelettel neveztetett ki az igazgatótanács; és pedig rendes tagokká: Tabajdy Károly, Aradmegye alispánja, Fényes Károly ügyvédi iroda-vezető, Bonts Döme közjegyző és országgyűlési képviselő, Rotter János magán alreáltanodai igazgató, dr. Köpf János Aradváros közs. iskolaszékének elnöke, póttagokká: dr. Chorin Ferencz ügyvéd és Papp Sándor g. k. román protosincol. Augusztus hó 27-én 21282. sz. a. kelt rendelettel neveztetett ki a tanári testület; és pedig, miután Mikovich László igazgató az akkori időben uralgott cholera-járványnak áldozatul esett, az igazgatói teendőkkel Gajdos József tanár bízott meg. Tanította a nevelés és oktatástani tárgyakat; továbbá rendes tanárokká kinevezettek még: Kerner Péter, tanította a mennyiség- és természettant, valamint a német nyelvet, Kertay Ede, a zene, ének, rajz és szépírás tanárjává, Szabó József a magyar nyelv és irodalomtörténet, ugy szintén a földrajz tanításával bízott meg; a gyakorló iskola vezetése Urhegyi Antal tanítóra ruháztatott. Ki lett nevezve még Waller-

stein Ignátz is, hogy ez intézetben a rajzot tanítsa, de 1874-ben már állásától elmozdított. Később kineveztetett még Kohányi Károly, jelenleg a budapesti polg. isk. képezde gyakorló iskolájánál van alkalmazva, Nagy Sándor tornatanító, e minőségben egyuttal a helybeli főgymnásium- és főreáltanodánál is alkalmazva van; Pókász Imre a természetrajz, vegytan, számtan, kertészet és gazdaságtan tanárjává, valamint Tutsch János (jelenleg Zombolyán polg. isk. tanár) ki három hónapig mint helyettes tanár működött ez intézetnél.

Közbejött késleltető okok miatt a képezde csak 1873. október 20-án volt megnyitható. A felavatási ünnepélyen Rotter János, mint az igazgató-tanács helyettes elnöke és Gajdos József képezdei igazgató alkalmi szónoklatot tartottak. Mindketten a tanuló-ifjúsághoz intézték magvas szavaikat, hangsúlyozva, hogy a kötelességérzettől áthatva, szorgalommal párosított kitartás által elősegítendő a tanárok kiváló célját. Eme emlékezetes mondással rekeszté be Gajdos az ő beszédét: „Irjuk ugyanazért zászlónkra tántorithatlan jelszavul leendő hivatásunkban teljes lelkünkkel: előre!“ — Ezen jelszónak miként lett megfelelő, mutatja eme képezdének működése, mely a magyar tanügynek évenként a leghivatottabb harczosokat szolgáltatja.

1874-ben Aradon a reáliskola megnyitvatván, ez már 1876-ban annyi tért igényelt, hogy a képezde kénytelen volt az élelmezést az intézeten kívül eszközölni, valamint az igazgatói és segédtanári lakást is a reáliskolának átadnia kellett. Mielőtt ezen mizeriának további tárgyalásába bocsátkoznám, nevezetes eseményekre kell, hogy reflektáljak. Főlemlítendő ugyanis, hogy Hofbauer kir. tanfelügyelő 1876-ban elhalálozván, ez állásra Gajdos József, az aradi tanítóképezde igazgatója, neveztetett ki; (kir. tanácsosi czim nélkül), a képezde igazgatósága pedig Kerner Péterre bízott.

És most térjünk vissza a lyceumi épületben térszük miatt keletkezett mizeriára. Igaz, hogy ez csak 1876-ban vált érezhetővé, de azért ezen segitendő, elég volt az

1878-iki évet bevárni, mert ekkor lettek kiküldve Leövey Sándor vallás- és közoktatásügyi titkár, Gajdos József Aradmegye kir. tanfelügyelője, Sváby Pál főgymnáziumi és főreáliskolai és Kerner Péter tanító-képezdei igazgatók, hogy javaslatot terjesszenek fel az iránt, hogy miként lenne a három érintett intézet a lyceumi épületben elhelyezhető. A javaslat a kitűzött feladatnak minden irányban megfelelővén, a képezde ellátatott 3 tanteremmel és egygyel azonkívül a gyakorló iskola számára; van továbbá zeneterme, természetrajzi- s természettani szertára, tanácskozó terme, igazgatói irodája és két házi ipari műhelye s végre szolgálakása. — Ámde ezen helyiségek csak addig voltak elegendők, míg a képezde csupán 3 évfolyamból állott; de most midőn az a negyedik évfolyammal kibővítettett, a IV. osztály tanulóit az igazgatói irodában (utóbbit a tanácssteremben) kellett elhelyezni. (Megjegyzendő, hogy a miniszter a képezdének a IV. tanfolyammal való kibővítését 1882-ben rendelte el.) Ez eddig nem sok nehézséggel járt, mivel a 4-ik évfolyamra csak heten jelentkeztek; de miután előreláthatólag a tanulók száma mindig emelkedni fog, a helyzetnek megfelelő lépéseket tenni kellett. Ez megtörténvén, a kir. tanfelügyelő a minisztertől meghatalmazást nyert, hogy a tornacsarnok egy részét tanteremmé átalakíttathassa.

*

A tanításra nézve a képezde fennállása óta három egymást követő tanterv volt az irányadó. A 3-ik, vagyis a jelenlegi tanterv az, mely a négy osztályu képezde számára a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1882. évi február hó 6-án 3998. sz. a. kelt rendelete alapján érvényre emeltetett. — Miután az itt érintett 3 rendbeli tanterv szükségessége körüli okokat homályban nem hagyhatjuk, röviden emlékezzünk meg azokról is, az alábbiakat különösen kiemelve:

az 1868. évi XXXVIII. t. cz. meghozatalakor képesített tanítóknak nagy hiány mutatkozván, a magas kormány ezen ügy vélt segíteni, hogy az állam költségén 16 tanító- és 4 tanítónőképezdét kezdetben szerény igényeket támasztó tan-

tervvel állított fel. Ekkor szerepelt az első tanterv. Mihelyt azonban a tanítóihiány szünni kezdett, a tanítók képzettsége iránt is fokozottabb követelmények léptek előtérbe. Ebből kifolyólag 1877-ben adatott ki a második tanterv. Ezen tanterv azonban magasabb képzettségű tanulóknak szólván, holott azok még mindig többnyire csak a polgári iskola IV. osztályából kerültek ki, az anyag feldolgozásának hosszabb időt kellett engedélyezni. Ily módon keletkezett a 4-ik tanfolyam és ezzel kapcsolatban a 3-ik tanterv.

A rendes tantárgyakon kívül taníttatott a gyorsírás is. A tanítással N á r a y Talamér pénzügyigazgatósági számtiszt s okleveles gyorsírás tanár bizatott meg, kit az első évben 50, a másodikban 80, a harmadikban pedig 100 frt tiszteletdíjban részesített a magas kormány. N á r a y 1880-ban Aradról elköltöztvén, a gyorsírás tanítása beszünttetett.

A házi ipar tanítását az aradi kir. képezdénél az 1876/7-ik tanévben Csepreghy Endre segédtanár honosította meg. A tanítást a lombfűrészeléssel kezdte el. Az 1877/8-iki tanévben Burányi Ferencz, harmadéves növendék s képzett könyvkötő-segéd, tanította a könyvkötészetet. Az 1878/9. és 1879/0-iki tanévekben Csepreghy a növendékeket leginkább a madártömésre, csontváz- és jégeczhálózat készítésére tanította. Az 1879-iki székesfehérvári országos kiállításra egy nagyobb gyűjtemény küldetett.

*

Trefort Ágoston magy. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1878. évi december 12-én 32,417. sz. alatt kelt s Kerner Péter képezdei igazgatóhoz intézett rendeletében nevezett igazgatót föl híván, hogy a vezetése alatt álló állami tanítóképezde részéről kiállitható közművelődési stb. tárgyakra a székesfehérvári országos kiállításra való beszolgáltatása iránt intézkedjék, Kerner igazgató a tanári testület 1879. évi január havi ülésén indítványozta, „hogy gyakorlatilag kivive tüntessék fel említett kiállításon azon elvet, hogy a népiskolai természettani okta-

táshoz szükséges eszközök legnagyobb részét kevés költséggel, csekély kézügyességgel s a legegyszerűbb eszközökkel egy értelmes tanító maga is előállíthatja.“ Az indítvány egyhangulag elfogadtatván, Decsy Géza, a természettan tanára, szívesen vállalkozott a gyakorlati kivitelre s nevezett igazgatóval a gyűjtemény tárgyát megállapítván, a növendékekkel azokat elkészíttette. A 40 darabból álló gyűjtemény csak 3 forint 10 krba került. — A kiállítás bíráló bizottsága e gyűjteményt bronz éremmel tüntette ki. 1882-ben dr. Verédy Károly, abauj-tornamegyei tanfelügyelő felszólítására a növendékek ugyancsak Decsy tanár vezetése alatt a kassai tanszermuzeum számára egy 26 darabból álló gyűjteményt készítettek. Megjegyezzük, hogy a házi iparnak rendszeres, beható és minden növendékre nézve kötelező tanítása 1882. évi január hóban vette kezdetét.

Ugyanis Pókász Imre, tanár, ki a budapesti polgári iskolai tanítóképezdeben a házi ipar több ágában rendszeres oktatást nyert, 1881-ben azon ajánlatot tette, hogy megfelelő tiszteletdíjért hajlandó a házi ipar némely ágaiban a növendékeket tanítani. Az ajánlat az igazgatótanács részéről lelkesen felkaroltatván, a keresztülvitel céljából a magas kormányznál azonnal a szükséges lépések megtételére és pedig nem eredmény nélkül, miután Pókász tanárnak a tanításért havi 20 frt a képezdei költségvetés terhére kiutalványoztatott. Azóta a tanulók heti két órán át tanulják a könyvkötészetet és kosárfonást; 188²/₃-ik tanév óta pedig a szalmafonást és lombfűrészélést is. Az általánosan tapasztalt bámulatos eredményben a szakszerű vezetés látható.

1880-ban, midőn az aradi első általános ipartársulat kiállítást rendezett, a képezde növendékei innen sem maradtak távol, kiállítván rajzaikat, melyek minden látogatónak figyelmét a legszembetűnőbben lekötötték. A bíráló bizottság azokat első osztályu érdeméremmel tüntette ki.

Számos akadálylyal küzdve haladt a képezde kijelölt

czélja felé, de azt a tért, melyet egyszer elfoglalt, azt megis tartotta. A hátrálást nem ismerve, folyton előre törekedett, azon ösvényen, melyet a magas kormány és Aradváros közönségének nemesszivüése egyengetni siettek. Éljenek!

Akadályokról lévén a szó, föl kell említnünk azokat is, melyek a kertészetnek gyakorlati tanításánál felszínre kerültek. Majd emennek, majd amannak a hiánya tapasztaltott. De ma már a város által felajánlott 3300 □-ölnyi területen áll egy kertészlak, építkezési költsége tett

összesen	5000 frtot.
istálló és faszín	184 frt 17 krt,
kerítés	665 „ 60 „
kút és méhes	388 „ 67 „
összes költség	6238 frt 44 krt.

Említettük már, hogy Hegyessy Gyula lett kertésznek kinevezve, de midőn állásától fölmentetett, János János Aradváros kertésze lett kinevezve. Főlemlítendő végül, hogy a kertészet és gazdaszat elméleti részét a tanári testület egyik tagja adja elő, a gyakorlati részét pedig a kertész mutatja. Dicsérettel kell megemlékeznünk bold. Szokolczay Lajos, kir. törvényszéki biróról, ki mintaszerűen berendezett kertjét 1876-ban a növendékeknek átengedte.

1880. óta taníttatik behatóbban gyakorlatilag és elméletileg is a selyemtermelés. — E tárgygyal foglalkozott 1880-ban Decsy tanár, 1881 óta pedig Pókász tanár, ki ezen iparág tanulmányozása végett 1880-ban állami költségen Görzben volt.

A növendékeknek a méhészetben szintén van alkalmuk magukat kiképezni. Kiváló szakszerű képzsében részesültek 1876-tól 1879-ig, amidőn Paradeyser Lajos, a borossebesi járás mostani főbirája, évenként néhány előadást sziveségből megtartott és a saját mintaszerűen berendezett méhesében a gyakorlati részt megmutatta.

Ez intézet szellemi működésével találkozunk továbbá azon téren is, melyet a magas kormány kijelölni jónak látott. Értjük a póttanfolyamokat, melyek már alkalmazásban levő tanítók számára megnyitattak. Az 1874. év szünhónapjaiban ugyanis rendeztetett egy tornászati és az 1879., 1880., 1881., 1882. és 1883-ban a nem magyar ajku tanítók számára magyar nyelvi póttanfolyamok.

*

Néhány szó a magyar nyelvi póttanfolyamról.

A magyar állameszmének megszilárdítására egyik fő-tényező a nemzeti nyelvnek minél terjedtebb körben való ismertetése képezvén, a vallás- és közoktatásügyi miniszter — a lángelméjű bold. Trefort Ágoston, áthatva azon megdönthetetlen igazságtól, hogy egyedül az iskola van hivatva e tekintetben nagyokat teremteni, egy rendeletével megteremté a magyar nyelvi póttanfolyamot.

Ezen rendelet értelmében hazánk több városában, a többek közt Aradon is ily póttanfolyam léptettetett életbe, miért is a mi városunkra is került a tanulni vágyóknak nagy csoportja. A kontingenst nyujtották Arad-, Békés-, Csanád-, Bihar-, Hunyad-, Nyitra-, Pozsony-, Krassó-, Szörény-, Temes- és Torontálmegyék tanítói, kik összesen a 630-as számot érték el.

Aradváros polgársága szerencsés volt (!) Peztaozzi eme hiveit itt üdvözölhetni és fogalmat szerezhetni, hogy minő kezekbe volt hazánk déli részében a tanügy letéve. Láttá az aradi korszón sétáló gyolcs gatyában panyokára vetett ködmönnel alakokat, kik nem a tanteremből, hanem az eke mellől vevék ide utjokat; szurtós polgári öltönybe burkolt szegényes kinézésű alakokat; szóval egy tömeget, melynek zöme tán még azt sem tudta, hogy a miniszter által eléje szabott rendeletnek mi a tulajdonképeni jelentősége. Jöttek, mert jönniök kellett és miután a 70 kr. napidijból — mely díj azon szegényekre nézve, kik évenkénti 50—60 forintért tanügy-apostoloknak felcsapnak, mindenesetre egy főispáni fizetéssel fölér — hat hétig uraskodtak, visszatértek az eké-

hez, melynek rendszerét sokkal behatóbban ismerték, mint a tanügyét. Mondhatni szégyenpírral tekintett hazánk magyar tanítósa, ezen kartársaira, kiknél intellectuális képesség és tudományos ismeret — a legcsekélyebb igényekig alászállítva — hiányzott. És ezektől várta ama rendelet, hogy az állameszmének uttörői legyenek! Na de hát tévedni emberi dolog. Szerencsére az állampénztárnak a magyar tanfolyamról csak 5 évig kellett gondoskodnia. Sokkal jobb tehát azon intézkedés, mely oda irányul, hogy a képezdek csak annak a jelöltnek adhatnak oklevelet, ki a magyar nyelvet elsajátította.

Kuriózum gyanánt fölemlitem, hogy az 5 évi tanfolyam az államnak kerek számban 27,276 frt 12 krba került. Csúpan Aradról van itt a szó. Vegyük ezt az összeget ötször, mert annyi helyen rendeztetett az érintett tanfolyam, és találni fogjuk ezt a nem épp megvetendő összeget, mely mintegy **136,380 frtot** teszen.

E tanfolyamnak illusztrálására közzé kell tennem az aradi állami tanítóképezde igazgatósága által az 188^{2/3} iskolai évről kiadott értesítőben foglalt egyik nyilatkozatát, mely szóról-szóra így hangzik: „Ha tekintjük az egyesek általános műveltségét, elszomorító jelenséget veszünk észre. Pontosan föl nem lehetett jegyezni, de azt hiszem, nem tévedek, ha azt állítom, hogy legalább is ²/₅-rész saját anyanyelvét, illetve annak nyelvtanát sem értette, s talán csak egy negyedrészt lehetett olyan, ki megérdemli a mai kor igényeinek megfelelő tanító nevet. Olyanra is akadtam, ki a kis egyszerűben is járatlan volt; — sőt még a nevét is alig tudta leírni. — Hogy ily különböző elemek együttes tanítása mily nagy fáradságba kerül, azt megérti minden tanító.“

Ehhez ugyan nem kell kommentár.

A magyar nyelvi tanfolyamnak öt évi tartama alatt tanítói voltak: Kerner Péter képezdei igazgató, Nemőianu János karansebesi gör. kel. román képezdei tanár, Bugy Pál középiskolai tanárjelölt, Goldis János főgymn.

tanár, M a n g r a Vazul aradi gör. kel. román tanítóképezdei igazgató és Sturza Mihály seprősi gör. kel. román lelkész.

*

Hogy az intézet szegény sorsu tanulói a magas kormány részéről mily atyai gondoskodásban részesítették az az előttünk fekvő számadásokból tűnik ki; miután ezek szerint az 187³/₄-iki iskolai évtől egészen az 188³/₄-iki iskolai év végeig élelmezésre, lakbérre, pénzbeli segélyre, gyógyszerári és betegápolási költségekre kiadatott 50,232 forint 86 kr. Tíz év alatt ily kerek összeg mindenestre arról tanuskodik, hogy a közművelődési eszméinket a magas kormány nem csak megpendíteni, hanem valószínű is tudja. Voltak azonban és vannak most is nemesen gondolkodó emberbarátok, kik ez intézet magasztos feladatának megoldása körül részint alapítványok, részint ajándékok útján lendíteni siettek. Ilyenek:

1. Dr. D a r á n y i János, Aradváros főorvosa, mint képezdei orvosnak megállapított évi 100 frtnyi tiszteletdíjat a képezdének azzal ajándékozta, hogy azon összegben, akkor még fennállott kórházában egy ágy alapították az állami tanítóképezdei növendékek számára. Ezen összeg, mely már körülbelül 1800 forintot tesz, gyümölcsöztetés végett az „aradi első takarékpénztárban“ van elhelyezve. De miután a főorvos ur kórházát 1880-ban beszüntette, kinyilvánított akaratának tehát, hogy az ágy egyedül abban állították fel, eleget tenni nem lehet és mivel végül az alapító, mig az intézetnek orvosa marad, a tiszteletdíjat a képezdének adományozza, oly tekintélyes összeg áll kilátásban, mely majdan pár év múlva lehetővé teend a képezdét, hogy e célra egy kisebb házat berendezhessen. De D a r á n y i főorvos ur tette azt is, hogy a képezdei növendékek közül a súlyos betegeket kórházában ingyen gyógykezelte és ápoltatta s még az oda szállítást is a saját költségén eszközölte. Ennyi fenkölt nemesszivűség dicséretre nem szorul.

2. Bold. F é n y e s Károly, tanácstag, 50 frt jutalmat tűzött ki azon növendéknek, ki a legjobb erkölcsi magaviselet és kitartó szorgalom mellett a magyar nyelvet szó- és

írásban legjobban bírja. A díjat Fischer Antal II-od oszt. növendék nyerte el,

3. Bold. Steinhart J. aradi főrabbi s az intézetnek izr. hitoktatója, 1877-ben ezen tisztségéről lemondván, két évi hitoktatói tiszteletdíját, összesen 100 forintot, szegény tanulók segélyzésére ajánlotta fel azzal, hogy ezen összegből könyvekkel és taneszközökkel láttassanak el. Ezen összegből összesen 20 növendék részesült egyenkint 5—5 frt segélyben.

4. A „Fraternitás“ skót szertartásu aradi kőmíves páholy 3 drb császári aranyból álló jutalmat tűzött ki a következő tételre: „Fejtessek meg az, mi a tanító és népnevelő teendője az iránt, hogy a társadalmi műveltség legszükségesebb és a közéletben nélkülözhetlen alapvonalait tanítványaival behatóan megismertesse.“ A díjat Hirschmann Vilmos III-ad éves növendék nyerte el, de miután a páholy bíráló bizottsága Farkas Jánosnak dolgozatát szintén oly jónak találta, a kitűzött jutalmon kívül utóbbinak egy drb császári arany jutalmat adott.

5. Kerner Péter igazgató a következő pályakérdésre: „Szükséges-e a tanítóra nézve ismerni az idegrendszer működésének törvényeit, s ebbeli ismereteit miként értékesítheti a szellemi nevelés terén?“ egy darab 5 frankos ezüstpénzt tűzött ki. A pályadíjat Kovács Ferencz III-ad éves növendék nyerte el.

6. Kiss István, Rozsnyay Mátyás és Schaffer Adolf gyógyszerész urak felajánlották az intézet által náluk vásárolt gyógyszerek 25⁰/₀-át tanszerek beszerzésére. Ez uton folyt be Rozsnyay Mátyás urtól 93 frt 65 kr., Schaffer Adolf urtól 16 frt 88 kr. és Kiss István urtól 14 frt 38 kr, összesen 124 frt 81 kr. A beszerzett tárgyak az egyes értesítőkben és a leltárban vannak felsorolva.

7. Bezeredy Pál ur, a selyemtermelés emelésére küldött miniszteri meghatalmazott 2 pályadíjat tűzött ki a selyemtermelésről irt legjobb dolgozatra. Az elsőt, 10 frankos aranyat, Vannay Jenő, a másodikat, 5 frankos aranyat, Gockler Lajos harmadéves növendékek nyerték el. Végül

8. Az intézet könyvtárát alább jelzett urak következő-

leg gyarapították: Csepreghy Endre, az intézetnek volt tanára, ajándékozott 512 kötet különböző művet;

Bold. Gajdos József volt igazgató és kir. tanfelügyelő 3 kötetet;

Bold. Osvald J. megyei pénztárnok 4 kötetet és végül több szerző és kiadó.

*

A képezdével együtt ugyancsak 1873-ban gyakorlóiskola is állítottatott fel, t. i. az elemi iskola I., II., III-ik és IV-ik osztálya egy tanteremben és egy tanító vezetése alatt. A fenálló utasítások és szabályok értelmében a négy osztály csak 50 növendéket fogadhat be. A gyakorlóiskola a mennyire lehet, feladatának megfelelni törekszik ugyan, de miként az 188²/₃-iki iskolai évben kiadott értesítéből meggyőződhetni alkalmunk volt, — annyi még a szemléleti oktatást elősegítő tényezők hiánya, hogy annak jelensége különösen a III. és IV. osztály tanításánál minden lépten-nyomon észrevehető. Így például hiányoznak egyes szemléleti eszközök; a gazdasági és kertészeti gyakorlások pedig azon okból nem eszközölhetők, mivel ez intézet a megfelelő helyiséget nélkülözi.

*

1882-ben Urhegyi Antal, a gyakorlóiskola tanítója, Ő Felsőge által a koronás ezüst érdemkereszttel tüntettetett ki.

*

Az 188³/₄-iki iskolai év végén a képezde leltára szerint az illető helyiségekben létezett:

1372 kötet és füzet, értéke	1942	frt	09	kr.
232 darab természettani és vegytani eszköz, értéke	1722	„	—	„
1387 darab természetrajzi és anthropologiai szemléltető eszköz, értéke	989	„	70	„
36 darab természetrajzi szemléltető kép, értéke	75	„	30	„
92 darab zeneszer és zenemű, értéke	2507	„	—	„
45 db. földrajzi szemléltető eszköz, értéke	183	„	19	„

7243 darab rajzeszköz és minta, értéke	314 „ 32 „
136 darab tornaeszköz, értéke	173 „ — „
147 darab házi ipari és selyemtenyészési eszköz, értéke	286 „ 10 „

Összes érték . 8157 frt 10 kr.

Vajjon egy évtized ennél nagyobb tevékenységet és elért eredményt feltüntető életrajzot képes-e nyújtani? Bátoran nem-mel felelhetvén, ez életrajz folytatását a következő rövid vázlatba foglaljuk.

Az intézet fennállása óta bezárólag az 1888^{8/9}-iki iskolai évig fölvetetett 898 tanuló, kik közül az utóbb jelzett iskolai évig 128 egyén nyert tanítói oklevelet. A lefolyt 16 évnek minden egyes évére esik tehát 8 végzett tanító. Ezekon kívül 40 idegen jelölt is magánvizsgálat alapján oklevelet nyert.

Érdekes azon összeg is, mely 1888-ig a tanulókra részint élelmezés és pénzbeli segély, részint pedig gyógytári költség fejében fordított. Ez összeg sem több, sem kevesebb mint 70,448 frt 58 kr. Ehhez adva a 7—8 tagból álló tanári testületnek 16 év alatt kiutalványozott rendszeres fizetést, továbbá az ugyanennyi idő alatt az igazgató-tanács tagjainak kifizetett napidijakat; valamint végül az évenként a könyv- és szertár gyarapítására fordított összegeket, azt fogják találni, hogy egy-egy az aradi képezdéből oklevéllel elbocsátott tanítónak kiképeztetése mintegy 1500 frtba került. Ez ugyan nem lenne sok, ha az ezen összegben nyert minden tanító azonnal módját keresné, hogy szerzett tudományát valamely tanteremben érvényre emelhesse; de miután tapasztalataink utján megtudtuk, hogy például az aradi képezdéből kikerült okleveles tanítók közül számosan — az oklevelet zsebre vágva — azzal a vasutnál vagy a közigazgatás irányadó köreinél antichambrirozva — hivatalt kerestek és el is nyertek, a kimutatott összeget tulságosnak találjuk. Mert hát kérjük, a tanítóképezde arra való-e, hogy vasuti és közigazgatási tisztviselőket neveljen? Miután mindenki, ki ezzel a kérdéssel tisztában van, okvetlenül nem-mel felelend, nézetünk az, hogy a képez-

déknek jelenlegi állomositása nem elegendő a dicsőségre. Mert hát a mi véleményünk az, hogy ha valakinek tetszik az állam költségén emberré lenni, legyen ennek az embernek az állammal szemben valami kötelezettsége is. A bécsi Josefium például nem elégszik meg csupán azzal, hogy az orvosnövendékek dicséretes osztályzatot feltüntető oklevéllel távozzanak az intézetből, hanem kötelezi őket arra is, hogy tanulmányi idejük alatt az államtól nyert támogatásért hála-jukat olykép róják le, hogy szerzett ismereteiket bizonyos időig az állam szolgálatában értékesítsék. De mielőtt az állam a képezdészekkel szemben ilyenmő követeléssel föllépne, okvetetlenül a tanítók anyagi helyzetén segitnie kell, mert ha ezt nem teszi, a képezdek üresen fognak állani; miután az elmondottakból kitűnik, hogy sok fiatal ember nem azért iratkozott be a képezdébe, hogy a tanítói pályára szükséges ismereteket elsajátítsa, hanem csupán azért, hogy egy bizonyos ismeretkörbe behatolva, üdvét más pályán kereshesse. Ezen körülménynek tulajdonitható aztán, hogy számtalan esetekben büszkeségei a képezdeknek az oklevéllel zse-bükben a paedagógiának hátat fordítottak és fordítanak hátat még jelenleg is. Szomorú de való.

*

I g a z g a t ó t a n á c s.

1873-tól 1889. végéig.

E l n ö k ö k :

† H o f f b a u e r Sándor kir. tanácsos, az arad-csanádme-gyei tankerület felügyelője 1873-tól 1876-ig.

† G a j d o s József, Aradmegye kir. tanfelügyelője 1876-tól 1884-ig.

V a r j a s s y Árpád, Aradmegye királyi tanfelügyelője 1885-től fogva. (Jelenlegi elnök.)

T a g o k :

B o n t s Döme, kir. tanácsos, közjegyző. (Jelenleg is.)

† F é n y e s Károly ügyvédi irodavezető. (Az intézet gondnoka is volt.)

Gajdos József, képezdei igazgató, a tanács jegyzője is volt.

Dr. Jánosy Demjén, minorita-rendfőnök. (Jelenleg is.)

Kerner Péter képezdei igazgató.

† Dr. Köpf János iskolaszéki elnök.

Kuncz Elek főgymn. és főreálisk. igazgató. (Jel. is.)

† Tabajdi Károly kir. tanácsos, a Lipótrend lovagja, Aradmegye s Aradváros főispánja.

Rotter János volt magán reáliskolai igazgató tulajdonos. (Jelenleg is.)

Tiszti Lajos, Aradváros levéltárnoka. (Jelenleg is.)

Dr. Chorin Ferencz országgyűlési képviselő.

Papp Sándor g. k. rom. protocinsel.

Rozsnyay Mátyás gyógyszerész. (Jelenleg is.)

*

A képezde tanárkara.

1873-től 1889. végéig.

Igazgatók:

Mikovich László, (1873.)

Gajdos József, (1873—1876.)

Kerner Péter, (1877—1889. Kerner a lőcsei állami leányiskola igazgatásával bízott meg.)

Szabó József az 188⁹/₉₀. iskolai évtől fogva. (Jelenleg is.)

Tanárok:

Csepreghy Endre,

Decsy Géza, (jel. is.)

Kertay Ede, (jel. is.)

Kohányi Károly,

Pókász Imre, (jel. is.)

Szondy János, (jel. is.)

Szóllósy István, (jel. is.)

Tutsch János, helyettes,

Urhegyi Antal, gy. isk. t.
(jel. is.)

Wallerstein Ignác.

Mint tanárok működtek a képezdénél Gajdos József kir. tanfelügyelő, Kerner Péter a lőcsei állami leányiskola jelenlegi igazgatója és Szabó József a képezde mostani igazgatója is.

A tornászatot tanítja Nagy Sándor, gym. és reálisk. tornatanító.

A gyorsírást tanította: N á r a y Talamér, pénzügyi tisztviselő. (Ez állás üresedésben van.)

A gyakorlati kertészetet tanította 1875-től 1877-ig Hegyessy Gyula, azóta János János városi kertész tanítja.

*

Az 188⁸/₉-iki iskolai évben a képezde

I-ső osztályába fölvetetett	. . .	25	növendék,
II-ik	”	13	”
III-ik	”	19	”
IV-ik	”	12	”
	összesen	. 69	növendék.

Ezek közül az I-ső osztályt végezte	. . .	22	növendék
a II-ik	”	12	”
a III-ik	”	19	”
a IV-ik	”	10	”
	összesen	. 63	növendék.

*

A képezdei tanuló-íjjuságnak önképző köre.

Az önképző-kör első sorban a magyar irodalom terén iparkodik azt a magaslatot elérni, hova a tanítónak már hivatásánál fogva törekednie keil, és a hová saját jól felfogott érdekénél fogva jutnia kell azért is, hogy az intelligens társadalomban őt jogosan megillető helyét méltóan elfoglalhassa. Műveli végül és pedig igen szép sikerrel a zenét s éneket is. Igaz, nem igen volt még alkalmunk e kör tagjait megtapsolhatni, bravour-előadásaiokról sem irtak még ragyogó stílű tárczacikkeket, sőt mindebből a képezdesek nem is kérnek, lévén ezen ifjaknak versenyttere majdan ott, hol gyermekész és gyermekkedély a mestert is próbára teszi.

*

A tanárkar irodalmi működése.

Decsy Géza lyrai költeményeket nagy számban írt, melyek közül egynehány igen sikerült a Kölcsey-egyesület estélyein olvastatott fel.

Pókász Imrének költészeti vénája a gyakorlati élet iránt nyilvánul. E téren leginkább a házi ipar az, melynek szakértelemmel párosult tanulságos folyóiratait szenteli s melyek kiváló értékkel bírnak azért, mivel szerzőjük a házi ipar úgy elméleti, mint gyakorlati részében egyaránt jártas.

Szöllősy István szerkesztette a szathmármegyei tanító-egylet „Szathmármegye tanügye“ című közlönyét. „Pop Iván“ álnév alatt általa írt kedvelt tárczacikkeivel egyes fővárosi lapok hasábjában gyakran találkozhatunk.

Szabó Lórád: Az aradi állami
tanítóképző-intézet rövid története
a 1901-2 tanév végéig. —
Arad, 1902. —

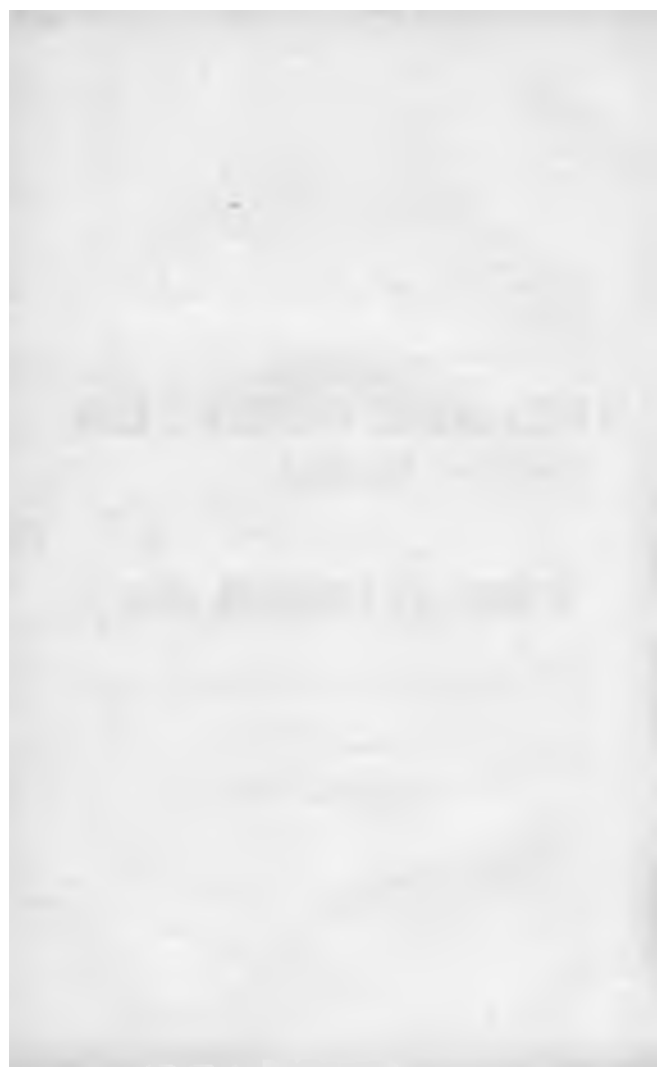
XXX.

I.

A ROTTER JÁNOS-FÉLE KERESKEDELMI ÉS MAGÁN-
REÁLISKOLA.

II.

A HIRSCHL-FÉLE KERESKEDELMI ISKOLA.

XXX.

I.

A Rotter János-féle kereskedelmi és magán-reáliskola.

Hat évtized előtt alig volt még hazánkban nyilvános jellegű kereskedelmi iskola, miért is bátran mondható, hogy az e téren szereplés egyedül a fővárosban a 30-as évek elején megnyilt *B i b a n k o*-féle kereskedelmi iskolának jutott. Ez országos névvel bíró intézetnek vezetését a 40-es években *H a m p l* vette át. Ez időszakban hagyta el érdemekben dús veterán-paedagogusunk, *R o t t e r J á n o s*, első hazáját: Morvaországot, hogy mostani hazájának őszinte ragaszkodását s lankadatlan munkásságát felajánlja; ez időszakban ugyanis a *H a m p l*-féle kereskedelmi iskolában kezdte meg működését.

1848-ban *R o t t e r* Aradon létesített magyar jellegű kereskedelmi iskolát, hol már ő maga édes hazai nyelvünkön adta elő a tantárgyakat. A katedrától azonban nemsokára válnia kellett, mert mindenfelől kiálták: „*H i a h a z a!*“ ... Így lett *R o t t e r* az 1848⁸/₉. szabadságharcznak derék honvédjévé. Mint számvevő-főhadnagy *V é c s e y* tábornok táborában működött. A szabadságharcz lezajlása után *R o t t e r* sok viszontagsággal küzdve, ismét visszatért Aradra, hol kereskedelmi iskoláját újból megnyitotta. Vállalatát nemcsak szellemi, hanem anyagi siker is koronázta, még pedig azon körülménynél fogva, mivel az abszolútizmus beköszöntésekor számos előkelőségünk mit sem akart tudni arról, hogy gyermekeik a katonai vagy tisztviselői pályára lépjenek; inkább legyenek gazdászok, kereskedők vagy iparosok.

1863-ban alapította *R o t t e r* az igazgatása alatt állott négy osztályu magán-reáliskoláját. Az 1874⁴/₅-iki iskolai évben azonban, midőn az állami reáliskolának I-ső osztálya megnyitott, *R o t t e r* a saját reáliskolájának I-ső osztá-

lyát szüntette be, s a midőn az 1877/3-iki iskolai évben az állami reáliskola IV. osztálya életbeléptettetett, R o t t e r reáliskolája végkép bezárult.

A létezett magán-reáliskolának életrajzát rövid vázlatban bemutatván, főlemlitendőnek tartjuk még, hogy az aradi tanítósnak Nesztora, R o t t e r János, még most sem búcsúzott el a kathedrától, hanem, az aradvárosi iskolaszék meghívásának engedve, az akkori V. és VI. leányosztályok tantárgyai közül a természetrajz, német nyelv és szépírást tanítását elvállalta. S e minőségben még ma is — dacára 75 éves korának — bámulatos kitartással és rugékonysággal működik. Jelenleg a polgári leány iskolánál van alkalmazva.

Magától értetik, hogy ez áldásos törekvést a l e g m a g a s a b b elismerés is érte: 1888. évi november havában ugyanis Ő F e l s é g e l e g k e g y e l m e s e b b királyunk Rotter Jánost 53. évi buzgó és fáradhatlan működéseért az a r a n y é r d e m k e r e s z t t e l t ü n t e t t e k i. Sokáig éljen még a derék tanítómester!

*

Végül föl kell még említnünk, hogy Rotter a kereskedelmi vasárnapi iskola vezetésével szintén meg volt bizva; de reáliskoláját beszüntetvén, a kereskedelmi testület ez intézményt a polgári iskola tanárkarának hatásköréhez helyezte át.

*

II.

A Hirschl-féle kereskedelmi iskola.

Ez intézet majdnem 25 évig állott fenn. Jó hírnévnek örvendvén, látogatott is volt. H i r s c h l n e k 1882-ben bekövetkezett halála folytán e kereskedelmi magániskola beszüntettetett.

XXXI.

KÖLCSEY-EGYESÜLET.

Kölcsey-egyesület.

Tanügyi történetünkben méltóbban egyetlen egy mozzanat sem foglalja el helyét, mint a „Kölcsey-egyesület“ működése, mert életbeléptetésére olyasmi adta az impulzust, mi a gondolkozókat akkoriban igen élénken foglalkoztatta, t. i. a társadalom, mely alkotmányának visszahódítása után mindent elkövetett ugyan, hogy azt méltó piedestálra emelje, csakhogy e közben önönmagát elhanyagolta, azaz annak minden egyes tagja áldozatával a haza oltárához sietett, anélkül, hogy egymással kezet is fogtak volna. Mert hát egy általános központ, mely a közjó felé törekvő szellemi és anyagi erőnek irányt adhatott volna, nem létezvén, a szétforgácsolt erő a legönzetlenebb szándékot sem vezethette célhoz. Arad művelt társadalmának egyes intézői tehát első sorban a szellemi intelligenciájának összpontosítását tüzték ki maguknak feladatul, azaz egy oly küzdternek létesítése körül fáradoztak, melyen a dilettans a tudóssal, az élvezetkereső a tudvágyóval gyakran érintkezve, egymástól megtanulhassák azt a sok szépet, mi az uralgott társadalmi szeperatizmus által emelt válaszfal mögött eddig rejtve maradt.

Igy jött létre a „Kölcsey-egyesület“ és a kik neki életet adtak, nem hiába fáradoztak az előmunkálatok körül, mert az egyesület az első napokban már 180 Aradmegye és Aradváros intelligenciájából összetoborzott tagokból állott. Ma már vagy 600 tagot számlál.

Illő most, hogy alapítóiról is megemlékezzünk, ugyanis azon férfiakról, kikben a megye és város eme vállalatra nézve bizonyos garanciát talált; azért övék a babér is, mely ugyan nem gazdag kiállítású, de hervadhatlan, mert teljes pompában fog az Aradváros és Aradmegye közművelődési virányain folyton virulni.

Az alapítók közt volt Tabajdy Károly főispán, Arad-megye szülöttje, ki előtt csak azt kellett fölemlíteni, hogy a közjó, a közművelődés úgy kívánja, hogy aztán annak a két nevezetes tényezőnek élteinek minden percét föláldozza.

Volt azok közt továbbá dr. Márki Sándor, a magyar akadémia által többször kitüntetett tudós; Antolik Károly, a Jupiter tonnansnál is ügyesebb villámkormányzó; Spitzkó Lajos, Homerus és Cicero jeles fordítója és dr. Jancsó Benedek, a magyar ethnomológiának legavatottabb magyarázója.

És most lássuk azon adatokat, melyek a „Kölcsey-egyesületnek“ dicsőséget és életrevalóságot biztosítottak.

E czélból kezdjük meg az alakuló közgyűlésnél.

*

1881. december 8-án tartatott meg a „Kölcsey-egyesület alakuló közgyűlése, melyen a megjelenésben akadályozott Tabajdy Károly főispán és ideiglenes elnök helyett Lukácsy Miklós elnökölt.

A december 18-án folytatott közgyűlésen a tisztikarba a következők lettek megválasztva:

elnök: Tabajdy Károly, Aradmegye és Aradváros főispánja;

alelnök: Lukácsy Miklós, takarékpénztári vezértitkár;

titkár: dr. Márki Sándor, gymnáziumi tanár;

pénztárnok: Mársits Ignác, az Adria biztosító-társulat tisztviselője;

ellenőr: Szunter Nándor, gymn. tanár;

ügyész: Árkay Kálmán, ügyvéd;

könyvtárnok: Szöllősy Károly, polg. isk. tanár.

Választmányi tagok:

Salacz Gyula, Aradváros polgármestere,	
Spitzkó Lajos,	Boros Vida,
Antolik Károly,	Petrogalli Arthur,
Dömötör László,	Varga Ottó,
Dr. Jancsó Benedek,	Rózsa Antal,
Dr. Jánosi Béla,	gymnáziumi tanárok.

Dr. Kabdebó János, Dr. Weiss Sándor,
orvosok;
Vörös Vidor, E.-Illés László, Sümegi Kálmán,
hirlapszerkesztők;
dr. Mülek Lajos, Steinitzer Felix, Sallay Béla,
ügyvédek;
Pálffy József, kir. főmérnök, Fábrián László, törvény-
Institoris Kálmán, Arad- széki bíró,
város főjegyzője, Rozsnyay Mátyás, gyógy-
Urbán Iván, főszolgabíró, szerész,
Györgyössy Rudolf, közs. Krispin József, zenetanár.
tanító,

Póttagok:

Nesnera Aladár, gymná- Kövesdy Ignác, gymná-
siumi tanár, siumi tanár,
Steinitzer Károly, törvsz. Petrovich Arzén, kir.
alügyész, mérnök,
Szekula Mór, hirlap szerk., Tishti Lajos, hirlap szerk.
Atzél Péter, földbirtokos, dr. Perger János, Aradvá-
ros főügyésze.

*

1882.

Az 1882. évi január 1-én tartott választmányi ülésen igen életrevaló határozat hozatott, a mennyiben szakosztályok létesítése kimondatott. Ezen határozat értelmében aztán 1. szépirodalmi és nyelvészeti, 2. természettudományi, — 3. történelmi és régészeti, — 4. nemzetgazdasági, társadalmi és bölcsészeti, — 5. szépművészeti szakosztályoknak megalakítása iránt végzés hozatott.

Erre a szakosztályok meg is alakultak, t. i. oly aláírási ivék alapján, melyek által minden egyes tag ama óhajának adott kifejezést, hogy mely szakosztályban óhajtana szakszerűen működni. Az alakulásnak eredménye:

a szépirodalmi és nyelvészeti szakosztálynak elnöke: Pálffy József, előadója Vörös Vidor.

a történelmi szakosztály elnöke: dr. Márki Sándor, előadója: Földes János törv. bíró;

a természettudományi szakosztály elnöke: Rozsnyay Máttyás, előadója: Ábray Lajos;

a szépművészeti szakosztály elnöke: Institoris Kálmán, előadója: dr. Mandl Vilmos;

a társadalmi és közgazdasági szakosztály elnöke: Spitzkó Lajos, előadókká a társadalmi ágra: Szathmáry Gyula, aradmegye főjegyzője, a közgazdasági ágra: Pless Mór, az aradi ipar- és népbank vezértitkára.

*

Nem lesz érdektelen fölemlíteni, hogy Szöllőssy Károly, jelenleg az aradi polgári iskola igazgatója volt az, ki ez egyesület által tervezett közkönyvtárnak alapját megvetette; a mennyiben ő volt az első, ki könyvekkel kedveskedett és pedig 158 kötet szépirodalmi művel.

Miután Szöllőssy a mi dicséretünkre nem szorul, nem mondunk egyebet, minthogy a gondviselés közművelődési céljaink előmozdítása és felvirágzására őt még igen sokáig éltesse!

*

A Kölcsey-egyesületnek első diszülése.

(1882. január 23.)

Szokatlan érdeklődéssel sereglett a tagok és nemtagok díszes száma, melynek javarészét hölgyek képezték, a városház dísztermébe. Hiába, nagy reményekkel kecsegtetett az egyesület. Kiváncsi volt tehát mindenki. S most, el a díszterembe!

Az ülést Tabajdi Károly főispán, az egyesület elnöke, emelkedett stílusú beszéddel megnyitván, dr. Jancsó Benedek magvas tartalmu emlékbeszédet tartott Kölcsey fölött. Záradéku Antolik Károly természettani kísérletekkel szórakoztatá a jelenvoltakat. (Jancsó emlékbeszéde, valamint Antoliknak természettani előadása az „Alföld“ 1882. évi január 24-iki számában föltalálható.)

Ami ezen felolvasó ülésen izlelőül adatott, épp elegendő volt arra nézve, hogy Aradváros művelt közönségének ez egyesület hivatottságáról azonnal tiszta képe legyen . . .

*

Második felolvasó ülését tartotta az egyesület 1882. évi február 5-én, melyen bebizonyult, hogy a városház díszterme a hallgató közönség számára maholnap igen szűk leend.

Tabajdy Károly elnök az ülést megnyitván, Rózsáagi Antal gymnáziumi tanár lépett az emelvényre és egy tanulmányt a francia irodalomtörténetből olvasott fel e czim alatt:

„Néhány vonás Sevigné asszony életéből, működéséről és hatásáról.“

Az értekezésnek themája bebizonyítani igyekezett, hogy nagy szellemi sikereket lehet felmutatni társadalmi tevékenység útján, ha nagy célok és nem kicsinyes érdekek lebegnek szem előtt. (Közöltetik az „Alföld“ 1882. évi február hó 7-iki számában.)

Az érdekes és mély tudományu, de Rózsáaginak vonzó előadási modora által a laikust is lebilincselni tudó értekezése véget érven, fölülmulthatatlan humoru vegyészünkre és népszerű természetbuvárunkra, Rozsnyay Mátyásra került a sor, ki mulattató előadásában négy új találmányról emlékezett meg. Értekezésében kiterjeszkedett ugyanis a natronsók melegtartó tulajdonairól, mely jelenség, ha a natronsót pléhedénybe töltjük, a vasuti kupék fűtésében érvényesülhetne; értekezett továbbá a timsóról, mint tűzbiztonsági szerről, a rizsporról és hajfestékről és végül Edison phonographjáról. (Az „Alföld“ 1882. évi február hó 8. és 9. számaiban.)

Hogy ez alkalommal sem hiányzott a taps, könnyen elhiheti mindenki, ki a jelenvolt nagyszámu közönségnek élénk érdeklődését látta.

*

1882. évi február 19-én rendeztetett a 3-ik felolvasó ülés, melynek első tárgyát Varga Ottó tanárnak, Nordenskiöldnek

jöld 1878—79-ben tett északsarki utazásának nagy művéből összegyűjtött töredékek felolvasása képezte. A közöniséget ez egyáltalán nem mulattatta, mert másfél óránál tovább tartott felolvasása csupán oly anyagot ölelt fel, mely egyedül a komoly tudósnak nyujthatott volna szórakozást. No de hát kárpótolva lett az untatott laikus közöniség, mert dr. Márki Sándor is értekezett, vagyis inkább csevegett szellemes és humortól szikrázó modorban. „A magyar glóbus” czimű értekezésében találóan bizonyította, hogy a földnek minden vidéke Magyarországon feltalálható. Így például: Prága Nógrád- és Zalaiban; Szadova Krassó-Szörénymegyében; Lissa Trencsénmegyében van; Lipcse Máramarosban, Liptóban és Zólyomban találatik, Boroszló pedig Sárosban. Velence bizonyosan Fehérmegyében van. Hát Róma nem-e a kálomisták Debreczenje, valamint kis Róma Nagyszombat? Brest Zágráb közelében élvezi a napvilágot. Kaléban léghajóra szállva, a Liptó megyei Lontónban vagyunk. Sárosmegyében fekszik Thurina, Varasdban Bosna, Csarnagora Szepesben, Maczedonia Bácsban és Torontálmegyében terül el, és Muszka Aradmegyében. Turánt Turóczban, a sziberiai Berezo vot pedig Máramarosmegyében. Betlehemet Somogy megyében, Medinát Tolnamegyében, Kisindiát Aradmegyében, Madarászt (Madrasz) Biharban és Pozsonymegyében Malaczkát (Malakka) kell keresnünk; stb. stb. (Egész terjedelmében találjuk a humoros értekezést az „Alföld” 1882. évi február 21. és 22. számaiban.)

*

A történelmi szakosztálynak márczius hó 28-iki ülésén megvitattatott a történelmi és műemlékek gyűjtésének kérdése, melyet olyképp vélt elérhetőnek, hogy Arad megye és Aradváros ismertebb gyűjtői föl lennének hiva, miszerint az egyesületbe belépjenek azon czélból, hogy Aradváros és megye területén föltalálható történelmi műemlékek felkutatása, ismertetése, gondozása és esetleg megszerzése körül az egyesülettel karöltve járjanak. A szakosztály elnöke, dr. Márki Sándor által eme fölvetett eszme

mit eredményezett, arról meggyőződhetik mindeuki, ki a Kölcsey-egyesület muzeuma és könyvtára fölkeresésére időt vesz magának. Pedig nem fogja senki e látogatást megbánni, mert örömmel konstatálhatjuk, hogy nem akadt még oly látogató, ki az egyesületnek eme érintett helyiségéből azon öntudattal ne távozott volna, hogy egyesült erővel csakugyan nagyot és bámulatost lehet létrehozni.

Azon igérettel, hogy az utóbb érintett intézménnyel bővebben fogunk még foglalkozni, főlemlitendőnk tartjuk, hogy ez ülésen dr. Márki Sándor „Csála és Vára“ czimű értekezést tartott. (Közöltetett az „Alföld“ 1882. évi márczius 31. számában.)

*

1882. évi április havában a szépművészeti szakosztály által tartott ülésen, gyönyörű eszmék fejtegettek, arról lévén ugyanis szó, hogy a tagok közt a magasabb irányu zenei tevékenységnek propaganda csináltassék és hogy az egyházi zenére nagy súly fektessék. Bizony gyönyörű eszmék, különösen, ha érvényre emeltetésük esetén nem leszünk többé arra kárhozottatva, hogy az Ach Herr Jegerle és O du mein lieber Augusti dallamok mellett felcseperegett cseh muzsikuskok és énekesek disharmonikus óbégatása mellett Isten házában az iszonyatig unatkozunk. Vajha a propaganda ne maradna pium desiderium!

*

Ugyanezen hónapban a történelmi szakosztály a vidékről biztatásokat nyert, melyek szerint egyesek a legnagyobb buzgalommal látják megynk régiségeinek gyűjtéséhez. E szakosztály főkép a megye monographiájához szükséges adatoknak gyűjtését tette feladatává. S már az április hó 23-án tartott felolvasó ülésen dr. Márky Sándor elnök bemutatta Nagy Zoltánnak levelét Paulisról, melyben nevezett a szakosztály megkeresése folytán felvilágosításokat ad az iránt: hol volnának becses históriai emlékek keresendők. Szerinte Paulis olyan kőkorszakbeli telep, melyet már Cotta is ismert s melyre Varga Ferencz volt

gyoroki plébános is fordított gondot. Leginkább a katholicus temető azon hely, hol sírásók alkalmával ritka régiségeket találtak, azonkívül a Boros Béni birtokában levő ugynevezett décsi-szöllős a Károly Ferencz szöllője gazdag kőkori telepek. — Erre a szakosztály a kutatásokat rendelte el. Ez alkalommal felolvasta Karácsonyi János „Az aradi főesperesség és Orod megye hajdani határai“ czimű értekezését. Az érdekes mű a Kölcsey-egyesület irattárában feltalálható. Befejezésül megtekintetett Szentpétery Antalnak érczgyűjteménye. Erről elég csak annyit mondanunk, hogy párját ritkítja. A gyűjtemény különösen aranyérmekben gazdag. Ebben a tekintetben a gyűjtőnek lelkiismeretes pontossága még a legkritikusabb szakembert is bámulatra ragadhatja. Csak az a sajnálatos, hogy mint magánbirtok a közművelődésre nézve nem teszi azt a szolgálatot, mint ha közvagyon lenne.

*

Május 6-án tartott a történelmi szakosztály felolvasó ülést, melyen dr. Márki Sándor indítványára a délmagyarországi történelmi és régészeti „Értesítője“, mely évek óta nagy buzgalmat fejt ki Arad megye oly homályos multjának földerítésében, egyhangulag a szakosztály hivatalos közlönyéül elfogadtatott. E folyóiratban jelent meg Karácsonyi Jánosnak régi határaitól irt tartalmas és forrástanulmányon alapuló értekezése, mely elnök által ez ülésen felolvasatott.

Földes János, törvényszéki bíró, Arad régi nevéről a nyelvészeti és történelmi érvek egész sorozatának fölhasználásával értekezett. Ez értekezés az érintett közlönyben szintén közzé van téve.

*

A május 7-én tartott választmányi ülésen Rózsági Antal azon rémhirrel állott elő, hogy a közönség körében azon nézet terjedt el, miszerint a Kölcsey-egyesület haldoklik. Ezen előterjesztés zajos vitát idézván elő, mely különösen abban kulminált, hogy egyes szakosztályok nem adnak

magukról életjelt, sőt meg sem alakultak, S ü m e g i Kálmán és E. Illés László indítványára kimondatott, hogy az egész egyesület rendezzen rövid felolvasásokból álló vándorgyűléssel egybekötött egy-két kirándulást a megye területén.

*

A szépművészeti szakosztálynak június 7-én tartott ülésén az iránt indult meg mozgalom, hogy a képzőművészeti társulathoz tartozó festőművészek k é p k i á l l i t á s á t a műértő közönségnek Aradon is be lehessen mutatni. A művészek által kiállítandó képek lehozatalával kapcsolatban a helyben és vidéken magánosoknál levő műbecsü festményeknek és rézmetszeteknek kiállítás céljából leendő átengedése iránt is megtenni szándékozott a szakosztály a szükségeseket.

*

Szeptember 3-án — hosszú nyári pihenés után — rendezett az egyesület felolvasó ülést. A terem díszes közönséggel telt meg. Az érdeklődés természetes is volt, miután meggyénk világlátott fia, a Széchényi-Kreitner-féle expedíciónak tagja, L ó c z y Lajos felolvasása hirdelve volt és a midőn a vendég a felolvasó-asztalnál megjelent, a közönségnek zajos éljenzése fogadta őt.

Szokott szerény modorával és kissé angolos kiejtésű magyarsággal kezdett aztán a magával hozott nagy csomó khinai fényképről, melyeket a közönség közt körözteté, értekezni. A teljes két óra hosszáig tartott értekezéséből ezeket jegyeztük fel. Érdekesekek, tehát közöljük is, annál is inkább, mivel a saját tapasztalatai után beszélt.

„A négyszázmilliónyi nép által lakott nagy birodalom földrajzi ismertetésével kezdé az előadást. Changai határvárosból vezetve be hallgatóit a mandarinok birodalmába. Miután elmondta, hogyan szegődtették szükséges szolgálomelyzetüket, élénken ecsetelte a sűrűn lakott ország útjain és csatornáin észlelt roppant nagy forgalmat. Az utakon minden órányira egy őrház van, a csatornában ugyanoly távolságban egy-egy őrhajó. A benszülőttek a szárazon két-kerekű, emberek által tolt talyigákon közlekednek. — El-

mondta aztán, hogy a China nevet Chinában nem ismerik. Ez országot otthon hivatalosan Tha-csin-konak hívják. Ott 1880 város van, jobbadára mind fallal körülvéve, melyeken hatalmas kapuk vannak. E kapukat, daczára annak, hogy az utolsó forradalmi mozgalom már tíz éve véget ért, minden este becsukják s éjjel senki se mehet be a városba. Az utak a városoktól egy órányira is el vannak lepve koldusokkal, a kik szövetkezetet képeznek és adót fizetnek. Az utak igen tiszták, mert a kis gyermekek a trágyát és szemetet összeszedik s egész helységek élnek abból, hogy a szemétből füstölőt gyártanak. Minden város előtt az odavaló hires emberek emléke áll, a kapuk alatt fakalitkában rongyos csizmákat lehet látni, ezekben örökíti meg a lokálpatriotizmus a jeleseket. A városokban épszög alakban futnak az utcák. — Minden városnak van főtere, melyen a főmandarinok palotái állanak. — E terek, mivel a nagybirodalom népe felette kíváncsi, panoramákkal, színészbódékkal, komédiásokkal s borbélyokkal van tele. Ha a bensülöttek által sűrű csoportokban ellepett ilyen térre európai vetődik, a nép gyorsan körülveszi, gúnyolja az idegeneket, s mivel a khinai igen gyáva, az ütlegektől sem rettennek vissza. Előadóval egyszer megtörtént, hogy lerángatták a kalapját: megtudandók: van-e czopfja, s mivel nem volt neki ilyen a khinaiak előtt nélkülözhetlen fejéke, megdobálták kövekkel. — A házak rendszeren fából építvék, de csinosak és cseréppel vannak fedve. Üveg csak fényüzési czikk lévén, a lakások ablakai rendszerint olajos-papirból vannak. Az üzletek felett a bolt címét, — nem a boltos nevét — viselő tábla van; azonkívül minden házon van egy másik tábla, mely permanens népszámlálást képez. Egy harmadik tábla mindenféle khinai jegyekkel beirt nyolczszöget ábrázol, ez a világte-remtés bölcsességének megörökítésére szolgál. Végre minden ház előtt két torzalak van kisebb-nagyobb formában. Ezek védik a lakókat a rossz szellemek, a kísértetek ellen. — A khinaiak legnagyobb ünnepe az ujév, a mi azonban nem mindig január elsejére esik, mert a chinai naptári év csak tizenegy 30 napos hónapból áll s az éveket rendszeren az uralkodó császár uralkodásának kezdetétől számítják. Előadó ez-

után igen érdekesen s beható tárgyismerettel beszélt a kínaiak családi életéről, a nők alárendelt szerepéről, a házasságról, a lakodalomról, az étkezésekről, a kínaiak vallásáról, Confucius tanáról, a tanintézetekről stb.

Sajnáljuk, hogy e mű keretébe többet föl nem vehetünk.

*

Az 1882. évi szeptember 9-én tartott választmányi ülésen jelentetett, hogy a főispán-elnök 140 rendes és 41 pártoló, összesen 181 új tagot gyűjtött. — Ehhez nem kell kommentár, még pedig azért, mivel Tabajdiról van a szó, kinek a kulturfejlesztés kedvencz eszméjét képezte.

*

A történeti szakosztály szeptember 14-én tartott ülésén dr. Márki Sándor a szent-annai avar Ringről tartott nagy érdekű felolvasást. Mindenek előtt a Ringnek helyét írta le pontosan, mely Zimándtól $4\frac{1}{2}$ kilométernyire van a körösvölgyi vasut 6-ik számú őrháza közelében s általában Földvárnak nevezetik. A tengerszin fölött 119 méternyi magasságban vonul el a főtöltés, melylyel párhuzamosan induló második töltést csak sejteni lehet. Dél s dél-nyugat felé magasabb, közepe sík. Kiterjedése 353 kat. holdra tehető. A hazánkban talált avar-korból való Ringek közül csak a temesmegye-zsadányi mülja felül. Anyaga többnyire égett föld, mely azonban többnyire elporladott már. Felmutatott erre különféle edénydarabokat, melyek a Ring területén találtattak s említi, hogy gondosabb kutatás után még többet lehetne találni. Aztán fölemlíti, hogy pénzek gyűjtése volna kívánatos, melyek bizonyára találkoznának e helyen, a mint hogy találtattak is azelőtt, de nem fektettetett reá suly. Emlité továbbá, hogy föltehető, hogy a Ring akkor épült, midőn Nagy Károly támadta meg az avarokat, kik ellen ők a sánczokkal védekeztek. Az északi szélesség 46° , a keleti hosszúság 39° alatt fekszik a hely. Egy másik avartelep a szent-annai határban fekvő „Papok halmá“-nak nevezett sáncz, mely a Bibics Jakab és neje Tomián Anna által letelepített szerzetesekről vette nevét, de zárda ott nem volt.

Itt már tömörebb rögök képezik a talajt. A Vásárhelyi-csárdától a Simánd felé vezető uton fekvő „Ördög árka“ („Traján) nevű avarsáncz szintén megérdemli a kutatók figyelmét. Ennek szélessége már nem mérhető, mert nagyon ellapult. Zimánd felé nem sikerült a sáncz menetét felkutatni. Lehet, hogy a sánczczal az avarok az elhatalmasodó szlávok ellen védekeztek. Felolvasását azzal a hallgató közönséghez intézett felhívással fejezte be, hogy karolja fel az avar és egyéb régiség gyűjtését és kutatását, melyekben megyénk oly gazdag. Ilyenek: Paulis, Simánd, Keszmez határa, Pécska, Nadab, Erdőhegy, Kisjenő stb.

*

A november 18-án tartott választmányi ülésen határozott fiókosztályok megalakítása, t. i. hol 30—40 egyesületi tag együtt él. Egyelőre a borossebesi fiókosztálynak életbeléptetése lett elhatározva.

*

A november 27-én tartott szépirodalmi szakosztály ülésén dr. Márki Sándor titkár egy népköltőnek: Czudar András parasztleánynek kéziratot vers-füzetéből néhány bizar eszme-futtatású költeményt olvasott fel. A költeményben sajtószerűen módosított gondolatok nagy tetszést arattak, vagy tán inkább dr. Márkinak zamatos humoru előadása. — Így kezdé: „Beállit hozzám a mult év végén egy vőfély; de nem hí lakodalomra, hanem azt mondja, hogy ő Czudar Mihály, ide igazították, hogy nézzem meg a verseit, itt van mind az öt kötet; van benne sok szép, a mit bizony jó volna kinyomatni, mint hát ez, vagy inkább ez a másik éppenséggel fáj — s menten elszavalta a szóban forgó poemákat. — S azzal — alászolgája; még térítvényt sem kért arról a rengeteg sok betűről; úgy elment, hogy 2—3 hétig felém sem nézett. — Kell ahhoz egy kis elhatározás, hogy egy parasztleánynek ákumbákumjait öt egész füzetben át syllabisálgassa az ember; rófhosszuságú versek kevés jót gyaníthatnak. S annyi bizonyos, hogy mikor végre neki bátorodtam az elolvasásnak, tulságos sok költészetet nem talál-

tam bennök; de azon sajátságos körülmény, hogy egy valóságos ideges természetű parasztleány padlástapasztás közben kádenciákat csinál s oly eszmekörbe próbál fölemelkedni, melyben otthonosan semmi esetre sem mozoghat s hol könnyen észrevehetni félszégeit, már magában véve is érdekes arra, hogy verseiben elszórva megirt élettörténetével megösmarkedjünk. Ő is Árkádiában született; neki is vannak szép emlékei.

Czudar versei:

„Ha lehajtom fejem karomra,
Rágondolok gyermekkoromra,
Rágondolok gyermekkoromra,
Hullnak könnyeim két arcomra.
Gyermekkorom egy rózsás kert volt,
Közepiben egy rózsafa volt,
Kit egy szélvész dühe összetört, —
Szivemben ez bánattal gyötört.

Nem mind száraz a falevél,
Kit fájáról lesodort a szél,
Nem mind vándor az, ki útra kél,
Ki egy vágyat betölthetni remél;
Az a vándor, kit a sors üldöz,
Kit szerencsétlenség csap földhöz,
Kit mardos önelőrzete,
És nem tudja, hol leszen vége.

Paraszt vagyok, parasztnak születtem,
A költészet nem kenyerem nekem,
Költse ki hát a tyúk a csirkéjét:
Majd megeszem én annak a vérét.
— Paraszt vagyok, parasztnak születtem,
Ekeszarva lesz az én kenyerem;
Költött nekem Petőfi eleget:
Abban is találom gyönyörömet.
— Költő vagyok, költőnek születtem,
Csak fellobog a költészet bennem;
Fellobog, de én — eltemetem,
Az égő vágy, az emészszem engem.

Hogy Czúdarból Petőfi soh' se lesz:
Ez a versem tán arra tanu lesz,

Azért mondom Petőfi magának,
Hogy tisztelet s becsület hamvának :
Én magával nem barátkozhatok,
Mert költővé lenni sem akarok.
— Nem leszek már a világ bolondja,
Megfordulok a jobb oldalomra :
Biz én éhenkorász csak nem leszek,
Inkább szívesen szántok és vetek.
— Nem kell, hogy a nevem fennmaradjon,
Mert, biz' igaz, Czudar csúf név nagyon ;
Ámde azért én el nem bémálok,
Mert rám illik : én csak azt állítom,
Mert a szegény csak szegénynek marad,
Az ur pedig nevetve elhalad ;

— — — — —
Szabadságunkat kik bitorolják,
Verseimen maguk ne mulassák.

Legyen a mutatónyból elég ennyi, miután inkább dr. Márky megismertető leírásából még egy pár jóízű, a parasztlegény-költőre vonatkozó vonást közölni akarunk. — Így fejezé be dr. Márky felolvasását: „Czudar, még csak a szerelmet sem veszi úgy, mint más halandó; a multkor jelentette, hogy neki most nincs „andung“-ja verset írni, mert — házasodni készül. — Im, ez nagyjából a mi poetánk, tele ellenmondással. Parasztlegény, ki iskolai tanultság nélkül (3 elemi osztályt végzett) „a ló faránál“, vagy tapasztás és mezei munkaközben olvasgat és verselget; huszár, kinek utoljára is mint bakkancsosnak gyűlik meg a baja; vad genie — reminiscenciák által rontva; földönfutó, de büszke, kire még az atyai jóság is teher; a nép helyzetén kesergő, de a népet megvető; önbecsét érző s magára mégis semmit sem adó stb.“ (Egész terjedelmében „Alföld“ 1883. 28. és 29. számaiban.)

*

Ugyanez ülésen E. Illés László felolvasta Jankay Józsefnek „A honszerélem“ czimű valódi költői ihlettel írt költeményét. („Alföld“ fenti 28-iki számában.)

*

A r a n y-ü n n e p é l y.

Deczember 17-én Aradváros polgárságának színe-java megjelent a városház dísztermében, hogy tanuja legyen egy ünnepélyes aktusnak, melyet a kegyelet a magyar nyelv és irodalom egyik legjelesebb terjesztőjének, A r a n y János elhunyt koszorus költőnknek emlékére rendezett.

T a b a j d i Károly főispán és a „Kölcsey-egyesület“ elnöke az ünnepélyt megnyitván, magvas beszédben megemlékezett az elhunyt nagy költőről, főlemlítve azon érdemeiket, melyeket A r a n y mint világirodalmi jelentőség kivívott, hogy A r a n y különösen a miénk, mert magyar költő volt, a magyar szó sohasem hangzott zengzetesebben, mint az ő ajakán, erőteljesebben, mint dalaiban. A r a n y János emléke műveiben, alkotásaiban túl él időt és enyészetet. Hálas nemzete siet összerakni a kegyelet áldozatait, hogy emlékének maradandó oszlopot emeljen stb.

Erre M o l n á r György jeles drámai művésznk szavalta el a Decsy Géza képezdei tanár által ez alkalomra írott hangulatteljes ódáját. („Alföld“ 1882. évi deczember hó 19. számában.)

A szavallatot követte dr. J a n c s ó Benedek, főráliskolai tanárnak A r a n y Jánosról szerkesztett emlékbeszéde. A nagy költőnek életrajzát csak vázlatban adta elő, de részletes elemzésébe bocsátkozott költészetének, kritikailag dicsőítve A r a n y t mint lyrai-, mint ballada- és mint éposz költőt. A r a n y költészetét méltányló kritikájának megvilágítására a tudós tanár A r a n y János műveiből érdekesbnél érdekesb szemelvényeket olvasott fel.

És most ismét szavalt M o l n á r. Előadta A r a n y Jánosnak „Rendületlenül“ című költeményét.

Az ünnepélynek befejező részét, R o z v á n y György szalontai ügyvéd, az elhunyt költő kortársa és gyermekkorától fogva legjobb barátja, méltó módon nyújtotta. Ugyanis A r a n y János életéből érdekes és jellemző vonásokat közölt és végül A r a n y-nak egy kiadatlan versét olvasta fel. A verset koszorus költőnk tanuló társa, barátja és komája K e n y e r e s János szalontai ügyvéd és birtokosnak 1850-ben

elhúnyt elsőszülött 3 éves fiacskájának halálára írta. (Mint mondják, A r a n y-nak szokása volt, az általa tisztelt és szeretett embereknek valami gyengéd figyelemmel kedveskedni.)
Ime, ez a vigasztaló vers:

»Sir fagyán elhervadott
A bimbó, mely fakadott:
Léte kezdetében,
Koporsó éjjében.

Semmisül, hamvad el.
Reményi a szülőknek
Gyászködbe süllyedének:
Kebelét bú rázza,
Hogy gyenge virága,
Semmisül, hamvad el.

Oh ne sird e könnyeket,
A fagyott kised felett!
Mehalt a portetem,
Az égi szikra nem
Semmisül, hamvad el.«

És a nagy költő, a jó barát, az emberi érző sziv a megholt gyermeknek sirkövére is írt verset. Hadd lássa a gyászoló szülő, hogy a mi szeretet a földbe temetkezett, szeretetet hagyott még a föld felett. — Ez a sirkőbe vésett vers:

»E sirba hulla
Kenyeres Gyula;
Kicsiny a te szived magzatom,
Nem fér abba tenger bánatom.«

Igy ülte meg Arad szab. kir. város közönsége és a „Kölcsey egyesület“ A r a n y János, koszorús költőnknek emlékünnepejét.

Megjegyzendő még, hogy az ünnepély, miután beléptidij mellett rendeztetett, anyagi eredményt is hozott. A belépti-dijakból befolyt 101 frt. Ezen összegből 80 frt a fővárosban felállítandó A r a n y-szobor részére felküldetett Bu-

dapestre a földhitelintézethez, 20 frt pedig a nagy-szalontai Arany-emlékre adományoztatott.

*

Deczember utolsó napjaiban alakult meg a zenészeti szakosztály. Elnökévé lett: Institoris Kálmán, művezető: Hőszy Jakab, előadó: dr. Mandl Vilmos.

*

1883.

1883. évi január hó 19-én tartotta a történelmi szakosztály ülését, melyen dr. Márki az orodi apátságról tartott felolvasást, továbbá az ezen apátság által kiadott okleveleket is ismertette. — Ez ülésen Dömötör László gymn. tanár ismertette meg azon régiségi leleteket, melyeket Pekár Károly, volt vasuti forgalmi főnök Aradon a lyceumnak ajándékozott. Ezek közt vannak keramitégglák valamely római amphitheatrumból; egy angyalfőt szintén mutatott be, melyet azonban értekező római eredetűnek nem tartott, hanem későbbi korból származottnak mondotta.

*

Január 22-én a választmány kimondta, hogy évkönyvet fog ezentul kiadni. Vezérli pedig ezen elhatározására azon körülmény, mivel a vidéki tagoknak az egyesület által nyújtott műélvezetekből kevés vagy éppen semmisen jut. Igaz, hogy egyesek ezen határozatot ellenezték, első sorban azért, mivel az egyesületnek pénzügyi állapota még nem erősödtek meg annyira, hogy egy ily másodrendű szükségességre ily nagy kiadás lenne megengedhető; továbbá, hogy a szellemi és társaséleti érintkezést létesítendő, az egyesületnek helyiséget vennie kell, és aztán pályadíjakat is ki kell tűzni a meglehetősen vonatkozó adatok beszerzésére, a magyarosodást is kell terjeszteni, közkönyvtárt is kell alapítani és még sok egyéb kell, ami az évkönyvnél sokkal nagyobb életkérdés, na de hát ugy lévén elhatározva, az ellenzék (Árkay és E. Illés László) megretirált.

Tehát 400 frtos emlékkönyv ütötte azt a zajt. Bizony jogosan, mert hát az a 211 vidéki olvashatná az előadásokat a hirlapokból, melyeknek szerkesztői a szokott gyönyörűbbnél gyönyörűbb tanulmányokat kész örömmel közölnék. Mily sok szépet lehetne aztán azzal a 400 frtból előmozdítani, sokkal szebbet, mint azt az évkönyvet, melynek lapjait sokan talán föl sem vágják. (Igy indokolták akkor.)

*

Február 4-én volt ismét felolvasó ülés, és pedig a Krispin-féle teremben. Első felolvasó volt Iványi Ödön — kitűnő regény- és tárcza-írónk. „Egy nagyúr kalandjai“ („Alföld“ fenti 29. sz.) című rajzban elbeszéli egy zsigori pénztárczájába egyesek és ötösök társaságába került új százasbankónak történetét. Humorisztikus rajzait sokkal jobban ismerjük, semhogy fölemlíteni kellene, hogy az előadás gyűjtött. — Őt követte E.-Illés László, az „Alföld“ társszerkesztője, ki a rege- és ó-kor nevezetesebb nőalakjairól e tudományban nagy jártasságot tanúsító érdekes tanulmányt olvasott fel.

*

Február 25-én az egyesület a f. évi február 18-án az aradi színház leégése folytán a kenyérkeresettől megfosztott szintársulat javára hangversenyt rendezett. Közreműködők voltak: Rónaszékiné, operette-énekesnő, Locsarek karnagy, Szathmáry Árpád komikus és Bácsné énekesnő; Lukácsy Miklós pedig felolvasást tartott a női szépségről. Az előadás mintegy 250 frtot jövedelmezett. — Ime a jótékonyság a kulturális törekvések terén.

*

Márczius 4-én rendezett az egyesület zenészeti szakosztálya a szintársulat fölségélyezésére hangversenyt. Közreműködtek Institóris Kálmán, Höszy Jakab karmester, Sallay Béla ügyvéd, Robitsek Gyuláné és az egyesület vonós zenekara. 130 frtot jövedelmezett a hangverseny.

*

Március 8-án rendezett a városház dísztermében felolvasó ülést. Az előadó volt dr. H i d e g h Kálmán főreáltanodai tanár, ki a jelen volt nagyszámú közönségnek természet-tani kísérletekkel kedveskedett.

*

Március 14-én volt ismét felolvasó ülés a Krispin-féle teremben. S o m o g y i Károly színész szavalta el D e c s y Géza, az aradi tanítóképezde tanárának három költeményét. Ezt Á b r a y főgymnásiumi tanárnak a „csillagjós-lás-ról” című tanulmánya követte.

*

Március 17-én a Krispin-féle teremben F é n y e s Dezső, gymnásiumi h. tanár tartott kísérletekkel egybekötött előadást az „asztaltánczoltatásról.”

Ilyen előadásokkal pótolta az egyesület a színház élvezetétől megfosztott közönséget.

*

Az első zenekari hangversenyt Aradon a Kölcsey-egyesület zenészeti szakosztálya 1883. évi április 24-én rendezte. Egy női énekkar, mely 34 hölgyből állott és egy teljes zenekar H ö s z l y Jakab karnagy vezetése alatt klasszikus darabok előadásával a közönséget a szó szoros értelmében bámulatra ragadta. Az ensemble, mely művészeti keresztülvitelben kifejezést nyert, a ritka tünetek, úgy szólva, egyik legfényesebb jelenségét képezte. A női énekkarban közreműködtek: Adriani Vilma, Bund Gabriella, Bund Janka, Bogdánffy Ilona, Gruber Mariska, Halmay Etelka, Halmay Ilona, Hégewald Irén, Hégewald Róza, Inkey Róza, Inkey Vilma, Kohányi Bella, Kohányi Irma, Kövér Elvira, Kövér Szeréna, Kövér Szilárdka, Mahler Vilma, Mannheim Paula, Masirevits Jelka, Neidenbach Amália, Neidenbach Czeccilia, Páris Gizella, Perger Irma, Prinner Róza, Pózsonyi Stefánia, Pullió Irén, Reinhardt Ilona, Rosenberg Helén, Scharl Paula, Steinitzer Natália, Stiny Klotild, Stiny Irma, Stiny Julia, Weisz Paula, Weitner Ida és Weitner Liza.

*

A második zenészeti hangverseny április 29-én rendeztetett. Közreműködött a vonós zenekar, Lánczy-Hoffmann Ilka, jelenleg a nemzeti színháznak tagja, továbbá Szegál kisasszony, az aradi zenede tanárnője és Institoris Kálmán, ki Arany János által szerzett népdalokat és couplet-teket előadott. — A jövedelem részben az Arany-szoborra fordítottatott.

És akadtak mégis egyesek, kiknek e zenészeti estélyek ínyükre nem voltak, mert midőn a május 11-én tartott választmányi ülésen az alapszabályok módosítására kiküldött bizottság elaborátumát előterjesztette, a zenészeti szakosztályra vonatkozó pontoknál dr. Jancsó Benedek kemény szavakban támadta meg azt a szándékot, mely a Kölcsey nevének aegise alatt alakult irodalmi és magyar nemzetiséget terjesztő egyletet zenészeti működés teréül akarja felhasználni. — Fölösleges mondanunk, hogy ezen szavaival dr. Jancsó oly tévedést mutatott be, mely a Kölcsey-egyesületre nézve bizony sajnos következményü lehetett volna, ha ezen nyilatkozat nem Aradváros közönségének páratlan kulturális törekvéseivel szemben tétetett volna. A Kölcsey-egyesületnek társadalmi feladata van. Ezen alapon meg is lett teremtvé és onnan kiindulva, mintegy ki lett mondva, hogy a művelt közönség izléséhez fog alkalmazkodni. A szobatudós is szokott néha szórakozni. Miért legyen tehát a zene kizárva, melynek remekművei épp oly nemesítőleg hatnak, mint bármely irodalmi termék. Nyisson az egyesület ajtót mindazok előtt, kik bármely irányban a művelt lelküre hatni tudnak, és virágozni fog az a zenészeti szakosztály mellett is.

*

1883. évi szeptember 23-án az egyesület választmánya elhatározta, hogy az országos képzőművészeti társulat aradi ügynökségével szaz ügynöki teendők vitelével Dömötör László jegyzőt bizza meg.

Ez ülésen a választmány a szó szoros értelmében a nőemanczipáció hódoló hívének mutatta be magát; ugyanis 9 szóval 4 ellen kimondta, hogy egyesületi

rendes tagok férfiak, nők egyaránt lehetnek a választói és a választhatási jog a nőkre is kiterjesztetik. — E határozat egészen természetből kifolyó, mert miután az egyesületnek társadalmi célja van, onnan a tudomány és művészet egyetlen egy tagját sem szabad kizárni; legyen az gazdag vagy szegény, öreg vagy ifju, férfi vagy nő.

*

1883. évi november 4-én rendkívüli közgyűlés tartatott, melyen a módosított alapszabályok elfogadtattak. Ez alapszabályokból kiemelendők: a helybeli nyilvános zeneképző intézetek támogatása és a megyei múzeum alapítása, a tagsági kötelezettség három évre való leszállítása, a megye területén rendezendő kirándulások és az évkönyv kiadása.

Ugyanaz nap délután volt felolvasó ülés a városház dísztermében: P a r e c z István, városi tanácsos, „Az élet filozófiájá”-ról értekezett. A sok routinnal és eszmékben gazdag értekezés e kérdést tárgyalta, hogy érdemes-e a földön élni és hogy lehetünk boldogokká? Igen élénken ecsetelte a társadalom és egyesek hibáit és daczára annak, hogy a képek kissé sötéten voltak színezve, de azért minden jelenvolt átlátta, hogy felolvasó szerint mindannyiunknak a társadalom reformálására hatni igyekeznünk kell, hogy az ideális világ nézet urrá legyen. — A ki a felolvasott sujet-tel bővebben akar megismerkedni, az keresse fel az egyesület irattárát.

*

November 18-án a Krispin-féle teremben rendeztetett felolvasó- és zene-estély. Az estélyen Sch ö n t h a l Gyula, helybeli jeles magán-zenetanító, játszott el néhány zenedarabot. Az estély fénypontját azonban Goldis János, az aradi főgymnázium tudós tanárának felolvasása képezte, melyben Carmen Sylva, Románia költő királynéjának életét és irodalmi működését ismertette, egyuttal az írónőnek egyik meséjét is bemutatva. („Alföld“ 1883. november 266., 267., 268. és 269. számaiban.) Az estélyt Reinholtnak

egy vonónegyese fejezte be. Ebben Budits Á., dr. Mandl Vilmos, Robitsek Soma és Bartl J. működtek közre.

*

Ugyane hóban az egyesület Jókainéhoz, az ünnepelt művésznőhöz, jubileuma alkalmából a következő üdvözlő iratot intézte:

„Mélyen Tisztelt Nagy Művésznő!

Romban áll jelenleg az oltár, melynél Aradváros közönsége oly kegyelettel hozta meg áldozatát a szépnek és a magyarság ügyének, de nem vezett ki szivéből a hit, sőt a veszteség csak növelte annak erejét. Azon az ünnepen, melyen egy dicsően megfutott pálya emlékeit eleveníti föl Thália, a magyar dráma ismét diadalt arat: hazafias lelkesedésnek a szép és nagy iránt táplált hódolatának igaz érzetével jelenik meg Nagyságod előtt a városunkban alakult Kölcsey-egyesület. A művészek templomában, sőt azon templom omladékai közt is meghallgatja Isten szivéből fakadott imáját hő imánkat: vajha hosszú földi élettel áldaná meg az ég Nagyságodat, kinek neve ugy is él örökké, nagynak, kicsinynek, minden magyarnak, jelen s jövő nemzedéknek keblében olthatatlanul! Nagyságodnak alázatos szolgálja: az aradi Kölcsey-egyesület.

*

Deczember 1-sején Volkmann-ünnepély rendeztetett. Céljául: az aradi zenedénél létesítendő Volkmann-alapítvány tüzetett ki; mely cél azonban el nem éretett, mivel a közönség gyér számban jelent meg. „No, majd máskor“; ezen mondással kellett az egyesületnek ezuttal beérnie. — Az ünnepélyen Hőszy, Robitsek, Klein Soma, Bartl és a vonós zenekar tagjai működtek közre. Csak is Volkmann-féle szerzemények adattak elő. Közreműködött még Robitsek né, ki kedves dalaít igen kedvesen énekelte el.

*

A történelmi szakosztály deczember 12-én tartott ülésén Ráczy Károlynak az aradi káptalan történetét felvilágosító adatai olvastattak fel. A kitűnő monographus siet be-

bizonyítani, hogy aradi káptalanság hiteles, azaz oly hely volt, mely dokumentumok letételére, hiteles alakban való kiadására, határjáratásokra stb. volt feljogosítva és hogy hatásköre Arad-, Békés-, Csanád-, Csongrád-, Keve-, Krassó-, Szörény-, Temes-, Torontál- és Zaránd-, összesen 10 vármegyére terjedt ki.

Szöllősy Károly olvasta fel Laitsák Ferencz váradi püspöknek Várad-Olasziban 1839. évi május 27-én Beöthy Ödönhöz irt s viszont ennek junius 27-én erre irt hatalmas válaszát, melyben kinyilvánítja, hogy ő ugyan hitéhez mindig hiven ragaszkodik, cselekedeteiért, nevezetesen a vegyes házasságok ügyében követett magatartásáért is azonban legfeljebb a világi s nem egyházi bíróságnak felelne.

Dr. Márky ezután Aradváros területén talált néhány kitűnően konservált régi agyagedényt mutatott be, valamint egy 1634. évi Elzevir-féle nyomtatványt, melynek tulajdonosa a czimlap hátára akként jegyezte föl nevét: „1686. die 25. Februarii Poesidere me coepit Andreas Gyjörni Parochus Pécskensis“, mely szóban a közvetlenül Arad visszafoglalására (1686) következő időkből egy literátus pécskai plébános nevére akadunk.

Ezen üléssel a történeti szakosztály működését a módosított alapszabályok értelmében beszüntette.

*

Deczember 16-án volt felolvasó ülés a városház disztermében. A felolvasó, Petrovits Arzén, állami mérnök, a rézmetszésről értekezett. Ez alkalommal igen becses műgyűjteményt mutatott be.

*

1884.

1884. évi január 13-án dr. Márky Sándor bemutatta a szerkesztése alatt megjelent évkönyvet, melynek példányai az egyesületi tagok közt szétosztattak. (L. „Kölcsey egyesület“ könyvtára.)

Ez ülésen néhai F á b i á n G á b o r, a jeles tudós és S á r o s y Gyula, a népszerű költő, emlékének megülése elhatároztatott.

*

Január 25-én az egyesület felolvasó ülésének színhelye a lyceum természettani tanterme volt.

Ezen ülésen Spitzkó Lajos tanár az antik-színházról értekezett. („Alföld“ 1884. 23., 25., 26. és 27. számai.)

Ezután Antolik Károly tanár a villamosság megosz-
lásáról értekezett. Előadását érdekes kísérletek fűszerezték.

*

Február 3-án ismét nagy közönséget fogadott be a lyceum természettani tanterme, nagyobb részt mohó tud-
vágtyól ragyogó arczu szép hölgyeket, kik valódi benső élvez-
zettel hallgatták dr. Márki Sándornak „Egy magyar Nádor“
című értekezését, miután a tudós tanár Eszterházy Mik-
lós idejéből sok érdekes dolgot regélt. — A picziny kacsók
nemcsak dr. Márkit, hanem Boros Vida tanárt is zajosan
megtapsolták, midőn utóbbi a hold felületéről oly
érdekesen előadott magyarázatát előadta. (L. Kölcsey-egye-
sületi könyvtár.)

*

Február 8-ikán volt a harmadik felolvasó-estély sciop-
tikon-czyklusban és pedig a lyceum természettani termében. —
Ez estélyen dr. Jancsó Benedek értekezett „Arany János
örültjeiről.“ — Ez érdekes tanulmányt követte dr. Stau-
ber József tanárnak a légnemű testeknek, folya-
dékok és szilárd testek általi elenyésztetése.

*

A február 15-én rendezett felolvasó-estélyen Petro-
galli Arthur a bacteriumokról értekezett. („Alföld“ 1884.
39. sz.)

*

A február 21-én tartott választmányi ülésen a „F á b i á n ü n n e p é l y“ rendezése tárgyában javaslat-
tételre ki-

küldött bizottság (Rozsnyay, Jancsó, Spitkó) indítványozta, hogy F á b i á n G á b o r háza emléktáblával jelöltessék, annak lelepleztetése a hazai tudományos intézetek képviselőinek jelenlétében foganatosíttassék és hogy végül F á b i á n G á b o r életrajzának megírásával dr. J a n c s ó Benedek bizassék meg. A javaslat egész terjedelmében elfogadtatott.

*

Február 22-ikén D ö m ö t ö r László tanár a styl- és stylszerüseről értekezett. („Alföld“ 1884. 45. sz.)

*

Február 29-én Rozsnyay Mátyásnak e czimű tétele „Vannak-e élő lények a Mars bolygón?“ képezte a felolvasó-estély tárgyát. („Alföld“ 1884. 51. sz.)

Az estély 2-ik részének Goldis János tanárnak a „Fournica“ czimű népmonda volt. Ebben dicsőíti a hangyák szorgalmát és dynasztikus érzelmeit. (Fenti számban.)

*

Az első rendes közgyűlés márczius 2-án tartatott a városház tanácstermében Tabajdi Károly főispán elnöklete alatt. — Ez ülésen, miután dr. Márki Sándor titkár az évi jelentést felolvasta, a tisztikar és választmány megalakított és pedig következőkép:

elnök: Tabajdi Károly főispán, alelnök: dr. Márki Sándor, titkár: D ö m ö t ö r László, jegyző: Györgyössy Rudolf, pénztárnok: Wallfisch Ármin, ellenőr: Szunter Nándor, könyvtárnok: Szöllösy Károly, választmányi tagok: Antolik Károly, Boros Vida, Institoris Kálmán, dr. Jancsó Benedek, dr. Kabdebó János, Lukácsy Miklós, dr. Múlek Lajos, Pálffy József, Petrogally Arthur, Rozsnyay Mátyás, Salacz Gyula, Spitkó Lajos, Sümegi Kálmán, dr. Tenner Pál, Vörös Vidor. A számvizsgáló bizottság elnöke: Heinrich Sándor, tagjai: Eckhart Ede és Révész Nándor.

Ugyanezen közgyűlésen Csiky Gergely koszorus köl-

tönk és városunk jeles fia, tiszteletbeli taggá lett megválasztva.

*

Márczius 7-én dr. Hidegh Kálmán nyitotta meg a felolvasó estélyek második czyklusát a szén és szénsavnak szerepéről tartott előadásával. („Alföld“ 1884. 57. sz.)

*

Márczius 9-én történt meg a zenészeteti szakbizottság ujjaalakulása és pedig következőleg: elnök: Institoris Kálmán, előadó: dr. Mandl Vilmos, tagok: dr. Perger János, Krispin József, ifj. Klein Mór, Sz.-Nagy Sándor, Klein Soma, Sallay Béla, dr. Weisz Sándor, Preisinger József, Frits Róbert. (Jelenleg kir. táblai bíró.)

*

A márczius 14-iki felolvasó estélyt Marsits Rozin, az állami felső leányiskola igazgatónöje, „Arany János költészetében a nő“ czimű felolvasásával nyitotta meg. („Alföld“ 1884. 63. sz.)

Azután Dénich János, városunk derék fia, délafrikai utazásáról tartott igen érdekes felolvasást. (Fenti szám.)

*

A Kölcsey-egyesület felolvasó estélye márczius 21-én. — Mindenek előtt konstatálnunk kell, hogy a közöny jégrétege a legbensőbb érdeklődés okozta melege által teljesen elenyészett, azaz a közönség az egyesület péntekjeit tömeges megjelenésével népszerűvé kezdi tenni. Hadd szóljanak a tények.

Az estélyt dr. Márki Sándor alelnök egy emlékbeszéddel nyitotta meg. Elmondta ugyanis, hogy Lugossy János, az egyesületnek tagja elhunyt s erre jellemző vonásokkal ismertette a 70 évet élt s mindig a tudományokkal foglalkozott férfit. — És aztán

Reviczky Gyula

ismert költőnk értekezett a „Simbolum“-ról. (Egyesületi irattár.)

Az érdekes estélyt Jablonszky Flóris lyceumi tanárnak az állatok két főosztónét tárgyaló értekezése fejezte be. (L. a fenti irattárt.)

*

Márczius 28-án Petrogalli Arthur értekezett „A föld geológiai fejlődéséről“. („Alföld“ 1884. 74. sz.)

Az egyesület április hó 1-jén tartott estélyén dr. Tenner Pál a „socialismus- és communismusról“, Rozsnyay Mátyás pedig a „robbanó szerekről“ értekezett. („Alföld“ 1884. 77. sz.)

*

Az április 3-án tartott választmányi ülésen örvendetes tudomásul vétetett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek köszönő leirata a lyceum természettani szertárának gyarapításáért. Felvilágosítás céljából említünk kell, hogy a felolvasó estélyek alkalmával az értekezők által használt és a sajátjukból beszerzett természettani kísérletekre szolgált eszközök a jelzett szertárnak ajándékoztattak.

*

Április 5-én volt e czyklusnak befejező ülése.

Ezen dr. Barabás Béla szavalta el Decsy Géza tanárnak „Köny és mosoly“ czimű allegoriáját. („Alföld“ 1884. 81. szám.)

Végül dr. Jancsó Benedek olvasott „A pesszimizmusról Petőfi költészetében.“ (Fenti szám.)

*

A május elsején tartott választmányi ülésen elnök jelentette, hogy a II. felolvasási ciklus 307 frtot jövedelmezett.

*

Junius 8-án kirándulást rendezett az egyesület Monyászára. A kirándulásban mintegy negyvenen vettek részt. Borossebesben a kirándulókat Paradeyser Lajos járási főszolgabíró fogadta. Itt megsejmelétek a Waldstein-féle vasgyárat Jahn Vilmos uradalmi igazgató kalau-

zolása mellett. Miután az uradalmi parkban villásreggeliztek, Monyászára rándultak. Ott minden érdekest megszemlélvén, visszatértek Aradra.

*

A november hó 6-án tartott választmányi ülésen dr. Jancsó Benedek Aradmegye és Aradváros monografiáját tárgyaló tervezetét mutatta be, mire határozatott, hogy a tervezet Aradmegye és Aradváros törvényhatósága elé lesz terjesztve. Az érintett tervezet szerint a monografia 60 ivre fog terjedni, minden ivnél az írói díj 40 frt legyen és a majdan kiadandó példányok 10 forintjával árusíttassanak el.

*

November 21-én érdekes estélyt rendezett az egyesület a Krispin-teremben, melyet Műncz Ilona művészi zongoraversenynyel nyitott meg; aztán következett Révész Adolfnak „a mamákról“ szóló pikáns előadása. („Alföld“ 1884. 271. sz.) Dömötör László titkár olvasta Csáktornay Lajos egy hosszabb költeményét, záradékul pedig dr. Mandl Vilmos Beethoven románczát játszotta hegedűn.

*

A november hó 29-iki estélyen Tanfy Ida és Steinitzer Jenny urhölgyek zongorán adtak elő néhány darabot; aztán Sümegi Kálmán, az „Arad és Vidéke“ szerkesztője olvasta fel egy érdekes beszélykékjét és végül Pósa Lajosnak „Galambok“ című költeménye hatottigen viditőlag a jelenvoltagekra . . . Hanem hát azt nem tudja senki fel-fogni, a Krispin-terem miért is mindig oly rideg ürességű?

*

A december 8-iki estélyen Steinitzer Károly kir. ügyész és Mannheim Paula művészi zongorajátékában gyönyörködött a közönség; Jakab Ödön egy szép rajza és Muray Károlynak egy szellemes karczolata szintén tetszetek.

*

A deczember 13-iki estélyen Prinner Róza k. a. zongoraelőadása, Gruber Mariska k. a. éneke és Varjassy Dezső szép hegedűjátéka képezték az estély első részét, a befejező részét Reviczky Gyulának egy költeménye és Iványi Ödönnek egy költői emelkedettségu rajza képezték.

*

Arad megye és város monografiájára vonatkozó tervezet Arad megye törvényhatósági bizottságának deczember 17-iki közgyűlésén előterjesztetvén, a megye nagyratörő közönsége ez alkalommal sem fukarkodott, hanem a Kölcsey-egyesület által kitűzött célra mondhatni busásan adakozott, megszavazván kerek számban 6000 frtot; — egyidejűleg a Tabajdi Károly főispán elnöklete alatt álló szerkesztő-bizottságba: Vásárhelyi László nagybirtokost, Szathmáry Gyula megyei főjegyzőt, Gaál Jenő országgyűlési képviselőt és Végh Aurél kincstári jószágigazgatót beválasztotta. Aradváros részéről kiküldettek: Lukácsy Miklós, az I. aradi takarékpénztár vezértitkára, főt. dr. Jánossy Demjén, a minorita-rend főnöke, Boros Vida gymnáziumi tanár, Varjassy József ügyvéd, Bettelheim Vilmos magánzó, Simay István iskolafelügyelő, Árkay Kálmán ügyvéd, Vizer Péter ügyvéd; a Kölcsey-egyesület részéről pedig: dr. Jancsó Benedek gymnásiumi tanár, Parecz István városi tanácsnok, Vörös Vidor, az „Alföld“ szerkesztője és Rozsnyay Mátyás gyógyszerész.

A monografiára Aradváros közönsége 3000 frtot, a Kölcsey-egyesület pedig 5 éven át évi 500 forintot szavaztak meg.

*

1885.

Az 1885. év január 8-iki választmányi ülésen végre az **iskolákra is került a sor**, hisz ennek a pártolása szintén célja; miből kifolyólag elhatározott, hogy a megyei iskolák azon tanulói közt, kik a magyar nyelvben dicséretes előmenetelt feltűntetnek, **jutalomkönyvek** fognak kiosz-

tatni. E czélra megrendeltetett Kölcsey életrajzából 60 példány és ifjusági iratokból 30 frt ára könyvgyűjtemény.

*

Ez év január 28-iki választmányi ülésén intézkedés történt, hogy Huszár Adolf, az elhunyt jeles szobrász koporsójára az egyesület nevében koszoru tétessék.

Ugyanez ülésen dr. Jancsó Benedeknek azon indítványa, hogy egy megyei múzeum és nyilvános könyvtár létesítése céljából a lyceum régiségtára, az Orczy- és Vásárhelyi-könyvtár a Kölcsey-egyesület könyvtárával egyesíttessék, elvben elfogadtatott. Hatalmas egy eszme, miután ezzel egy 21,500 kötetből álló könyvtár létesülne. (Orczy- és Vásárhelyi-könyvtár 21,000 kötet, a Kölcsey-egyesületé 500 kötet.) Pium desiderium maradt a szép eszme, valószínűleg azért, mivel annak keresztülvitele 6000 frtnyi költséget igényelt volna azért, mivel a lyceumi tornacsarnokot, hogy könyvtári és muzeumi helyiség nyeressék, be kellett volna építeni.

*

Február 16-án alakult meg Tabajdi Károly főispán elnöklete alatt Aradmegye és Aradváros monografiájának szerkesztésére kiküldött vegyes bizottság, mely alkalommal Lukácsy Miklós helyettes elnökké, jegyzőül Dömötör László, a Kölcsey-egyesület titkárja, megválasztattak. Ez ülésen dr. Jancsó Benedek, a monografia-ügy megteremtője, a monografia szerkesztőjévé megválasztatván, fölkérte, hogy legközelebb a monografia tervezetét bemutassa.

*

A márczius 6-án a városház dísztermében rendezett felolvasó ülést Vörös Vidor „Névtelen történet“ czimű felolvasásával nyitotta meg. („Alföld“ 1885. 54. sz.) Aztán

dr. Márki Sándor értekezett „Arad őskorából“. (Fenti szám.)

Végül Sz. Nagy Sándor olvasta Endrődy Sándornak a magyar ifjusághoz intézett szózatát.

*

A márczius 13-iki felolvasó ülésen dr. Jancsó Benedek olvasta: „A pusztta befolyásáról a költészetre“ czimű poetikus értekezését. („Alföld“ 1885. 60. sz.)

Ezt követte Decsy Géának „Katona emlékezete“ czimű ódája, melyet Dömötör László szavalt el. (Fenti szám.)

Végül Rozsnyay Mátyás a tápszerekről értekezett. (Ugyanazon szám.)

*

Márczius 20-án a felolvasó ülés első érdekes részét képezte dr. Simonkay Lajos a mohokról tartott értekezése. Ezután

Bodányi Etelka k. a. olvasta Ábrányi szép költeményét: „A rózsák hervadásá“-t; végül dr. Jancsó Benedek tartott szabad előadást a cigány népköltészetről.

*

Ez évadban az utolsó felolvasó ülés márczius hó 27-én rendeztetett. — Ez ülésen Dömötör László értekezett a barlangokról; aztán Háhn tanár olvasott e témáról: „A szinpad mint erkölcsi iskola.“

*

A monografia-bizottság április 20-iki ülésén dr. Jancsó Benedeknek Arad város és megye monografiájának szerkesztésére vonatkozó tervezete elfogadtatott, miből kifolyólag a történeti rész szerkesztésével dr. Márki Sándor, a növénytani szakasznak megírásával dr. Simonkay Lajos, a geologiai rész összeállításával dr. Lóczy Lajos, a III. kötet etnografiai részének összeállításával a magyar ajkuakra nézve Párecz István, a német ajkuakra nézve dr. Horvát Lipót világosi plébános és a román ajkuakra nézve Goldis János protocynsel, a közgazdasági, művelődéstörténeti részszel pedig dr. Gál Jenő országgyűlési képviselő bizattak meg. —

Ismerve e nagy tudományu férfiak lelkes buzgalmát lélekemelő tapasztalatok útján, bátran remélhetjük, hogy Arad-megye s város kulturális törekvésének eme szakaszát is a legfényesb siker koronázandja.

*

Fábián-ünnepély.

Ezen ünnepélyre vonatkozólag az egyesület által a helybeli lapokba az alábbi értesítés lett közzétéve:

A Kölcey-egyesület, mely Aradon a nemzeti közművelődés előmozdítására 1881-ben alakult, az ősök iránti kegyeletnek, — az irodalom buzgó munkásai iránt való köteles elismerésének és a honfiui érdem iránt érzett tiszteletnek akarván kifejezést adni, elhatározta, hogy F á b i á n G á b o r aradi lakóházát emléktáblával jelöli meg. Az ez alkalommal rendezendő szerény ünnepélyre hazafias kötelességének ismeri a tudományos intézetek, a rokon czélu egyesületeket és a fővárosi sajtót meghívni.

Mi volt Fábián Gábor irodalmunkra nézve, hogy mily rész illeti őt meg a klasszikus irodalom ismertetésével s termékeinek nyelvünkre való átültetésével az általános irodalmi izlés fejlesztésében, arról ma az irodalomtörténet lapjai tesznek tanúságot. Itt csak arról akarunk említést tenni, hogy városunknak és megyénknek több, mint félszázadon át minden hazafias és közművelődési törekvésében vezérszerepet vive, vett részt, két ízben városunknak országgyűlési képviselője volt, első ízben az örökre emlékezetes 184⁸/₉-iki, második ízben pedig az 186⁵/₈ országgyűlésen. Azonkívül köztünk élve, családot alapítva, fáradhatatlan munkásságával, mintaszerű családi életével és szeplőtlen jellemével megyénk és városunk polgárainak osztatlan szeretetét és bizalmát érdemelte ki; legőszintébb részvétet keltő halála után nagy multat és szeplőtlen nevet hagyva hátra, nagy alakja, Arad-megye és város intelligenciája előtt, mint mintakép él.

Egyesületünk kegyeletes kötelességének ismerte emléke iránt a tisztelet és a hála adóját életrajzának megiratásával

és aradi lakóházának emléktáblával való megjelölésével róni le. Az emléktábla leleplezésének alkalmával rendezendő szélesebb körű ünnepély is csekély jele akar lenni a hála és kegyelet soha megszűnni nem fogó érzésének.

Az ünnep szeptember hó 20-án fog megtartatni.

A Kölcsey-egyesület nevében: T a b a j d i Károly elnök, D ö m ö t ö r László titkár.

1. Délelőtt 10 órakor díszülés a városháza nagytermében. Ennek tárgya: a) Elnöki megnyitó, mélt. T a b a j d i Károly főispán urtól, mint az egyesület elnökétől. b) Emlékbeszéd F á b i á n Gábor fölött, dr. J a n c s ó Benedektől.

2. 12 órakor kivonulás a házhoz. Az ünnepély itt lefolyó részletek sorrendje: a) „Himnusz“-t énekli a magán dalkör. b) Institóris Kálmán városi főjegyző beszéde a törvényhatóság nevében, mely alatt a táblát leleplezik. c) Az akadémia küldöttének beszéde. d) A „Szózat“-ot énekli a „Magán dalkör.“

3. Délután 2 órakor bankett.

*

A Fábíán-emléktábla leleplezési ünnepélye.

1885. szeptember 20.

Magasztos ünnepet ült e napon Aradváros és vele együtt a tudomány, melynek nagynevű képviselői városunkban egymásnak légyottot adtak, hogy méltóan adózhassanak egy jeles férfinak nevéhez fűződő kegyeletnek; ide jöttek a Fábíán-ünnepély emelésére. A nagy férfinak érdemeit avatottabb toll és ékesszólás méltatta már, áttérünk az érintett napon lezajlott ünnepélynek leírására.

I.

Az ünnepélyre 23 fővárosi és vidéki vendég érkezett; nevezetesen T h e w r e w k Emil, a philologiai társaság és az egyetem bölcsészeti fakultásának nevében hozott koszort az emléktáblára; T ó t h Lőrincz a Kisfaludy-társaságét hozta; továbbá dr. T e l b i s z Károly Temesvár polgármestere, dr. B a l l a g i Mór, B e s s e n y e i Ferencz ügyvéd Te-

mesvárról, Ponor i Thewrewk Emil bölcsészeti egyetemi dékán Budapestről, Ábrányi Emil, Komócsy József Budapestről, Dobó László temesmegyei főjegyző, id. Somogyi Gyula Temesvárról, dr. Finály Henrik Kolozsvárról, Baksai J. Békésről, Patzner István Temesvárról, dr. Falk Miksa országgyűlési képviselő, dr. Geiszt J. Budapestről, Áldor Imre Temesvárról, Hahn J. esperes, Pontela István Temesvárról, Steiner Ferencz Temesvárról, Csontos János akadémiai tag Budapestről, Zsilinszky Mihály országgyűlési képviselő, Deschán Achil temesmegyei árvaszéki elnök, Tóth Lőrincz akadémiai tag, kuriai tanács-elnök, Horváth Döme kuriai tanács-elnök Budapestről, ifj. Ormos Zsigmond, temesmegyei alispán.

II.

Az ünnepélyt Ponor i Thewrewk Emil az alábbi disztichonnal örökítette meg:

»Éljen e város, a mely márvány-táblára jegyezte
Hű polgárának érdem-övezte nevét.
Legszébb hála, hahogy méltó koszorúzza a méltót:
Ott van Arad neve is a haza pantheonán.«

III.

Az ünnepélyt Tabajdi Károly főispán, egyesületi elnök, a városház dísztermében nyitotta meg a megye és város tisztikara, valamint az egyesületek és testületek képviselő-s nagyszámu díszes közönség jelenlétében. (Megnyitó beszéd „Alföld“ 215. sz.) Azután dr. Jancsó Benedek adta elő az emlékbeszédet. („Alföld“ 215. és 216. sz.) Utána dr. Ballagi Mór az akadémia, Tóth Lőrincz a Kisfaludy-társaság nevében emlékeztek meg Fábrián Gáborról. („Alföld“ 215. sz.)

Ezzel az ünnepélynek első része véget ért.

IV.

Az ünnepélynek folytatása a Fábrián-család lakháza előtt következett, hol — miután a magándalkör a himnuszt el-

énekelte, Institóris Kálmán, Aradváros főjegyzője, az emlékünnepeyi bizottság nevében tartott lendületes beszédet. („Alföld“ 215. sz.) És midőn e szavakkal: „Legyen áldva Fábrián Gábor emlékezete“ beszédét befejezte, Jiraszek Lajos leleplezé az emléktáblát.

A kékes-szürke szépen csiszolt márványtábla négy sarkában arany rozettával van ékitve és a következő feliratot viseli:

ITT LAKOTT
A JELES IRÓ ÉS MŰFORDÍTÓ
FÁBIÁN GÁBOR
1795 † 1877.
EMLÉKÉNEK A KÖLCSEY-EGYESÜLET.
MDCCCLXXXV.

(Az emléktáblát hazánk hirneves szobrása, Zala György, az aradi tizenhárom vértanú emlékszobrának tervezője és készítője faragta és véste.)

V.

Az ünnepély díszebéddel rekesztetett be.

Igy ülte meg Arad város közönsége egyik nagy fiának, Fábrián Gábornak, emlékére rendezett kegyeletes ünnepélyt.

*

A szeptember hó 27-én tartott rendkívüli közgyűlésen Tóth Lőrincz, Zala György és Ballagi Mór az egyesület tiszteletbeli tagjaivá választattak meg.

*

1886.

Tóth Lőrincz kuriai tanácselnök, azon alkalomból, hogy a Kölcsey-egyesület őt tiszteletbeli taggá megválasztotta, Taba jdi Károly főispán egyesületi elnökhöz a következő levelet intézte:

„Budapest, febr. 1. 1886.

„Méltóságos elnök ur! Bocsánatkéréssel kell kezdenem leveletemet. A tél kezdetén Rómában voltam, mint a „nemzetközi Peristentiárius Congressusra“ a m. Akadémia által küldött képviselő. Január hó folyamán pedig huzamosan betegeskedvén, csak most kezdek ismét egy kevés erőhöz jutni. Ez okokból kegyes bocsánatot reméllek a mélyen tisztelt Kölcsey-egyesülettől, hogy azon megtisztelő s legkedvesb emlékeim közt hiven őrzendő levélre, melylyel a Társaság tiszteletbeli tagjai sorába lett megválasztatásom tudtomra adatott, csak most válaszolhatok és adhatok kifejezést mélyen érzett hálámnak, őszinte örömömnek azon nagybecsű kitüntetés felett, melyre a tisztelt Egyesület méltatta a régi erejében és munkabírásában már-már hanyatló s megfogyatkozott veteránt, ki mindössze is jóakaratu közlegény volt a hazai nyelv és műveltség érdekeit szíven hordó nagy seregben.

1837-ben, ezelőtt 48 évvel volt, midőn mint kezdő írócska, Kölcseyt, a már nagyot, a köztisztelet az ifjúságánál majdnem imádás tárgyát, akkor Szathmármegye főjegyzőjét, kinek összes verseit s a Kazinczy felett tartott akadémiai remek emlékbeszédét, a magyar ékesszólásnak máig is első rendű példányát, könyv nélkül tudtam, a nagykárolyi megyeházban volt lakásán meglátogatni szerencsés valék. Ő volt az, ki első drámairói szárnypróbálgatásaimat, mint akadémiai bíráló, atyai kegyességgel, bátorító helyesléssel fogadta, s irányomban azon nemes mentori szerepet vitte, melyet a már jobb életbe költözött Kazinczy jó akaratu kezdőkkel szemközt, ezeket buzdítva, lelkesítve, évtizedeken át viselt. De ő volt az is, ki a pozsonyi országgyűlésen először gyújtotta lángra fiatal lelkekben a hazafiság és szabadságszeretet szikráját megragadó beszédeivel: ő volt nekem s ifju társaimnak, kik a „fokosnak még mindig eléggé uralkodó fénykorában“ valami jobbért s nemesebbért epedtünk, követésre kiválasztott, példaadó élőképünk s eszményünk, kit hódoló tisztelettel helyeztünk az ifju sziv oltárára. — Az eme szellemhős nagy nevét viselő lelkes Egyesület által részemre legbecsesebb ajándéku nyújtott kitüntetés örök

hálára kötelez, s ezennel hálásan ígérem s fogadom, hogy a mennyire hanyatló erőm s csekély hatásköröm engedi, az Egyesület nemes működését folyvást testvéri részvétellel, s érdekeltséggel fogom kísérni és támogatni. Fájdalom, csak ennyit ígérhetek; a tetterős munkássághoz aczélos ifju erővel, melylyel már nem rendelkezem; most is tudok ugyan még rajongani, lelkesülni az ideálokért, melyeket a Kölcssey-egyesület maga elébe tűzött, de ifjai tetterővel hatni s dolgozni már nem. — Fogadja Méltóságod ismételve kifejezett hálám s mély tiszteletem nyilvánítását kegyesen, s méltóztassék e soraimat a nemes Egyesületnek, melynek élén áll, bemutatni. — Kiváló hazafiui tisztelettel — Méltóságodnak alázasatos szolgálója

Tóth Lőrincz,
m. kir. kuriai tanácselnök.*

*

Dr. Ballagi Mór az alábbi levélben köszönte meg tiszteletbeli taggá történt megválasztatását:

„A Kölcssey-Egyesület Méltóságos Elnökségének

Aradon.

A mult év november havában hozzám intézett megtisztelő soraikat és becses küldeményüket vettem, s a midőn az egyesület tiszteletbeli tagjává történt megválasztatásomért, a kitüntető bizalomért, melyben részesíteni kegyeskedtek, hálás köszönetemet van szerencsém kifejezni, egyszersmind örömmel emlitem meg, hogy átolvasván az egyesületnek eddig megjelent évkönyveit, azokban oly kiváló munkásság termékeit találtam, a melyek bármely nagyobb irodalmi társaság működésében is jelentékeny számot tennének és igazi, jóleső büszkeséggel veszem, hogy az egyesület a maga munkásai körébe csekélységemet is kegyes volt bevenni. E lekötelező kitüntetéssel szemben érzem legjobban hajlott korommal járó gyöngeségemet, mely már nem engedi meg a sokféle megosztott munkásságot. Mindamellett, ha az épen most folyamatban levő, sürgősen elkészítendő műveimet Isten segedelmével befejezhetem, s ha erőm s időm megengedi

— örömmel veendek részt működésükben. — Annyival inkább meglepett — sőt mondhatom — megható kitüntetésük, mert hisz a mit Önök körében eddig tettem, az tulajdonképen csak a saját lelkem, szívem régi óhajának kielégítése volt, hogy letehettem a baráti emlékezés koszorúját elhunyt jelesünk sírjára, hogy elmondhattam egy fényes gyülekezet előtt, mint éreztem ő iránta, miként tiszteltem, becsültem s szerettem őt. S ha sikerült az Ő alakjának felmutatásával s az én Ő iránta táplált alanyi érzéseim kifejezésével lelkesítőleg hatni az Önök irodalmi társaságára: amazzal növelve a hű és kitartó munkásságnak, a nagy és nemes célokra való törekvésnek ösztönét, emezzel pedig a Nagyok iránt való tisztelet és elismerés érzetét: úgy legnagyobb jutalmamat ebben megtaláltam. A jeleseket a Gondviselés a maga jó kedvében azért adja, hogy a nagyszabásu egyénekben mutasson fel követendő példákat az emberiségnek, s ha ki nemesen élni akar, törekedjék ezeket elérni. — Önök oly célokat tűztek maguk elé. Legyen egyesületükön az ég áldása, hogy el is érhessék, a mi után törekesznek. — Még egyszer leghálásb köszönetemet jelentve az egyesületnek kitüntető kegyességeért és legszivesebb üdvözetemet küldve a tisztelt tagtársaknak, vagyok

A Méltóságos Elnökségnek

Budapesten, 1886. febr. 10-én

kész szolgálja
Ballagi Mór.

*

1886. év márczius 5-én azt a nemes határozatot hozta a választmány, hogy vidéki népnevelési célokra egyelőre 200 frtot fordít és határozta azt is, hogy az aradmegyei tanítók tagdíjfizetés kötelezettsége nélkül vétetnek fel az egyesületbe. — Létezik-e ennél hazafiasb program?

*

A márczius 21-iki közgyűlésen az erdélyi közmívelődési-egyletre 100 frt lett megszavazva.

*

1886-ban Jász-Nagy-Kun-Szolnok megye lépett az egyesület alapító tagjai sorába. A törvényhatóság határozatát a következő átirattal tudatta az elnökséggel:

„Mélyen tisztelt Elnökség! A vezetésem alatt álló Jász-Nagy-Kun-Szolnok megye törvényhatósági bizottsága meleg érdeklődéssel kísérte azon nemes és hazafias irányu — eredményében fontos nemzeti tényezőül szolgáló mozgalmat — mely hazánk különböző, vegyes ajku vidékén, a magyar nyelv terjesztése céljából közművelődési egyesület czímen megindult s azon nagy nemzeti czélt, melyet ezen egyesületek zászlójukra irtak, tőle telhetőleg anyagilag is támogatni kívánván, elhatározta, hogy az ez ideig kormányilag megerősített alapszabályok mellett működő ily czélú egyesületbe, mint alapító tag belép. Ezen határozatának végrehajtásával engem bizván meg, midőn ezen megbizatásnak eleget téve, ide mellékelve megküldöm az aradi „Kölcsey-egyesület“-nek alapító tagsági díját, 50 frtot, fölkérem a mélyen tisztelt Elnökséget, hogy azt mint Jász-Nagykun-Szolnok megye törvényhatóságának alapító tagsági díját elfogadni és elismervény által nyugtatni méltóztassék. Kelt Szolnokon 1886. július 15.

Hajdu Sándor alispán.

*

Az október 8-iki választmányi ülésen az egyesület elhunyt elnöke, Tabajdi Károly iránti végtiszteletnek kegyeletes intézkedései megtétettek. (Dr. Jancsó Benedek gyászbeszédet mondott és a ravatalra az egyesület koszorút tett.)

*

Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő indítványára, a zsigmondházi népiskola segélyezésére 80 frt szavaztatott meg.

*

Október 22-én az egyesületnek érdekes péntekje volt, ugyanis Antolik Károly a villamosság jelenkori állásáról értekezett, előadását érdekes kísérletekkel illusztrálva. („Alföld“ 1886. 242. sz.)

*

Október 30-án folytatta Antolik a villanyosságról szóló előadását. („Alföld“ 1886. 249. sz.)

*

Az október 31-én tartott rendkívüli közgyűlésen egyesületi elnökké F á b i á n László törvényszéki elnök, a Budapestre távozott dr. Márki Sándor helyébe dr. J a n c s ó Benedek alelnökké megválasztatott.

*

November 5-én Antolik Károly harmadszor tartott előadást a villanyosságról. („Alföld“ 1886. 254. sz.)

*

Antolik Károlynak 4-ik értekezése a delej-villanyosságról november 12-én következett. („Alföld“ 1886. 260. sz.)

*

A december 7-én tartott választmányi ülésen örvendes tudomásul vétetett, hogy a m. kir. természettudományi társulat az egyesülettel csereviszonyba lépett s ez évi kiadmányait már megküldte, és hogy az Akadémia szintén küldi hivatalos kiadványait az egyesület könyvtára részére és végül kellemes tudomásul vétetett az is, hogy az egyesület Kölcsey-nek az akadémiában levő arczképét lemásoltatja s már e hó folyamán megkapja.

*

Dr. Márki Sándor azon alkalomból, hogy az egyesület őt tiszteletbeli tagjává megválasztotta, az elnökhöz a következő levelet intézte: „Méltóságos elnök ur! Enyhén ítélve meg öt éven át kifejtett munkásságomat, tiszteletbeli tagjainak diszes sorába emelt a Kölcsey-egyesület. Szerénynek nevezte ezt a viszonzást, de szerénytelenség volna be nem ismernem, mily bőkezű volt, midőn így jutalmazott. Követtem az egyesületnek nevét s nevének irányát adó nagy férfit, Kölcsey tanácsát: azon kevesekhez s mennél szorosabban csatlakoztam, kik a jót s szépet szeretni és az arra törekvő-

nek tetteit méltányolni tudják s fáradalmaim jutalmát, önzeteimen kívül e kevesek jóváhagyásában kerestem. — E jóváhagyást, mint a kísérő oklevél szavai tanusítják, előbb találtam meg, mint tetteim után remélhetém. Választásomat nem is jutalomnak tekintem tehát, mely a dolog abbanhagyására adna jogot — s ha nem jogot, legalább ürügyet; — nem kitüntetésnek, melynek nyomán hiúság burjánozhatnék, melyet szerény igyekezeteim gyámolítói közös munkának folytatása végett intéztek hozzám. Hálás köszönettel fogadom illetén választásomat, mely egyuttal küldetés. Ez s a vele járó föladat örökre oda fűz engem Aradhoz, melyet nem szüleimnek, hanem feleségemnek, kis leányomnak első csókja és egy sok munkában sok lelki nyugalmat adó életpályámnak megkezdése tett édes otthonommá; s melyet szeretnem s becsülnöm tanít a napról-napra való foglalkozás föl vállalt kötelessége. Nemcsak emlékeimmal, de tiszta szándékaimmal is gyakorta és örömet fogok időzni a Maros termő partinál, hol „büszke fejjel egy ifju város tündérképe áll.“ S tudom, hogy az egyesület vezetését most átvevő régi erők munkájára „magas reménnyel“ nézhet a hon, mert „magyar szellem lobog e városon“ és felvirul „az ifju szép Arad!“ Köszönöm tehát ismételve is a szívemhez forrt egyesületnek a mélyen tisztelt elnökség által velem közölt választását s óhajtvá várok alkalomra, hogy csekély erőmmel arányos tettekben róhassam le, mit leróni oly nehéz, az egyesület iránt való hálámat. Méltóságodnak Budapesten, 1886. nov. 20. alázatos szolgája, dr. Márki Sándor.

*

Ez idényben az első felolvasó ülés deczember hó 11-én rendeztetett a városház dísztermében. Felolvasó volt Fényes Dezső, lyceumi h. tanár, ki a Schopenhauer rendszérét mutatta be a természettudományok világitásában. („Alföld“ 1886. 284. sz.)

Ezután Hunyady Margit, drámai színésznő, szavallta el Endrődy Sándornak „Ha tudtam volna“ című költeményét, Végül

Somogyi Gyula, kereskedelmi akadémiái tanár „A

nő Vörösmarty költészetében“ című tanulmányát olvasta. (Alföld“ 1886. 284. sz.)

*

December 16-án volt a második felolvasó ülés. Széchy Ákos, polg. isk. tanár, értekezett „a szépítő szerekről“. (Alföld“ 1886. 288. sz.)

Aztán Czanyuga Emma, drámai színésznő, szavalta el Jakab Ödön „Tündés“ című költeményét. („Alföld“ 1886. 284. sz.) Végül

Roseth Arnold, lyceumi tanár, olvasta „Egy római leány“ című korrajzát. (Fenti számban.)

*

December hó 30-án rendeztetett a harmadik felolvasó ülés.

Hahn Adolf, lyceumi tanár értekezett a „könyvről“. („Alföld“ 1886. 299. sz.) Ezt követte:

Havas Aranka, drámai színésznőnek „Mikor a gyermek jó“ Hugó Viktor költeménye. Végül

dr. Márki Sándor „Viharos napok“ cím alatt adott elő Aradmegye történetéből fontos adatokat az 1848/9. szabadságharcz idejéből. (Fenti szám.)

*

1887.

1887. január 5-én tartatott a 4-ik felolvasó ülés. Dr. Rosenberg Sándor főrabbi értekezett „Az emberiség jövőjéről“. („Alföld“ 1887. 5. sz.)

Czanyuga Emma, drámai színésznő, szavallta el Tóth Kálmán „Gyöngyvirág“ című költeményét; végül Walter Béla, lyceumi tanár, olvasta Newton Izsák nagy matematikusnak életrajzát.

*

Az 5-ik felolvasó ülés január 15-én rendeztetett. Felolvasó volt Pless Mór, takarékpénztári vezértitkár, ki „a

nőkérdés nemzetgazdasági szempontból“ című értekezést tartott. („Alföld“ 1887. 12. sz.) Aztán

Somló Sándor, drámai színész, olvasta fel „Az apród“ című költői elbeszélését; végül

Stauber József, lyceumi tanár, „a hangról és annak észrevételéről“ értekezett.

*

A január 21-iki felolvasó ülésen Hunyadi Margit, drámai színésznő szavalta el Kiss József „Agota kisasszony“ című költeményét.

Aztán dr. Hamvas Károly „Egy pör, melyben a közönség ítél“ cím alatt érdekesítő tanulmányt olvasott. („Alföld“ 1887. 18. sz.)

*

A február 13-án tartott közgyűlésen az irodalmi szakosztály elnökévé Vörös Vidor, előadó-jává Iványi Ödön, az „Alföld“ segédmunkatársa, a zenészeti szakosztályban elnökké: Institoris Kálmán, előadó-vá dr. Mandl Vilmos választottak.

*

A választmánynak február 17-iki ülésén Varjassy Árpád nagy horderejű indítványt tett, t. i. hogy a Kölcsey-egyesület kössön szövetséget az erdélyi közművelődési egylettel oly formán, hogy Aradon egy fiók-egylet létesíttessék, mely esetben az Aradon fizetett 400 frt cultur-egyleti tagsági díjnak $\frac{1}{4}$ -ed része a Kölcsey-egyesület pénztárába jutna. — Az ügy javaslattétel végett Varjassy Árpádnak kiadott. Az egyesület május havában az E. M. K. É-vel csakugyan szövetkezett. Mint az erdélyi közművelődési egyletnek fiók-egylete az itteni tagoktól a díjakat beszedi és a begyűlt összegből 25°/_o-ot saját céljaira fordíthat.

*

Március 8-án kirándulás rendeztetett Pécskára, hol az érkezők nagy lelkesedéssel fogadtattak. Az estély hangverseny nyel kezdődött, melyen Somlóné színésznő

és Buja kincstári hivatalnok énekeltek, Hunyady Margit és Havas Aranka színésznők szavaltak és Dancs F. polgári iskolai tanár hegedült; aztán volt társasvacsora és végül táncz.

Második vándorgyűlését tartotta az egyesület április 30-án Kisjenőben.

Az estély programjának első részét vonósnégyes képezte, melyben Dancs Ferencz, dr. Jánosy Béla, Scharner Sándor és Walther Béla működtek közre. Ezután Buja Sándor és Somlóné asszony énekeltek. Tudós tanárunk Antolik Károly sem maradt ám háttérben, hanem oly élvezetes humorral értekezett a napról, hogy szívesen hallottuk volna nagyon, de nagyon sokáig, ha annyi szám nem lett volna még hátra. Meg is jelent az emelvényen Czanyuga Emma, ki Hugó Viktornak „Fecskefészek a templomban“ című költeményét szavalta el. --- Végül következett a tánczvigalom. Másnap következett a kirándulás Mezőhegyesre, hol az állami ménésnek megtekintése és egy kedélyes társébrednek lezajlása után a Rückwärts-Concentrirung foganatba vétetett: vissza Aradra.

*

A május 14-én tartott választmányi ülésen a következő segélyösszegek lettek megszavazva:

1. A kurticsi tűzkárosultak részére 50 frt.
2. Asztalos Sándor özvegye és fia részére 5 frt.
3. Az apateleki iskolának iskolai szerekre 5 frt.

*

Ugyane hóban az egyesület könyvtára a Kölcsey-utca 1. szám alatti házba (Sarlott-ház I. emelet) helyeztetett át.

*

Junius 25-én a monografia-bizottság Fábián László főispán elnöklete alatt ülést tartott, melyen a monografia különböző részeinek összeállításával megbizottak következő jelentéseket tették: Lóczy Lajos jelenté, hogy a földtani viszonyok megírásával teljesen elké-

szült; dr. Simonkay Lajos az állat- és növénytani részt nem sokára szintén befejezi: dr. Horvát Lipót (világosi plébános), ki az aradmegyei és városi német nép ethnografiájának összeállításával annak idején megbízott, elfoglaltsága miatt e megbízatról lemondván, ennek a résznek a megírása szintén a magyar nép ethnographiájának összeállításával megbízott dr. Jancsó Benedekre ruháztatott át.

*

Szeptember havában az egyesület a szintyei magyar iskolának 40 frtot és a zsigmondházi iskolának szintén 40 frtot, a Kovaszinczon létesített magyar tannyelvű iskolának pedig 50 frtot adományozott.

*

Ugyane hóban Vásárhelyi László az alakítandó Kölcsey-muzeum számára Damjanicsnak egy általa 1849. október 5-én irt levelet eredetben adott át. A választmány elhatározta, hogy az érdekes levelet üveg alá téteti.

*

Ugyanekkor dr. Jancsó Benedek több választmányi taggal Szent-Annára rándult, hogy a vasuti ásatásoknál régiségek után kutassanak. Találtak is római, avar és barbar-korbeli kő- és csonteszközöket, ugyszintén urnákat, egy római pénzt, csontvázakat, egy kőbaltát, egy csonttűt, egy igen régi római pénzt, egy guggoló és egy hasra fektetett emberi csontvázat; végül s a mi egyuttal a legérdekesebb is egy akós forma nagy urnát. Mind e tárgyak a Kölcsey-muzeumnak vannak szánva.

*

A Ravnán lakó Józsa-család visszamagyarosittatása nem sikerülvén, a fenti célra nemes adakozóktól gyűjtött 88 frtot, a mozgalmat megindított Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő és Paradeyser Lajos, a borossebesi járás főszolgabirája ez egyesületnek hasonló célokra adták át.

*

Az október hó 30-án tartott rendkívüli közgyűlésen az Aradról elköltözött dr. J a n c s ó Benedek által viselt alelnöki tisztség A n t o l i k Károlylyal töltetett be. Fölösleges A n t o l i k o t bemutatnunk, hisz mindnyájunknak elég alkalmunk volt őt több oldalról megismerhetni s ennél fogva tudjuk, hogy ő, mint tanár kitűnő, mint társadalmi tag előzékeny és szolgálatkész és mint szakember ritka a maga nemében. Nem csoda tehát, ha e választást Arad társadalma lelkesen üdvözölte. E közgyűlésen továbbá R é v é s z Nándor kereskedelmi akadémiai tanár pénztárossá, D e c s y Géza jegyzővé és L a u k o György könyvtárossá megválasztattak.

Ugyanez alkalommal egy m u z e u m felállítása iránt D ö m ö t ö r László titkár által beterjesztett javaslat elvben elfogadtatott.

*

A november 10-én tartott választmányi ülést A n t o l i k Károly, ujonnan megválasztott alelnök, emelkedett stílusú beszéddel nyitván meg és abban az egyesület programját a legmegragadóbb színekben ecsetelvén, ismételten ajánlja a választmány figyelmébe: a társadalmi egyesülést, különösen pedig a honszeretet eszméjének meggyökereztetését és a magyar nyelv, valamint nemzeti kulturánk minden eszközzel való előmozdítását... Éljen!...

A közgyűlés által elfogadott muzeum létesítésének eszméjéből kifolyólag kimondatott, hogy ásatások fognak rendeztetni, mely célból dr. L a u k o ki fog küldetni.

*

November 18-án volt az első felolvasó ülés ez új ciklusban. Első számát képezte egy v o n ó s n é g y e s, melyben D a n c s Ferencz, dr. M a n d l Vilmos, dr. J á n o s y Béla és R a u György, a színházi zenekar tagja működtek közre.

Ennek befejezte után P a r e c z István, városi tanácsnok. „Az emberiség jövőjéről“ czimű tanulmányt olvasta. („Alföld“ 1887. 266. sz.)

*

A KÖLCSEY-EGYESÜLET PÉNTEKJE

1887. november 27-én.

... „mert a virágoknak szintén van zenéjük, csak legyen, a ki hallja azt. Én nem sokára szomorúfűz árnyékolta hant alá jutok. E hantokat illatos fű fogja benőni önmagától. Virágot, azt ti ültessetek reá. Oh szép sírvirágok, ti zenélni fogtok nekem, midőn estenden összesugtok a zizegő Zephirrel. Oh zenéljete csak, én hallgatni, hallani foglak örökké, mert én a hant alatt pihenve is megértem felséges zenéteket.“

Ezen megindító végmondattal fejezte be **Salacz Gyuláné** a fenti napon a városház dísztermében tartott „A természet zenéje“ cz. felolvasását. (Kölcsey-egyesület könyvtára.)

A felolvasónő varázsteljes ábrándjainak és költői ihlettségének magasztos jutalmát a hallgatóság szemeiben tündöklő könyek képezték. Ki hitte volna, hogy ezen elismerő könyek csak rövid idő múlva a legmélyebb gyásznak kifejezői lesznek! . . . De ne pillantsunk a szomoru jövőbe, hanem örüljünk a jelennek, mely megengedte nekünk, hogy hallhassuk egy nemes szívnek bájhangját, mely gondolatainkat a költészet csábító birodalmába vezérelte.

.....
Ez estélyen **Dancs Ferencz** tanár adott elő néhány magyar népdalt hegedűn **Kocsis Lajos** építész harmonium kísérete mellett.

Végül dr. **Jánosy Béla** olvasott egy tanulmányt e czimen: „A vig elem a magyar népköltészetben.“ (Kölcsey-egyesület könyvtára.)

*

Az egyesület péntekje

decz. 2-án.

Virágh Lajos, Aradváros főmérnöke, értekezést tartott e czimen; „Töredékek az építészet történetéből.“ („Alföld“ 1887. 277. sz.)

Dálnoky Nagy Lajos főispáni titkár, néhány igen csinos költeményét szavalta el. (Kölcey-egyesületi könyvtár.) Befejezésül olvastatott

Decsy Géza tanárnak „Panasz a természettudományok ellen“ című tanulmánya. (Fenti szám.)

*

Salacz Gyuláné.

Meghalt 1887. december 9-én.

Napokkal ezelőtt még regélt nekünk e költői lélek bájos testvéreiről, a virágokról, megmagyarázta nekünk a természet eme remek lényének zenéjét, a kikeletkor minket üdvözlő dalait, és aztán . . . visszatért imádott testvéreihez, hogy újabb titkaikat ellesse. De ki fog minket ez újabb titkokba beleavatni, ha Ő nincs? . . . Bizony egyedül a kegyeletes emlék, mely mindnyájunkat az elhunythoz fűz! . . .

Salacz Gyuláné meghalt! Az ádáz sors kiragadta őt szerető családi köréből, megéreztetve egyuttal e fölötti sujtó fájdalmat Aradváros társadalmával, melynek kegyence volt, a jótékonyságot gyakorló körökkel, melyekkel szövetkezve, a könyörület erényének feltűnés nélkül hódolni szeretett, barátnőivel, kiknek a boldogságukhoz vezető ösvényét bölcs irányeszméivel bevilágította és a magyar irodalommal, mely benne egy hivatott apostolt vesztett.

Az általános részvét- és az elhunyt iránti határtalan szeretet és tiszteletnek meghatóan adtak kifejezést a koszoruk, melyek ravatalára letétettek. A gyászoló családon kívül koszorut tettek a következők: Fábrián László főispán szép virágcsokrot helyezett a halott mellé, Fábrián Lászlóné, Arad szab. kir. város tisztviselőinek kara, a Laczay család, Ottrubay Károlyné, a Tagányi család, az aradi polg. jótékony nőegylet, a Szontagh család, a Kintzig család, dr. Falk Miksa országgyűlési képviselő, Arad szab. kir. város képviselő testülete, egy névtelen, Csáky Tivadar gróf, a g. kath.

hitközség, az izraelita nőegylet, Boros Béniné, az aradi izr. hitközség, özv. Tabajdi Károlyné, a Scholcz család, a Kölcsey-egyesület, az első aradi takarékpénztár tisztviselői kara, az aradi honvéd-egylet, Nachtnébel Ilka stb. stb.

Koszoru-megváltás fejében az árvaházra adakoztak: aradvárosi községi tanítótestület 42 frt 32 krt. Grünberger J. M. 10 frtot, Pollák Károly és neje 10 frtot, Aradváros tisztviselői kara 103 frt 50 krt, a városi törvényhatósági bizottság tagjai: 217 frt 50 krt. (A két utóbbi összeg 321 frt. „Salacz Gyuláné alapítvány“ czimén külön kezeltetik.) Deutsch Bernát 100 frtot.

A községi iskolák tanítónői pedig elhatározták, hogy midőn a kikelet nefelejtsekkel és gyöngyvirágokkal kedveskedik, a megboldogult iránt táplált kegyeletből tömegesen sirjához fognak zarándokolni, hogy teljesítsék a Kölcsey-egyesület felolvasásában kifejezett ama óhaját: „Kik őt szeretik, sirjára virágot ültessenek.“

És mi közben földi maradványai az anyaföldnek átadattak, a sirt körülállottak szemében csillogó könnyek, mintha így imádkoztak volna: „Adj jó Isten csendes nyugalmat e ritka erényű honleánynak, ki földi életén a te dicsőségre oly lélekemelően munkálkodott!“

*

Utóhangok Salacz Gyuláné emlékének szentelve.

A Kölcsey-egyesület — tekintettel a nagyon közletről érdeklő halálesetre — elhatározta, hogy a legközelebbi felolvasó-estély január 6-ára elhalasztatik.

*

A városi rendes közgyűlésből.

Deczember 14.

A napirend előtt dr. Mülek Lajos szokott gyönyörű ékesszólásával a következő indítványt terjesztette elő:

„Méltóságos főispán ur! Tekintetes közgyűlés! Mint az idő, mely temetése alkalmával komoran borongott felettünk: oly bánatos lelkem, midőn emlékére emelem fel szavamat.

Salaczné meghalt!... terjed a rémhír, miként romboló hullám szájról-szájra tova, s terjed véle együtt a fájdalom szivből-szivbe át; terjedt, míg végre általános lett a keserv. Zokogott kicsiny, nagy, szegény, gazdag egyaránt. Meghalt ő, ki oly nemes, oly fenkölt lelkű volt. Elveszett számunkra e földön visszahozhatlanul.

Szemembe felszökik a köny, ajkamról remegve síklik le a szó, keblemet a fájdalom ólomsulya nehezíti; s az, ki életpályáján annyiszor vitázik, alig vagyok képes méltó szavakat találni azon veszteség kifejezésére, mely a közel mult napokban sujtotta váratlanul, kiméretlenül Arad város polgármesterét.

Tisztelt Uraim! Nem lehet tudni az elhunytban, mi volt nagyobb: a hű feleség, ki férjét gyengéd figyelemmel vette körül, vagy az édes anya, ki gyermekeit éber szeretettel nevelte, gondozta, avagy a nő, a lelkes honleány, ki elfoglalta helyét a társadalomban, részt vett annak nemes küzdelmében, művelt szellemével irányt adott nem egy komoly törekvésnek, jóságos lelkével enyhítette a szegények nyomorát, letörölte a szülőtlén árvák könyeit. Nem lehet tudni: ő benne mi volt nagyobb?!... De azt érezzük, hogy a társadalom nagyot vesztett s az általa elhagyott hely sokáig, igen sokáig álland betöltetlenül; tudjuk, hogy gyermekei soha sem melegszenek többé az anyai szeretet égi tüzénél, számukra nem cseng ezután az édesen remegő anyai hang; érezzük, hogy le van sujtvá a férj, kinek éveken át bánatát megosztva, felére szállítá le annak terhét, örömét pedig saját örömével megkészszerézé. Le van sujtvá a férj, s általa mi, kik együtt küzdünk a bánatos férfiúval, együtt törekszünk előmozdítani városunk jólétét, javát.

Nincs e városban egy is, kit fájdalmasan nem érintett a gyszír. És ez nem is lehet másként! Aki személyesen ismerte a megboldogultat; meg is szerette legott. Vonzó modora, fenkölt szelleme, nyájassága lebilincselte. Akik pedig nem ismerték: tettei, jósága által hódítottak meg. Míg élt,

a város szeretete, tisztelete vették őt körül. Ravatalára a kegyelet virágokat szórt; virágokat, miket ugy szeretett, s melyekről oly meghatóan regélt, midőn rövid idő előtt e tereben zengte el bús sejtelmekkel telt hattudalát... Hintszen a törvényhatóság is részvétvirágokat a frissen hantolt sírra. E virágok zsongják körül nyugvóhelyét s beszéljenek neki a kikeletkor éppen ugy, mint hervadáskor ama határtalan tisztelet s szeretetről, melylyel emléke iránt adózni fogunk egész életünkön át mindenkorra. Indítványozom:

Fejezze ki a közgyűlés jegyzőkönnyileg részvétét polgármesterének azon súlyos veszteség felett, mely őt és családját nemeslelkű nejének elhunytá folytán sújtotta s e részvétet szokott alakban juttassa tudomására.“

Az indítvány lelkes éljenzések közt elfogadtatott.

∗

1888.

Az egyesület péntekje

január 6-án.

Az estély Salacz Gyuláné emlékezetével vette kezdetét. Dálnoky Nagy Lajos főispáni titkár szavalta el „Salacz Gyuláné halála fölött“ című gyönyörű költeményét:

„Salacz Gyuláné halála fölött.“

Deczember 9. 1887.

Hulljatok csak, dérlepett virágok
Álmadozva hervadt lomb alatt;
Kis madárka, elhagyott faágon
Oh ne nyisd még dalra ajkadat
Borongó természet, tartsd meg néma gyászod,
Hogy sirjon föl szellő, titkos zokogásod.
S te szálló felhő, hulló lomb felett,
Szívünkkel együtt hullatva könnyeket.

S csak te vagy, ki gyászra nem szorultál,
Csillagos menny, ennyi bú között,
Hova lelke mindig vágyva vontá:
Ott van ő már, hozzád költözött.

Egy csillaggal gazdagabb az égbolt,
Egy csillaggal, mely imént miénk volt,
S már csak emlék, mely lenu fáj, sajnó,
Mig fönn, fénye újra felragyog.

Oh ragyogj hát elborult szivünkre,
Hol Érted anyyi — anyyi könny fakad,
S hol elszakadt húr tört accordja képen
Most is cseng még fájó, bús szavad.
Hattyúdalként leked szárnyait kibontva,
Majd leszállva egy kis csöndes sírhalomra,
Hol a lomb közt kis madár dalol
S virág nő a porló hant alól.

Viruljon is, fakadjon is majd
Porló szivét virág borítsa el,
Kis madárkák ide szálljatok le,
Ha visszatértek tavasz jöttivel.
Zengjétek el bús danáitokban,
Mit a szellő, lomb, virág susog :
Hogy mi igaz, szép lesz e világon —
Emléke él és mindig élni fog.

Dálnoky Lajos.

*

A szavallat befejezte után Remetey Dezső czimbalmon magyar népdalokat adott elő. Azután dr. Weisz Sándor igen sikerült értekezést tartott „A levegő befolyásáról egészségünkre.“ (Kölcsey-egyesületi könyvtár.) Végül dr. Takátsy Sándor a „Bolygó tüzről“ értekezett. („Alföld“ 1888. 6. sz.)

*

Az egyesület péntekje

január 13-án.

Dr. Lauko Gusztáv tanár „Képek Erdélyből“ czim alatt tartott felolvasást; azután

Antolik Károly tartott szabad előadást a vizről és a levegőről, persze kísérletekkel. („Alföld“ 1888. 11. sz.)

*

Az egyesület péntekje

január 20-án.

Székely Salamon tanár olvasta „Lord Byron“ című rajzát.

Erre következett egy vonós-négyes, melyben Dancs Ferencz, dr. Mandl Vilmos, dr. Jánosy Béla és Rau György működtek közre. Végül

dr. Edvi Illés Károly, a jeles jogász, tartott szabad előadást e czímen: „A nő a büntető jogban.“ („Alföld“ 1888. 18. sz.)

*

Magyarosodási eszme és a tót gyermekek.

Az egyesületnek február 17-iki választmányi ülésén Varjassy Árpád kir. tanfelügyelőnek azon indítványa fogadtatott el, hogy a ravnai Józsa-család magyarosítása céljából a közönség körében eszközölt gyűjtésből befolyt s a Kölcsény-egyesület által kezelt mintegy 500 frt tót gyermekek lehozatalára s itteni elhelyeztetésére fordíttassék. Varjassy egyuttal fölemlítette, hogy Kubicza Pál, trencsénmegyei főispánnal összeköttetésbe lépett, ki többek nevében azon forró óhajt fejezte ki, hogy a föntjelzett eszméből kifolyólag nagyon szeretnék, hogyha a 12-ik életévüket betöltött tót gyermekek Aradon és Aradmegyében elhelyeztetnének.

Erre a mi kedves tót zatyafiaink fogadtatására a szükséges intézkedések megtétettek.

*

Az egyesület péntekje

Február 17.

Rozsnyay Mátyás, szellemes causeur-ünk nyitotta meg az estélyt azzal a themával, hogy miként csinálták az aranyat Roger Bacontól kezdve az 1854-ben e nemű utolsó kísérletet tett aranycsinálókig. („Alföld“ 1888. 40. sz.)

És most Hunyady Margit jeles drámai primadonánk lépett a felolvasó-asztalhoz s miként akkor mondták egy új költőt tartott a keresztvizre. És ki volt az az új költő? Bizony senki más, mint a mi szeretetreméltó Boros Vida tanárunk, kinek „A meghasonlott“ című költeményét a művésznő ez estélyen elszavalta. Befejezésül Pókász Imre képezdei tanár értekezett az állatok ösztönéről. („Alföld“ 1888. 40. sz.)

*

A február 17-én tartott választmányi ülésen végzésileg kimondatott, hogy az egyesület minden képzőművészeti kiállításon egy magyar művész által festett képet vásároland. Ezzel azt akarván elérni, hogy idővel az egyesületnek magyar művészek műveiből gyűjteménye legyen.

*

A február 19-iki közgyűlés nevezetesebb határozatai:

1. Népinevelési czélokra 150 frt lett előirányzatba véve.
2. Elfogadtatott Boros Vidának azon indítványa, hogy ezentúl évkönyv helyett évnegyedes folyóiratok szerkesztessenek; végül
3. dr. Jancsó Benedek dísztaggá választatott meg.

*

Az egyesület péntekje

február 24-én.

Hindy Árpád, az „Aradi Közlöny“ szerkesztője szellemesen csevegett e tárgyról: „A journalista életből“. („Alföld“ 1888. 47. sz.) Aztán dr. Sztérynyi Hugó lyceumi tanár tartott előadást „A kenyérről“. („Alföld“ 1888. 46. sz.)

*

Az egyesület péntekje

márczius 2-án.

Boros Béni, országgyűlési képviselő, „Arad város a jövőben“ czimén nagy fantáziával irt dolgozatot olvasott, azaz helyette Boros Vida. („Alföld“ 1888. 52. sz.) A felolvasás után Remetey Dezső és Avarffy Géza czimbalmon magyar népdalokat adtak elő.

*

Az egyesület péntekje

márczius 9-én.

Dr. Schuszter Henrik „Arad egészségügyéről“ értekezett. („Alföld“ 1888. 59. sz.) Ezt követte

Haszlinger Ferencz tanárnak felolvasása e czimen: „Elemi csapások az ó-korban“ (Fenti számban.)

*

Az egyesület péntekje

márczius 16-án.

Első felolvasó dr. Madzsar Károly kir. ügyész volt, ki „Lenau életéről“ érdekes tanulmányt olvasott fel. („Alföld“ 1888. 65. sz.)

Széchy Ákos olvasott a „Halott égetésről“ (Fenti számban.)

*

Az egyesület péntekje

márczius 23-án.

Dr. Simonkay Lajos tanár „Arad megye mádárvilágáról“ értekezett. („Alföld“ 1888. 71. sz.) Ezután Hunyady Margit, drámai színésznő szavalta el Arany Jánosnak költeményét „A honvéd özvegye“. Végül Antolik Károly értekezett a „Parányok“-ról.

*

Az egyesület péntekje

márczius 29-én.

Somló Sándorné operette-énekesnő és Institoris Kálmán adtak elő magyar népdalokat a XVI-ik századtól kezdve. Ez előadást követte Institoris Kálmánnak a magyar népdalok történetére vonatkozó értekezése. („Alföld“ 1888. 76. sz.) Erre ismét énekelt Somlóné, előadván Egressy Béninek több dalát.

*

Az április 8-án tartott választmányi ülésen a Sárosy-emléktábla felirata iránt történt a megállapodás és pedig a Varjassy Árpád, kir. tanfelügyelő által szerzett dystichonnal. — A felirat ez lesz:

Sárosy, itt született: lanttal kelt
Szárnyra e házból;
Zengeni nemzeti dalt, s kelteni
Honf erényt.

SÁROSY GYULA

MDCCCXVI—MDCCCLXI.

emlékének az aradi Kölcsey-Egyesület

1888.

*

Április havában az egyesület a kurticsi gyermekertre 10 frtot adományozott.

*

A június 14-én tartott választmányi ülésen határozott, hogy az egyesület ügyeinek és céljainak előmozdítására Budapesten egy központi bizottság alakíttassék. A központi bizottság tagjaiul a választmány a fővárosban élő tiszteletbeli egyesületi tagokat választotta.

Egy másik határozata szerint az egyesület az ujpaulisi temetőben ásatásokat fog eszközölni s az

eddig ott kiásott régiségeknek a megyei muzeum részére való átadása végett V a r g h a volt gyoroki, jelenleg kis-teleki plébános kéressék fel.

*

A trencsénmegyei tót gyermekek érkezése.

1888. június 21-én.

Az aradi indóháznál nagy nyüzsgés-mozgás volt a jelzett napon, miután a Budapest felől jövő vonattal a trencsénmegyei „k l a p e c z e k”-nek bevonulása váratott. Óriási kíváncsiság és érdeklődés mutatkozott. Ott volt V a r j a s s y Árpád kir. tanfelügyelő, a tót gyermekek telepítésének tervezője és végrehajtója, dr. J á n o s y Demjén minorita rendfőnök, továbbá a helybeli sajtó képviselői, Aradváros intelligens társadalmának számos tagja, és végül azon iparosok, kik tót gyermekek elvállalására magukat előjegyeztették. A vonat megérkezése után a kocsikból kiszállt gyermekek körbe állottak, mire dr. J á n o s y Demjén őket tól és magyar nyelven üdvözölte és ez árva gyermekeket az iparosoknak kegyébe ajánlotta. — Föl kell még említnünk, hogy a gyermekeket M e l e s i n s z k y Gyula szolgabíró, P e r u b s z k y megyei közgyám és P á n e k árvaszéki kiadó kísérték Aradra.

A bevonulás a városba gyalog történt és a nagy közönség által követve indultak a minoriták templomába, hol dr. J á n o s y a gyermekeket megáldotta. Innen aztán az iparosházba mentek, hol a kiosztás eszközendő volt. A kiosztást végezték V a n n a y János aradmegyei árvaszéki elnök, U r b á n y i Béla aradvárosi árvaszéki ülnök, D á n i e l Kálmán Aradváros közgyámja és dr. P o s g a y Lajos tiszti főorvos.

A kiosztás kezdetben bizony nehezen ment, mert kicsiny öt-hat éves gyermekek érkeztek. Pedig a megállapodás szerint csak a 12-ik életévöket betöltött gyermekeket kellett küldeniök. Na de Aradra jöttek és Aradon nem szoktak ám semmiféle mellékkörülménnyel paktálni. Ennélfogva a kiosztásnak többé mi sem állván útját, a kiosztás következőleg eszközöltetett: P é c s k a mváros közgyámja vitt el tizenhat gyermeket, kettő vittetett Gyorokra, négy

Csanádmegyébe, k e t t ő Fekete-Gyarmatra és k e t t ő Lőkös-
házára, 58 pedig Aradon maradt. Egy azonnal megszökött.
Hiába a honvágý!

És most eme a magyarosodás magasztos eszméje felé
irányuló vállalatot és annak megteremtőjét, V a r j a s s y Á r -
pádot szívünkéből üdvözölve, kívánjuk: e piczinyekből haza-
fias magyar polgárok vállaljanak!

*

A m u z e u m - b i z o t t s á g b a a város részéről V a r -
j a s s y József és dr. Barabás Béla, a megye részéről Ormos
Péter alispán, esetleg Sz a t h m á r y Gyula főjegyző és B o -
h u s István lettek beosztva; az egyesület részéről pedig B o -
r o s Béni és P e t r o v i t s Arzén.

*

A n a g y h a l m á g y i m a g y a r i s k o l a segélyezésére
az egyesület 1888. szeptember havában egyelőre 50 forintot
szavazott meg.

*

Az egyesület péntekje

november 9-én.

Az estély Beethoven quartettel nyitattott meg, mely-
ben a mi zenészeti kapacitásaink dr. J á n o s y Béla,
D a n c s Ferencz, B u d i c s Ádám és R a u György működ-
tek közre.

Ezután következett Antolik Károlynak előadása a
„csillagos égről“, bemutatván a n a p o t is teljes fényében.
Könnyű neki, miután gyönyörű előadásával a csillagokat is
lecsalhatná. („Alföld“ 1888. 260. sz.)

*

Az egyesület péntekje

november 15-én.

P e k á r Károly, vasuti főfelügyelőnek néhány műfor-
ditását — németből fordított költeményeit — olvasta fel

Dömötör László. — Azután Antolik Károly tartott szabad előadást a csillagos égről.

*

Az egyesület péntekje

november 23-án.

Az estélynek megnyitóját I v á n y i Ödönnek „Az osztrák-olasz“ czimű felolvasása képezte. („Alföld“ 1888. 272. sz.) Végül Antolik Károly tartott ismét szabad előadást a csillagos égről.

*

Az egyesület péntekje

november 30-án.

Klein Soma és Schreyer Jakab zongoraművészeink négy kézre adtak elő több klasszikus darabot zongorán; Antolik Károly igen sikerült előadást tartott a csillagos égről.

*

Az egyesület péntekje

december 7-én.

Árkay Kálmán érdekes felolvasást tartott „a kézi jóslásról.“ Utána Antolik Károly tartott szabad előadást a csillagos égről. („Alföld“ 284. sz.)

*

A Röck Pál-féle hagyományból az egyesület annak végintézkedése értelmében 100 frtot kapott.

*

Az egyesület péntekje

december 14-én.

Dr. Gaal Jenő országgyűlési képviselő „Konstantinápolyi emlékei“-ből olvasott. („Alföld“ 1888. 290. sz.) Befejezésül Antolik Károly a csillagos égről értekezett. (Fenti szám.)

*

1889.

Az 1889. április 25-én mélt. Fábrián László főispán elnöklete alatt tartott választmányi ülésen a képzőművészeti társulat ajánlata elfogadtatván, a kiállítást rendező bizottságba az egyesület részéről beválasztattak: Antolik Károly elnöklete alatt Salacz Gyula, Kuncz Elek, dr. Lauko Gusztáv, Boros Vida és Révész Adolf; a képzőművészeti társulat részéről: Vásárhelyi Béla, Árkay Kálmán, Petrovics Arzen, Dömötör László és Kugler István. — A május 9-én tartott ülésen ezen bizottság a következő tagok által lett kiegészítve. Beválasztattak ugyanis: Ábray Lajos, Atzél Péter, br. Bánhidy István, Bing Vilmos, Dániel László, Goldis János, dr. Hauser Mór, Hindy Árpád, Institoris Kálmán, Iványi Ödön, dr. Kabdebó János, Kerner Péter, Kiss Ármin, Kriván János, ifj. Kristyóry János, Leopold Zsigmond, Méray Horváth Károly, Millig József, Ormos Péter, dr. Parecz Gyula, Parecz István, Purgly V. Ilka, dr. Rosenberg Sándor, dr. Schuszter Illés, Szathmáry Gyula, Szöllösy Károly, Varjassy Árpád és Vörös Vidor.

Erre a rendezésnek nagy munkája vette kezdetét és május 21-én Telepy Károly, a képzőművészeti társulat rendezője, magával hozta hazánk festőművészeinek remek festményeit.

A kiállításban képviselt művészek névsora:

Adler, Aggházy, Baditz, Blaskovits, Borgmann, Brandt, Bródszky, Bruck, Csányi Gizella, Cserépy Árpád, Doby Jenő, Dux Zsigmond, Ferenczy Olga, Feszty Árpád, Greguss Imre, Grósz Béla, Gundefinger Gyula, Gyárfás Jenő, Györök Jenő, Gyulay László, Herczl Kornél, Kalló Zsigmond, Hollósy Simon, Istvánfy Gyula, Jankó János, Jendrassik Jenő, Karcsay Lajos, Kardos Gyula, Kegyes József, Keleti Gusztáv, Kemény Jenő, Kimnach László, Knopp Imre, Kovács László, Krisch Aladár, Kubányi Lajos, Laub Fülöp, Lematte Ferdinánd, Ma-

kay Feloména, Margitay Tihamér, Mesterházy Kálmán, Mé-
szöly Géza, Molnár Géza, Molnár József, Neogrády Antal,
Pálya Cölesztin, Paczka Ferencz, Pataky László, Peske Géza,
Révész Imre, Róna József, Roskovits Ignátz, Rózsay Emil,
Schickedanz Albert, Skuteczky Döme, Somogyi Dániel, Spá-
nyi Béla, Szalay Károly, Szász Gyula, Szirmay Antal, Szobo-
nya Mihály, Tarnóczy Berta, Telepy Károly, Thán Mór, Thil
Sarolta, Tornay Gyula, Tölgyessy Arthur, Ujváry Ignátz,
Uytderschaut Viktor, Walentin János, Vastagh Géza, Vastagh
György, Vétsey Tivadar és Vétsey Tivadarné.

Május 25-én délelőtt 11 órakor nyitattott meg a lyceum
dísztermében rendezett képkiallítás F á b i á n László főispán,
a Kölcsey-egyesület és a kiállítást rendező bizottság elnöke
által nagy és díszes közönség jelenlétében. (Képekről ismer-
tetés az „Arad és Vidéke“ 1889. 118., 122., 123. számaiban.)

A képkiallítást június 10-én zárták be. A záróülé-
sen örvendetes tudomásul vétetett, hogy a kiállítás látogatott-
ságra nézve igen sikerültnek mondható, a mennyiben a be-
vétel 664 frt 25 krt tett. Az aradi 231 forint 55 kr. kiadás
levonása után a képzőművészeti társulat kiadásainak fede-
zésére maradt 432 frt 70 kr. A kiállítást látogatta 1788 fel-
nőtt és 890 tanuló. Azonkívül több kép is eladatott.

Sokáig vajudott ugyan a kiállítás kérdése, de dicsősé-
gesen oldatott meg.

*

Az 1888-ik évről szóló jelentés szerint az egyesületnek
tiszteletbeli tagjai:

Dr. Ballagi Mór,

Csiky Gergely,

Dr. Jancsó Benedek,

Jókai Mór,

Dr. Márki Sándor.

Tóth Lőrincz,

Zala György.

Alapító tagok:

Aradi kaszinó egyesület,

Aradi keresk. és iparbank,

Almássy-Cziráky grófnő,

Jász - Nagy - Kun - Szolnok-
megye.

Károlyi Tibor grófnő szül.

Degenfeld Emma,

Nádasdy Ferencz gróf,

özv. Purgly Jánosné,

Röck Pál,

özv. Scherz Józsefné,
Szontagh Gyula,
Szunter Nándor,

† Tabajdi Károly,
Ternai Ernő,
Zselénszky Róbert gróf.

Tagok száma:

Rendes	551 tag.
Pártoló	49 „
Alapító	14 „
Tiszteletbeli	6 „
Összesen	620 tag.

*

A megyei muzeum életbeléptetése iránt a mozgalom megindult ugyan, sőt meglehetősen gyűjtemény áll már rendelkezésre, csak hogy helyiség és alap hiányában nagyobb szabású intézkedések eddig meg nem történhettek.

*

A könyvtár áll 1519 műből, 2207 kötetben és 420 füzetben és képvisel 3202 frt 52 kr. értéket. Ezen 7 év lefolyása alatt elért meglepő eredmény fényesen igazolja a jelentésnek következő szavait: „A könyvtár fejlesztésének és a kor színvonalára való emelésének érdekében minden lehetőt elkövetett a választmány és önérzettel mondhatjuk el, hogy sikerrel, mert a rendelkezésre bocsátott összeg óvatos felhasználásával és a könyvtárnak magán uton való gyarapításával a mai napig annyira vittük, hogy büszkén tekinthetünk az egyesület könyvtárára.“

*

Rövid, sokak szerint tán csak némileg kielégítő vázlatot nyújtottam ez egyesületről, melynek élete annyi lebilincselő mozzanatról regélni tudna; mások talán azzal foglalkozni, hogy ez egyesület történetének közzétételével a szerénység ellen vétettem: nem mozogván egyedül a feladatunkul kitűzött tanügyi keretben. — Az első pontra

nézve az a megjegyzésem, hogy nem tudományos, hanem történeti műnek megírásába bocsátkoztam; ennek feladata pedig az eszményeket gyors egymásutánban közölni. A mi pedig azt a bizonyos vádat illeti, annak ellensúlyozására szolgáljon ama védelmem, miszerint ez egyesületnek bemutatásával egészen programmszerűleg jártam el. Hisz évek óta áldoz a Kölcsey-egyesület a népnevelés számára emelt oltáron s keletkezése óta zászlóján ott tündökölnek a népnevelés és magyarosodás magasztos eszméi. — A ki még ezután is szerénytelenséggel fog vádolni, az legyen elég nagylelkű, hogy nekem megbocsátani tudjon.

XXXII.

AZ ARADVIDÉKI TANÍTÓ-EGYLET.

Az Aradvidéki Tanítóegylet.

Az új alkotmányunknál csak három évvel fiatalabb „Aradvidéki Tanító-egylet“, midőn 1880-ban tiz évi fenállásának jubileumát ünnepelte, az érdeklődők tájékoztatása céljából, emlékkönyvet bocsátott a nyilvánosság elé. Ez emlékkönyv szerkesztését Györgyössy Rudolf és Szöllőssy Károly oly kimerítően és annyi alapossággal eszközölték, hogy bátran foghatnék a második évtized mozzanatainak ecseteléséhez, ha eme eljárás ellen nem tiltakoznék azon elvem, mely minden e műben felölelt körre nézve a töredékek közlését kizártnak óhajtja. Ezek előrebocsájtása után visszavarázsolom az 1869. évet, hogy a „Délmagyarországi tanítóegylet“ által ez évben Oraviczán tartott közgyűlésen jelen lehessünk. Jelen vannak aradi tanítók is; nevezetesen: Lendvay Sándor, Millig József, Simay István és Záray Ödön. Mind oly vendégek szerepelnek itt, kiket az ujdonság ingere hozott ide. Hisz parlamentáris tanügyi tárgyalások abban az időben még ujságot képeztek. S a látottak és hallottak az aradi vendégekre oly lelkesítőleg hatottak, hogy Simay a közgyűlés színe előtt stante pede kinyilvánítá, miszerint addig nem nyugszik, míg Aradnak és vidékének ily közművelődési egylete nem lesz. Szavát be is váltotta; mert, mihelyt az előmunkálatokkal elkészült, a tanítókat az 1870. évi január 23-án tartandó alakuló gyűlésre hívta meg. És megjelentek a következők: Bercsényi János, Györgyössy Rudolf, Kornis Pál, Lendvay Sándor, Millig József, Simay István, Sinkovics József, Szücs József és Záray Ödön a r. k. jellegű iskolák tanítói; továbbá Bökönyi János, hely. hitv. lelkész, Somogyi József, hely. hitv. tanító, Nagy József alapnevelő, Grünwald Lipót, Neumann

Ármin, Ottenberg Vilmos, Pfefferkorn Ábrahám és Seidner-Szilágyi Albert izr. tanítók.

Miután ezen a napon az egylet ideiglenesen megalakult, az alapszabályok szerkesztésére Szűcs József és Záray Ödön küldettek ki. Ez alatt közeledtek a nagy napok, május 10-ike s 11-ike, mely napokon az egyletnek végleges megalakulása megtartandó volt.

A meghívás értelmében május 10-én — az egyletnek végleges megalakittatása céljából — Aradon, a megyeház nagytermében, nemcsak aradvárosi és aradmegyei, hanem a szomszéd megyékből is, nevezetesen: Csanád- és Temesmegyei tanítók tekintélyes számban jelentek meg. Jelen volt továbbá Nagy Sándor, Aradmegye alispánja, Hofbauer Sándor, Arad- és Csanádmegye kir. tanfelügyelője, az aradvárosi iskolaszék képviselőjében Fényes Károly és dr. Aradi István, végül nagyszámu közönség. Említés nélkül nem hagyhatom, hogy a nagygyűlésre zarándokolt tanítóságban minden vallásfelekezet volt képviselve. (Ma már nincs ez így. Mióta a felekezeti egyletek léteznek, a szabad egyletek ereje szét van forgácsolva. Részben ennek a körülménynek is tulajdonítható a szabad egyletek pangása.)

Ezen a napon zászlójára írta az „Aradvidéki tanítóegylet“, hogy a tanítók önképzése, az ártatlanul s igazságtalanul üldözött tanítók megvédése, valamint azok érdekében fellépése s ekképen a tanítói állás biztosítása s végül a tanítás-nevelés szabadelvű eszméi s azoknak nemzeti viszonyainkhoz való alkalmaztatása legszentebb feladatát képezi. — Az „Aradvidéki tanítóegylet“ e feladatának miként felelt meg, arról az ő multja sokat, nagyon sokat regélhetne; mert oly mult az, melynek szép hírnevéhez nem üres frázisok roskadozó alkotmánya, hanem önzetlen tettek és erős küzdelmek szolgáltatták az alapot. . . S most vissza a gyűlésterembe.

E nagygyűlés alkalmával a tisztikar következőleg alakult meg:

elnök: Simay István, I-ső alelnök: Grünwald Lipót, II. alelnök: Nagy József, pénztárnok: Némethy Károly, ellenőr: Losonczy Alajos, I-ső jegyző: Szűcs

József, II-ik jegyző: Millig József, III-ik jegyző: Lele János, könyvtárnok: Györgyössy Rudolf.

Bizottmányi tagok (helybeliek):

Csernyei Gyula, Fifánszky János, Leitich Antal, Messer Márton, Preisinger József, Somogyi József, Seidner-Szilágyi Albert, Záray Ödön.

(Vidékiek):

Bernát Péter, Buja György, Duma Pál, Hermann Hugó, Kaufmann Mór, Kovács Ferencz.

*

Az egylet feladatának megoldása a központ, a bíráló bizottság s a vitakör, valamint a vidéki fiókbizottságok hatásköréhez tartozott.

A vidéki fiókbizottságok megalakítását az egylet 1877-ben hozta határozatba. Ennek értelmében létesült

I. A világosi fiók-bizottság.

Ehhez tartoztak: Fakert, Galsa, Glogovác, Gyorok, Odvos, Pankota, Paulis, Radna, Soborsin, Uj-Panát, Világos, Zimánd bankút katolikus és községi tanítói; Gyorok, Pankota, Szentleányfalva helvét v. tanítói.

II. A kisjenői fiók-bizottsághoz

tartoztak: Kisjenő, Székudvar katolikus tanítói, Ágya, Bélzerénd, Erdőhegy, Fekete-Gyarmat, Nagy-Zerind, Vadász helv. v. tanítói.

III. Az eleki fiók-bizottsághoz

tartoztak: Almás-Kamarás, Apácza, Bodzás, Elek, Forray-Iratos, Földvár, Gyula-Varsánd, Mácsa, Medgyes-Bodzás, Nagyfalú, Nagy-Kamarás, Szent-Márton és Varjasháza kath. tanítói.

IV. A szent-annai fiók-bizottsághoz

tartoztak: Simánd, Szent-Anna, Uj-Szent-Anna kath. tanítói, Fazekas-Varsánd ágostai tanítói, Simánd izr. tanítói.

V. *A pécskai fiók-bizottsághoz*

tartoztak: Pécska, Szemlak kath. tanítói, Pereg, Szemlak hely. v. tanítói, Szemlak ágostai, Pécska izr. tanítói.

VI. *A borosjenői fiók-bizottsághoz*

tartoztak: Borosjenő, Borossebes, Buttyin, Csermő, Mo-nyásza kath. tanítói; Apateleak ágostai és Buttyin izr. tanítói.

A fiók-bizottságok szervezésével a következők bizattak meg: a világosi fiók-bizottságot szervezte: Krausz Jakab, a kisjenőit: Szabó József, az elekit: Zsák János, a szentannait: Steuer János, a pécskait: Lukács János, a borosjenőit: Hilák Tamás.

Később állítottak fel a szakosztályok. Hét ilyen szakosztály volt; t. i. 1) nevelés-tanítási, 2) nyelvészet-történeti, 3) mennyiségtani-természettani, 4) művészeti, (rajz, zene, ének, szépirás s testgyakorlat,) 5) házi ipar, 6) női kézimunka, 7) állatvédők szakosztálya. — A szakosztályok eszméje életrevalónak bizonyult, mert hát mindenki a szakmák közt szive vágya szerint válogathatott; dolgozathatott minden tag abban a szakbizottságban, mely iránt magában hivatottságot vagy hajlamot érzett.

1878-ban a központ elhatározta, hogy a szakosztályok nyilvános népszerű előadásokat rendezzenek. Az első ilyenemű előadást a természettani szakosztály rendezte, melyen Antolik Károly, főgymnaziumi tanár, mint előadó szerepelt. Később hozzá csatlakozott Rozsnyay Mátyás, helybeli gyógyszerész; mire e két kiváló természettudós fizikai kísérleteikkel az előadási estélyeket oly vonzókká tették, hogy a közönség az estélyek rendezését mohó vágygyal várta. 1879-ben változott a firma, a mennyiben ez estélyek rendezését a főgymnasium és főreáltanoda egyes tanárai, nevezetesen: Antolik Károly, dr. Márki Sándor, dr. Jancsó Benedek az „Aradvidéki tanítóegylet“ mellőzésével rendezték. Ebben a körben fogamzott meg ezután a „Kölcséy-egyesület“ létesítésének eszméje, mely — miként tudjuk, — 1881-ben alapítottott. Bátran állíthatjuk tehát, hogy ez egyesület az „Aradvidéki tanító-egylet“ szülöttje.

A központ működött I. a nevelés-tanítás, II. a tanügyi politika terén; képviselőjében működött III. a „biráló bizottság“, IV. a vitakör s V. minden egyes szakosztály.

A nevelés-tanítási irány fontosabb mozzanatainak regisztrálása előtt jónak látom a jelzett emlékkönyvnek ezekre vonatkozó bevezető sorait idézni: „A központi működés súlypontja a nevelés körére esik. Sehol sem találunk annyi megoldatlan problémát, mint itten, sehol nincs szükség annyi jó tanácsra, utasításra, mint a nevelés körül. A tudományok terén nem oly elágazók a vélemények, mint a nevelés körül; ott tehát nem is oly szükséges a vitatkozás, mint itt; azután a néptanító is inkább nevelő, mint tanító, mert nincs abban a tanításban köszönet, hol nevelés nincsen.“ — Ebből kifolyólag a következő kérdések behatóan s érdemlegesen tárgyalattak:

a) „Eszmék a nevelésről, kiváló figyelemmel a nőnemre. Lélektani források után.“ Ezt követte az első neveléstani pályamű: „Mi a szülői ház feladata, hogy az iskolai nevelést és tanítást támogassa?“ Fontos értekezést képezett: „A tanítók képzése.“ Igenlőleg válaszolt az egylet arra a kérdésre: „A férjezett és anyává lett tanítónők alkalmazhatók-e továbbra is? (L. A. V. T. E. emlékkönyve.)

b) A III. egyetemes tanítógyűlés vitatételül indítványba hozatott: „a népiskolában a vallás tanítása a papokra, az erkölcstan tanítása pedig a tanítókra bizassék.“ — Azonban, a jelzett emlékkönyvben kifejtett indokok miatt, az egylet maga kérte, hogy ezen tétel a III. egyetemes tanítógyűlés sorrendjéről levétesse.

c) Tiszti Lajos indítványára az egylet az „ingyen oktatás“ elvét elfogadta.

d) Záray Ödön indítványát — a felnőttek oktatása tárgyában — az egylet szintén elfogadta s e tekintetben 1873-ban a templom-utczai és pesti-uti iskoláknál a tanfolyamot meg is nyitotta, csakhogy mindazonáltal,

hogy a tanfelügyelő az eredmény fölötti megelégedésének kifejezést adott, a város helyiséget, világítást és fűtést adott, a tanítók pedig az előadásokra díj nélkül vállalkoztak, ez oktatás mégis csődöt mondott, mert hát nehéz volt megkívánni azoktól, kiknek testi ereje a napi munka közben kimerül, hogy este pihenés helyett, a sokkal nehezebb szellemi munkához fogjanak. S így nem csoda, hogy ez intézmény most már a boldogok álmát aluszsza. Jobb is így, ha más utat nem tudunk.

e) Az „iskolai takarékpénztárak“ kérdése annak idejében nagy port vevén föl, nevelési szempontból az egyletnek is kellett e kérdéssel foglalkoznia. Hogy ezzel az ügygyel egyszermindenkorra végezhezzünk, ez intézménynek genézisével kell, hogy szolgáljak a tisztelt olvasónak. Adom e czim alatt:

Iskolai takarékpénztárak.

(1875.)

A filantropikus érzelméről híressé vált Weisz B. F. budapesti lakos, egy szép napon azzal a javaslattal állott elő, hogy az iskolai takarékpénztárak eszméjét magáévé téve, Magyarország tanitósága ez intézményt a vezetése alatt álló iskolákban szintén létehozza. Utalt Belgiumra és Németországra több vidékére, hol ez intézmény gazdagon gyümölcsozlik már. Mesés összegeket mutatott ki, melyek a tanulóserég által megtakarított fillérekből keletkeztek. A szózat felhangozván, a tanitóság e kérdés fölött eszmeceérébe bocsátkozott. Csakhamar azonban két hatalmas ellenpárt állott szemközt egymással, melyek egyike nemzetgazdasági szempontból, továbbá a józanság, mértékletesség, komoly gondolkozás és takarékosági hajlam terjesztése tekintetéből az iskolai takarékpénztárak azonnali felállítását indítványozta, a másik tábor pedig az eszmének terjesztését mellőzni kívánta és pedig a következő okokból. Ugyanis

1. Addig, míg mi nálunk a házi ipar segítségével a családok kereseti képessége meg nem teremtetik, megtakarításról szó sem lehet; mert hát mit takarítson meg a gyermek, ha nincs keresete?

2. Ha oda törekszünk, hogy a gyermek szórakozásra kapott filléreit tegye félre, kabzsi és hasznavehetetlen zsugorikat fogunk nevelni, kik inkább nélkülöznek és nélkülöztek embertársaikat is, csakhogy a csillogó mammonban gyönyörködhessenek.

3. Ez intézmény életbeléptetésével tért nyitnánk a minden magasztosnak ellenszegülő irigységnek, mely mindannyiszor előtérbe lépne, valahányszor egyik vagy másik tanuló látná, hogy társának megtakarított összege az övét jóval fölülmulja.

4. Az iskolai takarékpénztárak még a lopásra is szolgáltatnának alkalmat. A gyermek, ha látja, hogy társai halomra gyűjtik a pénzt, ő pedig, miután szülei — tán nyomasztó anyagi viszonyok miatt — e célra nem áldoznak, a kenyérre szánt pénzt is el fogja lopni, csakhogy ő se maradjon háttérben.

Még számos indokot tudnánk felsorolni, de miután az utóbbi tábornak elhatározását a felsorolt pontok is elegendően indokolják már, azzal fejezzük be ez értesítésünket, hogy a tanítóegyletek közgyűlései csupán annyit mondtak ki, hogy minden kartársnak tetszésére bizatik, miszerint kísérletként ez intézménnyel osztályában foglalkozzék. És bizony kísérlet maradt minden vállalkozás, mely annyit mégis eredményezett, hogy a tanítóóság épp úgy, mint az iskolai hatóságok azon tudattól vannak áthatva, hogy a takarékpénztárnak az iskolában helye nem lehet. — Igen czélszerűen segített azonban e dolgon a kormány, életbeléptetvén a postatakarékpénztárakat. Ide rakhatja mindenki megtakarított filléreit, anélkül, hogy más valakire gondja lehessen.

Az i s k o l a i t a k a r é k p é n z t á r a k tárgyában a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tanfelügyelőkhez az alábbi rendeletet intézte: „Fölmerülvén a népiskolákban alapítandó takarékpénztárak eszméje, melyekbe az iskolába járó gyermekek a szülöktől vagy rokonaiktól időnként nyerendő krajczáraikat megtakarítás végett betennék, miután az ilyen iskolai takarékpénztárak czélszerűsége mellett és

ellen különböző indokok hozatnak fel, ezennel felhivom (czimedet), hogy az említett iskolai takarékpénztárak felállítására nézve a vezetése alatti megyei iskolatanácsok meghallgatása után hozzám indokolt véleményes nyilatkozatot terjeszsen fel.“ A miniszter, úgy látszik, az ellennézeteket méltatta figyelmére, mert ezen ügyhez, az idézett rendeletnél fogva egyéb hozzászólni valója nem volt.

*

f) Kezdeményezője volt az egylet az Eötvös-ünnepélynek is. Mihelyt Györgyössy ebbeli indítványát megtette, az aradi községi tanítótestület sietett ez ünnepélyt az aradi közs. iskolákban meghonosítani, és mondhatni, az észlelt erkölcsi hatás méltó azon nagy férfiúhoz, kinek emlékére ez ünnepélyek 1879. óta rendeztetnek. Megjegyzendő, hogy ez alkalmakkal krajczáros gyűjtések eszközöltetnek, s a befolyt összegek az „Eötvös-alap“ gyarapítására szolgáltak egészen 1884-ig, mely időpont óta, miután az A. V. T. E. a saját kebelében segélyalapot létesített, a befolyt összegek nevezett alaphoz csatoltatnak. Erről egy későbbi fejezetben.

*

Az egylet tanügyi politikával is foglalkozott. (L. Emlékkönyv 43. lap.) Már 1870-ben terjesztette fel az egylet az országgyűléshez az alábbi nyolcz pontot tartalmazó emlékiratot:

1. A tanító községi tisztviselőnek nyilvánítottassék.
2. Fizetésre nézve a tanítók városiakra és falusiakra osztassanak. Előbbieknek fizetését 800 frtban, utóbbiakét 600 frtban kérvén megállapítani.
3. Kérelmezte az ötödéves pótlékot.
4. Továbbá, hogy a tanító 30 évi szolgálat után nyugdíjra igényt tarthasson.
5. Hogy 30 évi szolgálat után nyugdíjban az egész fizetést huzza.
6. Hogy azok, kik időközben munkaképtelenné lettek, a szolgálati évek 6 részre osztatván, minden 5-ik évre fizetésének $\frac{1}{6}$ -át nyerje nyugdíj gyanánt.

7. A tanítók özvegyei és árvái a 6-ik pont szerint szintén nyugdíjt nyerjenek, azon megjegyzéssel, hogy az árvák azt csak a 16-ik év elteltéig élvezhessék.

8. Tekintettel a tanítók szegényes fizetésére, melyből nemcsak családi szükségleteiket, hanem a szellem kiképzésével járó költségeket is fedezniök kell, a nyugdíjalapra levonások ne eszközöltessenek, hanem hozassék az országgyűlés által a tanítói nyugdíjra vonatkozó törvény.

1872-ben, midőn Molnár Aladár osztálytanácsos „a néptanítók nyugdíjazására“ vonatkozó tervezetét az országgyűlés elé terjeszté, az A. V. T. E. e tárgyban szintén intézett feliratot az országgyűléshez. (L. Emlékkönyv.) Ebben általánosan kérelmeztetik:

- I. Az iskolák belső szervezetének reformálása.
- II. A tanítóknak szellemileg való függetlenítése.
- III. Az iskola-ügyekre való felügyelet, vezetés rendezése.
- IV. A tanítók és családjuk megélhetésének biztosítása.

*

Tanügyi közvéleményt megteremtendő, 1872. augusztus 17-én a „Magyarhoni tanító-egyletek országos szövetsége“ Rill József elnökle alatt Budapesten ülést tartott. A 62 csatlakozott egylet közt az „Aradvidéki tanító-egylet“ is Simay személyében képviselve volt. Hanem később a szövetség dolgai úgy összebonyolultak, hogy az egész ügyet ad acta kellett tenni.

Erre a miniszter 1872. szeptember 2-án kelt rendeletével az országos tanító-testület életbeléptetését sürgette. Legyünk őszinték s valljuk be, hogy a tanítóság — miután a gyűlés minden három évben egyszer volt megtartandó, ez intézkedéstől nem sokat remélt. A remény meg is valósult. El is szenderült az egész egyetemes tanítói szövetség 1878-ig. — Mielőtt erről írnék, egy érdekes intermezzóval kell, hogy röviden foglalkozzam, már csak azért, mivel erre nézve egyesek nézetei az „Emlékkönyv“ szerkesztői által kifejtett nézetei némi részben eltérnek. Az intermezzo ez:

1873-ban történt, hogy a miniszter Rill Józsefet, a budai állami tanítóképezdénél alkalmazásban levő tanárt, a szabadkai képezdéhez helyezte át. — Ez elhatározását a miniszter indokolta is, következő szavakkal: „emlitett képezde tanári kara közt a szükséges jó egyetértés és együttes közreműködés helyett állandó villongás senyveszti az intézetet, mely állapotnak előidézésére legnagyobb mértékben ön adott okot“ stb.

Az itt közlöttekéből világosan kiderülvén, hogy állásától Rill nem mozdított el, hanem csak más intézethez lett áthelyezve, önként azon kérdés merül itt fel: a miniszternek ily intézkedési jog áll-e hatalmában? . . . Felelek erre azzal, hogy a midőn a közügy érdeke úgy kívánja, miként számos példa mutatja, a miniszter bizony szabadon intézkedhetik. A másik kérdés pedig az: ha Rill a miniszter rendeletének engedelmessé vonakodott, tehetett-e a miniszter mást, mint Rill-t állásától elmozdítani? — Hanem hát Rill volt a tanítói szövetség elnöke, aztán meg benne volt a tanítóság, a tanítói állások biztosításának mozgalmas korszakában, elérkezettnek látta tehát az időt a Rill-ügyben országos mozgalmat megindítani. Az Aradvidéki Tanító-egylet felhívására a mozgalomhoz a hazai társalgatok is csatlakoztak s miután ez ügyet az országgyűlés is tárgyalta, eredmény gyanánt közlöm az alábbi ténytet: az Aradvidéki Tanító-egyletnek 1874. évi június 18-án tartott választmányi ülésén felolvasztatott Arad szab. kir. város tanácsának 1874. évi június 2-án tartott üléséből 2038. sz. a. kiadott belügyminiszteri leirata, mely f. évi május 9-éről keltezve 7767. sz. a. az Aradvidéki tanító-egylet választmányának a tanítói állás biztosítása érdekében, a Rill és több esetek alapján tett felszólalását illetéktelennek itéli, mint választmányét, illetőleg mondja: „Az egyletek feletti felügyeleti jogomnál fogva komolyan rosszallom azon eljárást, mely szerint az egylet választmányja az alapszabályok VII. száma alatt körülírt hatáskörén túlterjeszkedve a Rill-féle ügyben közgyűlési határozat nélkül ténylegesen intézkedett s hogy jövőre az alapszabályok hasonló áthágása

az egyesület feloszlatását vonandja maga után. Ugyanez alkalmából felhívom a város közönségét, hogy ügyeljen fel az iránt, miszerint a területén levő egyesületek jövőben szigorúan az alapszabályokhoz tartásuk magukat.“ (Az eddigi tapasztalatok megtanítottak már minket, hogy a Rill-ügyben meddig lett volna szabad haladni. Hanem persze az elv, az elszokta az embert ragadni. Nem hiszem, hogy ma lehetne Rill-kultust inscenizálni. Szerző.)

*

Az „Aradvidéki tanító-egyesület“ irodalmi vállalatai.

Első vállalatát az „Évkönyv“ képezte. Két évfolyam volt, t. i. az 187¹/₂-iki, melyet Záray Ödön, Györgyössy Rudolf és Szűcs József szerkesztettek, s az 187²/₃-iki, melyet Záray Ödön és Györgyössy Rudolf állítottak össze. De ezen vállalat nem elégitette ki a tanító-ságot, és pedig azon egyszerű okból, mivel ez egyesületi értesítések nagyon hosszú időközökben jelentek meg. 1875. márczius 11-én tehát a választmány, látván szükségét fenforogni oly organumnak, melynek feladata lenne, nemcsak száraz kronikát írni, hanem az egyesületnek nevelés-tanítás körében kifejtett törekvését is nyilvántartani, fogadta el Szöllősy Károlynak azon indítványát, hogy évkönyv helyett egyesületi közlöny szerkesztessék. Kivihetőségét illetőleg a következő bizottság küldetett ki: Simay István elnöklete alatt: Fényes Károly, Lidy Nándor, Lósonczy Alajos, Györgyössy Rudolf, Záray Ödön, Szűcs József, Máday Mátyás, Somogyi József, Szöllősy Károly, Grünwald Lipót és Nagy József. Az április 1-én tartott választmányi ülésen a Györgyössy által szerkesztett szaklap hivatalos közlönyül kijelöltetvén, a lap „Aradvidéki tanító-egyesület közlönye“ czim alatt indított meg azzal, hogy Györgyössy mint laptulajdonos és szerkesztő évi 200 frt segélyben részesített fog. Ezen szubvenczióért az egyesületi tagok kapták a lapot ingyen, az egyesületek évi 1 frt előfizetési díjért, nemtagok pedig évi 2 frtért.

A „Közlöny“ csakhamar hírnévre vergődött. És nem

is ok nélkül, miután annak szerkesztője mindent elkövetett, hogy szabad és független szellemét a tanügy és harczosainak javára ragyogtassa. És ez sikerült is neki, mert mondhatni, nem egyedül az Aradvidéki tanító-egylet volt az, mely ez egylet tagjainak az ország tanitósága előtt tiszteletet és elismerést szerzett, hanem a „Közlöny“ iránya is, mely mindannyiszor a legrettenthetetlenebb őszinteséggel nyilatkozott, valahányszor a tanitóság ugy anyagi, mint erkölcsi érdekeiről szó volt. Györgyössynek a „Közlöny“ hasábjába közzé tett cikkeiben és a tanitóság gyülekezetein hangoztatott nézeteit a közvélemény nemcsak osztotta, hanem azokért bármikor sikra is szállt. Eme jelenség kifolyása volt Györgyössy tiszta szabadelvűségének, mely abban az időben a rikitó mezben kaczerkodó chauvinizmus ellen elkeseredett harczot vivott. Ha már ennyit mondtam, miért ne mondjam azt is, hogy Györgyössy is önzetlen és nemes törekvéseért azon jutalmat aratta, mely rendesen szokott lenni azok osztályrésze, kik a sötétség és önző érdekek phalanxaival szemközt állanak, t. i. üritnie kellett a csalódás kelyhét s vele együtt az „Aradvidéki tanító-egylet“-nek is. Igaz ugyan, hogy Györgyössy lengeti még jelenleg is azt a zászlót, de az egylet . . . alszik. Hogy félre ne értessem, egyszerűen a multa hivatkozom, azon időre ugyanis, midőn hazánkban minden s így a tanügy is átmeneti korszakát élte. Akkor hazánk tanitóságának láthatára vérmes reményektől csillogott; képzeletükben a tanítók gazdag virányokat véltek már látni ott, hol azelőtt csak sivár vadon volt. S ezen remények kedvéért gyűléseztek és tanácskoztak, tervezettek és teremtettek, szóval, hogy ama fényes jövőre méltók legyenek, a kimerülésig munkálkodtak. Az évtizedekig tartott munkálkodás meghozta ugyan a szellemi sikert, de az anyagi még mindig csak pium desiderium maradt. Meglehet tehát, hogy ezen anyagi tespedés bénítja most a munkálkodást. Hiába! vannak családos tanítók is, és ezeknek egyéb kötelességeik is vannak: minden tisztességes forrásból családjuk megélhetése céljából meritniök kell; tán innen ered a lethargia. Meglehet.

A Györgyössy által szerkesztett „Közlöny“-re visz-

szatérve, kiemelendőnek tartom, hogy ezen vállalat sem elégitette ki a tanitóságot, a mennyiben most már heti lap után vágyódott. A „Közlöny“ csak egyszer havonként jelent meg. 1878-ban tehát — miután az egyesület a lap tulajdon jogáról lemondott — nevezett szaklap „Általános Tanügyi Közlöny“ czim alatt mint heti lap kezdett szerepelni. Az egyesület az „Általános Tanügyi Közlöny“-t, mint hivatalos lapját, évi 200 forintnyi szubvenczióban 1880-ig részesítette. Ez időben Máday az „Általános Tanügyi Közlöny“-nek társszerkesztője volt. (E lapnak további sorsáról: „Aradvárosi közs. tanítótestület“ rovata alatt.)

*

1874. évi május havában — az „Aradvideki tanító-egyesület“ IV. közgyűlésén — Györgyössy Rudolf indítványára az egyesület magáévá tette azt az eszmét, hogy a roppant elterjedt „Ponyvairódalom“ butító és babona-terjesztő termékei ellensúlyozására a néposztályok felfogása s szája ízéhez mért nyelven mindenféle s a vásárokon árultatni szokott „históriák“-hoz hasonló kiállítású s nagyságu kiadványok szerkesztessenek. Az egyesület azonban csak annyi támogatást ígért, hogy erkölcsi befolyását fölajánlotta. Több veszett Buda alatt, gondolta magában Györgyössy, kinek zsebe nem egy ezres bankót sirat, melyet tanügyirodalmi vállalatokba fektetett és megindította a „Népirodalmat“. Gyulai István szerepelt mint kiadó, „Piros Pista“ álnév alatt pedig Györgyössy mint szerkesztő.

E mű II. szakasza alatt említettem, hogy az „Aradvideki Népinevelési Egyesület“ 1875-ben történt megszüntetése alkalmával 800 forint alaptőkéjét az „Aradvideki Tanító-egyesület“-nek azzal adományozta, miszerint annak kamataiból a megindított népirodalmi vállalat segélyeztessék; most ehhez azt függesztem még, hogy abban az időben 50 frtnyi pályadíj mellett pályázat hirdettetett: „oly népirodalmi prózára, mely szabadon választott, ismeretterjesztő tárggyal birjon, a közerkölcsiségnek megfelelő elvek alapján“. -- 21 pályamű közül Ember György nagyváradi ta-

nitónak „Árva Gergely históriája“ czimű népies elbeszélése volt a nyertes.

Jelzett „Emlékkönyv“ szerint 12 népirodalmi mű 60 ezer példányban jelent meg, t. i. 1878-ig, mely évben e vállalat beszünttetett és pedig a vállalat iránt később beállott közöny miatt. (!)

A megjelent füzetek voltak:

1. Elvitte az ördög, vagy a pénzások szerencsétlen története. Irta P i r o s P i s t a.

2. Akasztófa virág, vagy kutyából nem lesz szalonna. Képpel. Irta P i r o s P i s t a.

3. Hol terem a nyomoruság? vagy Egy szomoru kép a családi életből. Képpel. Irta K o n t r a L a j o s.

4. A megfagyott világrész, vagy Utazás a jeges tengeren. Képpel. Irta G y ö r g y ö s s y R u d o l f.

5. Két mese. Baromfiak vezére. Sündisznó bálja. Képpel. Irta K o n t r a L a j o s,

6. Luczaszék, vagy Hogy járta meg Istók gazda. Képpel. Irta K o n t r a L a j o s.

7. A czinkotai itcze, vagy az uj mérték. Képpel.

8. Egy pohár pálinka. Oroszból fordította Kriczkályuk János, átdolgozta G y ö r g y ö s s y R u d o l f.

9. Árva Gergely históriája. 50 frtot nyert pályamű. Irta E m b e r G y ö r g y.

10. Az 1876. évtől használandó uj mértékek népszerű ismertetése és ár-átszámító táblázat. E füzet 20,000 példányban jelent meg. (El is adatott! Szerző.)

11. A kővé vált kenyér, vagy Egy szegény asszony gyötrelmei. Négy képpel. Irta G y ö r g y ö s s y R u d o l f.

12. Deák Ferencz. Irta G y ö r g y ö s s y R u d o l f.

S most hadd szolgáljunk egy mutatvánnyal is; hátha az utókor — ezen mozgalomról értesülvén, jobb hasznát fogja veenni, mint az a mi jelenkorunk, mely bankettezve és dikciózva a legpompásabban előmozdit mindent. (Papiron.)

A kiadványnak czimlapja:

Népirodalom.

6.

Luczaszék,

vagy:

hogy járta meg Istók gazda.

Szerkeszti:

Piros Pista.

S most következik négyszög ábrában egy kép, melyen látjuk a keresztutat, »az alvilág rémséges csodáit«, úgy, a hogy Istók gazda óhajtotta volna.

Ára 3 kr.

A fordítás és utánnyomás jogát a kiadó fönntartja magának.

1874.

Kiadja és nyomtatja Gyulai István.

Luczaszék.

I.

A nyár s ősz kelleme jó rég elenyészett,
Teritón szendereg a dermedt természet,
Zúzmarázos a fa, félszárig ér a hó,
Kivül tanyázásra az idő nem való.

Beszorult a nyáj is, minden külső munka
Erre az évre már szépen le van tudva,
Pihen a jó munkás, s követve mértéket
Fogyasztgatja benn a télre való készet.

De heverni épen, ma sem tud sok ember
— Ember-munkára meg nem termett a kender —
Mit teszen hát, hogy az unalom ne nyomja?
Ki farag, ki meg a szakasztókat fonja.

Istók gazda is épp ezzel bajmólódik :
Csavarja a zsuppot, gúzsolja hol oldzik,
Körötte mindenütt lim-lom, szalmaszálak,
Vélnéd, hogy bizony tán fészket rak magának.

S mig így nagy serényen megy a munka nála,
Sül, forr a gondolat bozontos agyába,
Mely hogy mi is légyen, ki-tudhat'd könnyedén,
Fenn szóval szokott ő gondolkodni szegény.

Csitt . . csitt . . hallga ! . . szépen . . imhol la, hogy mondja :
Elhagyott, itthagytott átkozom a rongya !
S még csak annyit sem szólt, hogy hát ; édes hékám !
Én, a kend asszonya készülődöm, mék ám.

,Hej, pedig hű szívvvel sokat tettem érte :
Seprettem utána, mosogattam délbe,
Zimankós időben úgy fütöttem rája,
Hogy csak nyiladozott bele ez a kályha.

Vettem neki kantust olyan igen szépet,
Hogy ifiasszonynak instálták e végett,
Két czicz-kendőjeéét húsz forintot adtam, —
Istenem, teremtem ! de szép is volt abban ! . .

Mégis — mind hasztalan ! . . mert hát meg van rontra,
S hogy így áll a dolgoz, Hugliné is mondta.
Hanem izé . . . hogy ki ronrja itt a népet,
Megtudom, faragok, ülök Luczaszékét.

II.

E gondolat után, csak kevés vártatva,
Szalmafészket Istók gyorsan összekapja,
S a pitvar-szegelemből elő vesz egy bárdot,
Mely vagy két év óta köszörüt sem látott.

Irgeti, forgatja, s gondolkodik újra :
Ezzel is faraghat, ki a módját tudja.
Hanem, nini . . . hogy is lesz az a tudomány ?
Az a boszorkányság ; mert jól nem tudom ám.

Ugy igaz ! sejtem már : ma van Lucza-napja,
Ma hát a szék így-ugy ki legyen faragva,
S addig kell pizmogni ugy apránként véle,
Mig meg nem érkezik karácsony estvéje.

Mikor is éjfélkor a kész Lucza-széken,
Abroncsba kell ülni keresztút közepén,
Ekkép — maguk alatt pizskafát horzsolván —
Felismerhetők ott tártos és boszorkány.

»Ugy hiszem, nem kell több ennél mit gondoltam.«
Mormog végül Istók, s faragsál legottan,
Reng kezében a bárd, fahéj, forgács feslik,
S kicsonkol négy lábat, úgy ahogy, még estig.

Majd tovább a folyó tizenkét nap alatt,
Mint ördög a tökben, zörög, börög, farag,
Addig zörög, börög, míg a mondott estve,
A cselő hajsz lábu mű be van végezve.

III.

Alkonyul, sötét köd ül a láthatáron,
Szunnyad a varjúhad sudaras nagy fákon,
A kvasz is unja csatangolni épen,
Bevaczolt a szalmaboglya alá szépen.

Istók gazda mostan ablakában állva,
A járó kelőket folyton kandikálja,
S mint ki lopni készül, vagy talán már csent is,
Titkolózik, bántja, zavarja a csend is.

Már indulna szegény, alig-alig várja,
Hogy szünjék az ének kedves áriája,
Mormolgat magában: »de sok kósza gyermek!
Hogy süvölt, hogy köszönt, pedig majd megdermed.«

De, hogy éjfél ütött a vén fali óra,
S elpihen mindenki éji nyugovóra,
Megindul a jámbor, s a babona végett,
Keresztút közepén megüli a széket.

Várja az alvilág rémséges csodáit,
A boszorkánytitkot, a mire úgy vágyik,
Várja türelmesen, hunnyaszt, lapít váltig,
S féltében, fáztában ugyancsak bokázik.

Azonban, míg így ül, egyszer csak azt hallja:
Itt is, amott is szól a kakas hajnalra,
A szorgalmas gazda csoszog már etetni,
Jóraivaló szolga a havat is sepri.

Kilép hát a körből, húzza az abroncsot,
S haza felé menvén, ilyesfélét mormog :
»Nem aludtam soha, szemem folyton nézett,
Még se láttam semmit — csak a sötétséget.

Nem is csoda ; hiszen ezt a tudományom
Teljes életemben először próbálom.
No majd esztendőre — ha az Isten éltet
Nagyobb mesterséggel ülöm meg a széket.*

IV.

Otthon van már Istók, s az udvarán állva,
Nagyban kotorászik a szüre ujjába,
Közbe zsörtölődvén : „hol vagy nó — gyere hát,
Hadd nyitom ki veled a pitvar ajtaját.*

De hogy beleakad a kulcs a kezébe,
És a konyha-ajtó küszöbéhez ére,
Egyszerre felfordul vele háza tája,
Támolyog, tántorog, tátva marad szája.

Majd hogy felocsudik, üt lármát de nagyot ;
»Tolvaj járt a házba ! végem, oda vagyok ; . . .
Tárva nyitva minden, semmi nincs a rácson,
Ez már aztán nekem szomorú karácsony.*

Alsó felső szomszéd, összegyül a zajra,
De hogy ki a bűnös — egyikök se vallja.
Hugliné asszonyom is ártatlan benne,
— Nem is volt még gyanus az ilyen esetben’.

Búsul Istók gazda, és miként kárvallott,
Akár miről szóljon — ad siralmas hangot,
S tettét szánva, bánva, eszébe se téved,
Hogy esztendőre is ülne Lucza-széket. —

Hasonló vállalatot indított meg bold. Varga János volt aradi ügyvéd, „B a b o n á k k ö n y v e“ czimű művével, melyel Varga 1876-ban, a magyar orvosok és természetvizsgálók XIX. nagygyűlésén, pályanyertes lett. A mű következőleg lett megismertetve: „Czélja, hogy míg egyrészt lehető teljességben magában foglalja a létező babonák gyűjtemé-

nyét, másrészt azok káros hatását példákkal illusztrálja. A babonák könyvét szerző sok évek fáradsága árán gyűjtött, nagy anyaghalmoz feldolgozásával, a száraz és könnyen unalmassá váló professoroskodó modor mellőzésével, úgy írta meg, hogy a nép a saját nyelvén és eszejárása szerinti leírás által önkénytelenül is tovább édesgettesék az olvasásban: s a könyvben oktalan kedvencz babonáit a nevetségességig meztelenre vetkőztetve találja, másrészt a valódi káros babonák gyakran megrendítő hatását példáiban illusztrálva lássa. Nem hiányozván természetesen a könyvből az alkalmilag elcsöpögtetett természettudomány sem, úgy a helyén való oktatás és jó tanács, melyeket az olvasó észrevétlen sze-degetvén össze, hatásuk is közvetlenebb és sikeresebb leend. A mű tartalmáról némi fogalmat nyujtanak az egyes részek főcizemei, melyek a következők: Bevezetés-féle. — A babona fogalma. — A babona eredete. — Az ős hit babonás alakjai. — Az újabb babonák szörnyalakjai. — A boszorkányok. — A járványos betegségek. — Állat járványok. — Rontás. — Az aszály. — A kísértetek. — Garabonczások. — Táltosok vagy véltett Lidérczek. — Uton járók. — A sárkányok. — A kincszörző lelkek. — A kincskeresőkről. — Therophile czirkulusa. — A vallásos babonák, — A csodák. — A rajongók. — Látók. — Éhezők. — Meztelenek. — Vérzők. — A kuruzslókról és kuruzslásról. — Ráolvasások. — Angyalcsinálás. — Étetés. — Bájital, — Erőlekötés. — Haldokló körüli szokások. — Harangozás a vihar elé. — Viharban a fa alá. — Babona az álomról. — A lutri. — Jövendő mondás. — Asztal-tánczoltatás. — A szellemidézés. — Kártyavetés. — Babonás napok. — Babonás számok. — Babonás állatok. — Babonás füvek. — Még egy csomó babona. — Befejezés.

Az aradvidéki tanítóegylet — e mű céljának nagy horderejétől áthatva — a terjesztési művelet körül dicséretes buzgósággal fáradozott ugyan, de ma a munka már leszorult a könyvpiacszról. Pedig e mű bátran helyt foglalhatna a palota gazdag könyvtárában és a divathölgy díszalbumai társaságában épp úgy, mint a kunyhó lakójának vaskos álomkönyve mellett. Ha tehát a hazai tanítóegyletek Varga János „babona könyvé“-nek terjesztési költségeire éven-

kint néhány forintot megszavaznának, a nevelésügynek többet használnának, mint használtak azon némely pályanyertes munkák által, melyek legfeljebb arra voltak jók, hogy az egyesületek nagygyűléseinek programját kibővítsék.

*

A III. egyetemes tanítógyűlés.

(1878.)

A III. egyetemes tanítógyűlésre nem reflektálni annyit tenne, mint a közönynek hódolni, annak törekvését föl nem említeni annyit, mint: az érdem babérját egyik levelétől megfosztani. Azért igen helyesen jegyezte meg akkor az „Általános Tanügyi Közlöny: „A ki ragyogó szónoklatokat várt, az azokban folyton nem gyönyörködhetett, miután ott inkább tárgyilagos, a frázisokat nem kedvelő férfiak beszéltek; a ki óhajtotta, hogy a nagy eszméket marokkal dobálják, az szörnyen csalódott, mert minden nagy eszme nem új a kivitel halasztásában; a ki pedig egy durranással szerette volna lekapni a kócsagot, hogy tollait kalpagján lebegtesse, az éppen szörnyebben csalatkozott, mert azt tartják a tanítók, hogy többet okszerűen, mint erőszakkal.“ Ismerkedjünk meg a nevezett tanítógyűlés tárgysorozatával és azonnal meg fogunk győződni, hogy a fenti nyilatkozat a szó szoros értelmében indokolt volt, mert a mi a tanügy emelésére szolgálhatott volna, az annak pontjaiban fel volt ölelve. Mindenek előtt közöljük azok neveit, kik a gyűlést vezették. Elnök volt Molnár Aladár, alelnökök Péterffy Sándor és Bálint Mihály, jegyzők Rákóczy Lajos, Györgyössy Rudolf, Luttenberger Ágoston és Stettina Ilona, háznagy Schettel József. — A törvény-revizió tárgyalásánál a következő érdekes indítványok tétettek:

1. A nyomorgatott zsidó tanítók érdekében a miniszterhez küldöttség menesztessék. (Péterffy.)
2. A felekezeti tanítók ne legyenek kivéve a törvény oltalma alól. (Péterffy.)
3. A gyűlés figyelmét különösen a siket-némák és vakok tanítására felhívja. (Péterffy.)

4. Az iskolamulasztók szüleinek megbüntetését kívánja — Bálint M.

5. A képzőintézeti tanárok egyenlő fizetést huzzanak a középiskolai tanárokéval. (Bálint.)

6. Hogy a tanítóképezdékbe csak a középtanoda VI-ik osztályát végzett növendékek vétessenek fel, óhajtja — Bálint. (Mennyire növekednék ez által a tanítói tekintély!)

7. A képezdei növendékek vétessenek ki a hadkötelezettség alól, míg a taufolyamot bevégezték. (Mikula A.)

8. Az általános népiskola felállítását és hogy az iskolák a felekezetek kezéből vétessenek ki, indítványozta Schwarcz Mór. (Éljenzés, taps.)

9. Az egyetemes gyűlés külön kérvény által is szorgalmazza a magyar nyelv tanításának kötelezővé tételét. (György Aladár.)

10. Hogy az osztatlan népiskola számára külön tanterv készíttessék, óhajtja Schmidt B.

11. A nyugdíjtörvényből kizárt tanítók érdekében szólt fel Goldberg J.

12. Hogy a törvényhozás kimondaná, miszerint a tanító mindenkor meghallgatandó tanügyi kérdésekben s a közigazgatásba bevásztassék, kívánja Vasady Balogh Lajos.

13. Hogy az iskolaszéki és közigazgatási bizottsági tagság össze nem fér. Reberics J.

14. A magyarországi tanítóegyletek szövetsége. (Előadó Györgyóssy Rudolf.) Tapsok közt felállással adott kifejezést örömének a gyűlés a fölött, hogy a szövetség eszméjének létrejötte kimondatott.

Mennyi jóakarattal, szakértelemmel és odaadással párosult munkálkodás ily rövid idő alatt! És mégis, ha mindezen tételeken végig pillantunk, szivünket keserű bánat lepi el a miatt, hogy ennyi nemes törekvés csaknem kárba veszett, mert hát a tanítóegyletek szövetsége pium desideriumként szerepel még most is, sőt maguk az egyletek külön-külön a jelenben csak is annyi tevékenységet fejtenek ki, a mely egyesek hiúságának kielégítésére tán eleget, az óhajtott magasztos cél elérése tárgyában pedig épp semmit sem nyujt. — A felekezeti tanítók a törvényhez még min-

dig hiába folyamodnak. — A siket-némák és vakok taníttatása nem szűnt meg — minden koldulás daczára — tengődni. Az iskolamulasztók szüleit a választásokra való befolyásuk még továbbra is pártfogolja. A tanítóképezdékebe folyton vétetnek még fel a polgári iskola vagy középtanoda IV. osztályát akár elégséges kalkulussal végzett növendékek is. (Gyönyörű tanító-nemzedékre van tehát kilátás!) Az általános népiskola felállítása nem szűnt meg Mohamed koporsójaként elérhetetlen magasságban lebegni. A felekezetek bármikor nyithatnak szájuk íze szerinti iskolákat, azaz nemzetiségi bujtogatókat gyártó műhelyeket. — A nyugdíj? Az még mindig czafrangos kuldustarisznya. Hogy a tanítók tanügyi kérdésekben meghallgandók, még mindig oly problema, melyet csupán az iskolaszékek nem képesek felfogni. — Az iskolaszék és közigazgatósági bizottság tagságának incompatibilitása egy örökkön örökké mellőzött mostohagyermek. — A vallásoktatás kérdésére sem adatott eddig felelet. — A népkönyvtárak eszméjétől ugy fordul el a publikum, mint a ködmöny a frakktól; szóval szappanbuborékként enyészett el a dolce farniente légkörében a III-ik egyetemes tanítógyűlésen hangoztatott minden szép es életrevaló eszme.

*

Vertán Endre „Hagyatékom fiaimnak“ című munkája a könyvpiacra mint a jótékonyosság eszköze.

1879-ben Millig József, akkori polgári iskolai tanár, és Györgyössy Rudolf arról értesültek, hogy Vertán Endre, Aradmegye egyik tekintélyes és magas műveltségű birtokosa, e czim alatt „Hagyatékom fiaimnak“ egy munkát írt, mely eddig napvilágot nem látott még. Mint kézirat ott rejtőzik a mű Vertán többi iratai közt, holott belbecsénél fogva megérdemelné, hogy tételeivel a család, a társadalom s a gyermeki kebel megismerkedjék. Millig és Györgyössy megtették azonnal a szükséges lépéseket, hogy a kézirat birtokába juthassanak; s ez sikerült is nekik azon kifejezett szándéknál fogva, hogy a nyilvánosság elé

bocsátandó mű elárusításából fenmaradt tiszta jövedelem az országos tanítói árvaház javára fordíttatni fog. Az első kiadás el is kelt. Ezen két nemeskeblű férfiú azonban nem elégedett meg az első sikerrel, hanem fogták magukat s egy második kiadást is rendeztek s pedig az aradi árvaház javára. Ugy tudom, hogy a második vállalat a végczélhoz nem érkezett meg. Az egyesület erkölcsi támogatása ez ügyön sokat lendíthetne.

*

Az „Aradvidéki tanító-egyesület“ tiz éves jubileuma.

(1880.)

Május 20., 21. és 22. napjain ülte meg az „Aradvidéki tanító-egyesület“ tiz évi fennállásának ünnepélyét. Egyik momentuózus részét az ünnepélynek képezte Schwarz Gyula országgyűlési képviselőnek a díszgyűlésen elmondott ragyogó ékesszólási beszéde, melyben a tudós képviselő kiterjeszkedett mindenre, mi — egy a hivatása magaslatán álló hazai tanítókarnak megteremtésére szükséges. Kiváló érdekes-séggel bonczolgatta Molnár Aladár, miniszteri osztálytanácsosnak a „néptanítók nyugdíjazására“ vonatkozó az országgyűlés elé terjesztett tervezetét, valamint az A. V. T. E. által e tárgyban felterjesztett emlékiratát stb. stb. Mire azon emlékezetes mondással fejezte be beszédét, hogy „Biztosíthatom Önöket, hogy a törvényhozó testületet a magyar tanügygyel szemben a legnemesb szándék vezérli, de biztosíthatom Önöket egyidejűleg arról is, hogy — mig az államnak pénzügyi viszonyai kedvezőbb fordulatot nem vesznek, addig a tanítóóság fényes ígéreteknél egyebet nem várhat.“ (Schwarz Gyulának eme elmondott szavai óta az idő örvénye egy évtizedet nyelt el már. S ama bizonyos fényes ígéretektől? No, azokban sem volt hiány. Szerző.)

Másik momentuózus része az ünnepélynek volt az egyesület által az Aradon létesítendő városi árvaház javára ez alkalomból rendezett táncpestély, mely e célra kerek számban 614 frt 66 kr. tiszta jövedelmet hozott. (Igy tudnak Aradváros közs. tanítói rendezni.) Ez estélyen Lady patronesse Salacz Gyuláné urnő ő nagysága volt.

*

Az Aradvidéki tanító egyletnek második évtizede.

Intensiv volt a munkálkodás ebben a második évtizedben is, de nem oly viharos, mint az első évtizedben. Persze, az utóbbi korszak tanügyi politikával nem igen bibelődvén, tágabb munkakör juthatott oly fontos eszméknek, melyek eddig figyelmen kívül hagytak.

A tanügyi politika terén az első figyelmet keltő mozzanatot képezte Krausz Jakab világosi igazgató-tanítónak a XV. nagygyűlésen (1883.) tett indítványa, melynek bevezetésében ecsetelte a magyarországi kath. püspöki kar által legujabban megindított azon mozgalmat, melyet a kath. tanító-egyletek körül a községi iskola ugynevezett szabad egyletekkel szemben elfoglalt; felhívja a közgyűlést, hogy ezen — a szabad s egyedül nemzeties irányu — népnevelés lobogóját lengető hazai, törvényes szabad egyletek ellen indított reakziót ne nézze összetett kézzel, hanem férfiasan vegye fel az oda nyújtott keztyűt. Indítványozza tehát:

1. Tekintetbe véve, hogy az aradvidéki tanító-egylet szentesített alapszabályokra alakult s azon magasztos czéllal, hogy a nemzeti tan- és nevelésügyet minél magasabb fokra, tőkélyre fejleszsze, továbbá, hogy e szép cél felé mindig a legjobb akarattal törekedett, és sohasem avatkozott valamely felekezeti partikuláris ügyeibe, mondja ki az aradvidéki tanító-egylet, hogy a püspöki kar által kiadott azon rendelet, melylyel a kath. tanítókat kötelezi a szabad-egyletből való kilépésre, reá nézve sérelmes.

2. Tiltakozik a közgyűlés azon eljárás ellen, mely által a kath. tanítók egyéni és polgári jogaiban sértetnek, végre

3. Küldjön ki az aradvidéki tanító-egylet egy bizottságot, mely készítsen emlékiratot ezen jogtiporló eljárás tárgyában s ez terjesztessék a magas miniszteriumhoz jogorvoslás céljából s pártolás végett küldessék meg a hazai társegyleteknek.

Az emlékirat szerkesztésével M á d a y M á t y á s, K r a u s z Jakab és G y ö r g y ö s s y Rudolf megbiztatván, S i m a y in-

ditványára kimondatott, hogy az emlékirat a törvényhozó testülethez terjesztessék. (Azóta hallgat a krónika.)

*

A második mozzanat 1888-ra esik. Részletezve közlöm, kezdve a következő központi határozattal: „Kivonat a közp. választmány által 1888. január 28-án tartott ülés jegyzőkönyvéből, 93. §. Olvastatott az aradi közs. elemi iskolák ösztantestületi elnökség átirata, melyben az általuk szerkesztett Dr. Falk Miksa Arad szab. kir. város országgyűlési képviselőjéhez benyújtandó s a hazai tanügy emelését célzó memorandumot az egylethez átteszik, kérve annak minden pontjainak magáévá vételét, támogatását, belátása szerint a hazai tanítóegyletekkel a kérdéseknek közössé vételét, nemkülönben felhívja a központi választmányt fenhatóságoknál lépések megtételére, annak keresztülvihetősége érdekében.

A memorandumnak tételei:

1. Az 1868-ik évi XXXVIII. t. cz. revidiálása. Ennek kapcsán a tanítói fizetések rendszeresítése. És pedig:

a) 5000 lelket meg nem haladó községekben a rendes tanító fizetése tisztességes lakáson és fél hold ker-

kerten kívül	400 frt.
segédtanítóé	300 frt.

b) 5000 lakoson fölül 10,000-ig lakás és fél hold kert a rendes tanítónak és	600 frt.
segédtanítónak	400 frt.

c) 10,000 lakoson fölül 20,000-ig lakás és 1/2 hold kert a rendes tanítónak	700 frt.
segédtanítónak	450 frt.

d) 20,000-en fölül 30,000-ig, lakás és 1/2 hold kerten kívül a rendes tanítónak	800 frt.
segédtanítónak	500 frt.

és lakás,

e) 30,000-en felüli községekben és szab. kir. városokban a rendes tanító fizetése	1000 frt.
és lakás, a segédtanítónak lakás és	600 frt.

f) A hol igazgató-tanítók vannak, törzsfizetésük 200/0-a legyen tiszteletdíjuk.

g) Korpótlékul ötödévenként a törzsfizetés 100/0-a adassék.

2. A nyugdíj tárgyában hozott 1875. évi XXXII. t. cz. az állami tisztviselők nyugdíját szabályozó 1885. évi XI. t. czikkhez alkalmazkodva módosíttassék.

3. Magukat a gyakorlati téren kitüntetett tanítók képezdei tanárokká, tanfelügyelők kéléptettessenek elő; kir. tanfelügyelők népiskolai oklevél mellett külön szakvizsgálat alapján neveztesse ki.

4. Az egyéves önkéntességi kedvezmény népiskolai oklevéllel bíró tanítóra is terjesztessék ki.

5. Az 1886. törv. XXI. §-a módosíttassék s a tanító oklevele alapján virilista törvényhatósági tag lehessen s az erre vonatkozó 1871. évi XVIII. t. czikk 35. §-a épségben maradjon.

6. A vasuti kedvezmény a tanító családtagjaira is kiterjesztessék.

7. A tanítóegyleteknek portomentesség adassék.

8. A kántori hivatal választassék a tanítói hivataltól, illetve a lealázó szolgai teendőik végzésétől a tanító tiltassék el.

9. A tanügy illesztessék be a közigazgatás keretébe akként, hogy egyelőre szab. kir. városokban tanügyi tanácsosi állás szerveztessék.

10. Kisebb városi és falusi községekben a tanító személyére ruháztassék a közgyámi tisztség.

11. A népiskolai tanítói oklevelet az állam adja ki.

A központi választmány magáévá teszi a testület által szerkesztett memorandumot minden pontjában a hazai tanügy emelése érdekében; elfogadja egyhangulag, hogy azt egy négytagu küldöttség dr. Falk Miksa országgyűlési képviselőhöz felvigye és a küldöttségbe beválasztattak: Z á r a y Ödön, mint az aradvidéki tanító-egylet elnöke, N é m e t h y Károly, mint öszttestületi elnök, C s i k János, mint a memorandum szerkesztője és S z a t h m á r y István.

Aztán a küldöttség még ugyanaz nap — január 28-án

elindult Budapestre, hol másnap január 29-én dr. Falk Miksa által fogadtatott. „Előadtuk a 11. pontot, melyeket a szeretetreméltóságáról híres képviselő behatóan tárgyalt velünk két órán át, és végül a pontoknak jogos alapját kiemelve, a küldöttséget biztosította, hogy Trefort ő nagyméltóságának fogja az emlékiratot kegyes figyelmébe ajánlani, csakhogy az egyelőre lehetetlen, mivel a miniszter nagyon, de nagyon beteg. . .“ Egyébiránt, így fejezé be megnyugtató szavait a képviselő, bizhatnak önök Berzeviczy államtitkárban is, kinek fáradhatlan ügybuzgalmától, páratlan szaktudományától s az ügy iránt táplált jó akaratótól a legjobbat várhatnak önök és önökkel együtt én magam is. „A képviselő föltevésében nem csalódott mert úgy látszik, mintha a tanitóság láthatárán derengni akarna.

*

Az első tanítói ünnepély.

A jó példát követni kell. Ezen mondás ösztönözte az aradvidéki tanító-egyletet azon életrevaló elhatározásra, hogy a Délmagyarországi egyletként a közgyűlési programmba a tanítói ünnepély megtartását ő is fölvegye. A tanítói ünnepély helyes intézkedésnek nevezhető azért, mivel a tapasztalatok bebizonyították, hogy ez időpontig az évi közgyűlések szellemi hasznot alig nyújtottak és pedig azért, mivel a különféle adminisztrációs jelentések csaknem egy egész napot igénybe vevén, a szakelőadások — könnyen felfogható indokokból — hamarosan lemorzsolóztattak. Ennek a körülménynek tehát köszönhető, hogy ezentul évenként tanítói ünnepélyek rendezendők és pedig az adminisztrációs közgyűlést követő napon. Így lett az első ünnepély 1885. június 30-án Aradon megtartva. Megjegyzendő, hogy a tanítói ünnepélynek megvannak a saját szabályai, de állandó tisztviselői karral nem bír, hanem esetről-esetre egy a tanügy körül érdemeket kivívott szakférfiu vagy laikus fölkéretik az elnökségre. A két jegyző a központ és a vidék tagjai közül választatik meg.

A június 30-iki tanítói ünnepélynek elnöke Simay

István volt, jegyzői Varga N. és Szathmáry István. — Miután Simay dús tartalmu beszéddel az ülést megnyitotta, könnyekre indító szavakkal üdvözölte Rotter János veterántanítót, ki ez évben tanítói működésének 50-ik évét töltötte be. (L. Rotter János-féle reáliskola.) Azután értekezett a mi fáradhatatlan szaktudósunk, Graszel János az iskolai kertekről, végül pedig Roboz József, a helybeli siket-némák iskolájának tanítója, hét tanulóval formaszzerű vizsgát tartott.

*

Második díszülés Aradon,

1886. május 21-én.

Elnök: Salacz Gyula, kir. tanácsos, Aradváros polgármestere.

Salacz a díszülést a következő tárgyilagos beszéddel nyitotta meg: Tisztelt díszgyűlés! Mint a tanító-egylet egyszerű, érdemnélküli tagja, a jelen megtiszteltetést olyannak veszem, mint mely a tanügy iránti érdeklődésnek elismerése. Igyekezni fogok a tanférfiak rokonszenvét ezentul még inkább kiérdemelni. Ezen díszgyűlés befejezője az aradi és vidéki tanítók XVII. nagygyűlésének. Az első napon a népnevelés ügyét igyekezett a közgyűlés minden oldalról tisztázni, megvitatni. A miniszter által kitűzött szaktételeket alaposan megvilágították stb. Az egyletet a tegnapi nagy munkáért elismerés illeti meg. Ma a végzett munka után az oly egyleti tagok kitüntetése van napirenden, kik hosszas szolgálatokkal erre érdemet szereztek. A hosszas munka minden téren jutalmat érdemel, de különösen a tanítói pályán van helye ennek. Mert a tanító, ki feladatának él, azzal a tudattal teszi ezt, hogy az ember a munkája után biztosítja kényelmes jövőjét. De ad-e ily jutalmat a tanítói pálya? Ritkán. De ha a tanító e kecségtetés nélkül is hivatásának él, ez már érdem s ez elismerésre méltó. Ezt az elismerést akarja most megadni az egylet néhány tagjának. S midőn ezt cselekszi az egylet, midőn az érdemeseket kitüntetésében részesíti, akkor önmagát tiszteli meg. Biztositom

önöket, hogy az egylet kitüntetése a közönségnél is visszhangra fog találni. Ezzel a díszgyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

Erre Niedermayer Tóbiás üdvözölte Millig József polg. isk. igazgatót, 25 éves működése alkalmából. Az ünnepeltnek Kis Ida nyujtotta át a jubileumi oklevelet.

Rotter János üdvözölte Székely György tanítót, ki 43 éve szolgálja Aradmegye tanügyét és kit Ő Felsége érdemkereszttel tüntetett ki. Az oklevelet Tanfy Mariska nyujtotta át.

Szathmáry István üdvözölte Popovics Péter aradi g. k. román tanítót, ki 30 évig buzgólkodott a paedagogia terén. Az oklevelet Kinczl Emilia nyujtotta át.

Aztán Györgyössy Rudolf méltatta Schnellbach Károly szent-mártoni tanítónak 30 éves működését; az oklevelet Balogh Irma nyujtotta át.

Záray Ödön üdvözölte a 25 évig működött Preisinger József aradi tanítót, ki néhány szó kíséretében adta át az oklevelet.

Roboz József üdvözölte Deutsch Lázár butyini tanítót, ki nem kevesebb, mint 40 évet számlált a tanítói pályán; az oklevelet Skultéty Mária nyujtotta át.

Wlacsil Károly elismeréssel üdvözölte Babics József arad-gáji 30 év óta buzgólkodó tanítót; az oklevelet Hanthó Ilona nyujtotta át.

Szilágyi György üdvözölte Schön Fülöp simándi tanítót 25 éves tanítói működése alkalmából; az oklevelet Popovics Mária nyujtotta át.

Horváth Józsefet 25 éves tanítói működése alkalmából Némethy Károly üdvözölte. Az ünnepeltnek az oklevelet Szvoboda Mária nyujtotta át.

Weisz Fülöp tanítót 40 éves jubileuma alkalmából Verner László üdvözölte; az oklevelet Hauser Henriette nyujtotta át.

Neumann Ármin aradi izr. tanítót Graszel János 30 éves tanítói működése alkalmából üdvözölte; az ünnepeltnek Boros Janka nyujtotta át az oklevelet.

Végül egy 45 éves tanítói működést jubilálónak, Zengráf Bálint paulisi tanítónak érdemeit méltatta Csik János. Az érdemes tanító Hauser Hermintől vette át az oklevelet.

Miután Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő, lelkes és ékes szavakban buzdította a tanitóságot további kitartásra, Salacz Gyula elnök-polgármester az emlékezetes díszülést berekesztette.

A jubilálóknak átnyújtott csinos kiállítású díszokleveleknek a szövege következő volt:

Isteni munka :
Embert nevelni,
Szívében családnak,
Hazának, barátoknak,
Szent oltárt emelni.

Az „Aradvidéki Tanító-egylet“ ünnepet szentel hű tagjának (név és állás) . . . évi tanítói működése alkalmából és nagy örömmel üdvözlí, a miért Isten kegyelméből teljes épességben, lankadhatlan munkakedvben és lelkesültséggel szívében érte meg a mai napot, melyen visszatekintvén a multba, lelki megnyugvással szemléli hű sáfárkodásának gyümölcsseit t. i. az általa nevelt nemes érzelmű ifju nemzedéket és érdemeiért neki szívből hódoló igaz barátokat; — a mely napon erős hittel, biztató reménnyel készül a jövőre, hogy tovább is osztogatván tudománya, elismert szakképzettsége és odaadó szorgalma áldásait, talán neki is szaporodni fognak örömperczei, a boldogság órái, a dicsőség napja és egykor tanítványai és hatásági részéről egyaránt méltóképpen meghálált nyugalom-évei. — Midőn a hódoló kartársak szószólója, az „Aradvidéki Tanító-egylet“ ma az elismerés koszorúját nyújtja, egyszersmind tiszta szívből kívánja: Tartsa Isten egészségben; nevelje érdemeit s boldogságát; jutalmazza meg legszebb áldásaival, hozzátartozói jóvoltára, a haza dicsőségére, mindnyájunk kimondhatlan örömére. Aradon, 1886. évi május hó 20-án. (Aláírások.)

A XVIII. nagygyűlés Pécskán.

1887. máj. 30., 31. s jun. 1-én.

Hetvenen voltunk, kik május 30-án Pécskára rándultunk, hogy évi sáfárkodásunkról számot adjunk. Ugy fogadott minket az ottani közönség, mintha régi ismerősöket, jó barátokat várt volna és hogy igazán velünk érzett, bizonyította ama örvendetes körülmény, hogy összes gyűléseinket érdeklődéssel végig hallgatta. Az érkezés napján tánczestély volt, melyre Pécska és környékének intelligenciája megjelent.

Május 31-én díszgyűlés.

Ennek elnökévé Némethy Károly választatván meg, a felolvasások és értekezések az alábbi sorrendben következtek:

1. Prolog. Irta: Györgyössy Rudolf, előadta: Kovács Vincze.

2. Modern eszmék az ó-korból. Irta és olvasta: Némethy Károly.

3. A tanító mint közgyám. Tárgyalta dr. Bonts Gyula aradi ügyvéd.

4. Gondolatok az erkölcsi nevelés köréből. Brusch Alajos értekezése.

5. Tanügyi karczolatok. Humorisztikus rajz, irta és olvasta: Verner László.

6. Egy tekintet a siketnéma külső lényére. Roboz József értekezése.

Díszebéd.

Többen voltunk kétszáznál, kik a nagyvendéglő termében a terített asztalok köré sorakoztunk, hogy a szervirozott tálakból munkánknak anyagi jutalmát bőségesen kivegyük. Hogy toasztok bőségben mondattak, azt tudhatja mindenki, ki a magyar szokást ismeri. Ebéd után rendezett Lászka Lajos, aradvárosi tornatanító, pécskai tanulókkal rögtönzött tornaprodukeziót. Ügyesen csinálták a dolgukat a tornatanító épp úgy, mint a tanulók, kik e napon először találkoztak. Volt is taps quantum satis.

Junius 1-én közgyűlés.

E közgyűlésen az egyes tisztviselők jelentései vétettek tudomásul és a jövő évi munkaprogramm állapítottatott meg. Délután Bodrogra rándultunk, hol a zárda papjai igazi magyar vendégszeretettel fogadtak minket.

Csak is vándorgyűléseket rendezzünk uraim, mert ezen van alkalmunk a vidéki közönségnek is azon irányokat bemutatni, melyek felé a tanítók törekedni szoktak. Ily módon szerezzünk magunknak barátokat, a tanügyet pedig népszerűvé tesszük.

*

A XIX-ik közgyűlés Aradon.

1888. szeptember 17., 18.

Díszgyűlés a városház dísztermében.

E díszgyűlés elnökévé Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő választatott meg. Ez időben a tanitóságot, illetve az egyletet közelebről érintett két haláleset fölött részvét fejeztetett ki és pedig Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi miniszter, valamint seprősi Czárán Tivadar, az egylet tiszteletbeli elnökének elhunytá fölött.

Ugyanekkor indítvány tétetvén, hogy Trefort érdemeinek megörökítése céljából az egylet az elhunytnak nevére szóló alapítvány iránt mozgalmat megindítson, elfogadtatott elnöknek indítványa, hogy az egylet csatlakozzék ama mozgalomhoz, mely egy nagyobb szabásu alapítvány létesítése érdekében már megindult és mely alapítvány kamataiból a kertészetet és mezőgazdaságot sikerrel terjesztő tanítók jutalmaztatni fognak. Ez indítvány acclamációval elfogadtatott. — Ugy tudjuk, hogy eddig 750 frt már befolyt. Mihelyt 1000 frt begyűl, a kitűzött feladat érdekében a szükséges intézkedések megtételni fognak.

Ezután következtek a bejelentett tételek, u. m.:

Skultéty Irma tanítónőé: a gyermekirodalomról.

Szathmáry Istváné: Általános vagy egyéni legyen-e a nevelés?

Szilágyi Györgyé: Az évváró vizsgákról.

Weber Józsefé: Tehet-e valamit a tanító a kézműipari pálya megkedveltetésére?

Fischer Antal: A tanító-egylet hanyatlásának okai és emelésének eszközei.

Karácsonyi Máriaé: A nőipariskoláról.

Ezen tételekből kifolyó indítványok megvitatás végett a központhoz lettek áttéve. — Azonban fénypontját e nagygyűlésnek képezte Zahora József Pjery-Szélaknai plébánosnak a fafaragászatról tartott előadása.

E tárgy nem volt előttünk ismeretlen, miután 1887. december havában a templom-utczai elemi fiu-tanoda dísztermében rendezett gyermekjátékkiállításon a háziiparnak oly ága lett bemutatva, melynek kivitele meglepőt, eredménye bámulatost tüntetett fel. Azt is megtudtuk akkor, hogy ez iparágat egy egyszerű, de fenkölt lelkű pap egy hegyes, sivár vidéken olykép honosította meg, hogy ott ma, ha nem is bőséget, de szükségét semmi esetre nem találunk. E lélekemelő tapasztalat az aradvidéki tanító-egyletet arra ösztönözte, hogy e derék papot egy előadásnak a megtartására meghívja; és ő el is jött, meg is tartotta az előadást; az egylet a fafaragászatnak vidékünkön leendő honosítása céljából a mozgalmat igen széles körben meg is indította, de az elért eredmény egyenlő zéróval. És valjon mi tulajdonképen az eredménytelenségnek oka? A leglényegesebb ok rejlik abban a körülményben, állítják sokan, hogy nekünk a munkaerő a mezőgazdasághoz kell. Részben igaz is ez állítás. Bebizonyítandó azonban, hogy erre a célra is bőven rendelkezünk munkaerő fölött, utalni bátorkodunk azon értekezésre, melyet Györgyössy Rudolf, kiváló tanügyi és szépirodalmi írónk az aradvidéki tanító-egylet által a fafaragászat érdekében kibocsátott ismertető füzetbe közzétett és mely értekezésben a munkaerőre nézve ezeket mondja:

„Az új iparhoz munkaerő sok oldalról kínálkozik: Arad közönségének és kiválólág a közjóért lelkesülő polgármestereinek, Salacz Gyulának, törekvése folytán, legközelebb fel fog épülni az árvaház, mely magába fogadja az elhagyatottakat, kikenél a társadalom, a jó sziv pótolja az anyát és atyát s gondoskodik, hogy fölnevelje őket s kenyérkeresethez mun-

kát adjon kezeikbe. Ime az árva házban, az új iparághoz kínálkozik a munkaerő. Továbbá itt van a siket-némák intézménye. Ha munkát kell adni sorstól vert embereknek, úgy a siket-némák azok. De nemcsak annyi a siket-némák száma Arad és vidékén, amennyi intézetünkben neveltetik, hanem tetemesen több, kiket az intézet szűk anyagi körülményei folytán föl nem fogadhat. A fafaragászati intézet felállításával a siketnémák saját intézetüket is gyarapíthatnák sorsosaik befogadására. Mondhatjuk, hogy egymagában a siketnémákkal képes volna egy fafaragászati intézetet fenntartani oly kereskedelmi város, mint Arad. A fafaragászat munkaerőt más rétegekben is talál, kik csak időről-időre használnák fel kenyérkeresetükül. Tudjuk, hogy a kőmives és ácsinasok és legények a téli idők beálltával munkahiányban szenvednek. — Egy szorgalmas, jó munkás 60—70 krajczárt szerezhet naponta és így nem fog többé kelleni évenként 12 milliót gyermekjátékért éhező embereink szája elől külföldre küldeni.“ — Ugyanezen füzet ajánlja továbbá:

1. olyan tanműhelyeknek a felállítását a vidéken, a hol háziiparilag készíttessenek a gyermekjátékok;

2. egy központi háziipar-csarnoknak létesítését Aradon, a hová ezen tanműhelyek készítményeiket elárusítás végett beküldhessék.

A füzetnek egy másik czikke értekezik a faragott képekről, mint szemléltető eszközök az iskolában. — Többet is érnének ezek, mint azok a buta mázolatok, melyek mint szemléltető eszközök minden uton-módon az iskolákba becsempésztetnek; stb. stb.

Kár, hogy ezen életrevaló eszméről ennél többet nem közölhetünk; bizva azonban az egylet nemes ügybuzgalmában, bátran remélhetjük, hogy a keresztülvitel nem lesz ad acta téve. Ne is tegye ezt az egylet, mert ezt reputációja is tiltja, hanem — ha saját erejében ez alkalommal csalatkozott — keresse fel tervezetével irányadó köreinket és meg lesz győződve, hogy gentleman miniszterünk, Csáky Albin gróf ur, az áldozatok elől ép úgy nem fogja magát kivonni, mint a hogy nem szokott Aradmegye vagy Aradváros lelkes

közönsége megretírálni akkor, midőn akármely közügyi kérdés sikeres megoldása tárgyában a haza az ő áldozatkészségéhez fordul. Vederemo. . .

*

A XX. nagygyűlés Borossebesben.

1889. Junius 10., 11. és 12-én.

A délután $\frac{1}{2}$ 5 órakor Borossebes felé induló vonattal hagytuk el Aradot és este 8 órakor érkeztünk a borossebesi pályaudvarba, hol óriási néptömeg örömrivalogva üdvözölt minket. A szokásos üdvözlő beszédek Paradeyser Lajos járási főszolgabíró és Záray Ödön egyleti elnök által elmondattván, gyalog vonultunk be a községbe, hol a szó szoros értelmében fejedelmi fogadtatásban részesültünk. A zöld galylyal díszített utczákon végig ünnepi ruhába öltözött pórok, pórnők és gyermekek sorfalat képezve éljeneztek, üdvkiáltásaik közé pedig a hegyekről eldurranó taraczkövések vegyültek. Így rendezték ez ünnepélyt Jáhn Vilmos, az uradalom népszerű igazgatója, Mózes Mihály, a község érdemdús jegyzője és Zimmermann Vilmos, Borossebes derék tanítója. Ők azt parancsolták, hogy ezen a napon ünnep legyen, aztán volt is ünnep, olyan, a minő Borossebes és az aradvideki tanító-egylet kalendáriumaiban rég nem lett feljegyezve.

Este vagy 140-en gyűltünk össze a kaszinó kerti helyiségében, hogy megismerkedjünk. Hamar megismerkedtünk, mert hát a hazafias munka igazi emberei nem szoktak egymástól idegenkedni.

Díszülés a református templomban.

Junius 11-én.

„Szent a hely, de szent a munka is!“ Valószínűleg így okoskodott kedves Mózes Mihály bátyánk, midőn a tanügy munkásai előtt a szentegyház kapuit megnyitattá.

A díszülés elnökévé megválasztott borossebesi járás főszolgabírája, Paradeyser Lajos, a tárgyalások kezdetét csinos megnyitó beszéddel jelelvén, Kovács Vincze, aradi községi tanító szavalta el Decsy Gézának ez alkalomra irt prologját. („Arad és Vidéke“ 1889. 136: sz.) Aztán

Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő „A mezőrendőrség-

ről szóló törvényjavaslatról“ gyakorlott modorában értekezett. („Arad és Vidéke“ 1889. 136. sz.)

Erre Roboz József, az aradi siketnémák iskolájának igazgatója a tudomány magaslatán álló szabad előadást tartott, e czimen: „A központi idegrendszer, mint a beszélő tehetség székhelyének bántalmairól és főképen a dadogásról és ennek leszoktatásáról.“

Most annyi komoly dolog után illik ám egy kis szórakozás is. És erről gondoskodott a mi ragyogó humorisztikusunk, Laczika — aliás Verner László, aradvárosi közs. tanító, kinek megbízásából Skultéty Irma tanítónő ült az előadói asztalhoz és sok kedves kedélyességgel olvasta fel Vernernek egy csevegését a tanítói életből. Így csak a nevető Demokritos gondolkozhatott.

A díszgyűlés berekesztése után az egész gyülekezet Sárosy Gyula hazafias költőnk szülő háza elé vonult, hogy azon a helyen a halhatatlan költő iránt táplált kegyeletnek kifejezést adjon. Az emléktábla előtt, melyet a Kölcseyegyesület készíttetett, a jelenvoltak a himnust elénekelték.

Volt aztán lakomázás, estély is az uradalmi parkban.

*

Junius 12 én.

E napon tárgyalattak az adminisztracionális ügyek, melyeknek leglényegesebb pontja az volt, hogy az egylet a „Segélyalapot“ kikebeleztette. A határozatnak helyesége azzal indokolható, hogy az egylet vidéki tagjai az alap megteremtéséhez egy krajczárral sem járultak, valamint az intézmény létesítése körül egyetlenegy lépést sem tettek. Az alaphoz ennél fogva egyedül Aradváros tanítói, mint annak megteremtői és fenntartói, tarthatnak igényt.

A XX. nagygyűlésre vonatkozó jelentésünket azzal rekesztjük be, hogy összes vándorüléseink bebizonyították, miszerint egyletünk hivatva van társadalmi missziót végezni, számos oknál fogva hivatottabb talán mint sok más egylet és testület; ha azonban, miként a nagygyűlésen hangsúlyoztatott, mégis pangás állott be, ne tulajdonítsuk e jelenséget idegen tényezőknek, hanem ama körülményeknek, melyeket majd e rovat végén elmondandó lesznek.

*

Az aradvidéki tanító-egylet női szakosztálya.

Máday mondta: „Legyen!“ S meglett a női szakosztály az ő indítványára. Létesítettett 1885-ben. Az eszme csakhamar életrevalónak bizonyult, mert most már a nőnevelésre vonatkozó oly kérdések lettek a nyilvánosság előtt megvitatva, melyeknek létezéséről többeknek tán még sejtelmük sem volt. Így az alakuló ülésen

Hauser Henriette tanítónő a nőnevelésről értekezett. („Alföld“ 1885. 247. sz.)

Kiss Ida tanítónő e két kérdést tárgyalta: „Mi a leányiskola feladata?“ — „Mi nem tartozik annak hatáskörébe, habár egyik-másik oldalról követeltetnék is?“ („Alföld“ 1886. 31. sz.)

A szakosztály ugyanekkor elhatározta, hogy az iskolaszékhez beterjesztendő emlékiratban indokolni fogja, hogy a közös iskolákban társadalmi erkölcs tanítassék, mely minden hitfelekezet dogmáival megférhet s így elősegíti az erkölcsi nevelést.

Simon Karolina igazgatónő felolvasást tartott a női kedély összes életmozzanatairól. Felölelte a rokonérzést vagy részvétet, az igazságszeretetet, az erkölcs- és illemérzetet, a vallás-érzést és végül a szép iránti érzést. („Alföld“ 1886. 67. sz.)

Ez ülésen el lett fogadva Brusch Alajos tanítónak azon indítványa, hogy kimondassék, miszerint: „Nem teljes az az iskola, melynek nincsen egy olyan betétező osztálya, a melyben a gyakorlati gazdálkodás mellett különösen a nevelés tan is tanítatik, de akként, hogy a tanító az anya összes teendőit a gyermeknevelés terén kiváló módon szívökre kösse a serdült leányoknak (tanulóknak), ne hallassék többé ama panasz: az anyák értenek mindenhez, csak a gyermekneveléshez nem. (Eme szép eszme, fájdalom, még mindig csak a jegyzőkönyvben tündököl.)

Ekkert Irma, a felső leányiskola igazgatónöje, értekezett a czélokról, melyeket a nőnevelésnek elérnie kell. („Alföld“ 1886. 110. sz.)

„Tanításunk főhibája a hajszolás.“ (Tulterhelés.) Érdekes tanulmány Máday Mátyástól. (Női szakosztály irattára.)

1886. deczember havában az egylet Aradváros iskolaszékéhez — a városi községi leányiskolák hiányainak orvoslása ügyében — emlékiratot terjesztett be. Ez emlékiratnak az egylet női szakosztályában megvitattott pontok ezek:

1-ször: A hittan mellett az evvel szorosán összefüggésben levő erkölcstan is taníttassék.

2. A serdültebb koru leánynövendékek előkészítettvén az életre és önállóságra, a nevelés tanból is az életnek megfelelő alapos oktatást nyerjenek.

3. A növendékek fizikai, illetve egészséges testalkatot czélzó nevelés körül is több rendbeli intézkedés életbeléptése óhajtandó, még pedig:

a) hasson az iskolaszék oda, hogy a leányok az óráközket játszva tölthessék a szabadban és a leányiskolák mellé oly földött tornahelyiségek emeltessenek, melyek a növendékeknek zordonabb időben is kellemes játszóhelyül szolgáljanak.

b) Szükséges a játszótereknek létesítése. Ily alkalmas terek lehetnének a Béla-, Ferencz-, Hal-, Kelemen-, Süveg-, Lyceum- és Hárstér.

c) A fürdés. A szegényebb sorsu növendékek fürdőköltségei az iskolaszék pénztára által fedeztetnének. (Ez óhajok teljesülése eddig az anyagiak zátonyán szenvedett hájtörést.)

*

A női szakosztálynak működését eme rövid, de vasszorgalmat és elismerést érdemlő szakértelmet feltüntető képben bemutatván, még csak azt kell regisztrálnom, hogy a női szakosztály az „Aradvidéki Tanító-egylet“ által a nevelés-tanítás magasztos eszméinek győzelméért lengetett zászlót elhagyta s jelenleg „Nőnevelők köre“ firma alatt munkáját különválva folytatja. A jelzett metamorfózisnak okai előttünk ismeretlenek lévén, nem szólhatunk hozzá.

*

A XV. nagygyűlésen az alábbi fontos intézmények lettek az egyesület által életbeléptetve:

- a) a tanszermuzeum,
- b) a segélyalap,
- c) az egyesület firmája alatt megalakult méhésze-gyese-
sület.

I. A tanszermuzeum (Ismertetése a Verédy-féle füzetben) sok költséggel járó apparátus lévén, nagy idő fog kelleni, míg e téren lényeges eredmény bemutatható lesz. A cél mindenestre olyan, mely megérdemli, hogy kissé gondolkozzunk felette annál is inkább, mivel nem igen lett még említés téve azon körülményről, hogy az egyes testületek muzeumai és egyéb tanszergyűjteményei a jelzett intézmény gyűjtéseire nagy mértékben gátlólag hatnak. A miniszteri rendeletnek megfelelő, célszerű lenne tehát, ha az egyesület a megyei törvényhatósági bizottságnál a szükséges lépéseket megtenné.

II. A segélyalap. Eme a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabályokkal bíró egyesületnek első alapító tagja volt Simay István 100 frttal; ezután belépett Aradmegye közönsége szintén 100 forinttal s végül bold. Czárán Tivadar, az „Aradvidéki Tanítóegyesület“ volt örökös tiszteletbeli elnöke 10 frt alapítványi összeggel.

A segélyalap jövedelmi forrásait képezték eddig: az „Aradvidéki Tanítóegyesület“ által megszavazott összegek, továbbá az Eötvös-ünnepélyek alkalmával a helybeli közs. iskolákban eszközölt krajczáros gyűjtések, a tagok tagdíjai, (egy-egy tag fizet évenként 1 frt 20 krt.) a gyümölcsöztetés céljából elhelyezett tőke s végül rendezett hangversenyek. Két ilyen hangverseny rendeztetett eddig; az egyiket maga a „segélyalap bizottság“, a másikat Városy Gizella, egy helybeli leánynevelő-intézet tulajdonosnője. — Ezen két hangverseny összesen mintegy 280 forintnyi tiszta jövedelmet hozott. Jótevői volt még ez intézménynek az aradmegyei s az aradi első takarékpénztár, mely intézetek közül különösen kiemelendő az aradmegyei takarékpénztár, mely a segélyalapot keletkezésétől fogva minden évben bizonyos összeggel megajándékozta. Ezen se-

gélyforrásoknak köszönheti tehát ez intézmény, hogy 6 év alatt mintegy 2000 frt alaptőkére szert tehetett. — Hanem hogy, hogy nem, a segélyintézménybe egyetlen egy vidéki tag sem lépett. Ennek a távolmaradásnak oka kifürkészhető nem lévén, a XX-ik nagygyűlés egyet gondolt, mire a segélyintézményt köréből kikebelezte.

Ennek megtörténte után a segélyalaprak tagjai — mintegy 40 aradi tanító — elhatározták, hogy a sajátjukat képező alaptőkét magukkal vive, ezzel módosított alapszabályok alapján új segélyegyesületet e czim alatt „Aradváros tanterestületeinek segélyegylete“ létesitnek. Az alapszabályok a belügyminiszteriumhoz nem rég terjesztettek fel.

III. A méhészegyesület. Az okszerű méhészet terjesztésére szintén 1884-ben a központ tagjai társulattá alakultak, még pedig függetlenül az egylettől. E célból 5 frt értékű részvények bocsáttattak ki. Igazgató lett Millig József, ki az adminisztracionalis dolgokat 5 tanácsstag, 1 titkárral, 1 pénztárossal s 1 ellenőr közbejöttével végezte; vezető méhészt lett Csik János. A társulat a kir. tanfelügyelő közbenjárása folytán a magas kormánytól 300 frt szubvenziót nyert. Ez összegben a Dzirdzon rendszer szerint készült kasok számára igen csinos és alkalmas pavillon szereztetett be. Néha-néha a községi iskolák tanulóinak e helyen a méhészetéről előadás tartatott. Ugy látszik azonban, hogy a társulat világraszóló vívmányokkal nem dicsekedhetik. És ha az ember azt az észrevételt kockáztatni találná: a szomszéd Glogovác községben miért tudnak annyi mézet termelni, hogy mézzel tán egy fél vármegyét tudnának ellátni, Aradváros méhészeinek erre az a válaszuk: „A nálunk divó rabló gazdaság miatt a méhnek nincs miből élnie.“ Egyébiránt ehhez nem értvén, a hozzászólást a hivatottnak engedem át.

*

Kihirdetett pályatételek.

1870—1890.

1. „Dolgoztassék a természettudományok köréből egy szabadon választott tárgyanyag a népiskolai követelményeknek megfelelő tankezeléssel.“ Jutalma 10 frt.

2. „Mint járjon el a tanító, hogy a gyermekek az iskolában tanultakat el ne felejtsek s azokat a gyakorlati életbe átvigyék.“ Jutalma 3 arany.

3. Mily irány követendő a népiskolában a nőnembeli gyermekek oktatásánál, hogy azok a jövő hivatásának megfelelhessenek?“ Jutalma 2 arany.

4. „Miként ébresztessék fel a gyermekben az önérzetet a nélkül, hogy az tulbecsüléssé ne fajuljon?“ Jutalma 1 arany.

5. „Mi a szülői ház főadata, hogy az iskolai nevelés-tanítást támogassa?“ Jutalma 5 frt.

6. „Dolgoztassék ki egy a mai korszellemnek megfelelő népiskolai fegyelem-szabályzat, különös tekintettel a felsőbb elemi osztályokba járó felse rdült növendékekre.“ Jutalma 2 arany.

7. „A betlehem- és háromkirály-járatok beszüntetendők-e, vagy miként lennének átalakítandók, hogy az erkölcsiségre káros befolyást ne gyakoroljanak?“ Jutalma 1 arany.

8. „Miként lehet a falusi népben az iskola iránti érdeklődést felkölteni?“ Jutalma 2 arany.

9. „Mily szerepe van a gyakorlati lélektannak a tanító működésében?“ Jutalma 3 arany.

10. „Mily fegyelmi eljárást kövessen a tanító a leánynevelés körül?“ Jutalma 4 arany.

11. „Dolgoztassék ki irányeszmékben a számtannak módszertani kezelése az elemi iskolákban, figyelemmel az új mértékre és eltekintve a miniszteri tantervtől?“ Jutalma egy négy koronás svéd arany.

12. „Ismerve az irigységnek káros befolyását a társadalmi életre, mint járjon el a tanító, hogy a gyermekeknél is nyilvánuló eme roszra való hajlamnak már az iskolában eleje vétessék.“ Jutalma 23 frt 50 kr.

13. „Kivántatik egy népirodalmi próza, mely szabadon választott ismeretterjesztő tárggyal birjon a közerkölcsiégnek megfelelő elvek alapján.“ Jutalma 50 frt.

14. „Vannak-e álliberális elvek és intézkedések a tanügy természetével szemben, melyek ennek szabad fejlődését megakadályozzák, s a népnevelés közvetlen intézőinek ha-

táskörét s az ügy tekintélyét megcsonkítják?“ Jutalma 5 arany.

15. „Melyik kártékonyabb, a gyengeséggel párosult szeretet, vagy a szeretet nélküli szigor, és miért?“ Jutalma 2 arany.

16. „A szokás és hatalma“ czim alatt kívántatik egy mű, mely megfejtse, hogy a szokás mily alapját képezi a nevelésnek? Jutalma 2 arany.

17. „Mily tulajdonokat hoznak a gyermekek az elemi iskolába s minő álláspontot foglaljon el a tanító e tulajdonokkal szemben?“ Jutalma 2 arany.

18. „Kívántatik egy népirodalmi pályamű, mely a ponyvairodalom terén megjelent és zsidók elleni gyűlöletet szító művek hatálytalansága és ellensúlyoztatására azt kívánja feltüntetni, hogy a jó magyar zsidó ép oly jó honpolgár, mint akármely más felekezeti magyar.“ Jutalma 3 arany.

19. „Mi az iskolai fegyelem, és annak keresztülvitelénél melyek az akadályok?“ Jutalma 3 arany.

20. „Állapíttassék meg az erkölcsitanítás anyaga és módszere.“ Jutalma 5 arany.

21. „Mutattassék be és fejtegettesék lélektanilag olyan néhány specziális gyermekjellem, melyekre az általános iskolai nevelés fejlesztőleg nem hat s egyenkint jelöltessék ki számukra a nevelői eljárás.“ Jutalma 3 arany.

22. „Tüntettesék fel népirodalmi modorban a pálinkaivás és dohányzásnak az erkölcsre, elmére és testre gyakorló káros befolyása a gyermekkorban.“ Jutalma 3 arany.

E r e d m é n y.

A 4., 6., 16., 18., 20. s 22-ikre nem érkezett be egy pályamunka sem. — Az 1., 2., 5., 7., 9., 13., 15. és 21-ik pályamunka díjazására adott ki az egylet 65 frtot és 15 darab aranyat. — Az 1., 2. és 5-ik számú pályadíjakat Z á r a y Ödön aradi községi iskolai igazgató-tanító, a 7-ik számút G a a l M. P. vácsi fegyintézeti tanító, a 9-ik számút E m b e r György nagyváradi elemi és tanítóképző intézeti tanár, a 14-ik számút R ó n a i budapesti s végül a 21-ik számút V e r n e r László aradvárosi községi tanító nyerte.

Gyakorlati haszon czéljából czélirányos lenne, ha a pályanyertes munkák kinyomatnának.

*

Az aradvidéki tanító-egylet jótékonyági és közczélok előmozdítása körüli működése.

1. Önhibájukon kívül nyomorba jutott kartársak segítéztetnek.

2. A szegedi 1879. katasztrófa alkalmával az általános nyomor enyhítésére az egylet 50 frtnyi adomány-nyal jegyzett és gyűjtés útján 476 frt 10 krt hozott össze.

3. Az országos tanítói árvaház részére az egylet 50 frtot szavazott meg. (1883.)

4. A magyarosodás terjesztésére megalakult „Erdélyi magyar közművelődési egyletbe“ az egylet 100 frtnyi alapítvánnyal lépett. (1884.)

5. Az életbeléptetett megyei tanszermuzeum részére évi 20 forintot szavazott meg. (1884.)

6. A XVII. nagygyűlés határozata folytán az aradi s i k e t - n é m á k i s k o l á j á t évi 20 forinttal segítézezi.

*

Az 1888. évi április 14-én tartott központi választmányi ülés a f. évi május havában G ö n c z y államtitkár tiszteletére 50 éves jubileuma alkalmából Budapesten rendezendő ünnepélyen való képviseltetést — kimondván, határozatott, hogy az egylet a jubilálót díszes kiállításu emlékirattal fogja megtisztelni. Ennek költségeire 25 frt lett kiutalványozva; képviselőkül pedig megválasztattak: Z á r a y Ödön egyleti elnök és G y ö r g y ö s s y Rudolf egyleti alelnök.

A jubileumi aktus G y ö r g y ö s s y följegyzései szerint következőleg folyt le:

Gönczy Pál 50 éves jubileuma.

1888. május 6-án.

Gönczy Pál államtitkár 50 éves tanítói jubileumát ünnepelték ma Magyarország tanügyének barátai és szakem-

berai. A gyülekezés a megyeházán történt, honnan testületileg vonult be a városi vigadó nagytermébe a Tóth József, pestmegyei tanfelügyelő által vezetett testület, melyben a tanfelügyelők, tanítóképezdek igazgatói, tanárai, polgári iskolák előljárói és tanárai és vidéki küldöttségek vettek részt. A teremben már a küldöttségek, testületek, előkelőségek, urnók nagy számmal voltak jelen. A karzatok telve s a terem földszintjén már alig volt hely a később jövőknek. A terem déli végén, mely a főhelyet képezte, délszaki növényekkel díszített emelvény volt, az ünnepély elnöke és az ünnepelt részére, mögöttük az intézetek, testületek és egyletek által adott művészeti és ipari ajándékok. Itt röviden megemlítjük, hogy szegény tanulók javára az ünnepelt nevére tett adományok eddig körülbelől 30,000 forintnyi összeget képviselnek. Ezek közt van olyan, mely egy magában 5000 frtot adományoz. Ezen emlékadományok közül említendő a tanfelügyelőké, mely barokk stílusú kő-talapon színezüstből, a világhosságot terjesztő tudományt ábrázoló szép nő-alak, mely baljában emelt szövétneket, jobbában babérkoszorút tart. Utána jó Gönczy Pál márvány mellszobra, melyet Strobl Alajos készített s mely minden tekintetben kitűnően sikerült. Anyaga az ujonnan felfedezett szádhegyi márvány, mely méltón versenyez a carraraival. — A győri nőtanító képző intézet az ünnepelt arczképével kedveskedett, mely életnagyságban készült. Itt áll a nyitrai megyei tanítóképző ajándéka, szépen tervezett és összeállított lábas-pohárszék; alatta a metzenzéfi vasipar-iskola ajándéka: ásó, kapa, gerehlye — finom kézi munka aczélból. Odább két szép ezüst babér-koszoru, egyike az országos nőképző egyesület, másik az országos izraelita tanító egyesületé. Egy pompás ezüst billikom, melyet az országos nő-iparegylet választmánya adott.

Üdvözlő feliratok: pozsonyi tanító-testület, pesti és budai nőtanító képző intézetek, a torda-aranyosi tanító-testület, a fővárosi felsőbb leányiskolák és nagy számú alapítványi levél. A felsőbb népiskolai és polgári egyesület Gönczy képmásával ellátott arany érmet, a **budapesti reform. teológiai akadémia** egy bibliát nyújtott át.

A terem jobb oldalán a zenekar, balján az ünnepelt neje, G ö n c z y Pálné urnó, fiai Pál és Béla nejeikkel és leánya Etelka, férjével Csiky Kálmán műegyetemi tanárral és az unokák foglaltak helyet.

A teremben ott láttuk a tudományos akadémia küldötteit: Mailáth Bélát és Grünwald Bélát, a közoktatásügyi miniszteriumot: Berzeviczy államtitkár vezetése alatt, Kárfy miniszteri tanácsos, Szalay Imre, Apt Kamill, Szűry Dénes és Szikszay tanácsosokat; továbbá Tisza Lajost, Iványi, Várady, Madarász, Láng, Darányi, Királyi Pál, László Mihály, Hegedüs Sándor, Wahrmann, München, Neményi országgyűlési képviselőket, Wekerle, Teleszky államtitkárokat, Máday Izidor osztálytanácsost, Zichy Antal, Ráth Károly, Várady Károly, Kochmeister főrendi tagokat; Gerlóczy Károly polgármestert, Havas Sándort, Szász Károly püspököt, számos és díszes női közönséget, kik mint a tisztelgő egyletek tagjai jelentek meg.

Végül megemlítjük, hogy az ünnepély alkalmából 575 távirat érkezett, köztök Tisza Kálmánné urnótól, Kemény Kálmán főispántól és nejétől, Teleky Sándorné grófnőtől stb.

Az ünnepély lefolyása:

Tóth József elnök: A mai ünnepélynek magyarázata minden szívből s lélekből meg van írva. Tovább folytatni e magyarázatot szükségtelen s ezért midőn az ünnepélyes közgyűlést megnyitnám, Békey Imre ur elnöklété alatt felkérem Zirzen Jankát stb. hogy ő méltóságát G ö n c z y Pál államtitkár urat körünkbe hívni méltóztassanak.

Az ünnepelt megjelenvén, Tóth József intézett hozzá emelkedett hangú, mélyen átérzett üdvözlő beszédet: G ö n c z y Pál életrajzával gyönyörű színekben tüntette fel Magyarországnak a múltban és a jelenben kifejtett kulturális törekvéseit. Erre következett G ö n c z y n e k a válasza, mely azonban Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi minisztertől beérkezett levele felolvasása következtében csakhamar félbeszakított. — A levélnek tartalma a következő: „A mai ünnepély, mely nagyságod elnöksége alatt G ö n c z y Pál

államtitkár úr tiszteletére rendeztetett, összeesvén a tudományos akadémia nyilvános ünnepélyes ülésével, sajnálom, hogy a jubiláris ünnepélyen részt nem vehetek. Jelenlétemet csak e sorok pótolhatják, melyek feladata kifejezést adni kívánataimnak a mai napon ünnepelt férfiú részére. Ha valaki ötven évig a népoktatás s nevelés terén mint író, tanár s köztisztviselő oly sikerrel működött, mint Gönczy Pál, s a munka fáradozásai közt a szellemi frissesség, a testi erő s egészség oly tőkáját tudta magának megtakarítani, mint Gönczy Pál, annak csakugyan szerencsét lehet kívánni. De midőn neki jutott a szerencse a sikerhez, melylyel működött, az országnak is lehet szerencsét kívánni. Hiszen, ha a népoktatás s nevelés állapotát összehasonlítjuk azon állapottal, melyben az létezett, midőn Gönczy Pál kezdette meg pályáját, vagy azon állapottal, midőn az alkotmány helyreállított, s Gönczy a közoktatási miniszteriumban mint buzgó tanácsos működni kezdett, s ez ügy fejlődésében igen jelentékeny tényező volt, úgy e sikerhez is lehet neki szerencsét kívánni. — De midőn némi megelégedéssel tekinthetünk mi — de különösen Gönczy is a multa, némi reménnyel kell tekintenünk a jövőre is. Kívánom tehát, hogy Gönczy ez ügynek még tovább is szolgálhasson, hiszen neki annyi tapasztalata van ezen ügy körül, hogy nálánál senki se működhetnék a közoktatási miniszteriumban sikeresebben. Ő legjobban tudja, mi a népoktatás hivatása, s legjobban tudja, hogy kell azokat nevelni, a kik directe hivatva vannak ezen hivatásnak megfelelni; mert hiszen nem elég, hogy népünk egy kicsit olvasni s írni tudjon, de a népoktatást akként szervezni s vezetni, hogy a nép erkölcsi, gazdasági és egészségi tekintetben magasabb niveaura emeltessék. Ha a népoktatás s nevelés nem ezen czélt tűzi ki magának s nem erre a célra dolgozik, úgy minden fáradság s költsékezés a népoktatás s nevelés részére vesztett munka s vesztett kiadás. Gönczy Pál államtitkár ur ezt épen oly jól tudja, mint én; kívánom tehát, hogy ez irányban az ország javára, saját megelégedésére s családja boldogítására még sokáig működjék.“

Gönczy erre folytatta a válaszát, abban a valóban lélekemelő és impozáns megemlékezésért köszönetét kifejezve.

Erre dr. Liebler Nándor üdvözölte az ünnepeltet a közoktatásügyi tanács nevében. Miután Gönczy a megemlékezést megköszönte, Szász Károly emelt szót s szokott eleganciájával s szónoki hévvel tartotta üdvözlő beszédét. Gönczy válasza után Szoboszló város küldöttségének élén Zsigmond polgármester mondott igen sikerült üdvözlő beszédet. Gönczy erre is röviden válaszolván, Farkas József beszélt a pesti református theologiai akadémia nevében. Gönczynek válasza után Tóth József olvasta fel a miniszterelnöknek következő levelét:

„Tisztelt Nagyságos Úr! Elfoglaltságom által gátolva lévén abban, hogy szives meghívásuk folytán, követve saját óhajátomat a Gönczy államtitkár tiszteletére rendezett ünnepélyen megjelenhessek, jelen soraim által fejezem ki a meghívásért köszönetemet, s egyuttal kérem Nagyságodat, legyen szives az ünnepelt férfitől kifejezést adni azon jó kívánataimnak, melyeket személyesen kifejezni óhajtottam volna. — Adja Isten, hogy a hazai népnevelés régi bajnoka még sokáig teljes testi és lelki erőben szolgálhassa a szent ügyet, melynek eddig is élt. — Tisztelettel vagyok Budapesten, 1888. május 6-án Nagyságodnak kész szolgája Tisza Kálmán.“

Erre Berecz Antal mondott üdvözlő beszédet az országos középiskolai tanártestület nevében. Gönczy válaszát követte Hegedüs Károly beszéde. Üdvözlő beszédet mondtak továbbá: Irányi Dániel, Hegedüs Sándor, Joó a debreczeni református főiskola tanárkara nevében, Vörös Pálné, Eöry Kálmán az országos nőiparegylet nevében, Göbel János a Mária-Dorothea egylet nevében, Mocsáry Gerő a kisdednevelők egyesülete nevében, P.-Szathmáry Károly. — Lakits Vendel a III. egyetemes tanítógyűlés végrehajtó biz. elnökének befejezett beszéde után az államtitkár uró nagysága válaszában a tanítóknak figyelmébe ajánlta a szerénységet. (E figyelmeztetés persze rettenetes apprehenziót keltett; de később, midőn a kedélyek már lecsillapultak, az apprehenzió is elenyészni kezdett, mert hát, tekintve a számos tanítóképző intézetben uralgó szellemet, az államtitkár urnak igazat kellett adni.)

Gyertyánffy Istvánnak, ki a tisztelgő tanítóképezdek tanárkarát elővezette, Gönczy következőleg válaszolt: „A tanítóképzés nem új dolog Magyarországon, mert ez visszanyúlik a múlt századba, nem ugyan azon formában, amelyben ma él, hanem a maga módja szerint. 1842-ben hivatalosan állítottak tanárképző intézeteket, de a tanárképzők mai alakja az 1868. XXXVIII. t. cz. alkotása. A tanítóképzésnek egyik hiánya az, hogy azok, kik e pályára lépnek, nem bírnak elegendő ismerettel, a mire építhetnének és tapasztaltam, hogy oly egyének jönnek a tanítóképezdekbe, kik más iskolákban helyet nem találtak s a kik az iskola elől menekültek. A képezdek tehát ne kéjelegjenek a tudóskodás körében, hanem szálljanak a reális térre. Ezután Gyertyánffy, a „Néptanítók Lapja“ szerkesztője és Berecz Antal a felsőbb leányiskola nevében üdvözölték az ünnepeltet, mire Berecz a miskolczi polg. iskola 100 frtról szóló alapító levelét nyújtotta át és mely alapból — Gönczy-alap neven beiktatva — a legjobb tanítók évenként jutalmaztatnak. Következett Kiss Áron, az országos felső nép- és polg. iskolai, Lengyel, az országos polg. tanítóegyesületek küldöttségeivel és az izr. tanítóegyesület, végül Rohn József, a „Magyarországi Tanítók Árvaháza“ nevében adta elő üdvözlését.

Most következett az emlékiratok átadása. Ilyeneket adtak át: az abamegyei és Aradvidéki tanító-egylet, (Záray, Györgyössy), az árvamegyei tantestület, a budapesti „hülyék intézete“, továbbá a bereg-, beszerce-, nógrád-, gömör-, maros-torda-, nyitra-, pozsony-, szolnok-doboka-, temes-, torda-aranyosi és zólyommegyei tantestületek, végül a pesti református egyházmegyei és a kecskeméti ref. egyházmegyei tantestületek, valamint a szolnoki ipartestület ipariskolája és az ország minden részében levő tanító-egyletek stb. stb. A tanítók árvaházának növendékei pedig bokkrétát nyújtottak át s egyik növendék az irányukban tanúsított atyai gondoskodásért köszönetet mondott.

Ez ünnepély Tóth Józsefnek zárbeszédével érte végét. Délután 2 órakor volt a díszlakoma.

Igy ünnepelte a kegyelet és tisztelet annak a férfinak

örömnapiját, kinek önfeláldozó törekvése hazánk népnevelési ügyét győzelmesen előre vitte és kinek nemes ambíciója szebb czélt nem ismert, mint: Magyarországnak egy az intelligens társadalom magaslatára emelkedett nagy tantestületet megteremteni.

*

Egyleti elnökök:

Simay István: 1870. május 10-től 1871. aug. 2-ig.
Nagy József: 1871. augusztus 3-tól 1882. május 15-ig.
Simay István: 1882. május 15-től 1883. május 15-ig.
Millig József: 1883. május 15-től 1885. június 29-ig.
Máday Mátyás: 1885. június 29-től 1886. májusig.
Millig József: 1886. májustól 1887. február 22-ig.
Záray Ödön 1887. óta.

Jelenlegi tisztikar:

Elnök: Záray Ödön, titkár: Schrodt György,
I. alelnök: Györgyössy R., I. jegyző: Kőmives József,
II. „ Preisinger J., II. „ Wéber József,
pénztáros: Graszal János, ellenőr: Fischer Antal.
könyvtárnok és muzeumőr: Szilágyi György,
ügyész: dr. Mülek Lajos.
Ezekon kívül 12 rendes és 2 pótválasztmányi tag.

Az egylet tiszteletbeli tagjai:

Atzél Péter, Aradmegye volt főispánja.
Benisch János Ágost, a verseczi tanítóképző-intézet volt igazgatója.
† Bohus-Szögyényi Antónia. (Világos.)
Boja Gergely, Budapest volt tanfelügyelője.
Csengery Antal országgyűlési képviselő.
† Dáni Ferencz. Aradváros volt főispánja.
† Eötvös József báró, volt vallás- és közoktatásügyi miniszter.
Fábián László, Aradmegye és Aradváros főispánja.

- † Fényes Károly, volt iskolaszéki tag.
† Gajdos József, Aradmegye volt kir. tanfelügyelője.
Goldscheider Henrik, az „Arader Zeitung“ szerkesztője.
Gönczy Pál államtitkár.
György Aladár, író Budapesten.
Hendl János, az aradi zenede igazgatója.
† Hirschmann József, az aradi izr. hitközség volt elnöke.
† Hofbauer Sándor, Aradmegye volt kir. tanfelügyelője.
† Horváth Mihály cz. püspök.
Jámbor Pál, gymn. igazgató Szabadkán.
Jókai Mór országgyűlési képviselő és író.
Kühtmann J. F. C. Állatvédők világszövetségének elnöke Bremában.
† Mayer Miksa volt lapszerkesztő Budapesten.
Dr. Márki József, könyvtárőr Budapesten.
Metianu János g. k. rom. püspök Aradon.
† Molnár Aladár volt országgyűlési képviselő.
† Nagy Sándor, volt kir. törvényszéki elnök.
Neuman testvérek gyártulajdonosok Aradon.
Palágyi Károly, volt közs. jegyző.
† Papp János Aradmegye volt II-od tanfelügyelője.
† Pauler Tivadar, volt közoktatásügyi miniszter.
Péterffy Sándor állami képző-tanár Budapesten.
Rill József, kir. tanfelügyelő.
Román Miron g. k. rom. érsek, N.-Szebenben.
Salacz Gyula, kir. tanácsos, Aradváros polgármestere.
Schwarcz Gyula országgyűlési képviselő.
Simay István, Aradváros volt iskolafelügyelője.
Simonyi Lajos báró, volt miniszter.
† Tabajdi Károly, Aradmegye volt főispánja.
† Tanárky Gedeon volt államtitkár.
Tishti Lajos volt lapszerkesztő.
† Trefort Ágoston volt vallás- és közoktatásügyi miniszter.
† Weisz B. F. kir. tanácsos Budapesten.

Varjassy Árpád, Aradmegye kir. tanfelügyelője.
Zichy Antal volt országgyűlési képviselő.

Alapító tagok:

- Aradmegye közönsége 200 frttal.
Atzél Péter 100 frttal.
† Bisztriczky József kereskedő 25 frttal.
† Bohus-Szögyény Antónia 25 frttal.
Chorin Ferencz országgyűlési képviselő 25 frttal.
† Czárán Tivadar birtokos, az egylet volt örökös
tiszteletbeli elnöke 50 frttal.
† Dani Ferencz 25 frttal.
† Fényes Károly 30 frttal.
Fikker József, birtokos Pécskán 25 frttal.
† Hertschka Mór birtokos 25 frttal.
† Maffei János birtokos 25 frttal.
Nachtnébel Ödön ügyvéd 25 frttal.
† Nagy Sándor 25 frttal.
Neuman testvérek 100 frttal.
Némethy Károly községi tanító 30 frttal.
† Rochel János birtokos 25 frttal.
Simay István 100 frttal.
Székessy József kevermesi tanító 25 frttal.
Tisztai Lajos 25 frttal.
† Varga János ügyvéd és író 25 frttal.
Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő 25 frttal.
Vásárhelyi László birtokos 25 frttal.

Rendes tag a központban	60,
„ „ a vidéken	95,
pártoló „ a központban	50,
„ „ a vidéken	5,
összesen	210

tag a tiszteletbeli és alapító tagokon kívül.

Végül a „Segélyalap“ pénztárában létező mintegy 2000 frton kívül az egylet 1890-ben 1800 frt alaptőke fölött rendelkezett. Mint már említettük, a „Segélyalap“ az egylet kebeléből megválni szándékozik.

Elhunyt tagjaink.

- Dr. Aradi István főorvos,
Beresényi Lajos tanító,
Bisztriczky József keresk.,
Bohus-Szögyényi Antónia,
Borsy Lajos tanító,
Brunhuber Nándor iparos,
Czárán Emánuel birtokos,
Czárán Tivadar birtokos, az
egylet volt örökös tiszte-
letbeli elnöke,
Dáni Ferencz főispán,
Elek István ügyvéd,
br. Eötvös József miniszter,
Fényes Károly volt iskola-
széki elnök,
Fifánszky János tanító,
Fischl Zsigmond, takarékp.
hivatalnok,
Fitsór Irma tanítónő,
Gajdos József kir. tanfel-
ügyelő,
Grünwald Lipót tanító,
Heeger-Colomb Louise le-
ánynevelőint. tulajdonosnő,
Herczog József magánzó,
Hinner György magánzó,
Hertschka Mór birtokos,
Hirschmann József, az ízr.
hitk. elnöke,
Hofbauer Sándor tanfel-
ügyelő,
Holup Ferencz tanító,
Horváth Mihály cz. püspök,
ifj. Klein Mór könykeresk.,
dr. Köpf János iskolafelügy.,
Kircz István tanító,
Kornis Pál tanító,
Kornis Ilona tanítónő,
Klinda Rezső tanító,
K.-Gavora Gizella tanítónő,
Kökényessy Ida tanítónő,
Lendvay Sándor tanító,
Lidy Nándor p. isk. tanár,
Losonczy Alajos tanító,
Lind Jakab tanító,
Maffey János birtokos,
Máyer Miksa lapszerkesztő,
Messer Márton tanító,
Molnár Aladár országgyűlési
képviselő,
Mann Samu vendéglős,
Murády Emeza tanítónő,
Nagy Péter rajztanító,
ifj. Nagy Sándor,
Nagy József alapnevelő, az
egylet volt elnöke,
Nagy Sándor törvysz. elnök,
Papp János II. tanfelügyelő,
Papp Anna leánynevelő int.
tulajdonosnő,
Pauler Tivadar miniszter,
Ring Károly gyógyszerész,
Rochel János birtokos, egy-
kor iskolafelügyelő,
Rózsa Antal gymn. tanár,
Somogyi József tanító,
Szecsey Péter birtokos,
Szücs József tanító,
Szilágyi-Szalay Amália
tanítónő,
Tabajdi Károly főispán,
Tanárky Gedeon államtitk.,

Trefort Ágoston miniszter,	Varga János ügyvéd,
Tedeschi János kereskedő,	Vásárhelyi Dezső birtokos,
Tanfó Adél tanítónő,	Weszely Ferencz iparos,
Ujházy Mária tanítónő,	Weisz B. F. kir. tanácsos.

*

A közgyűlések helyei.

1870. május 10-én és 11-én Aradon.
 1871. augusztus 2-án, 3-án és 4-én Szent-Annán.
 1872. „ 1-én, 2-án és 3-án Pankotán.
 1873. szeptember 22-én és 24-én Aradon.
 1874. augusztus 3-án és 5-én „
 1875. „ 23-án és 25-én „
 1876. július 4-én és 6-án „
 1877. szeptember 16-án és 18-án „
 1878. „ 23-án és 25-én „
 1879. július 1-én és 3-án „
1880. május 20-án, 21-én és 22-én „ jubileum.
 1881. július 2-án, 3-án és 4-én „
 1882. június 30-án és július 1-én „
 1883. „ 29-én és 30-án „
 1884. július 2-án és 4-én „
 1885. június 30-án és július 1-én „
 1886. május 21-én és 22-én „
 1887. „ 30-án, 31-én, június 1-én Pécskán.
 1888. szeptember 17-én és 18-án Aradon.
 1889. június 10-én, 11-én és 12-én Borossebesben.

*

A könyvtár.

Az 1888—89-iki jelentés szerint ez időben a könyvtár fölmutatott:

I. Nevelés-tanítási szakból . . .	47 művet,
II. Nyelvészeti szakból	7 „
III. Földrajzi-történelmi szakból . . .	17 „
IV. Gazdasági-természettudományi szakból	18 „

V. Mennyiségtani szakból	2 művet.
VI. Szépirodalmi szakból	39 „
VII. Vallástani szakból	3 „
VIII. Vegyes szakokból	42 „
IX. Szaklapokban	42 „
összesen	217 művet.

*

Az egylet 20 évi működésének összegezése.

Az I. évtized tárgyai:

Állatvédelem,	Népirodalom,
Egyleti élet,	Női kézimunka,
Egészségtan,	Mértan,
Eötvös-alap,	Ponyvairódalom,
Erkölcstan,	Számtan,
Ének-tanítás,	Tanítás-ügy,
Földrajz,	Tankönyv-birálat,
Gazdaszat,	Tanügyi birálat,
Házi ipar,	Társadalmi kérdések,
Iskolai- és népkönyvtár,	Természetrajz,
Iskolai takarékpénztár,	Természettan,
Irva-olvasás,	Testgyakorlat,
Magyar nyelv,	Történelem,
Nevelésügyi kérdések	Vallásitanítás.
Német nyelv,	(Emlékkönyv.)
Emlékbeszédék,	

A II. évtized tárgyai:

1. A kath. püspöki kar mozgalma a kath. tanító-egyletek érdekében. (Krausz Jakab világosi ig. tanító indítványa.)
2. Tanítói fizetések szervezése.
3. Nyugdíj-kérdés.
4. Tanfelügyelői kinevezések.
5. A tanító mint virilista.
6. A tanítók vasúti kedvezményei.
7. A tanító egyletek portomentessége.
8. A kántori hivatalnak a tanítói hivataltól való elkülönítése.

9. A tanügy a közigazgatás keretében.
10. A tanító mint közgyám.
11. Egy éves önkéntességi kedvezmény.
12. A tanítói oklevél. (A 2-től 12-ig terjedő pontokat tartalmazó emlékiratot Csik János aradi közs. ig. tanító fogalmazta. 1880.)
13. Tanítói ünnepélyek. (1885., 1886., 1887., 1888., 1889.)
14. Jubilált tanítók. (1885-ben 1 tanító, 1886-ban 12 tanító.)
15. Gondolatok az erkölcsi nevelés köréből. (Brusch Alajos 1887.)
16. A siket-némák külső lényéről. (Roboz József 1887.)
17. Emlékbeszédok Trefort miniszter és Czárán Tivadar örökös tiszteletbeli elnök fölött.
18. Alapítványok és jótékonyági mozgalmak.
19. A gyermekirodalom. (Skultéty Irma, aradvárosi közs. tanítónő. 1888.)
20. Általános vagy egyéni legyen-e a nevelés? (Szathmáry István polg. isk. t. 1888.)
21. Az évváró vizsgákról. (Szilágyi György, aradvárosi közs. t. 1888.)
22. Tehet-e valamit a tanító a kézműipari pálya megkedveltetésére? (Weber József aradvárosi közs. t. 1888.)
23. A tanító-egylet hanyatlásának okai és emelésének eszközei. (Fischer Antal aradvárosi közs. t. 1888.)
24. A nőipariskoláról. (Karácsonyi Mária, magán ipariskola-tulajdonosnő. 1888.)
25. Fafaragászat. (Zahora József, Pjerg-Szélaknai plebános. 1888.)
26. „A mezőrendőrségről szóló törvényjavaslatról“. (Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő. 1889.)
27. A központi idegrendszeréről. (Roboz József, a siket-némák isk. ig. t. 1889.)
28. „A néprajzi társaság munkásságáról“. (Máday Mátyás polg. isk. t. 1889.)
29. Segélyalap. (1884.)
30. Méhészeti társulat. (1884.)

31. Tanszermuzeum. (1884.)
32. A nőnevelés. (Hauser Henriette. 1885.)
33. A leányiskola feladata. (Kiss Ida. 1886.)
34. Társadalmi erkölcsstan. (Női szakosztály indítványa. 1886.)
35. A női kedély összes életmózanatai. (Simon Karolin polg. isk. igazgatónő. 1886.)
36. A nevelés tan a leányiskola tantárgya. (Brusch Alajos indítványa. 1886.)
37. A nőnevelés célja. (Ekkert Irma igazgatónő. 1886.)
38. Túlterhelés. (Máday Mátyás. 1886.)
39. Az erkölcsstan tanítása, } női szakosztály
40. Födött tornahelyiségek, } indítványai
41. Játzóterek, } 1886.
42. Pályatételek.
43. Gönczy jubileumán történt képviseltetés. 1888.
44. Adminisztrationális ügyek.

*

Eddig a mult. Lássuk most a jelent. A jelent? . . . Ezt, tisztelt olvasó, ne kívánd látni azon esetben, ha az itt ecse-telt mult képzeletben egy nyájas képnek emlékét hátra hagyta, mert könnyen megeshetnék, hogy illúsiónak tartanád még azt is, mi a multban erős hitedet képezte. Hitted ugyanis, hogy ugy lesz mindig, mint régen volt, t. i. kegye-let a multak iránt, s munka a jelenben, hogy a jövőnek szemrehányásaitól rettegnünk ne kelljen. Pedig nincsen ugy, mert a mult feledve van, a jelen tétlen, s a jövőnek szemrehányásaitól nem retteg senki. Ilyen jelenség nyilvánul a mostani egyleti életben. Ennek a szomorú jelenségnek azon-ban egy igen eredeti oldala van; s ez az: hogy annak min-denki más-más magyarázatot ad. „Az ifju tanító-nemzedéket a tapasztalataival kérkedő öreg tanító-nemzedék űzi el a munkától;“ állítja az egyik. „A képezdek nem nevelnek testületi szellemtől áthatott tanítónemzedéket“ mondja a másik. „A tanítódba bele fészkelte magát a nagyzási mánia. Gönczynek igaza volt, midőn a tanítószágot szerénytelenség-gel vádolta;“ erősíti a harmadik. Ezek az állítások, mondá-

sok és erősítetések pedig ad infinitum mennének, ha nem akadnának olyanok is, mint például: Lakits Vendel, a III. egyetemes tanítógyűlés végrehajtó bizottságának elnöke és Somlyay József, a bizottság titkára, kik a IV. egyetemes tanítógyűlés érdekében kibocsájtott felhívásukban hangsúlyozzák, hogy létre kell hoznunk a közvetlen összeköttetést, fejlesztenünk kell a kollégiális érzületet, lelkesítsük egymást a további küzdelemre s teremtsük meg a tanítóság közt eddig oly nehezen nélkülözött közszellemet. Bizzunk tehát az 1890. évi augusztus hó 20-án Budapesten tartandó

magyarországi néptanítók IV. egyetemes gyűlése

fenti jelszavában. E gyűlés által tárgyalandó kérdések a következők:

1. A magyar nyelv tanítása a magyar- és a nem magyarajku népiskolában, kiváló figyelemmel a nemzeti szellem ápolására.

2. A tanítói állás biztosítása s a tanítók szolgálati viszonyainak szabályozása (szolgálati *pragmatica*,) különös tekintettel a tanítói oklevél értékére.

3. A népiskolai tanterv módosítása, tekintettel az osztott és osztatlan népiskolákra.

4. A népiskolai tankönyvek s ezek birálatának kérdése.

5. A tanítói közszellem fejlesztése az általános és megyei tanítótestületek szervezése s az egyetemes tanítógyűlések állandósítása által.

6. Az állami szakszerű tanfelügyelet szervezése, tekintettel a néptanítók előléptetésére.

7. A tanítók anyagi helyzete.

8. Az Eötvös-alap ügyének rendezése.

9. A szakosztályok jelentései.

10. Esetleges indítványok.

Az aradvidéki tanító-egylet központi választmánya a felsorolt tétéleket behatóan megvitatván, a felhívásban kifejezett óhaj szerint véleményét a végrehajtó bizottságnak be is küldte. Eme vélemény szerint a tétélek csoportosításának, egy

része tanulmánytárgyul tartassék fenn az V. egyet. gyűlésre; másrésről elégedjék meg az egyet. gyűlés. ha azokról szakosztályaiban vélemény mondatik, a gyűlésen bejelentetik s a szaklapokban eszmecsere tárgyát képezik. — A csoportosításra nézve így vélekedik: „Különösen fontos és égető szükségét érezzük az általános és kötelező megyei tantestületek szervezésének, valamint annak is nagy hatást tulajdonító népnevelésünk elővitelére, ha az egyletek és testületek együttes ülésekre kerülőket képeznek az országban. Szorosan ide tartozik a 9. pont alatt említett tétel: a tanítói közszellem állandósítására vonatkozó elvek fejtegetése, nemkülönbén a 8. pont tétele: neveléstudományak nemzeti alapokon való megteremtése és fejlesztése. — Összevonható a 2. és 3. pont alatt lévő két tétel is: Az állami szakszerű tanfelügyelet s a tanítóképző tanárok kiképzése című tételt csak mint előterjesztést kívánja az egylet a IV. egyet. gyűlés elé vinni, hogy e tárgy munkaanyagul vétessék fel az V. egyet. gyűlésre. — A kisdiednevelés ügyének országos törvény által leendő rendezése című tételt is nem mint vitára szolgálót, hanem csak mint előadandó tárgyat ajánlja azon szempontból, hogy „a megjelentek hatáskörükben népszerűsítsék a küszöbön álló áldásos intézkedést.“

A tanítók szolgálati viszonyainak (szolgálati pragmatica) feltüntetésére álljanak itt ama pontok, melyeket a bihari ev. ref. egyh. mint tanítótestület egybeállított: 1. Tanképesítés. A tanítók nevelése maradjon fenn, a mennyiben élni kívánnak vele, a felekezeteknek is, de tanítói oklevelet csak az állam adhasson. 2. Tanítói állomások betöltése. E pontban határozottan el kellene tiltani az itt-ott divó próbatanításokat. Az állam által approbált tanítót ne bírálja felül illetéktelen. 3. A tanítók fizetése. A terményekben történő fizetés beszüntetése, az ötödéves korpótlékról intézkedő törvényszakasznak végrehajtása. 4. A tanító jogi helyzete. A próbaévek törlése. Fokozatos előléptetések. Ezek módozatai. Tanítói kamarák felállítása s fegyelmi hatásköre. 5. Tanterv. Tekintettel az osz-

tott és osztatlan népiskolákra. 6. Iskolai rendtartás. Ide valók: az osztálytanító, igazgató, iskolaszék, miniszteri iskolalátogató, járási és kir. tanfelügyelők kötelességei és jogai. Az iskolaszék exclusive adminisztráló testületté alakíttassék át. A mai czéltalan iskolai vizsgálatok helyett évfáráó ünnepek behozatala. 7. A tanítók nyugdíjazása. (Vedereino.)

XXXIII.

ARADVÁRMEGYE KÖZGYÜLÉSE

1890. május 7-én.

A)

BOHUS ZSIGMOND-FÉLE ALAPITVÁNY.

B)

ARADVÁRMEGYE TULAJDONÁT KÉPEZŐ „NÉPNEVELÉSI”

C)

ARADVÁRMEGYE TULAJDONÁT KÉPEZŐ „MAGYARNYELV
TERJESZTÉSI” ALAPITVÁNYOK.

XXXIII.

Aradvármegye közgyűlése

1890. május 7-én.

A)

Bohus Zsigmond-féle alapítvány.

1890. évi május 7-én Aradvármegye közönségének ismét alkalom nyílt történetét egy új aranylappal szaporíthatni. Ezen lapon dicsfénytől övezve tündököl egy név, mellyel nem először találkozunk e megye történetében: ott látható az mindannyiszor, valahányszor Aradvármegye dicsőséges nagyságát lélekemelő tények jelzik. E név birtokosa mélt. **Bohus Zsigmond**, cs. kir. kamarás, Aradvármegye legméltóbb fiainak egyike.

A fentjelzett közgyűlésen ugyanis felolvastatott mélt. Bohus Zsigmondnak Aradvármegye közönségéhez intézett következő levele: „Tekintetes Törvényhatósági közgyűlés! A közjó előmozdítása érdekében indítatva éreztem magamat, hozzájárulni ahhoz, hogy a szellemi tehetséggel megáldott, de az anyagi eszközökben szűkölködő ifjuság kiképzése elősegíttessék. S e tekintetben különösen a technikai pályát találok annak, melyre ifjainkat még ma is hódítani kell, holott e pályán a haladó korrallal maga a működési tér is terjeszkedik s ifjaink nemcsak biztos alkalmaztatásra találnak, hanem a haladás és fejlődés jelentékeny tényezőivé emelkedhetnek. Elhatároztam azért magamat, hogy **10,000** forint tőkével ösztöndíj-alapítványt teszek azon rendeltetéssel, hogy annak kamataiból 2 műegyetemi, avagy a technikai pályára készülő gymnásiumi vagy reáliskolai tanuló ösztöndíjaztassék. Az ösztöndíjban aradvármegyei illetőségű s a

keresztény vallásfelekezetek bármelyikéhez tartozó magyar ifjak, szegény szülők gyermekei vagy árvái részesítendőek. Az alapítvány kezelését, valamint az ösztöndíjak adományozási jogát Aradvármegye kezeibe teszem le s a kezelés közelebbi módozatait a külön kiállított alapító-levélben írom meg. Az alapítványi tőkét takarékpénztári betéti könyvecskébe fektetve, ide csatolom. S midőn ezt bejelenteném, kérem egyszersmind, hogy alapítványom kezelését átvenni, az alapítványi tőke elhelyezése és gyümölcsösztetése iránt legjobb belátása szerint intézkedni s azt a tanuló-ifjuság nevelése és a közjó előmozdítása érdekében örök időre fentartani méltóztassék. Fogadja a tekintes törvényhatósági közgyűlés kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Arad, 1890. május hó 6-án.

Bohus Zsigmond s. k.

Alapító-levél

Melynek értelmében az általam Aradvármegye kezeibe, 10,000 frt, azaz tizezer frt tőkével letett ösztöndíj alapítvány rendeltetése és kezelése tekintetében a következőkben intézkedem, u. m.:

1. Az alapítvány „Bohus Zsigmond ösztöndíj-alapítványa“ czimet visel s tőkéje örök időkre és csonkítatlanul fentartandó, évenkénti kamatjövedelme pedig ösztöndíjak adományozására fordítandó.

2. Ösztöndíjban állandóan 2 ifjut kívánok részesíttetni, s ehhez képest, az ösztöndíjak egyenkénti — nagysága az alapítvány mindenkori kamatjövedelme szerint lesz megállapítandó.

3. Ösztöndíjam a technikai pályára készülő aradvármegyei ifjak kiképzésének előmozdítására van rendelve, s ezen czél mellett, annak élvezetében, aradvármegyei vagy aradvárosi illetőségű s a keresztény vallás-felekezetek bármelyikéhez tartozó minden oly magyar ifju részesíthető, ki a technikai pályára készül s mint szegény szülők gyermeke és árvája, az anyagi eszközökben szűkölködik, szellemileg azonban jó tanulmányi előmenetelt igazol.

Ehez képest:

4. Az ösztöndíj elnyerésére, az előbbi pontban foglalt feltételek mellett, műegyetemi hallgatók, és oly gymnásiumi vagy reáliskolai tanulók pályázhatnak, kik a technikai pályára készülnek.

5. Az ösztöndíjak adományozása fölött Aradvármegye törvényhatósági közgyűlése rendelkezik, s eljárása az leszen, hogy a kiirt pályázati hirdetés alapján beérkezendő kérvényeket, a vármegye pártfogása alatt álló Bibich-féle alapítvány ügyeinek előkészítésére szervezett szakbizottság által átvizsgáltatja, s az ezen bizottság által teendő kijelölések figyelembe vételével, vagyis a kijelöltek közül eszközlendő választás utján adományozza az ösztöndíjt.

6. Az ösztöndíjak adományozásánál s ezt megelőzőleg a kijelölések eszközzésénél, az alapítvány czélzatainak megfelelőleg, a következő irányelvek tartandók szem előtt:

a) A folyamodók közül azok, kik már a technikai felső szakintézetet (műegyetem, vagy hason technikai szakiskola) látogatják, elsőbbséggel bírnak a középiskolai növendékek fölött.

b) A középiskolai növendékeknél előnyt nyújtó figyelem fordítandó azokra, kik a reáltantárgyakban jelesek.

c) Az egyébként egyenlően minősített folyamodók közül — előny nyújtandó az árváknak.

d) A folyamodók között első sorban az aradvármegye-beli, s csak azután az aradvárosi ifjak jönnek figyelembe, és

e) A választás könnyebbsége és az ösztöndíjak kiosztásának, a jelen alapító-levél szellemében eszközlendő fogantatása végett a Bibich-bizottság, a befolyt pályázati kérvények alapján kiszemeli a belátása szerint leginkább minősült egyéneket s azok közül a közgyűlésen eszközlendő választásra legföllebb 3 ifjut jelöl ki.

7. Az ösztöndíjazott ifju, ösztöndíjának élvezetében, tanulmányának teljes bevégezéseig megmarad, — feltéve természetesen, hogy tanulmányait sikeresen folytatja, vagyis eredményes iskolai bizonyítványt érdemel.

8. Az ösztöndíjas ifjak tanulmányi előmenetelét a vármegye Bibich-bizottsága évenként számon kéri. E végből az

illető ifjak, minden tanév végén, iskolai bizonyítványaikat, a Bibich-bizottságnak bemutatni kötelesek.

Elégtelen bizonyítvány esetében az ösztöndíj további élvezete, a Bibich-bizottság előterjesztésére, a törvényhatósági közgyűlés által beszüntetendő.

9. Az ösztöndíjak iskolai félévenként utólagosan, a tanulmányi előmenetel tekintetében, az illető tanintézeti igazgatóság, s a második félévinél egyszermind a Bibich-küldöttség elnöke által is láttamozott nyugtákra szolgáltatnak ki.

10. Oly előfordulható esetben, ha egy ösztöndíjazott gymnásiumi vagy reáliskolai tanár, a gymnásium vagy reáliskola bevégzése után nem a technikára megy, ösztöndíjainak további élvezete beszünttetetik.

11. Alapítványom pártfogójává s tulajdonos-kezelőjévé Aradvármegye törvényhatóságát kérem fel, s alapítványom kezelését a következők szem előtt tartásával kérem eszközöztetni, u. m.:

a) Az alapítvány pénztára Aradvármegye pénztárában kezeltetik s a pénztári tisztség a kezelésről, a vármegye tulajdonát képező vagy kezelése alatt álló egyéb alapok és alapítványokéval azonos módon évenként számadást tesz.

E számadás, a törvény értelmében a törvényhatósági bizottság közgyűlése által vizsgáltatik meg és hagyatik jóvá s a jóváhagyott számadás kivonata az alapítvány fölötti felügyelet gyakorlása végett, a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz, annak rendje szerint felterjesztendő.

b) Az alapítványi tőke elhelyezése és gyümölcsöztetése körül ugyanazon eljárás követendő, mely a vármegye egyéb tőkepénzeinek kezelése tekintetében a törvényben és törvényhatósági szabályrendeletben megállapítva van.

c) Azon esetre, ha egyik-másik tanévben az ösztöndíj bármi okból nem volna kiadható, az ekkép megtakarított összeg az alapítvány tőkéjéhez csatolandó.

Adja az ég! legyen ezen alapítvány a vármegye kezelése alatt oly üdvös és közhasznú, mint a milyen tiszta szívből s jó szándékkal részemről azt letettem. Aradon, 1890. évi május hó 6-án.

Bohus Zsigmond, s. k.

Lelje ezen nemes főúr magasztos jutalmát Aradvármegye s a nemzet hálájában, valamint azon tudatban, hogy szeretett hazánk kulturfejlődésének alapvetőit a jelen és utókor áldása kísérendi.

*

B)

**Aradvármegye tulajdonát képező »Népnevelési«
alapítvány.**

Aradvármegye törvényhatósági bizottsága Aradon, 1889. évi január hó 14-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből.

50. sz. 1889.

közgy.

Az állandó választmány 268/1888. számú jelentése, melylyel a vármegye tulajdonát képező népnevelési alapítványkamatait, jövőre nézve, a tanítók közötti kiosztás helyett iskolák segélyezésére fordíttatni javasolja.

Határozatott:

Miután az alapítvány kamatainak eddigi felhasználási módja s nevezetesen azon eljárás, hogy az alapítvány kamatai egyes szegény s kitűnő néptanítók jutalmazására fordíttassanak, a díjazandó tanítók kiválasztásában nehézségre talál amiatt, mivel a kivánt kettős minősítés, hogy t. i. a tanító szegény és kitűnő legyen, nem mindenkor jár együtt, s ennek következtében a választmány nem ritkán oly tanítókat díjazott, a kik kitűnők ugyan, de nem szegények, s miután továbbá, mint a szintyei iskola esete mutatja, ezen alapítvány kamatainak igénybevételével, a vármegye oly helyeken, hol a község vagy a kisebbségben lévő hitfelekezet iskolát állítani önerejéből nem képes, több-kevesebb segélylyel új iskolák létesítését biztosíthatja, s ez az alapítvány rendeltetésének, a népnevelés előmozdításának bizonyára megfelelőbb, mint ha a kamatok 20—25 frtos részletekben egyes tanítók közt szétosztatnak: a népnevelési alapítvány kezelésére vonatkozó ¹²⁶ közgy. 1871. számú törvényhatósági határozat megváltoztatása mellett kimondatik, miszerint:

a) a népnevelési alapítvány kamatai egyes, a fentartás eszközeiben szükölködő népiskolák segélyezésére, avagy új iskolák lé'esítésére fordítatnak;

b) a segély megadása s annak mérve iránt az állandó választmány meghallgatása mellett esetről-esetre a törvényhatósági közgyűlés határoz;

c) a segély vagy egyszer s mindenkorra szóló adomány vagy évenként visszatérőleg nyujtatik, ily visszatérő segélyezések azonban legfellebb öt évi tartamra köthetők le;

d) Segélyben községi és hitfelekezeti iskolák egyaránt, de csak az esetben részesíttetnek, ha szervezetük és tanrendjük a népiskolai közoktatásról szóló törvény kívánalmainak mindenben megfelel.

Az alapítvány kezelésének ekénti módosítására vonatkozó jelen közgyűlési határozat az 1886. XXI. t. cz. 7. §-a értelmében megyszerte kihirdetni, s a hirdetési 30 napi határidő lejártával jóváhagyás végett, vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ő Nagyméltóságához fölterjesztetni rendeltetik.

E végből, jelen határozat megfelelő számu többszörözött példányokban, a megyebeli nagyközségek főszolgabírák útján oly felhívással küldetik meg, hogy azt dobszó útján vagy helyi szokásos más módon hirdessék ki azzal, hogy e határozat ellen, az illető községben történt kihirdetést követő 30 nap alatt a vármegye minden lakosa felebbezéssel élhet s nctaláni felebbezése a vármegye alispánjánál nyujtandó be stb. stb.

Kiadta:

Szathmáry Gyula, s. k
főjegyző.

A vármegye közönségének eme határozatát ő Nagyméltósága Csáky Albin, vallás- és közoktatásügyi miniszter 40,812 sz. leiratával egész terjedelmében jóváhagyta.

C)

**Aradvármegye tulajdonát képező magyarnyelv
terjesztési alapítvány.**

Aradvármegye törvényhatósági bizottsága Aradon, 1889. január hó 14-én tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyvi kivonata.

50. sz. 1889.

közgy.

Az állandó választmány 269/1888. sz. jelentése, melylyel a vármegye tulajdonát képező magyarnyelv terjesztési alapítvány kamatait jövőre nézve a nem magyar ajku gymnásiumi és népiskolai tanulók közötti kiosztás helyett a nem magyar helyeken levő népiskolák segélyezésére fordíthatni javasolja.

Határozatott:

Miután a szokásos jutalom-dijazások s nevezetesen azon gyakorlat, mely szerint az alapítvány kamataiból 8 nem magyar ajku, de magyar tanulásában dicséretes előmenetelt tett gymnásiumi tanuló 20—20 frt jutalomdíjban részesítetik, a kamatjövedelem többi része pedig egy forintos tallérokban a megyebeli népiskolák tanulói között osztatik szét, — a gyakorlatban czélszerűtlennek s a gymnásiumi tanulók ily czímen való jutalmazása tárgytalannak is mutatkozik, mert a gymnásiumi tannyelv különben is magyar lévén, annak elsajátítása nem érdemnek, hanem feltételnek tekintendő s emellett a gymnásiumi tanulás a kényszer-iskolák fölött állván, a tantárgyak s ezek között a magyar nyelvben való előhaladás és a tanulmányi előmenetel elengedhetlen feltételét képezi, a népiskolai tanulók közötti jutalom-díj osztás pedig az eszközök szétforgácsolására vezet a nélkül, hogy állandó érvényű és általános hatást gyakorolna, s miután továbbá a szóban forgó alapítvány kamatainak felhasználási módja irott szabálylyal megadva nincsen is s az eddig gyakorlott jutalomdíjazások csakis szokás útján hozattak be: a magyarnyelv terjesztési alapítvány létesítésére vonatkozó ⁶¹² közgy. 1883. sz. törvényhatósági határozat kiegészi-

tése és az eddig követett gyakorlat megváltoztatása mellett kimondatik, miszerint:

a) A magyar nyelv terjesztési alapítvány kamatai, egyes a fentartás eszközeiben szükölködő oly népiskolák segélyezésére, avagy új iskolák létesítésére fordithassanak, melyek nem magyar ajku községekben keletkeztvén, a magyar nyelv terjesztése körül hatékonyan közreműködnek.

b) A segély megadása és annak mérve iránt az állandó választmány meghallgatása mellett esetről-esetre a törvényhatósági közgyűlés határoz.

c) A segély vagy egyszer s mindenkorra szóló adományban, vagy évenként visszatérőleg nyújtatik; ily visszatérő segélyezések azonban legfellebb öt évi időtartamra köthetők le.

d) Segélyben községi és hitfelekezeti iskolák egyaránt, de csak az esetben részesittetnek, ha szervezetük és tanrendjük a népiskolai közoktatásról szóló törvény kívánalmainak mindenben megfelel, stb.

Kiadta:

Szathmáry Gyula s. k.

főjegyző.

A vármegye közönségének eme határozatát ő Nagyméltósága Csáky Albin, vallás- és közoktatásügyi miniszter 3131. sz. rendeletével szintén jóváhagyta.

Aradvármegye közönsége ez utóbb érintett két határozatával a tanügynek, valamint a magyarosodási eszmének minden esetre nagyobb szolgálatot tett, mint az annak idején egyes tanítók jutalmazására kiutalványozott 20 forintokkal, melyeket az illető tanítók csak szégyenpírral rakhattak zsebre.

XXXIV.

I.

AZ ARADI ZENEDE.

II.

DALEGYTEK.

XXXIV.

I.

Az aradi zenede.

II.

Dalegyletek.

Az aradi zenede mint ilyen a legrégibb intézet nagy hazánkban és hogy hivatásának derekasan megfelelt, bizonyítják első sorban azon művészek, kik zenészeti ismereteiket itt sajátították el s bizonyítja másod sorban ama megdönthetetlen tény is, hogy egyedül ez intézetnek tulajdonítható, hogy tán sehol e hazában nem műveltetik a zene oly nagy mértékben, mint Aradon. A régi tanítványok közül különösen kiemelendők a következők: Huber Károly, a nemzeti színház volt karmestere; (meghalt,) Nikolits Sándor, a budapesti zeneakadémia volt tanára; (jelenleg nyugdíjazva van,) Krispin László, a bécsi udvari zenekaránál; Krispin Péter, a budapesti nemzeti színház zenekarának egyik kiváló tagja; Schmidt N. külföldön első rangú zenetanár; Budits Ádám zenedénknék jeles tehetségű tanára; Klár, az aradi színház egykori karmestere; Institoris Kálmán, Aradváros főjegyzője, ki mint jeles baritonista, külföldi színpadokon köztetszést keltve, számos babért aratott; Krispin papa, ki 1850-től 1880-ig a helybeli zenedénél mint zenetanár — általános elismerésnek örvendő — működött; továbbá dr. Mandl Vilmos, helybeli ügyvéd, valamint Robitsek Samu és Leopold Rezső, a hangversenyneinken már annyi lelkes tapsot nyert művészeink stb. stb. S most térjünk át zenedénknék életrajzára.

1833-at számláltak, midőn a zenének valódi szenvedélyvel hódoló három aradi polgár arra a gondolatra jött, hogy jó lenne Aradon zenedét létesíteni. Ez a három derék

férfit volt: Daurer József üveges, később Aradváros kamarása, Nimsger József magántanító és dr. Szegegel orvos. A dolgot behatóan megbeszélvén, arra a megállapodásra jutottak, hogy az ügynek egy hangzatos nevű protektort keresni fognak. Nem kellett a protektort sokáig keresniök, mert azonnal találták azt mlts. Bánhidy Antal cs. k. udvari tanácsos Aradváros s Aradmegye közönsége által szeretett és tisztelt személyében. — Az e szövetkezet által kitűzött feladatot a leghivebben ecseteli az 1853. évben a zeneegyesületi közgyűlésen felolvasott német szövegű jelentésnek következő része:

„1833. évi május elsején több zenekedvelő azon szilárd meggyőződéstől áthatva, hogy az ifjuság kiképeztetésére a szívre és kedélyre varázshatást gyakorló zeneismeret is igényeltetik, — magánhozzájárulások útján zenedét alapított. Célja: mindkét nembeli ifjuságot a rendes iskolai órákon kívül képzett tanárok által zenében oktattatni. Ezen foglalkoztatás által nemcsak az éretik el, hogy a tétlenségből eredő annyi szomorú következmény hárítatik el, hanem általa a szív- és kedélynemesítés is lényegesen mozdittatik elő. Célja továbbá a szép és nemes iránt fogékony ifju szívet a zenészet magasztos remekműveivel megismertetni és különösen azon gyermekeket, kik a természet által kiváló tehetséggel megajándékoztattak, a tökéletességig kiképezni. — A zenede hasznos voltától áthatva, Arad szabad kir. város lelkes polgársága annak életbeléptetését aláírások- és adományokkal lehetővé tenni törekedett. A fentjelzett napon tehát — miután növendékek nagy számban jelentkeztek, — a tanítás három zenetanár által megkezdett.

A zenészeti tárgyakon kívül a tanterv keretébe a reál-tantárgyak, franczia és német nyelv is tartoztak. (Valóságos kis akadémia.)

1856-ig a zenede protektorai hivatalosan megerősített szabályok nélkül intézkedtek ez intézet körüli teendőkre nézve. Több iparos és kereskedő, mint: Rodler, Ritz, Markovits stb., a haute crême közül pedig Bánhidy Antal, Csernovits Péter, Deseő Zsigmond, Salbeck stb. a zenedének mindig hatalmas oszlopai voltak.

A zenedének első helyisége az Eötvös-(Püspök) utca jobb oldali volt Szeiler-féle sarokházban volt; később a volt Daurer, most Dobiaschi-féle házba (Kölcsey-utca) költözött át, honnan szintén rövid idő múlva a Greiszler, most Czárán Emánuel-féle ház (templom-utca) egyik utcái lakásába helyeztetett át. A nemes és puritán jellemű Czárán Emánuel azonban, miután ugy szólva büszkeségnek tartotta, hogy Arad város egyik közművelődési eszménye az ő (Czárán) falai közt csinál propagandát, házának hátsó udvarán egy a zenede igényeinek megfelelő helyiséget emeltetett. Ebben a helyiségben folyik még ma is a propaganda, de . . . enyészetnek induló nimbussal, mert — mint mondják — abból a régi zenészeti érzékből csak egy parányi szikra él még. Hogy milyen volt az a régi zenészeti érzék, arról regélhetnének azok az értékes hangszerek, melyeket a zenede egykoron ajándékba kapott. A rege így szól: Deseő Zsigmond, több megye táblalabirája és zenedei választmányi tag, oly ritka entuziaszmustal művelte a zenét, hogy több zeneértőből quartettet alakítva, házánál egyszer-kétszer hetenkint zeneestélyeket rendezett. E célra Deseő Zsigmondnak becesebbnél becesebb hangszerek állottak rendelkezésére. Ezen entuziaszmusról Deseő éltének utolsó pillanataiban sem mondott le, mert akkor volt az, midőn elrendelte, hogy halála után hangszerei vele együtt a sírboltba költözzenek. Így is történt; csakhogy fia, Deseő Ádám, a zeneegyesület unszolására a hangszereket kivétette s azokat a zenedének ajándékozta.

*

1834-ben a zeneegyesület alaptökéjének gyarapítására, mely tőkéből a zenede számára ma-holnap helyiséget építtetni szándékozott, aláírási íveket bocsátott ki. Ezen ténykedésből az alábbi két eredeti okmányt közlöm. (Mindkettő nyomtatásban adatott ki.)

I.

„Méltóságos Báró Orczy László Úrnak, Ő cs. kir. Apostoli Felsőge kamarása és cs. kir. Kapitány, s több Rend Vitézzének tisztelettel Pesten. — A' Hangászatnak egyné-

mely lelkes Kedvellői azon meg győződésnél fogva, melly szerént a' Muzsika az emberi indulatnak szelidíttésére bizonyos ellenálhatlan varázs erővel bir, 's a' lélekben magassabb érzelmeket ébresztvén, a' szükséges nevelés hiányából többnyire származni szokott szilárdságot, a' szépnek 's feleslegesnek gyönyörködtető megesmerttetése 's kedveltetése által mérsékli 's enyhíti; 's így némiképpen az erkölcsi tulajdonoknak kifejlődésére 's nemesítésére is a' leg hathatossb eszközök közzé tartozik, — ez előtt két évvel, tulajdon ösztönükből, bizonyos mennyiségű Summát öszvetévén, itt Aradon egy házat kibéreltek, hol a' Segéd kezét nyujto Részvényesek által kijelelt fiu, 's leány Gyermekeket, e' végre fogadott Mesterek által éneklésre, 's egyéb muzsikai Szerek jádzására taníttatták, 's jelenleg is taníttatják. — Ezen Muzsikai Intézetnek, vagyis Conservatoriumnak további fennmaradását, 's nagyobb kiterjedését örökre biztosítani kívánván, a' Részvényesek, magok közzül egy igazgató Választottságot neveztek, mellyre a' szükséges elveknek Kidolgozása, 's előterjesztése bizatott. Minek folytában, az, folyó esztendő Szent-Iván hava 3-án öszve ülvén, valamint a' Conservatoriumnak mi módon leendő örökösíthetése, úgy hasonlón annak belső elrendezése érdemében, az alapokat kidolgozta 's bémutatta. — Ezek után Múltóságos Báró **Orczy Orczy Lőrincz**. Tekéntetes Nemes Arad Vármegye Fő-Ispánja, 's Arad Királyi Város felszabadíttására leg felsőbb Helyről Kegyelmesen kiküldve lévő Királyi Biztos Úr Ő Nagysága, folyó Eszt. Szent-Mihály hava 2-án ezen Muzsikai-Conservatoriumnak kegyes Pártfogása alá leendő vétele iránt alázatosan megkérettetvén, azt, nekie tulajdon Kegyeségénél fogva, mint minden közhasznú Intézetek lelkessen pártoló Előmozdítottja 's hathatós Gyámola, a' többször említett Muzsikai Társaságnak határtalan Örömére Kegyesen elfogadni, 's egy úttal az alól irt Választottság által előterjesztett, 's ide $\frac{1}{2}$ alatt mellékelt Conservatoriumbeli alapokat is jóvá hagyni méltóztatott. — Ily hathatós Pártfogónak Kegyes védő Szárnyai alá véve, azon forró óhajtás ébredett a' tsak még első zsengéjében létező Muzsikai Conservatoriumnak Részvényeseiben: hogy ezen Intézet nem tsak az Aradiak

hasznára, hanem az egész szeretett Haza jövődöbeli javára 's diszére alapithasson, mellyben idővel több számu, 's pedig tökéletes Hangászok 's Énekesek képeztetthessenek. — Minthogy azonban ezen kívánság valósulása csuppán csak közönséges részvét, 's pártfogás mellett lenne eszközölhető; annál fogva az Aradi Muzsikai-Conservatoriumnak alólírtt igazgató Választottsága, történt megbízása következtetésében, bátorkodik Méltóságodat mint szeretett édes Hazánk fejlődő virágzását szíven viselő isméretes nagy lelkű Fiát egész tisztelettel 's alázatossággal meg kérni, hogy a' czélba vett Muzsikai-Conservatoriumnak egy részről, lehető további fenmaradására 's biztosítására, másrészről pedig egy ahhoz kívántató épület felállítására, kegyes tetszése szerént, vagy általjános ajánlatot tenni, vagy pedig bizonyos Tökének Kamatjait esztendőnként kegyessen ajánlani, 's az Intézet részére biztosítani méltóztatna. — Méltóságodnak hathatós Pártfogásáért 's kegyes Válaszáért alázatosan esedeztvén, azon édes remény kecsegteti Keblünket, hogy Méltóságod olly szép, 's idővel felette hasznos gyümölcsöket hozandó Intézetnek alapításához bizonyosan Kegyes Segedelmével járulni fog, 's fényes Nevét az Aradiak háladatos sziveikben örökösíteni, idegen nem léssen. — Költ az 1834-ik Esztendő Szent-Mihály hava 2-án Aradon tartatott Muzsikai-Conservatoriumbeli Ülésből. — Ezen felszólításra meg bizva lévő igazgató Választottság nevében: Dezső Zsigmond s. k. Több megyék Tábla Biró és Választottsági Elnök, Imrey József Szab. Kir. Arad Várossa Fő-Jegyzője, mint Választottsági Titoknok.

II.

„Szabad Királyi Arad-Várossában egynémely Hangászat Kedvellők által Részvények mellett alapított Muzsikai-Conservatoriumnak örökösítését tárgyazó elvek. A' Hangászi Intézetnek főczélja, hogy abban olly Hangászok képeztessenek, kik kirekesztőleg a' Muzsikának kívánják szentelni magokat, vagy legalább azt élelmök fő módjának választandják. Légyen tehát az olly Oskola, vagyis Seminarium, melyből idővel a'

jövendőben reménylhető Magyar Színházba alkalmaztatandó és használható énekeseket, hangászkar tagokat, sőt némely a' természetből különös tulajdonokkal meg ajándékozottak közül virtuosusokat is nyerhessen a' Magyar haza. — Hogy azonban ezen dicső czél, melly által számtalan embereknek mód nyittatik élelmök szerzésére elérettesen, kettő kívántatik: 1-ször. Hogy ezen Intézet olly helyheztetésbe tétesen, hogy bizonyos jövedelmei által minden szükséges kiadásai félbe szakadatlan pótoltatván, örökséget nyerjen. 2-szor. Légyen az intézetnek egy tulajdon épületje, mellyben az Ifúság tanítattván, a' hangászatban kívántató kiképezést megnyerje. Az elsőt adakozásokból reménylhettni melly végett Honnunk virágzásának előmozdítását szívükön viselő nagy lelkű fiai, asszonyai, 's leányai felszóllitandók lennének, hogy kegyes adakozásukkal ezen hasznos, 's idővel az egész Haza díszére válendő intézetet elősegíteni méltoztatnának. Ezen felszólítás két ágazatból álljon a) mit kíván ajánlani az intézet fentartására; b) mit az épület felállítására? — A' tanításhoz megkívántató mesterek vólnának egy Énekes, és Énekesné, hogy mind a fiú, mind a Leány-Gyermekek külön taníthatassanak; — továbbá egy Clavir s Orgona, egy Hegedű, egy Violoncel, 's két Fuvó eszköz tanítók, és így öszvessen hét Tanítók lennének, kik a' Templomi Muzsikához is mint Vendégek hozzá járulni köteleztetnének. Ezeknek esztendőbeli fizetésök 240 pengő forintokra arányoztatik, és így a' Tanítókra esendő Költség — 1680 f. p. p. tenne. — Az Intézet szobáinak tisztán tartására, béfűtetésére, a' tüzi fa, és minden házi eszközök felügyelésére egy felvigyázónak, — ki az épületben lakand, — tartása megkívántattván, ennek esztendei fizetéséül elő erányzás képpen tétettik 120 f. p. p. Az épület esztendei igazítására, Öl fának, hangászi eszközök, Kóták 's Könyvek beszerzésére előszámítatik 600 f. Öszvessen 2400 f. azaz 40,000 pengő forint Tőke pénznek kamatja. Hogy pedig ezen így elrendelt Intézetnek dísze és betse fentartasson, mindenek előtt szükséges egy oly Protectort megkérni, kinek az egész terv béjelentendő, ajánlandó, és jóvá hagyása elvárandó lenne, és ki kegyes pártfogásával, bölts tanátsával, és bőkezűségével, ezen Intézet vi-

rágzását elő segíteni kegyeskedne. Szükséges továbbá, egy igazgató választottság, melly a szükségeseket elintézzé, pénzbéli assignatiókat meg tegye, az Oktatók felfogadását, vagy elmozdítását eszközölje, szóval mellytől az egész Intézet kormányja függvén, 's minden történetekről Jegyző-Könyvet vivén, azt a' Protectornak azonnal bemutatni fogja. — Mint hogy azomban ezen igazgató választottság minden egyes eseteket nem tudhat, szükséges egy Directornak is kinevezése, ki az Intézet rendeléseit telyessedésbe venni, az Oktatók, ugy a' nevendékek erköltsi tulajdonságaira felvigyázni, a' Muzsikai eszközöknek a' Tanítványok közt kitünendő hajlandóságaikhoz képpes az Oktató Urak hozzájárulásával, és az egész Intézet szem ügye alatt leendő elosztására különösen ügyelni, az alkalmatlan Oktatókat a' Választottság tudtával elmozdittatni, és ügyeseket felfogadni, szóval az egész Intézet díszének fentartását szíven hordozni, és mindenképpi előmenetelét eszközölni fogja. Kivántatik továbbá egy Pénz-Tárnok, ki a' Pénzeket beszédvén, minden fizetéseket az igazgató Választottság assignatiójára, rendes számadás mellett meg fog tenni. — Ezek után az Intézet belső elrendeléséhez kivántató alapok határozottak meg következőképpen: 1-ször. Egyedül oly növendékek fogadtassanak a Muzsikai Conservatoriumba, kik magokat szüleiknek tudtával és engedelmével ugy kötelezik le, hogy az Oskolai folyamat végeig az Intézetből ki lépni nem fognak. 2-szor. Hét Esztendősnél fiatalabb, és 15 Esztendősnél idősebb nem vétethetik a' Muzsikai Conservatoriumba, kivévén azokat, kik a' General-Bass kiképezésére kívánnák magokat adni, az illyeseknek 30 esztendős korukig hely adódik az Intézetben. Ezen béveendők pedig olyanok legyenek, kikben a' természetes hajlandóság, elevenség és talentom észre vehető, ellenkező esetben, ugyis egy néhány hónap után, a' növendékek szoros figyelem alatt tartandók lévén, a' nem alkalmatossak előmozdittatni fognak. Melly kiszemlézés a' Tanító Urak hozzá járulásával Director Úr tisztje leend. — 3-szor. Minden nevendéktől, kik ezen Intézetbe bevétetni kívánkozik, irni, olvasni tudás megkivántatván, természetessen a' tudatlan, pajkos, és rosz viseletű ezen Intézet jó tévőségében részt nem vehet. — 4-szer. A

Cursus 6 esztendeig tart, első Esztendőben taníttatik az éneklés, mellyre minden felveendő előlegesen tanítandó léssen, bár melly muzsikai ágra kívánja magát használtatni, melyre való felügyelés Director Úrra bizatik, ki a dolgot a' környüállásokhoz képpest legjobban elintézni fogja. — 5-ször. Mint hogy az éneklés legnagyobb figyelmet érdemlő tárgya az Intézetnek, azért azok, kik jó hanggal birnak, az éneklésben különösen tökéletesítsenek, ezek tehát nem tsak az első, hanem a' következő esztendőkben is fogják folytatni az éneklés tanulását, és e' mellett a Klavirt is gyakorlandják, hogy magoknak az énekhez tudjanak hozzá hangzani. — 6-szor. Azon nevendékek, kik magokat pengő, vagy fúvó Muzsikai eszközök tanulására adják, az énekléssel a második esztendőben fel hagyván, tetszéseek szerint fognak magoknak hangászi eszközöket választhatni. — 7-szer. Illy rend mellett, Vasárnapot, és Ünnepeket kivéve, minden nap léssen Oktatás. Director Úrra, a' Tanító Urak befolyásával bizatván, a' tanítási időnek, 's hogy milly órában mi leend tanítandó, elrendelése. Mely rend, minekutánna az igazgató választottság helyben hagyását megnyerte, az Intézet házában nyilvánosan kifüggesztetni fog. — 8-szor. A' General-Bass utolsó esztendőben fog taníttatni, ezen tanításban a Muzsikai Conservatoriumnak akár melly növendéke részt veendhet. — 9-szer. Vasárnapi és Ünnepi meghatározott, és az a' végre készítendő Táblán is látható Órákban, Muzsikai próbatételek, és versenyek fognak tartattni, hogy a' nevendékek előmenetelükben, a' Tanítók pedig ügyességökben magokat kimutathassák. — 10-szer. Ámbár ezen Intézetnek az a' fő czélja, hogy benne olly énekesek és Hangászok formáltassanak, kik jövendőben a' Muzsika által élelmöket megérdemelhessék, mindazáltal a tanulástól senki sem záratatván ki, abban kiki minden hit különbség nélkül, ingyen tanulhat. — 11-szer. Tanító Uraknak zsinor mértékül tétetik, hogy a növendékekkel jó móddal bánjanak, 's minden testi büntetéstől eláljanak. — 12-szer. A' Leány Gyermekkek külön órában, és külön Osztályban fognak taníttatni. — 13-szor. Egy nappali Könyv tartasson, és esztendőről esztendőre vitessen, hol a' Tanító és Tanítványok nevei

minden személy választás nélkül feljegyeztessenek, — ugyan-ezen könyvbe bé fognak iktattatni az Intézetnek minden néven nevezendő eszközei és szereit; mely is Director Úr, és a' Tanítók által alá írva, az igazgató választottságnak bémutattatni fog, mely azt Ő Méltóságának a Pártfogó Úrnak előterjesztendi. — Kelt Aradon, 1834-ik évi Junius 3-án.

*

1834. augusztus 20-án a zenede a nyilvánosság elé lépett már. Ugyanis azon alkalomból, hogy **Arad Szabad királyi várossá** lett, a zenede-egyesület az alábbi programmal zeneestélyt rendezett. Az eredeti német szövegű hirdetés így szólt:

„A r a d.

Hatósági engedélylyel rendez a helybeli zenekedvelők egyesülete 1834. évi augusztus 20-án a felszabadulási örömnepély nagyobb dicsőítésére — az Installáció előestéjén az itt állomásozó cs. k. ulánus ezred zenekarának és a zenedei tanító urak közreműködése mellett Zeneestélyt két szakaszban. Az estély prológgal veszi kezdetét. Ezt követi a kedvelt néphymnus, „Isten tartsd meg Ferencz császárt“, előadva a zenedei növendékek által.

Első szakasz:

1. Nyitány, Rossininek „Lingano Felice“ című dalművéből.
2. Nagy hegedű-hangverseny. Rodé-tól, előadva Weszely Ede tanár ur által.
3. Variations brillantes, zenekar-kisérettel előadja Nigg József zenedei tanító.
4. Polonaise. Meysedertől, hegedűn előadja Kohlmann Antal zenedei tanító.

Második szakasz.

1. Nyitány a „Büvös vadász“ című nagy színjátékból. Irta Weszely Ede tanító ur.
2. Koronázási rondó zenekar kísérettel, ajánlva

Ő Felsége V. Ferdinándnak. Irta: Meyseder, előadja Weszely Ede ur.

3. Introduction, Variations et Polacca dans le style brillant sur la cavatina favor, pour le piano-forte avec accompagnement de l'orchestre compos par Charles Czerny; előadva Nigg József zenedei tanító ur által.

4. Divertissement magyar théma fölött; irta és ezen ünnepélynek szentelte Weszely Ede tanító ur.

Színhely: a helybeli színház.

A helybeli estélyek alkalmával hirnevet kivivott Nigg József a jelzett darabokban ajánlja magát a magas és nagy-érdemű közönségnek és kívánatra kész családi körökben a magas műértők előtt művészetét bemutatni.

Weszely Ede ur, a világhírű prágai zenedének volt tanítványa s a helybeli zenedénél alkalmazott tanító a jelzett zenedarabok által szenteli művészi tehetségét a fent-érintett hazai történelmi ünnepélynek. (Eredeti reclamation.)

A szabad bemenethez a meghívónak előmutatása szükséges.

Kezdeté fél 8 órakor.

*

Már ugyanez évben, t. i. 1834. évi november 29-én, miután Deseő Zsigmond az elnökségről, Jenkó Károly pedig az alelnökségről lemondott, a részvényesek egybegyűltek, hogy az új választást megejtsék. Többeknek a nevéhez kellemes visszaemlékezés füződvén, közöljük a teljes névsort.

Részvényesek voltak: Deseő Zsigmond, Jenkó Károly, Jankovich Gábor, dr. Szergel János, Imrey József, Szalay Bonaventura, Frits Antal, Nimsgern Péter, Daurer Benedict, Liszter Antal, Édlspacher Zsigmond, Vörös Zsigmond, Markovits Ignátz, Tittl Mátyás, Lippert József, Illmann János, Bartscht Ferencz, Reck Pál, Fuchs Sámuel, Lukátsy Imre, Pittner Imre, Fruscha Péter, Winkler Herman, Hoffer József, Gallini Pál, Reck József, Lukátsy János, Serb Tódor, Stocz József, Auer József, Schweintzer Ferencz, Dratsay György, Chorin Henrik, Spitzer Leon, Drach Manó, Lillin József, Kimmelman Miklós, Klein Jó-

zsef, Duschák József, Dankó János, Pölzl Jakab, Probst Mátyás, Probst Károly, Kuhn Lajos, Bittó János, Neuman Ferencz, Buday Jonathán, Náray Antal, Guakkay százados, Kaupert Lőrincz, Kotsuba Mihály, Hirschl Sámuel, Hirschl Lázár, Podhorszky Lukács, Feld Mihály, Pfligl János, Pujky György, dr. Misera Ferencz, Steinitzer Farkas, Steiner Ferencz, Steinbach Sámuel és Ritz János. Nagybirtokosok, diplomatikusok, előkelő kereskedők és iparosok nevei ezek, minden nemzetiség- és felekezetbeli férfiak, kik, midőn magasztos ügyről volt a szó, más czélt a magyar állameszme megszilárdításánál nem kerestek. Boldog idők!

*

Hogy milyen régi a reklamok szokása, szolgáljon az alábbi czikk, mely 1836. évi április 5-én, tehát 53 évvel ezelőtt az akkor Budapesten szerkesztett „Regélő és Honművészet“ czimű hirlap szerkesztőjének Szergel Nep. János városi tanácsos, mint a zeneegyesület választmányi alelnöke által közzététel czéljából beküldetett. Itt közöljük eredeti irállya, nyelvezete és helyesírási alakja szerint:

„Korkrepf Gábor úrnak, a „Regélő és Honművészet“ szerkesztőjének Pesten. TT. Szerkesztő Úr! Harmadik esztendeje már, hogy szab. kir. Arad városa kebelében a Hangászat némely Kedvellőinek buzgósága által aláírás utján magányos részvényesek segedelmével egy muzsikai Conservatorium alapított, mellynek czélja: mind a két nemű ifuságot a hangászi tudományban alaposan oktattatni, és a rendes tanulmányoktól szabad órákat egy nemcsak hasznos, de egyszersmind felette gyönyörködtető foglalatossággal is bétölteni, s egyuttal a henyeséget, mint minden elfajultságnak forrását és kezdetét, a musikának bájoló, és indulatot és szívet egyaránt nemesítő s pallérzó varázs ereje által elűzni s egyszersmind pedig a minden jóra és szépre igen fogékony ifuságban a hangászatnak Remek művei iránt vonzalmat s kedveltetést gerjeszteni. — S valóban különös díszére válik Sz. kir. Arad városa nemeslelkű lakosainak azon nem csekély áldozattal párosított lelkesedésök, mely szerint a serdülő

ifuság művelődését előmozdítani iparkodnak, de még nagyobb örömmre válik én nekem T. Szerkesztő Urat a felől tudosíthatni, hogy az aradi Conservatorium alapításának rövid ideje óta kitűzött rendeltetésének növekedő igyekezettel iparkodik mind inkább megfelelni, mit annak növendékei — szám szerint negyven ötön — a fél esztendőnként tartatni szokott nyilvános próbatételeken már eddig is mindenkor, de különösen f. é. Martcius holnap 28-án, 29-én és 30-án bebizonyítottak. A Próbátételek legelőbb is a hangászati Theoria és Harmonia tudományából tartattak Zenker Ferencz Tanító s igazgató Úr (a prágai Conservatorium növendéke) mit alapos theoretikus, jeles tanítói talentumát legszebb fényben tünteté elő már az által is, hogy a muzikai tudománynak főalapját 10, sőt 8 esztendő s gyermekekkel is igen szolid, értelmes s úgy szólván enyelgő móddal felfogatni tudja. A növendékek valamennyi Kérdésre feszített részvétellel figyelvén, azokra a Jelen voltak nagy örömmé a legmeglepőbb pontossággal feleltek. Átaljában, mi ezen a maga nemében mindeddig az első hazai Intézet belső rendezését illeti, az oly czélszerű alapon feneklik, mely minden műértők birálását bizvást megálhatná. Zenker Úrnak zongora Tanítványai, kiket saját rendiránya (Methodika) szerint oktat, valamennyien bátor és nyomós jádzás által különböztették magokat. Wessely János Eduárd úr, ki a hegedű, ének és fúvó hangszerek tanítója, fáradohatatlan igyekezete által, közönséges méltánylást aratott, növendékeinek előmenetele pedig Köz megalégedést nyertt. — Az éneklők intonátiója átaljában tekintve helyes vala, mindazáltal megjegyzésre kelletik, hogy az énekben mindenek előtt a hangok kifejtése, s különösen a közép és magas hangoknak összeköttetése és képezése szükséges, mi előtt magasabb éneklésre történik az átmenetel. Novatschek György úr, ki a violincellt, guitárt és a zongorának első osztálybeli tanulóit ritka türedelemmel tanítja, növendékeinek szép ügyességével oly annyira meg lepte a számos Halgatókat, hogy jövendőre nézve azoktól méltán a leg örvendetessebb következményeket várhatni. Berekesztésül Brix miséjéből valamennyi növendékek által egy közös hangászi produktió adatott elő,

mely a Halgatók várakozását nem csak kielégítette, hanem valójában felülmúlta. A mennyiben tehát ezen muzsikai Conservatorium, a maga nemében szeretett hazánkban mind-
eddig az első, mely már fenn áll, annál fogva bátorkodom a Szerkesztő Urat ezennel alázatosan megkérni, hogy a meny-
nyiben ezen hazai intézetnek előmeneteléről szolló tudositá-
somat köznyilvánosításra érdemesnek találandja, azt közön-
ségesen olvasott becses lapjába Kegyessen felvenni, s köz-
hírré tenni méltóztasson. Egyébiránt stb.“

*

1837-ben a zenede már tágabb körökben kezdett ba-
bérokat aratni. Ez év augusztus 19-én ugyanis a régi szin-
házban (báró Simonyi-utca Hirschl-ház) a zenede javára a
tanítók és növendékek közreműködése mellett zene-estély
rendeztetett. A program érdekességénél fogva a német
szövegű színelőadást fordításban egész terjedelmében közöljük.

„A r a d.

Magas engedélylyel 1837. évi augusztus 19-én, szomba-
ton, a helybeli zenede javára zene- és énekestély rendeztetik.

Előforduló darabok:

1. Nyitány „Inganno Felice“-ből, J. Rossinitól.
2. Klarinet-variációk G. Novatschektől, előadva Weinberger Ferencz zenedei növendék által.
3. Zongora-Rondó Noschelestől, előadva Winkler Amália zenedei növendék által.
4. Dal obligát hegedűszólóval a Herold-féle „Párbaj“-ból, előadva Klein Julianna zenedei növendék és Hendl J. zenedei tanító által.
5. Kettős-Rondó két hegedűre Jansa L.-tól, előadva Hendl J. tanító és Steuer Alajos zenedei növendék által.
6. Kettős-dal Bellini „Normá“-jából, előadva Klein Julianna és Kun Amália zenedei növendékek által.
7. Zongora-variációk Hüntén F.-től, előadva Steuer Alajos zenedei növendék által.

8. Andante et Rondo pour le violoncelle par B. Bomberg, előadva Novatschek Ö. zenedei tanító által.

*

1839. évi augusztus 1-én a zeneegyesület a zenede fenállásának szentesítése czéljából Ő Felsége V. Ferdinándhoz az alábbi kérvényt intézte. (Az eredeti német nyelven van szerkesztve.)

„Felséges Urunk és Királyunk!

A Habsburg-Ház boldog uralkodása alatt Arad szab. kir. városban magán-zenede alapítottatott.

Már a legrégibb és műveletlen népeknél a zene azok szívére és kedélyére hatalmas befolyást gyakorolt, és miután az aradi zenede-egyesület oly szerencsés volt, hogy eme új vállalata a legjobb siker által koronáztatott, és meg van győződve arról, hogy a zenetudomány nemcsak a művészetek legszebbikeihez tartozik, hanem minden laikusból, de különösen a geniusz által fölszenteltből a társadalmi élet számára jobb embert képez, és így a szellemre és lélekre varázshatalmat gyakorol, több zenekedvelő nagylelkű adakozások utján egy többé be nem szüntethető magán-zenedének alapítására indittatva érezte magát; mely vállalat 1833-ik évi május elseje óta életbe van léptetve és valósulva azok örömére, kik képző-intézetek felvirágzása iránt érdeklődnek. Az eddigiekből kifolyólag Felségedhez azon hódolatteljes kérelemmel járulni bátorkodunk, miszerint Felséged magánzenedénknek ide mellékelt alapszabályait legkegyesebben szentesíteni és ez intézetet legmagasabb aláírásával megalakitottnak kinyilvánítani méltóztassék. Gyors áttekintés czéljából mellékelve van a nevezett zenedének adott alaptökének kimutatása, mely alaptőke 14,000 váltó forintot tesz, és melyből csupán a 60/0 kamatok kiadásba hozatnak, és a tőkének gyarapítása napról-napra előmozdittatik. Miután a tőkének kamatai jelenleg az intézet összes kiadásainak fedezésére elégtelenek, 4 évre szóló és ez idő lefolyása után ismét 4 évre szóló interimális aláírási ivenk fognak kibocsáttatni, miért is aztán minden aláírónak meg van engedve egy növendéknek

kiképeztetését jelzett zenedében eszközöltetni. Mihelyt azonban az alaptőke évek mulva annyira gyarapodott, hogy annak kamataiból a folyó kiadások fedezhetők, (mi az egyesületnek főelve és egyedüli óhajtása) a négy évi interimális aláírás megszűnik, és az összes meghatározott növendékszám, kik alatt azonban egyedül kiváló tehetségekkel bíró gyermekek értetnek, kik mielőbb és biztosan zeneművészekké lenni akarnak, ingyen-oktatásban fognak részesítettetni.

Hódolatteljes kérésünket ismételve Felsőgednek

Aradon, 1839. augusztus 1-én

Arad szab. kir. város alázatos zenedei egyesülete. “

Mennyi kitartás és áldozatkészség! Ennek az intézménynek minden egyes mozgalma, valamint az el nem vitatható eredmény tanuságot tesz arról, hogy abban a régi jó időben nem létezett még az a szép szokás: a tisztségre vonatkozó diplomát zsebre vágni és aztán . . . a boldogok álmát aludni, miként ez mai napság a gomba módra felszínre kerülő egyletek némelyeinél divik.

*

*Egy meghívás az 1838⁸/₉-iki iskolai évben tartott
zenedei vizsgára.*

(Az eredeti után közölve.)

Meghívás az Aradi Muzsikai-Conservatorium Növendékeinek

1838⁸/₉. második félévi nyilvános Próbatéteire, mellyek a Conservatorium Teremében következő napokon fognak tartatni, ugymint:

Kedden, augusztus 27-én, délelőtti 9 órától 12-ig:
Elemi Tudományokból, Harmonia-Tanból,
Éneklésből és Zongorán.

Szerdán, augusztus 28-án, délelőtti 9 órától 12-ig:
Hegedűn és Flótán.

Csütörtökön, augusztus 29-én, délelőtti 9 órától
12-ig: Violoncellen, Clarinetten és Kürtön.

Figyelmeztetés: Minden Próbátétet egy Hangászkarri előadás zárand bé!

*

1841. évi június 26-án Aradváros közönsége örömmel ünnepelt, mert azon a napon szerencsés volt Fenséges József Ő császári és királyi Főherczegségét, hazánk hőn szeretett Nádorát falai közt üdvözölhetni. Akkor is kitett magáért a helybeli zenede, a helybeli színházban oly zeneestélyt rendezvén, mely sokáig maradt azok emlékében, kik szerencsések voltak beléptijegyhez juthatni. A két szakaszból állott zene- és énekdarabok a következők voltak:

1. Nyitány Mozart „Varázsfuvola“ című dalművéből, előadva a színházi zenekar által.

2. Változatok Violoncellóra Bóhrertől, előadva Klein Mór végzett zenedei növendék által.

3. Cavatine Donizetti „Belizario“ című dalművéből, előadva Schmidt Miklós zenedei növendék által.

5. Nyitány Wéber „Büvös vadász“ című dalművéből, előadva a színházi zenekar által.

6. Változatok hegedűre Pechatschektől, előadva Hendl J. zenedei tanító által.

7. Bevezetéses fényes Rondo zongorára Herz Henriktől, előadva Krispin László zenedei növendék által.

8. Nagy dal Wéber „Büvös Vadász“ című dalművéből, előadva Hendl asszony végzett zenedei növendék által.

9. Symfonia Rossini „Tell Vilmos“ című dalművéből, előadva a színházi zenekar által.

Igy lett Aradon a zene honosítva és a jelenben még tapasztalható tökélyre hozva.

*

1847-ben előkelő és hatalmas halandó látogatta a zenédét és — mint beszélük — élvezettel hallgatta végig a növendékekkel a tiszteletére rögtönözve rendezett vizsgát. Ez előkelő és hatalmas halandó nem volt más, mint **Liszt Ferencz**, ki élteben a művészetnek úgy szólva legragyogóbb

csillaga volt, és a kit, míg csak Magyarország lesz, minden igazi magyar büszkén honfitársának nevezni fog.

*

Az akkori tantervet egész teljességében bemutatandó, az alábbi meghívásnak közzétételét szükségesnek tartom. A magyar és német szövegű meghívásnak tartalma így szól:

Meghívás az Aradi Muzsikai Conservatorium Növendékeinek

1847/8. első félévi nyilvános próbatéteire, melyek a Conservatorium Teremében, — Templom-utca Greiszler-féle (most Czárán) házban, következő napokban tartattni fognak, úgy mint:

Hétfőn, Április 17-én reggel 8-tól 12-ig Zongora.

Kedden, Április 18-án reggel 8-tól 9-ig Harmoniatanból, 9-től 12-ig Hegedűn és Flotán.

Kedden, Április 18-án délután 2-től 3-ig Elemi tanulmányokból, honi nyelven, szinte német nyelven, szinte francia és olasz nyelven.

Szerdán, 19-én reggel 8-tól 9-ig Gordonán, Szarvon, 's Clarineten, 9-től 12-ig Éneklés 's Karénekből, Hangdarabok, és Praemium osztás.

*

Az 1848—49-iki szabadságharcz idején, miként számos iskolát, úgy az aradi zenedét is az a sors érte, hogy sebesült honvédeink számára kórházzá átalakított. A szabadságharcz lezajlása után a zenede nyilvános jellegét elvesztette. Hiába, az akkori eszmék komorsága a magasztos eszmékért lelkesülő sziveket megdermeszté. Hanem akadtak a zenede tanítói közül oly férfiak, kik nem engedhették, hogy ez a szép eszme végleg elenyésszen. Szervezkedtek tehát és pedig azzal az elhatározással, miszerint akár kapnak fizetést, akár nem, ők tanítanak, míg kell. A megörökítésre méltó férfiak nevei: Hendl János, Krispin József és Kubin. Később a szövetség D a u r e r igazgatása alá került — 1856-ig.

1856-ban a zenede új alakuláson ment át, a mennyiben alapszabályokról is gondoskodva lett. A J a n k o v i t s Gábor zenedei választmányi elnök aláírásával ellátott alapszabá-

lyok 1. pontja szerint az egyesületnek neve: Gesellschaft der Musikfreunde des Conservatoriums in der K. Freistadt Arad. (Arad szab. kir. város zenekedvelőinek zenede-egyesülete.)

A 2. pontban az egyesületnek célja gyanánt a zene minden ágának műveltetése említettik, mely célra a régóta fennálló zenedének alaptökéje — részvények vagy kötelezvények útján — valamint nemeslelkű adakozások fordítandók.

3. pont. A műkedvelők tanfolyama 4, a zenészeti pályának magukat szentelő növendékeké pedig 6 évre terjed.

4. pont. A zenészeti ízlést emelendő és nemesítendő, az egyesület klaszikus művek előadásáról fog gondoskodni, hogy ezek meghallgatása által ébredő tehetségek lelkesítsenek és azon törekvésre buzdítsanak, hogy ők klaszikus zenészekké váljanak. Buzditásul az egyesület lehetőleg a tanulók anyagi jutalmaztatásáról is gondoskodni fog.

Az 5. és 6. pont a tagoknak kötelességévé teszi részint az alaptőke gyarapodása iránti törekvést, részint pedig oly forrásokról való gondoskodást, melyek majdan egy egyesületi épületnek emeltetésére hivatva lesznek.

7. p. Az egyesület minden rendű és rangu fedhetlen jellemű tagokból alakul.

8. p. Az egyesület 3 rendű tagból áll:

a) működő, b) pártoló, c) tiszteletbeli tagokból.

9. p. A belépni szándékozó működő tagtól megkivántatik, hogy az énekben, vagy valamely hangszeren oly mérvű tökéletességgel birjon, hogy ének-, illetve zenehangversekben közreműködni tudjon.

A 10. p. egy emlékkönyvet (nem volt feltalálható) említ, melybe a pártoló tagok neveiket sajátkezüleg bejegyzik.

A 11. p. a pártoló tagok jogaival és kötelességeikkel foglalkozik. Joguk ugyanis a művelőzetet igénybe venni, kötelességük az egyesület érdekeinek előmozdítása.

A 12. p. jelzi, hogy a tiszteletbeli tagok a választmány által a zeneszerzők, zenetudósok és zeneművészek soraiból kijelöltetnek és meghivatnak.

A 13. p. a tagoknak már jelzett kötelességeikkel ismételtén foglalkozik.

A 14. pont szerint a működő és pártoló tagok részére felvételi okirat, a tiszteletbeli tagok részére oklevelek kiállítandók.

A 15. p. újból a tagok kötelességeire utal.

A 16. p. a működő és pártoló tagoknak jogait alábbiakban präcizirozza. És pedig:

a) Szavazati jog.

b) Követelhetik, hogy az egyes tagok által az egyesület felvirágoztatása felé irányuló és beterjesztett javaslatok tárgyalassanak.

c) Igényük van a nyomtatott alapszabályok egy példányára.

d) Az egyesület bármely tisztségére megválasztathatók.

e) Közgyűlések alkalmával a számadásokba betekinthetnek.

f) Minden tag vagy önön magát, vagy más jeles tehetségekkel felruházott növendéket — tekintet nélkül a nemre, polgári állásra és vallásra — az intézetben díjtalanul taníttathat; de a ki egy növendéknél többeket taníttatni akar, az a megfelelő járuléknak lefizetésére köteleztetik.

A 17. pont szerint a választmánynak csak nagykoru egyén lehet tagja.

A 18. pont arra figyelmeztet, hogy mindazonáltal, hogy nők is felvétetnek és választási joggal birnak, de azért ők maguk a tulajdonképeni tisztségekre meg nem választhatók.

A 19. pont kimondja, hogy a működő és pártoló tagoknak egyenlő jogaik vannak.

A 20. pont a tiszteletbeli tagoknak a nyilvános és egyesületi hangversenyeken való díjtalan belépést és zenészi ügyek megbirálásánál a szavazati jogot engedélyezi.

A 21. pont kimondja, hogy az elvállalt kötelezettségek körül mulasztást elkövetett tag kilépettnek tekintetik.

A szervezkedésre nézve a 22. pont jelzi, hogy az egyesület áll az összes tagokat magába foglaló képviselőtestületből, igazgató-választmányból, elnökből és egy protektorból.

A 23. pont szerint a protektor az alapszabályok szoros figyelembe-vétele fölött őrökodik, és a Felség magas trónja előtt az egyesületet ő képviseli.

A 24. ponttól a 38. pontig a választmánynak — a jelenben is a különböző egyleteknél divó — hatáskör körüliratik.

A 39. pont elrendeli, hogy a valódi zenészeti ízlés fejlesztése és az alaptőke gyarapítása céljából időről-időre hangversenyek rendezendők.

Az egyesület pecsétje.

Az egyesületi pecsét a következő körirattal: „A r a d e r Musik Conservatorium“ van ellátva. A köriraton belül: L y r á n j á t s z ó A p o l l o, ennek közelében egy oroszlán.

A 40. és 41. p. az egyesületi vagyion iránti intézkedéseket tárgyalva, kimondja, ha esetleg e közhasznu intézmény bármily körülményeknél fogva megszűnnék, a meglevő vagyion Aradváros bármely jótékonyczélu intézményére fordítandó.

A 42. pontból megtudjuk, hogy fizető működő tagok tagsági díj fejében évenként 16 frt, vagy 30 frtot fizetnek.

A 43. p. felvilágosít a fenti homályos tagsági díjak fölött, a mennyiben ugy veendők azok, hogy a társadalmat két kathegoriára osztották: vagyionosokra és kevésbé vagyionosokra.

A 44. p. egy divó frázist koczkáztat, miután a zenede ügyei körül érdemeket szerzett egyéneknek megígéri, hogy neveik az egyesület történeti lapjain megörökítettetni fognak.

A 45., 46., 47. és 48. pont a tagdíjak lefizetése és netáni alapítványok iránt az egyleteknél jelenleg is divó szokás szerint intézkedik.

A 49. ponttól az 52. pontig az adminisztráció kijelöltetik.

A növendékek fölvétele. kötelelességeik- és kiképeztetésükről.

1. §. Évenként április és október 1-én a tehetséges mindkét nembeli növendékek — tekintet nélkül a polgári állás- és vallásra — a zenedébe fölvétetnek. A felvétetni óhajtóktól megkivántatik, hogy irni olvasni tudjanak; korra

nézve pedig 7 éven aluliak és 15 éven felüliek ne legyenek, ámbár jeles tehetségűekkel szemben kivétel tételik. Minden fölvelt növendék — képességeik elbírálhatása céljából 4—6 heti próbaidőnek alávettetnek, melynek lefolyta után a tehetségesek az igazgató és választmány közbejöttével végleg fölvetetnek, a tehetség nélküliek pedig elbocsáttatnak. — Utóbbi eljárás — magától értetik, — egyedül a tandij alól fölmentettekre vonatkozik.

A 2. §-ból megtudjuk, hogy azon növendékek, kik mint műkedvelők akarnak egykoron a zene terén működni, 4 évig, a zenetudománynak magukat szentelő növendékek pedig 6 évig látogatják az intézetet. A tandijt fizetőknak persze nincs megtiltva, hogy fizetés mellett még a kijelölt időn túl is ne látogathassák a zenedét.

3. §. A zenetudománynak magukat szentelő növendékek, miután ezek tandijt nem fizetnek, a kiállott próbaidő után, az alábbi minta szerint szerkesztett és szülőik vagy gyámjaik által aláírt reversálist a választmánynak átadni tartoznak.

Reversális.

Alulírott szerencsés lévén, hogy fia (leánya) N. N. a zenében kiképeztetése céljából a helybeli zenedébe 6 évre, (mikorától, meddig) tandijmentesség mellett fölvetetett, önként és minden kényszer nélkül lekötelezem magamat, hogy fiam az előirt időn át háborítatlanul fogja az intézetet látogatni, hogy hat év letelte után a zeneművészet és tudomány útján éltét fentartva, egykoron mint művész a zenedének tiszteletére válhasson.

Ha azonban alulírott fiát az intézettől a 6 év lefolyta előtt elvonná, akkor önként és kényszer nélkül 60 frtnak, — minden forintra három huszast számítva — az egyesületi pénztárba leendő befizetésére kötelezem magamat. Ha azonban ez összeget lefizetni vonakodnám, ingó és ingatlan vagyonom annak fedezésére biróilag igénybe vehető.

Kelt Aradon

Elöttem :

N. N.

N. N.

atyja, vagy gyámja.

A 4. szakasz a fegyelmi szabályokat tartalmazza.

Az 5. §. szerint minden növendék az éneken kívül csupán egy hangszeren képeztetheti ki magát, mi alól azonban egyedül a jeles tehetségűekkel tétethető kivétel. — Ezen szabály azokra sem szól, kik a zenetudománynak magukat szentelni szándékoznak, mert előttük tág tér nyilván, több hangszert választhatnak, és a reáltantárgyakból, valamint az idegen nyelvekből is nyerhetnek oktatást.

6. §. Kilépéskor minden tanuló bizonyítványát kiveheti.

A 7. §-ban az intézet igazgatójának hatásköre terjedelmesen körülíratik.

Ezen szabályok alapján a helybeli zenedében az 1855/c. iskolai év vette kezdetét.

*

Az új alkotmány kivívásával az aradi zenede is újjáébredt, mi egyedüli érdeme mélt. A t z é l Péter volt főispánnak s bold. N a g y Sándor volt törvényszéki elnöknek; előbbi mint elnök s utóbbi mint alelnök — az ügyért lelkesedve — a zenede anyagi és szellemi érdeke körül folyton áldoztak és fáradoztak. A többek közt elég bizonyíték erre a következő tény: S z a l b e k, Petrisnek egykori birtokosa, annak idején a zenedének 500 frtot hagyományozott azzal, hogy ez összeg halála után a zenedének a hagyatékból kifizettségék. Azonban, midőn mélt. A t z é l Péter, mint a Salbeck végrendeletének végrehajtója, az érintett 500 frtot a zenede számára biztosítani akarta, annyi a hagyatékot terhelő adósságot talált, hogy a zenedei alapítványra még gondolni sem lehetett. De mivel ő méltóságának nemes szive meg nem engedhette, hogy egy közművelődési intézmény kárt valjon, az 500 frtot elvállalva, azt további 500 frtnyi alapítvánnyal megtoldotta. Mélt. A t z é l Péter fizet tehát jelenleg a zenedének 1000 frtnyi alapítványa után 120 forintot. Bizony ő méltósága előtt a szükkeblűség terra incognita. 1867. óta, tehát 22 év óta, a zenede A t z é l Péter urat elnökének nevezhetni szerencsés. Mondjuk, szerencsés, mert előzőkeny és lekötelező modoránál fogva mindig sikerült neki oly kört hódítani, mely vele karöltve a zenedétől már annyi válságot háritott el.

*

1886-ban az „Aradi zenekedvelők egyesülete“ új alapszabályokat készített, melyek ugyanez évben a belügyminiszterium által jóváhagyva és Beniczky államtitkár látatkozása mellett azon klauzulával ellátva küldettek le, miszerint külföldi egyének csakis a kir. belügyminiszterium előleges beleegyezése mellett választhatók az egylet tiszteletbeli tagjaivá.

*

Arad szab. kir. város, mint a zenede védnöke.

Aradváros mint védnöke e művészeti intézménynek ezt alapításától fogva évi segélyben részesíti; még pedig 1833-tól 1867-ig évi 200 frt, ez időponttól kezdve pedig évi 400 frt segélyben. Eme segély fejében a város által 4 ajánlott növendék a zenedében ingyenes oktatást nyer. Újabb időben a zenede elnöksége azon cél elérése körül fáradozik, hogy a zenede a Hasszinger-utczában a város által emelendő iskolai épületben helyiséget kapjon. Jó volna, mert a mostani zenedei helyiség az intézet méltóságával bizony nyomoruságos arányban áll. Érintett helyiségért a zenede a 400 frt segély, valamint a fűtő anyagról lemondana.

*

A zenede vagyona.

A zenede vagyona az 1887/8-ik évi jelentés szerint mintegy 6100 frtot tett; mely összegből esik:

berendezésre	820 frt — kr.
I. darab államkötvény	1450 „ — „
alapítványok utáni követelések	1100 „ — „
készpénz	2728 „ 08 „

Ugyanis:

- a) néhai dombrádi Nagy Sándor alapítványa 500 frt.
- b) folyó bevételekből 2228 frt.

*

Jelenlegi tanítók és tanítónők :

Hendl János igazgató.

Tanítók :

Budits Ádám,
Nitsch György,

Schwarz Antal,
Ubl Ferencz.

Tanítónők :

Gunscher Emilia,

Szégál Gabriella.

*

Igazgató választmány :

Elnök: Atzél Péter,

Zenedei igazgató: Hendl

Aelnök: dr. Sallai Béla,

János,

Titkár: dr. Mandl Vilmos,

Pénztáros: Révész Nándor,

Ügyész: dr. Múlek Lajos,

Ellenőr: Rozsnyay Mátyás.

Választmányi tagok :

Ifj. Andrányi Károly,

Kornay Károly,

Bánhidy Antal báró,

Krispin József,

Bittó Károly,

Máday Mátyás,

Grünwald Ferencz,

dr. Perger János,

E. Illés László.

dr. Schusztter Henrik,

Institoris Kálmán,

dr. Weiss Sándor.

Klein Soma,

*

A zenede életrajzát tárgyaló adatokat lehetőleg kimerítvén, záradékul ki kell emelnem azon fontos körülményt is, hogy nem egyedül a zenede végezte a zeneművészet művelése és terjesztése körüli missiót, hanem osztozkodtak abban egyéb tényezők is, oly tényezők, melyeknek nagyrészt köszönhető, hogy az a bizonyos a zene iránti műérzék hazánkban egyetlen egy társadalmában sem nyilvánul oly teremtő erővel, mint Arad társadalmában. Hisz annyi Aradon a zeneművészet számbavehető nivóján álló műkedvelő, hogy monstre hangverseny kerülne ki belőlük.

S most a jelzett tényezőkre visszatérve, bátran állithatom, hogy ezek közt az elsőség az 50-es, 60-as és 70-es évek kezdetéig Aradon létezett magán leánynevelő intézeteket illeti meg, melyeknek tulajdonosaik: Heeger és Pichler nem egy fényes tehetséget fejlesztettek. Ezek mellé méltóan sorakoztak az egykoron mint magán zeneténárok itt működött Bóhm Gusztáv, a nemzeti színház volt másod karmestere és Havlik József; továbbá Kertay Ede, a helybeli tanítóképezdének jelenleg is tanára, ki mint karnagyi kapacitás az aradi közönség előtt nagyon is ismeretes, dr. Perger János, Aradváros főügyésze, ki mint zeneművész és zenetudós Arad előkelőségeinek szalonjaiban a klasszikus zenének a 60-as évek óta sikeres propagandát csinál, valamint a tavaly elhunyt ifj. Klein Mór és Grünzweig N. az izr. hitközség templomi karnagya s a már huzamos idő óta Aradon tanároskodó Höszy Jakab, mint magán-tanárok. A veteránok magasztos propagandáját folytatta s folytatja jelenleg is a fiatal gárda, azaz a zenede és magántanárok volt tanítványai, nevezetesen: Institoris Kálmán, Robitsek Samu, Klein Soma, Leopold Zsigmond, dr. Sallay Béla, dr. Mandl Vilmos, Schönthal magán zenetanár stb. Mind megannyi név, melyeknek nimbusa egyedül a valódi művészet birodalmában föllelhető. Pártfogók gárdája is létezett s létezik jelenleg is. Azok után ugyanis, kiknek neveit ezen rovat bevezetésében felsoroltuk s kik rég letűntek már a világ nagy színpadjáról, következtek ismét oly férfiak, kik részint közvetve, részint közvetlenül ez ügy körül fáradoztak és fáradoznak még most is. Ilyenek: Atzél Péter, Aradmegye és Aradváros volt főispánja, Fábrián László Aradmegye és Aradváros mostani főispánja, Kornay Károly kir. közjegyző, Frits Róbert kir. táblai bíró, Bittó Károly, Aradmegye levéltárnoka, Vannay János, megyei árvaszéki elnök, Grünwald Ferencz kamarai elnök, Bánhidy Antal báró megyei főjegyző, ifj. Andrényi Károly kereskedő, Rozsnyay Mátyás gyógyszerész, Bing Ede kereskedő, dr. Múlek Lajos ügyvéd, dr. Hamvas Károly ügyvéd, E. Illés László az „Arad és Vidéke“ belmunkatársa, dr. Kell Lipót ügyvéd, Révész Nándor

keresk. akadémiai tanár, Máday Máttyás polg. isk. tanár, dr. Schusztter Henrik orvos, dr. Weisz Sándor orvos, Neuman Dániel gyáros, dr. Tenner Pál ügyvéd, Preisinger József el. isk. igazgató, Joanescu Lázár megyei tiszti ügyész, dr. Kabdebó János orvos, Kabdebó Géza ezredes, Szathmáry Gyula Aradmegye alispánja és Szontagh Gyula magánzó. Ezen névsor arról biztosíthatja Aradváros áldozatkész közönségét, miszerint ezen téren úgy lesz, mint régen volt.

*

II.

Daláregyletek.

Az 50-es években létezett Aradon egy úgynevezett ügyvédi quartette. Tagjai voltak: Mály Gedő (jelenleg kincstári bérlő), Nagy Sándor, a későbbi időkben kir. törvényszéki elnök, Kádár József és Vajna Miklós. (A négy közül egyedül Mály él még.) A zenének és dalnak hódolva majdnem mindennap összejöttek, hogy szórakoztató szenvedélyüknek pár órát szenteljenek. Később csatlakozott hozzájuk a kitűnő zenész és karmesteri kitűnőség Böhm Gusztáv is. Ebben a körben érlelődött meg s vittetett keresztül a dalárdák szép eszméje.

A 60-as évek elején szerveztetett az „Aradi Dalárda“ Vajna Miklós és Böhm Gusztáv által; előbbi mint elnök, utóbbi mint karnagy lépett az intézmény élére. Igaz, hogy az akkori megyei főnök — Szerb főispán — a dalárda életbeléptetését nem igen akarta engedélyezni, (a társulási eszme iránt abban az időben kissé idegenkedtek még) de miután a dalárda által a „Fehér Kereszt“ nagytermében egy izben rendezett próbahangversenyen családjával együtt jelen volt, a hatalmas siker annyira lelkesíté őt, hogy ő maga is lett ezután az eszmének legodaadóbb pártfogója. Rövid idő alatt beiratkozott mintegy 1200 pártoló tag; 20—30 tag képezte a működők testületét. Utóbbiak közt volt Szakolczay törvényszéki bíró, Avarffy Károly, je-

lenleg kir. táblai bíró, J e n e y Lajos ügyvédjelölt, Beszedics könyvvezető, Krón Kálmán, a Kulcsevics testvérek és Deák Dániel iparosok stb.

1864-ben az aradi dalárda megjelent már a pécsi dalárünnepélyen, hogy a többi hazai dalárdákkal versenyre lépjen. Dalárdánk onnan kitüntetéssel tért vissza; nyervén az első díjat. Ekkor történt az, hogy Erkel az aradi dalárdák dicsőítésére a gőzösön egy dalt rögtönzött, melyhez J a n k a y, az ország kortese s az egyesületnek akkor jegyzője, azonnal a szöveget megírta, K e r t a y pedig azt stante pede betanította. Volt viharos taps akkor is, midőn másnap este dalárdánk a pesti beleznai kertben közkivánatra néhány dalt előadott, melyeknek befejezte után Szász Károly és J ó k a y Mór dalárdánkat ragyogó szónoklattal üdvözölték. Ilyen volt az első diadalút, 1865-ben nyerte az első díjat Budán, és 1866-ban Debreczenben. 1867-ben volt az aradi verseny, a midőn Atzél Péter daláregyleti elnök az egyletnek igen becses vörös damasztászlót ajándékozott. Az ország daláregyletein kívül kiváló hazai művészeink közül többen rándultak az aradi versenyünnepélyre; többek közt: H u b e r Károly, R e m é n y i Ede, s egykori tanítványa P l o t é n y i, végül Á b r á n y i Kornél. Ez alkalommal a budai dalárda volt a győztes. Megjegyzendő, hogy a dalárverseny színhelye a Tököly-tér, a művészek hangversenyéé pedig a tiszti lovardában volt. Az impozáns ünnepély 3 napig tartott. Később a dalárdánk még föllépett Békésen, Csabán, Temesvárott, Lippán, Szegeden és Pécskán, végül Aradon több hangversenyben vett részt; a többek közt a K l e t z e r (cellista) és R e m é n y i hangversenyeiben. — A régi dalárdának elnökei voltak: V a j n a Miklós, A t z é l Péter, L u k á c s y Miklós, R e m e t e y Károly. Jelenlegi elnöke: A v a r f y Géza és pedig a nevet cserélt egyletnek, mely mostanában „D a l e g y l e t“ czimen hódol a lelkesítő dalnak. — A régi dalároknak jelvényét képezte: ezüst lyra vörös csillagon.

Létezik Aradon „D a l k e d v e l ő k“ egylete is, melynek elnöke I n s t i t o r i s Kálmán; „N y o m d á s z o k d a l k ö r e“, karnagy: V a g á c s Ágoston közs. tanító s végül „I p a r o s

ifjak dalárdája“ Nagy Sándor ref. kántor vezetése alatt; létesülő félben pedig van egy új dalárda, mely az arad-csanádi egyesült vasutak műhely-személyzete által szerveztetik.

A dal vonzó, nemesítő és lelkesítő hatásánál fogva kilátásunk lehet tehát, hogy e szép eszme hódításait addig fogja folytatni, míg csak elfoglalni való tér kínálkozik s míg a magasztos ügyet hátráltató szeparatizmusnak válaszfala lerombolva nem leend. Legyen úgy, mint régen volt; t. i. legalább a tudomány és művészet keretében legyen meg a társadalmi egyenlőség. E tekintetben mily reményekkel kecsegtethetjük magunkat, az — a mostani konstellációk után ítélve — egyedül a jövő s a hivatott férfiak titka. Biznunk kell tehát eme két tényezőben.

XXXV.

A KIR. FŐGYMNASIUM ÉS FŐREÁLTANODA
„PETŐFI“ ÖNKÉPZŐKÖRE.

A főgymnásium és főreáltanoda „Petőfi“ önképző-köre.

Ezen körnek első adatai 1850-től datálódnak, t. i. attól az időtől, midőn Istenben boldogult Lidy Nándor mint az aradi minoriták főgymnásiumának történettanára Miskolcra Aradra áthelyeztetett. „Az a hazafiui lángoló szeretet, melyet ő a történettanítás alkalmával feltüntetett, a magyar nemzetiség iránti bálványos rajongása, mely szavain és tettein végigvonult, nem engedte őt sohasem nyugodni.“ Hisz folyton csak a haza felvirágzása és dicsősége lebegett előtte, s épp azért **Lidy** nem szobatudósokat, hanem a hazának tántoríthatlan jellemű férfiakat igyekezett nevelni. Ezt az állításomat igazolja leginkább ama megdönthetetlen tény, hogy a gymnasiumi képző-kört az abszolutizmusnak legvirágzóbb korszakában létesítette. A nevezetes pedig az, hogy az ő alkotta és vezette „Képző-kör“ annyi varázserővel birt, hogy a román és szerb ifjak is beiratkoztak. A zsenge ifjuságnak irodalmi munkálatai „Csengetyű“ czim alatt csak kéziratban jelentek meg. Ugy tudom, hogy Koszorus költőnk **Csiky** Gergely ide dolgozgatott először, feltűnést okozva kortársai előtt. A „Csengetyű“-nek csengetése azonban áthallatszott Nagyváradra, mire az ottani cs. és kir. helytartóság kissé megrezzent. Tüstént a kerületi főigazgató képében — ft. Schmidt Szeverint — küldték kir. biztosként (!) az aradi minoriták főgymnásiumához. „Micsoda csengetést visz itt véghez a tanuló ifjuság?“, kérde Schmidt Szeverin dörgő hangon a tanítói konferencián. Hiába volt itt a tanárok mentegetődzése, okoskodása és hivatkozása az ifjuság szükséges kiképeztetésére, mert a „Csengetyű“ összes példányai a kerületi főigazgató által elkoboztattak és Nagyváradra szállítottak. Tiltott gyümölcs azonban jól esvén, a főgymnásium tanulói „Baka Pál al-

b u m a“ czim alatt titokban humorisztikus heti lapot szerkesztettek. A képeket Kéry István megyénk szülöttje rajzolta. A szerkesztői személyzethez tartozott a többek között N a c h t n é b e l Ödön, a városunk és megyénk közügyei körül számos érdemet kivivott kiváló vezérférfit, Péczely Ferencz, a lugosi kir. törvényszék elnöke stb. Bizony, bizony, gunytárgy akadt elég; csak kutatni kellett ama sok translajtháni közt, kik ide a nyakunkra küldettek, hogy Gründlichkeitjukba minket is beleavassanak. És a mi hazafias ifjuságunk kutatott is, és entre nous azokat a Gründlichkeit-terjesztőket úgy szétbonczolgatta, hogy a saját hazájokban sem ismertek volna többé rájuk. Nem sajnálta azokat senki; mert hát minnek is jöttek oly közel Világoszhoz, hol a magyar nemzet elvérzett, és A r a d r a, hol nemzetünk büszkesége fölött hóhér mondott itéletet?

1853-ban az azon évben elhunyt jeles írónk G a r a y János emlékére kiadta a főgymnasium tanuló-ifjusága a „G a r a y a l b u m“-ot. A szerkesztők által az olvasó közönséghez intézett bevezetésben annak céljáról szó lévén, azt itt közzétesszük. Így szól:

„Tisztelt olvasók!

A magyar irodalom egéről egy jelentékeny csillag hullott alá, s e csillag talán sokáig pótolhatatlan leend. — G a r a y nincs többé! de örökre fenmarad időt legyőző műveiben szelleme. Hagyott ő honának soha el nem enyészhető emléket költeményeiben s azért méltán várhat ő is csekély áldozatot özvegye s árvái fölsegelésére. Segélnünk kell azokat, kik nemzetiségünk egyik főtámaszát, a nyelvet, önmegtagadásukkal virágzásra hozzák; segélnünk azokat, kiket ők szép lelkeik örökösiként hátra hagyának. „G a r a y á r v á i a h o n á r v á i“ ezt olvastuk egyik honi lapunkban s e lapnak igaza volt. Ki a honért fáradott, ki a hon bajnoka volt, annak árvái méltán nevezhetők a hon árváinak is.

Körültekinténk hazánk terén s örömmel látók a hazafiai készséget, melylyel áldozatát mindenki annak oltárára teszi. Ez érzet hatá át az aradi feltanoda VIII-ik osztályának néhány ifjait is s föltevők magunkban, hogy: „K i e s z m é k k e l a j á n d é k o z á m e g a h o n t“ annak eszmékkel

áldozandunk. Elértük-e célunkat, azt olvasóink kegyes ítéletére bizzuk. — Nem műjártas kezek dolgozmányai az e könyvecskében előforduló művek; ezek az irodalom terén még avatatlanok mutatványai. Nem mertünk volna gyenge tehetségeinkkel fellépni, de a szent cél s lelkesedés bátorságot önte kebleinkbe s megszilárdítá az ingadozókat.

Azért előlegesen is bocsánatot és kegyes elnézést kérünk tisztelt olvasóinktól, ha talán az ő, s a művészet igényeinek nem felelnének meg mindenütt az előforduló művek. — Szent a cél, de nehéz az út hozzá! Mi megtörni iparkodtunk az utat: mily sikerrel? azt olvasóink kegyes véleménye döntendi el.

A szerkesztők.“

A szerkesztők voltak: Rochel Béla, Oláh volt tanfelügyelő, most közegészségügyi felügyelő, Avarfy Károly, most kir. táblai bíró, Boros Géza és Z..... K..... (E két betű alatt ki lappang, ki nem derithettem.)

Az itt jelzett 35 év előtt megjelent albumban Rochel Bélától a következő költemények jelentek meg:

„Garay emléke“,	„Nap kelte“,
„Hunyad Nándornál“,	„Egy hölgyhöz“,
„Hunyad halála“,	„A költő halála“,
„Az agg dalnok“,	„A temető“,
„A renegát“,	„A végnap“,
„A csalogányhoz“,	„Mit bánom én?“
„A két hiu“,	

Beszélyeket is irt e czim alatt: „Zahed szege.“ Francziából. „A bosszu“, „Róma és Carthago“, „Márius“.

Oláh Gyula a következő költeményeket tette közzé: „A halál“, „Cz...-hez“, „Hunyad fia“, „Az örült“. Beszélei pedig e czim alatt jelentek meg: „Czenczi“, „A házi orvos“.

Avarfy Károly tündökölt az albumban „Szigetvár“ czimű költeményével és „Egy születésnap“ czimű beszélyével.

Boros Gézától jelentek meg a „Kétkedés“ és „Garay árvákhoz“ czimű költemények. Végül az anonym Z..... K.... e czim alatt „Éltünk hajója“ irt egy költeményt.

Szabadjon most — művemnek nagyobb becsét kölcsön-

zendő — ama szép füzérből, mely lélekemelő bájait már fél
század óta terjeszti, néhány levélkét itt megörökítnem.

*

Garay emléke.

Nem néz a gyilkoló halál
Érdemre, rangra nem,
S csapása ónsulya alatt
Leroskad a tetem.

Vakult a sors; — Ennek pazar
Kezekkel osztogat;
S a t t ó l, ki érdemesb reá,
Minden jót megtagad.

A z élte dús remény-szakát
Nyomorba sínlí át,
És a nyomor között vigaszt
Sem ég, sem föld nem ad!

És ha lehúnyt, s a hant fedi
Porlandó hamvait
A pártfogás ébred fel, és
Terjeszti karjait.

Emlékszobor magaslik a
Gyepfedte sír felett,
S ormán dicsőség, résztvevés
Fognak barátkezét.

Elporlik a test — ámde a
Szellem dicső művét
A romboló idő foga
Sem birja rágni szét.

Igy győz H o r á c z a századok
Dúló viharjain,
Igy él G a r a y, míg lesz magyar
A nemzet ajkain!

Rochel Béla.

*

Szigetvárhoz.

Hol most omladékid pora
Felett, lengve suhog el
Az esti szellő, mely játszva
Tájak felett ébred fel ;
Ott a túlnyomó vad erő
Idézte enyészted elő,
S győzött, a vitézül esett
Kevés, de hős fiak felett.

A pogány sereg diadalt
Arata, de addig nem —
Mig csak egy csepp vér létezett
Vitézid hő erében.
Mert tigrisként harczoltanak
S kardjok alatt mint csaptanak,
A turbányos pogány fejek,
S hullák halomra dőltenek.

Győzött a hitetlen sereg,
De keserü győzelem
Az, melyet kétszerszázezer
Maroknyi népen veszen.
Keserü — husz ostrom után,
Ha a győzhetlen Solimán,
S huszezer hitetlen török
Az áldozat, Sziget fölött.

De a vitéz várórség is
Győzött, s égben ünnepel
Diadalt, mert hite, hona
S királyáért vérze el. —
El — hogy egy kis kemény sereg
Mire képes, mutassa meg.
S ha kell, például tekintse
Ezt az utókor gyermeke.

S ki ne tudná? hogy e sereg
Vezére hős Zrínyi volt,
Ő, a halhatlan emlékü
Ki honáért áldozott,
Kíront lelkes csapatjával,
Szembeszállni a pogánynyal,
De több lövések érve őt
A bék' honába költözött.

Igy hunytak el utolsóig
Utána hű társai,
Kik vezérek példájaként
Kivántak elnyugodni
Veszett ordítva tolonga,
Át rajtok a pogány csorda
S mint egy szörnyű sáska sereg
Szállá a szétdúlt várat meg.

De még nincs vége. A jövő
Még borzasztóbb képet ölt,
Mert egyszerre olyant roppant,
Vélnéd ég s föld összedőlt.
A vészes lőpor lobbant el,
Mely ezreket röpít fel ;
S te Szigetvár porba omlál
Mint kit a sors keze talál.

Porban vagy azóta, hová
A pogány önkény vetett,
Melyet velünk, és hazánkkal
Annyiszor éreztetett. —
Hőseid sirja vagy, kiket
Honszeretet lelkesített,
Kik hunytokat megboszulák
S más életre úgy tértek át

Avarfy Károly.

Az örült.

Torz alakkal áll egy ifju,
Bús jelenje rút ölén,
Ifju még, miként a hajnal
A bérczeknek érzhegyén.

Keble dült, de lelke már rom,
Rom : miként a tört hajó,
Eszmél, érez, és ez érzet
Nem érzelemnek való.

Elfásult az, a miként a
Sziv a sírba elrohad,
S e szerelmet érző tag
Ott férgenekneki éltet ad.

Ki vagy hát te rémalaku
Vándor! itt e bérczfokon?
Ördög, vagy minő szellem az,
Mely örvend elbuktodon? —

Nézd! Lábodnál a sötét ür
Miként várja testedet!
Oh megállj! ne lépj! hisz itten
Veszted árva életedet!

„Hah! hah! — felkaczag ledéren,
És szemébe könny rezeg,
Köny rezeg! talán kaczáját
Éppen most siratja meg.

Nézzétek, miként repülnek
Fészükkhöz a madarak!
Alkonyatkor társaikhoz
Nézd, mily hiven szállanak!

A madár nem esküszik, nem
Mondja társának soha:
Szeretlek oh! mint üdvömet,
Te vagy éltem angyala!

Irtózz ember! a tudattól
Hogy hiába esküszöl,
Megszeged te esküvéseid,
S e szegésed hányat öl!

Én is esküvém egykoron —
Ah! repedj meg égi bolt!
Megszegém nagy esküvésem,
Es jutalmam oh! mi volt?

Kárhozat! egy ezredévi
Hosszu, hosszú kárhozat!
Itt e bérczen kell leélnem
Ezredévi poklomat!

Szerettem és megesküvém,
Ó vagy sirom lesz arám!
S őt megcsalva, siromat én
Önmagamtól választám.

Nem! nem csaltam én meg ötet!
Ilka bája tette ezt,
Vagy a sors vón önmagára
Eskü-bontó gyáva mezt.

Nézzétek, miként sötétlik,
Ott azon túl bérczeken:
Egy kis árnyék, engemet vár
Hogy síromba elvigyen.

Követlek én! óh leányka!
Büntess, édes lesz nekem,
Czenczim árnya ne bocsáss meg
Jer, tépd ki hűtlen szívem!

Czenczi! felsohajt — s egyet lép!
És az ifju eltűnik.
Megörült szeretve, — s vére
Lent a völgyben piroslik.

Oláh Gyula.

*

Garay Árvákhoz.

Oh ha tudnám, hogy lantommal
Titeket bolgogitnálak,
Örökké verseket irnék,
Hogy vehetnétek ti házat.

Vehetnétek ti oly házat,
Melyben Magyarország népe
Lakna, s dalt zengne tinéktek
Hadd múlték a bánat képe.

S majd ha boldogok lennétek,
Letenném én is tollamat,
Felkeresnélek titeket
S együtt szeretnénk hazánkat.

De mig a ti szemetekből
Keserves könyök hullanak,
És fájdalmasan búsultok,
Le nem teszem én tollamat!

Boros Géza.

*

1859-ben a főgymnásium tanuló-ifjúsága Aradváros művelt közönségét az alábbi czimű művecskével lepte meg:

„Zsenge mutatványok“

az aradi Nagygymnásium felső osztályainak közremunkálásával szerkeszti: Biró Imre. Az abban szereplő ifjak ezek voltak: Csiky Gerő, Biró Imre, Biró Antal, Kéry István, Lincz Károly, Lincz Róbert és Dobrov László.

*

A költő sirja.

„Csak még egyszer! Hogy is szól az ének,
Melyet olyan sokszor zengtem el?
Itt alatt, de tépedt húrjain nem
Szól a dal, nem érez a kebel.

Hajh! a jó idők elmultanak már,
Néma az ajk, szétpattant a húr . . .
Keblem egy kiégett vulkán, melyben
Nincs öröm, de fájdalom se dül.

Mindenem hazámnak áldozám s mit
Nyertem? Megvetést, gyalázatot;
Lángoló szívem adám a honnak,
És ő érte gunyokat adott.

Ó, de nem panaszkodom, hiszen volt
Mégis egy jutalmam e miatt,
A mivel beérhetném, ha szükség
Vagy nyomor közt éltem: az öntudat.

Öntudat! Mi szép szó! drága kincs ez,
Ha birhatjuk, boldogok vagyunk —
De mégis mit használ, ha mellette
Nyomorultan, éhen meghalunk? . . .

Pedig úgy van, nem volt kenyerem se —
De mit ér már mind e panasz?
Vége, vége! A mi keblemen van,
A halál éles kaszája az.

Ha föltámadunk, majd újra látlak
Rokonim, barátim — titeket ;
Ott egyforma lesz a dús, vagy az, ki
Éhhalálnak martaléka lett.“

— Így szól az agg dalnok, és szemére
Ránehezül a halál kara —
Oda megy most, hova menni régen,
Régen, nagyon régen akara.

Eltemetik senki sem kíséri,
Néma sirban nyugszik csendesen, —
Nyugodt lehet, hisz látogatni a
Költő sirját nem megy senki sem.

De ha feljő a tölt hold az égre,
S csillag ezrével — rá mosolyg,
Megzendül fölötte szomoruan
Az ábrándos csalogány torok.

Sirva bűg a gerle, a kis őznek
Léptére megrendül a haraszt
Kit az emberek meg nem sirattak,
Megsiratja a természet azt.

Csiky Gerő.

*

Népdal.

Jár a világ pletyka nyelve,
Minden rosztat reám kenne. . . .
Hasogatja a szőrszálat,
Ok nélkül is reám támad.

Mit énnem, mit én bánom?
A mig győzi — kiabáljon!
Ha elfárad, majd megpihen,
Bolond, a ki neki hiszen.

Nem fog rajtam mérge nyila,
Szivem, lelkem erős szikla. . . .
Hideg, fagyos, irigy világ!
Olyan savanyu képet vág!

Túri süveg a fejemen,
Habzó pohár a kezemben,
Vállamon meg czifra szűröm . . .
A világot könnyen tűröm.

Gyolcs gatyámnak bő a szára.
Rózsám csipkét is varrt rája . . .
Lobog ingem széles ujja,
Kivált ha a jó kedv fújja.

Összeverem a bokámat,
Tulipiros kedvem támad . . .
Járom, mint a nóta mondja :
„Kinek arra semmi gondja.“

Az sem tetszik, hogy ha szólok,
Az sem tetszik, ha hallgatok —
Ingerel a világ váltig,
Minden az élére állit.

Nem is hunyoritok rája,
Kisebb gondom nagyobb nála. . . .
Huzzad cigány! Mit szundikálsz?
Hejje hujja! három a táncz!

Biró Imre.

*

Zrinyi emléke.

Borulj. borulj le rám
Ábrándos képzelet!
Lenge szárnyaidon
Vidd oda lelkemet
A dicsőség-sírhoz. . . .
Oda vidd lelkemet —
Hadd boruljon rája
A megölt dicsőség
Babér-koronája!
S még messzebb, oda, hol
A megölt dicsőség
Föltámad a sírból.

Keserü az emlék,
És fáj az az érzet,

Midőn a magyar szív
Török vastól vérzett ;
Keserű az emlék,
Mely a multon lebeg,
Sötét gyászba borúl
Az édes képzelet . . .
Mégfagy szemünkben az
Érzet sajtolta köny,
Nyomorékká teszi
Szívünk a kín-özön ;
Véres könyüt sírunk,
Sír bennünk a lélek,
Sötét sírba sülyed
Előttünk az élet ;
És ha a fájó mult'
Sötétült egére,
Fölfecscsen a pogány
Szélyel ömlött vére :
Akkor ez az emlék
Öröm-könyvet hullat,
Sírátja a jövőt,
Sírátja a multat.

Most aluszsza Zrínyi
Magasztos álmait,
Az égbe angyalok
Repitik vágyait, —
Egyszerű sírdombján
Virágok nyílanak,
Keserkönyük rája
Az égből hullanak.
Most ott nyugszik, kinek
Század évek előtt —
Szava megrengeté
A fejben a velőt ;
Most ott nyugszik, — szive
Meghidegült, fagyott,
De sirja fölött egy
Dicsőséget hagyott ;
S a dicsőségen egy
Hervadatlan babér,
És ez a dicsőség
Föl az Istenig ér ;
Tán ez a dicsőség
Sötét éjek alatt —

Gyujtogatja föl az
Apró csillagokat ?!
Ott ez a dicsőség
A napban egy sugár,
Véres lángjainak
Nincs az égen határ;
És a mi szemünk csak
Félve tekint rája,
Olyan meleg ez a
Dicsőség' sugára !

Jövel, borulj le rám
Ábrándos képzelet !
Ugy szeretem a te
Szelid — édes képed !
Úzd tőled a borút,
Jer, mosolyogj reám !
Ha mosolyogsz : nekem
Nedvesül a pillám — —
S e pár csepp köny nekem
Oly édes, oly meleg !
Mert tudom, hogy dicső
Hazafiért pereg.

Biró Antal.

*

Az első Fáy.

Édes szülőföldem, te szép Magyarország,
Könnyes szemmel nézek multad éjjelébe . . .
Könnyes szemmel nézek, szent porodba hullok,
Megszentesíté azt hős elődink vére.

Ha köny gyöngyödzik is néha a szememben,
Egy édes-bús érzet csakhamar fölváltja, —
Örömkönnyes szemmel, ihletett kebellet
Mondhatom : ez a hon a magyar hazája.

Boldog lehet a hon, a mely oly fiakat
— Mint elődink voltak — mondhat gyermekének,
Kik babért szerzének önmaguk fejére,
S örökké ragyogó fényt a magyar névnek.

*

„Piroslik a Sajó,
Hatvanezer meghalva már,
Elsodrá hősi népedet
A sok ellen, a vad tatár.
Már úgy is veszítve a csata,
Itt mit sem ér a küzdelem,
Ugy sem használ haláloed itt,
Fuss innen! Fuss jó méneden!
Fuss innen! Fuss az Istenért,
Mig a veszély utol nem ér —
Siess, siess!“ — Szól hős Rugács —
És a futó király után
Rohanva fut szilaj lován;
Dobog a föld a ló alatt,
Véres mezőn halad, halad . . .
Véres mezőn, holt testeken
Rohanva, mint a szél megyen —
. halad, halad.
Nyomába, mint a fürgeteg —
Üvölt az üldöző sereg,
Alattuk, mint sólyommadár,
A harczi mén rohanva jár.
. halad, halad.
Gyász — gyásztérekén Béla halad,
Nyomán az üldöző csapat
Nincs többé már kísérete,
Csak hős Rugács vagon vele,
Közelg az üldöző csapat,
De a két hős csak vesztegel,
Béla magyar király alatt
A mén élettelen hever.
Közelg az üldöző csapat
„Már itt van a biztos halál,
Itt van lovam!“ — Szól hős Rugács,
„Mentsd életed uram, király!
Ragyogónak te életed
Az elpusztult haza egén,
Mely az ádáz vihar után,
Kisüt az elpusztult hazán, —
Ragyogónak te életed,
Kicsiny csillag én lételem;
Ha én veszek: csillag marad,
De ha te halsz a vérsikon:
Nap lesz a borús egen!“
— Közelg az üldöző csapat,

De már a hős király halad
Rohanva fut a harczy mén,
Habos a szügy, leng a serény
Közelg az üldöző csapat,
De már csak Rugács vesztegel —
Diósgyőr sűrű erdeje
A hős királyt takarja el.
Hiába minden üldözés!
Nyomot vesztett a vad tatár,
A hős király megmentve már.

*

Egymásután folynak hosszú, hosszú évek
Ujra éledni kezd a csöndesült élet,
A magyar hazába'
Ujra kisütött a jólétnek sugára.

Az ujjászületett országnak királya
El nem feledé még, a mohii csatába'
Mit tett Rugács bajnok . . .
Fáy névvel érte nemességet adott.

S törzsvé leve egy nagy dicső családnak,
Mely nagy fiakat szült a magyar hazának.

Dobrov László.

*

Az ősz.

Meghalt, meghalt a természet,
Koporsóban fekszik,
Szemfödőjét a bús nymfák
Levelekből fűzik.

Hervadt virág, hulló virág
Halotti párnája
Szár az levél, hervadt virág
Halottak barátja.

Búcsúzó dalt keservesen
Őszi szél énekel,
S vándor madarak serege
Messze kíséri el.

Meghalt, meghalt a természet!
Oly szépen temették!
Koporsóját a madarak
Szárnyaikon vitték.

Kéry István.

*

Szépen dalol.

Szépen dalol a pacsirta,
De dalát nem költő írta,
Költő dala bár magasztos,
Költő dala mind panaszos.

Mind panaszos, mind keserves —
Költő dala, mert szerelmes,
És szerelem, hő szerelem,
Keserű gyümölcsöt terem.

Költő szive vadonban fa,
Szerelem a virág rajta,
Keserű gyümölcse a dal,
Melylyel égő szerelmet vall.

Lincz Károly.

*

Az erény.

Az erény üdvösség fája,
Benne szent hit a mag,
Mely, ha kikel, magasra nő,
Fejével égbe hat.

És jönnek a föld férgei
A fát kidönteni,
De égi kéz hatalma — szent
Kegyével öntözi.

S az átokszállta fajzatok
Hatalma törve van,
A hit fölött örködik az
Istenség gondosan.

Lincz Róbert.

*

Eddig folyton a kesergő, resignáció-teljes lant szólt, minden egyes hangja által elárulva, hogy dallamai egy sajtó titkos sebről regélnek. De átérezte annak a titkos sebnek marczangoló fájdalmát az akkori időben a rabiga alatt nyögő nagy Magyarország, és azzal együtt átérezték azt ifju dalnokaink is, kik a harczban ki nem merült, de egy jobb jövőben hívő atyák és tanítók vezetése alatt felnevelkedtek. És a midőn ama jobb jövő meg is érkezett, ismét kezükbe vették derék ifjaink a lantot, mely most már nyiltan kezdett dalolni a szabadságról, az annak kivívásában a legközelebbi múltban elvérzett bajnokairól és egy boldog hazáról. Minden egyes dal, minden prózai közlemény arról tesz tanuságot, hogy azokat egy nemes feladat iránti öntudat írta. Állításunk mellett bizonyít még egy más művecske, mely 1870-ben az alábbi czim alatt jelent meg:

„*Kegyelet-Hangok.*“

A magyar és erdélyországi gymnásiumi ifjuság lelkes közreműködésével szerkesztik: Gulátsy (Lukácsy) Lajos és Marschall Lajos aradi felgymn. VIII. osztályu tanulók. — A tiszta jövedelem fele az aradi vértanuknak emelendő emlékszoborra, a másik fele a honvéd-menházra van felajánlva. — A mű a megdicsőült vértanuk hamvainak lett szentelve. Jeligéjét képezte Benedek Aladárnak következő verse:

„Nyugodjatok csak álmodozva, békén,
Meggyilkolt hősök ott a föld alatt!
Egy nemzedék áll sirotoknak szélén,
Mely zászlótokhoz bizton hű marad!
Bús özvegyitek s árváitok lelke
Az éj álmában rólatok beszél
Nevetek a hir szárnyára emelte
Titeket sirat a langy esti szél“

És Kisfaludy Károlytól:

„A kezdő mindent jónak tart, könnyen elégszik,
A bölcs tudja minő fáradozásba kerül.
A művészi tökély. gög szemmel nem szok' itélni
Keskeny hézagokat, csak szoros elme vadász.“

Jelen irodalmi műbe a következők irtak:

Sárói-Szabó László,
(Kecskemét.) „Honszerelen“;
(Óda) és „. . . . Marihoz.“

Gulátsy Lukácsy Lajos,
(most Aradon ügyvéd.) „Két
csillag“, „Dalok“, „A legszebb
szöke leánynak“, „A szív ha-
talma“. (Elbeszélés.)

Marschall Lajos, (most
keresk. akad. tanár Aradon.)
„Büszkeség és Szerelem“, (Pá-
lyadijt nyert eredeti beszély.)
„Vers egy gombostűért“,
„Hozzá“, „Isten veled!“

Déney J. János (Vesz-
prém.) „Emlékezzél!“ (Mus-
set Alfréd.)

Hencz Ágost, (Sopron.)
„Az első ibolyához“.

Z. Nagy Imre, (Nagy-
Enyed.) „Köny és mosoly“,
„Dalok“, „Bealkonyodva“,
(Heine.) „Emlékkönyvbe.“

Beöthy Károly, (Besz-
tercebánya.) „Szerelem és
tavasz.“

Tenner Pál, (jelenleg
Aradon ügyvéd.) „Langy szel-
lőtől“.

Puky József, (Miskolcz.)
„Visszapillantás“.

Kis József, (Arad.) „Da-
lok“, „Zengj lantom . . .“

Jezericzky János,
(Veszprém.) „A bosszuló“,
(történeti elbeszélés.)

Nigrényi József. (Bu-
dapest.) „Ha magyar vagy“.

Berthóty Ernő, (Eper-
jes.) „Elise“.

Katona Béla, (Kecske-
mét.) „Az örült huszár. (Bal-
lada.)

Ambrus József, (Arad.)
„Pacsirta dal.“

Keselő Pál, (Selmecz.)
„A puszták lakói.“ (Elbe-
szélés.)

Bede Lajos, (Miskolcz.)
„Harcmezőn“, „Zárszó.“

A „zárszó“-val megismertetnem kell a tisztelt olvasót,
hogy tájékozva legyen, a tanuló ifjúságot eme művének lét-
rehozatalában mennnyi kitűnő ismeret és jóakarát, az ártat-
lan szivnek a haza iránti szeretet mily lélekemelő kinyilván-
ulása és egyéb erények mily magasztos törekvése lelkesíté.
Hja, annak a városnak szülöttei ők, melynek minden fia és
leánya büszkén vallja, hogy ők a vértanúk városából valók!

„Z á r s z ó.

Feladatunk megoldva — így kezdik a szerkesztők, —
a czél, melyet mintegy öt hóval ezelőtt tüztünk magunk elé,

midőn e könyv ügyében közreműködésre szólítók fel pályatársainkat, elérve: a mű kész. Őszintén megvallva aggodalom fogja el keblünket, midőn zsengeinket ezennel bemutatjuk, mert magunk érezzük legjobban, mennyiben nem felel meg a művészet szigorúbb követelményeinek a mű, melyet az olvasó közönségnek nyújtunk; de vigasztal az, hogy lesznek, (bár tudjuk jól, sokan ellenkezőleg írói viszketegnek tulajdonítják ezen, tisztán a szent cél által sugalt tettünket) kik nem törnek pálczát fölöttünk, hanem elnézéssel lesznek hibáink iránt. Ezt mintegy megjegyezve, nem mulaszthatjuk el legforróbb köszönetünket kifejezni, szeretett pályatársainknak, kik lelkes közreműködésük által e könyv szerkeszthetőségét elősegíték; fáradságuk díjában szolgáljon jutalmokul a tudat, hogy néhány homokszemet segítettek hordani az oltárhoz, melynek köveiből dicső vértanuinknak szobor, rokkant honvédeinknek menház fog építtetni. Kedves kötelességünknek ismerjük el továbbá, köszönetünket nyilvánítani ft. Lidy Nándor gymn. igazgató úrnak, valamint t. Boeckay Tóbiás úrnak, a magyar irodalom érdemdús tanárának, mint kik a beérkezett munkák megbírlálásában segédkezet nyújtani sziveskedtek. Nagyrabecsült gyűjtőink fogadják fáradozásaikért szintén őszinte köszönetünket.

Teljes tisztelettel

a szerkesztők.

*

Idézetek az itt jelzett irodalmi műből:

„Két csillag.

Árnyas rózsa lugas alatt
Ölemben ült kedvesem,
Rózsaszínü volt az este,
Rózsaszínü életem.

Karjaim közt mennyországom
Szerelmem üdvcsillaga,
Úgy mint szép szeme, az égen
Egy csillag sem ragyoga.

Keblemre hajtva szép fejét
Föltekintett az égre ;
S a mézet szedém ajkáról :
Mint virágról a méhe.

Egyszer egy ragyogó csillag
Meggyulva tova szaladt,
Égi utján hátra hagyva
Hosszú, fényes vonalat.

„Láttad-e, hogy miként tűnt le?“
— Sohajta föl kedvesem, —
„Hogyha hűtlen elfogsz hagyni
Igy alszik ki életem.“

S két ragyogó könyecsepp fénylett
Üdvöm bájos szemében :
Csillogó hajnali harmat
Ártatlan virág kelyhen.

Neheztelve pillanték rá :
„Igy bizol szerelmemben?“
Midőn egy másik meteor
Tűnt le ismét az égen.

„Oh hogyha lelked fölszállna
Őrangyalnak az égbe,
Mint e csillag a másikat
Lelkem szintugy követne.“

„Hozzád fűzött a szerelem,
Hozzád csat'lá lelkemet,
Meggyszünnék e szív érezni,
Meg, dobogni nélküléd.“

Boldogan tekintte reám,
Könyes szeme mosolygott ;
Csókjaimmal oszlatám el
Arczáról a bánatot.

Gulátsy-Lukácsy Lajos.“

Langy szellőtől . . .

Langy szellőtől ingadozva
Halkan rezeget a falomb;
De alatta még halkabban
Szép, elváló pár susong.

Ifjúkornak hajnalában
Virágozik e zsenge pár,
Mindkettőnek arczatát
Földi szelid rózsá-ár.

„El kell válnom tőled rózsám
Életem báj-édenén.“
— Szól az ifju rezgő hangon
Fájdalmában könyezvén. —

Megkondult már rég az óra,
Harczra hí szent kötelem.
Hazám, hogy kélj virradóra!
Szívesen ontom vérem.“

„Isten veled, szép szerelmem!
Üdvözítő szent érzet.
Szilaján gyötresz te mostan,
Midőn sorsom elvezet.“

„Élj boldogul kedves rózsám!
Köztünk legyen tenger bár,
Kedves képed szemem előtt
Lebegve örökké áll.“

„Ha megszűnt a szent háború,
És megkimélt a halál,
Angyalom! e két kar téged
Hőn verő keblemre zár“ . . .

Elhallgat. S megszólal a lány:
„Menj tehát! ha hív a hon,
A míg ez bilincsben szenved,
Nem bírhatnálak nyugton.“

„Ha szabad lesz drága hazánk
S a rabiga széttörve,
Emlékezzél meg, hogy lánykád
Várhozik epedve.

„Elbocsátlak hű bajnokom
Habár szívem meghasad;
A hazáért csekély minden,
Kevés minden áldozat.” — — —

* * *

Sötétlő sírdombra hull le
A fának levele már,
Melyben szerelem s hazáról
Álmodik egy zsenge pár.

Az ifju kedves honáért,
Ifjáért halt meg a lány;
— Ezt dalolja a sír fölött
A bánatos csalogány.

Tenner Pál.

*

Dal.

I.

Boldogság s én nem egy napon születünk,
Nem egy hajlék a mi lakó fedelünk,
Bujdosik az tőlem, mint a szökevény,
Mint a felhő borította verőfény.

Száz alakban is festém már magamban,
Minő lehet a boldogság valóban?
Festettem már gyöngyvirágnak, rózsának,
Épedő, kékszemű, barna kis lánynak.

Sem gyöngyvirág, sem rózsaszál nem talált,
Mivel lelkem s bánatom karöltve járt.
Barna kis lány, ez fődözte föl nekem;
Hol lakik a boldogság: — a szerelem.

II.

Hulló virág, árva madár,
Hej! én is árva lettem már;
Elhagyott minden hűtlenül,
Magam állok csak egyedül.

Olyan vagyok, mint a pusztán
Madár ejtette mag után
Kikelt virág, — melyet nem jön
Senki, hogy csokorba fűzzön.

Egy lányka volt, ki szeretett,
De már ő is kiszenvedett,
Virágos hant takarja be,
Én istenem te légy vele!

Engem is lehet, ugy talál
A mord, könyörtelen halál,
Magsokalja keservimet,
Visszaad majd kedvesemnek.

Egy hant alatt lesz majd álmunk,
Mint volt együtt boldogságunk,
Mellette a halál — élet;
Hamarább lesz végítélet.

Kiss József.

*

Vers egy gombostűért.

Egy gombostűt nyujtál leányka,
Mint haragod jelét nekem,
S ime én megengesztelésül
E szerény, kis dalt szentelem.

Fogadd szívesen, bár mese csak
Az egész, mint éltünk is, mely
Nem más pusztá mesénél csupán;
Azonban most szép hölgy, figyelj!

* * *

Régen történt, sok száz év előtt,
Mídon még kecses tündérek,
Mulatozni szép országukból
Néha e földre jövének.

Tündérország nagy királyának
Ez időben boldogsága,
Szeme fénye, mindene volt
Leánya : a szép Armida.

Minden, mi szépség, kellem és báj
Egyesült a kedvesben.
Egy pillantás, egy mosolyáért
Rajongtak oh hány ezeren !

Deli ifjak és hős férfiak
Térdelének lábainál
Esdve szerelmét, de Armida
Mint szirt rendithetlenül áll.

Ámor veszélyes nyilával még
Nem sebzé meg eddig szívét,
Szerelmi bú sem hervasztá el
Arcza rózsáinak színét.

Napjai boldogul folytak le,
Egyenlő csendesen, szépen ; —
Míg egyszerre nagy változás lőn
A tündér egész lényében.

Vidámsága elhagyta őt most,
Magába zárt lőn és komoly,
Csak ritkán honolt ajka körül
Az igéző bűvös mosoly.

Egy kimondhatlan, kedves érzés,
Mely jól esett s fájt egyszersmind,
Tölté be szívét, okozva sok
Fájó örömet, édes kint.

Megfejtni ezt senki sem tudta,
Pedig egyszerű az egész :
Szerelem bántá a kis tündért,
Tiltott szerelem s hajh ! ez vész.

Egykor ugyanis e szép földön
Járván, társnőit elhagyá,
És gyors léptekkel sietett az
Erdő hús lombjai alá.

De egyszerre hirtelen megáll
És ijedten tekint fel ő ;
Egy szép ifju terem előtte,
Mintha földből jött vón' elő.

Szép szemeit kérve emeli
A bájos ifju hölgyre fel;
Armida most futni akar, de
Kis lábai nem bírják el.

„Oh szent szerelmem, szép Armida,
— Így szól az ifju esengve —
Könyörülj rajtam, ne fuss, ne még,
Megállj! hallgass meg egy perczre!

„Oh mert szeretlek, én szeretlek,
Minden vágyam csak érted ég,
Napom te vagy, élttem nélküled
Mint fölleges éj oly sötét.

. . . És így bevallá hő szerelmét,
Melyet eddig titkon őrzött
Szíve mélyébe temetve; de most a
Koczká gördült sorsa fölött.

Armida hallgat, ám de keble,
Gyorsan hullámszik le és föl,
Szíve, mely mélyen szunnyadt, végre
Fölbredt szendergéséből.

És tovább ellentállani már
Nem bírva, magát hevesen
Ifja karjai közé dobá,
Kéblén pihenve csendesen.

Az ifju így ölelve tartja
Hévvél magához szoritja,
Örült kéjjel, örült lázzal egy
Csókot lehelve ajkára.

De fölrezen most a kis tündér,
És az ölelő karokból
Kibontakozva sebesen fut,
Hová? — maga sem tudja jól.

Az ifju áll, — szép kedveséről
Elábrándozva boldogan, —
Mig Armida alakját látja,
Aztán mint szélvész elrohan.

Másnap a tündér eljött ismét,
Az ifju már várt reája ;
Hiszen szívének ő volt üdve,
Reménye és boldogsága.

A viszony így füződött tovább,
Napról napra bensőbb leve,
Csupán egymásnak élve folyton
Derült volt szerelmök ege. . .

De im egyszerre gyülni kezdtek
A felhő ifjaink felett ;
Vihar volt készülöben, mert a
Király mindent fölfedezett.

Haragja szörnyü volt megtudva
Leánya gyöngéd viszonyát,
Lovára kap és mint a villám
Száguld völgyön és dombon át.

Hús patak ajkán, zöld ligetben
Találja a két szerelmezt ;
Bósz haraggal terem elöttök,
S mig Armida kegyelmet esd :

„Halj meg csábitó! — e szavakkal
Ront leánya kedvesére,
És gylkos vasát markolatig
Döfi az ifju szívébe.

Aztán dühödt vadállatként
Haragjában dúlva-fúlva,
Lovára kap, fut, vágdat, mintha
A széllal versenyezne ujra.

És Armida? mit tesz szegényke? —
Szivszaggató fájdalmában
Reáborul a kedves testre,
Sir, zokog magába zártan.

Végre fölkel s a gylkos vasat
Kihúzza a vérző sebből,
Hü szolgáját hívja azután
S kedvesének helyet jelöl :

Hol teteme pihenjen békén
A sirnak sötét ölében,
Mig ő is hozzá költözik majd,
Egy rejtélyes, titkos éjen.

Emlékelül pedig a sirra
Leszurá a véres gyilkot
S szívében szörnyü fájdalomával
Reggeltől napestig sirt ott.

Hetek multak ezek után, és
Armida naponta jöve
A sirhoz, könnyei dús árját
Hullatva a véres tőrre.

Egyszer csak — szinte hihetetlen —
A tör ágat hajtni kezdett,
S — oh csoda — gombostűk nőttek
Az ágakon levelek helyett.

Ezt látván Armidának atyja,
Néhány gombostűt letépe
A vas fáról, és szerencsétlen
Haragjának emlékére :

Hivei közt elosztogatván,
Kedves népének rendelte,
Hogy a gombostűt most már, mint a
Harag jelképét tisztelje.

* * *

Mit mondjak még? Mesém véget ért.
Most nyujtsd ide hát kacsód,
S ha nem is bocsájtod meg hibám :
Csak, oh csak szűnjék haragod.

Marschall Lajos.

*

Pacsirta dal.

Fenn a magasban zeng,
A pacsirta szép dala;
Dala édes, bájos,
Mert szerelem sugalja.

Tudod lányka, szívem,
Az a madár mit dalol?
Ha nem, majd megsugom,
Kérlek szépen, vigyázz jól:

„Boldog, ki hűn szeret,
— Igy szól az ő szép da'a —
Mert szerelemben van
A szívnek boldogsága.
A szerelem költi
Ajkamra a dalokat,
Párom ajka pedig
Boldogító csókot ad.“

Ambrus József.

*

Harcmezőn.

A végveszély segélyre hívja fel
A hű családapát és neki menni kell! . . .
Előtte csak hazája szent neve,
Hű keble csak szabadságért lehel.

Készül a férj . . . bátor, hisz és remél,
„Isten velem és én nem rettegek! . . .
Míg harcolok imádkozzál fölém,
Áldás reátok hű nő s gyermekek.“

Igy szól, s megyen, szemében könny fakad,
Néz vissza még, . . . de im a harcvihar
Feledtet véle nőt és gyermeket,
És nincsen szó, a mely kedélyt zavar.

Hő és szilárd, miként a szirt maga,
„Vagy győzni s élni, vagy meghalni fog“
Az ellenárra bátorítva ront,
Hisz győzni s élni, vagy meghalni fog.

Beteljesült egy, mit mondott vala:
Vesztettek . . . s ő a harcmezőn hever,
Szívét átkos golyó találta ép;
Egy hős is olyan, mint egy porszemer.

* * *

Otthon a nő áhitattal rebeg
Szivből imát elment hű férjeért :
„Vezesse Isten a csatákban őt!“
Pedig a szebb és jobb hazába tért.

Hirét hozták, hogy dicsón esett el
Hazájáért a hős hajnok vitéz.
„Segíts atyám“ kiált a nő s szivét
Imára nyitja, s fel az égre néz.

„Itt még fiam, ki lész majd gyámolóm “
Szemében egy reménysugára ég ;
Vigasztalón tekint, . . . s a jó fiu
Dicsőült arca lelkesülve ég.

„Apám nevét ki hordja a csatán ?
Hazám veszélyben, . . . és én itt vagyok ?
Szégyen fejére! a ki ezt teszi ;
Nekem mennem kell, nem maradhatok.“

A nő eseng nagyon fiának : „oh ne menj,
Légy vigaszom ily bú s inség között.“
De ő megyen, nem tartja semmisen
„Apám helyett“ mond és kardot kötött.

* * *

Egy nőalak a harczytéren bolyong,
Zavart szemekkel kémlelődve néz,
Keresve tán a kedves gyermekeket,
A kit magával vitt, sodort a vész.

Meglelve tán . . . sikoly tör ajkain, . . .
Reáborul egy holt tetemre, . . . már
Némulva minden . . . a kín, fájdalom
Szivet repesztett, nyugalomra vár.

A hű anya fián lehelte ki
Fájó keble végső leheletét
Felment oda, hol nincs kín, fájdalom ;
Hogy két vitéznek nyujtsa két kezét.

Bede Lajos.

Szemelvények

a kir. főgymnásium és főreáltanoda „Petőfi“ Önképző körének kéziratu „Emlékkönyvből“.

1874.

Dolgozatok Mészáros Istvántól, ki Aradon a gymnasiumot s Pesten a jogot végezvén, mint miniszteriális tisztviselő, kezdte meg pályafutását. Szegény jó fiu, most már ott nyugszol, hová nem egy rokoni és baráti sziv hiába küldé feléd sohajait: magasztos érzelmekért egykoron lelkesülő szivedet a kegyetlen sors az enyészetnek adta át már. — **Mészáros** 1888. október havában Budapesten hunyt el. A boldogultnak a költői lant kedvence volt, s hogy azt ügyesen kezelte, bizonyítják az általa kiadott beszélyek és lyrai költemények, melyekkel annak idején a fővárosi sajtó is élénken foglalkozott. Legyen most Mészáros mint ifju író is bemutatva azon dolgozatai által, melyekkel mint az aradi főgymnásium tanítványa annak önképző körében excellált.

Távolból.

Irta: *Mészáros István.*

Szivem nálad hagytam
Távol vagyok bár.
Elhagyatva élek
Mint a bús madár.

Nincs sebemre semmi
Gyógyerejü ír.
Nyugalom rám nézve
Csak a rideg sir . . .

Távolban is csak e
Sziv téged kíván;
Mint a szép napot a
Reggeli korány

Csak érted ver szivem,
Csak rád gondolok,
Bús magányban élve,
Érzem, meghalok.

*

A titok.

Irta: *Mészáros István.*

Ha valamit három vagy több tud, nem titok az már,
Mit kettő érez, az a valódi titok.

*

M e s é k.

Irta: *Mészáros István.* (1875.)

1.

A fülemile és a csíz.

Egy apa fiának névnapjára csalogányt hozott ajándécul. „Miért nem hoztál inkább jó apám zöld vagy piros madarat; hiszen ily hamu színű még énekelni sem tud.“ — Mosolygva hallgatá fiának kifakadását az apa, s a csalogányt saját szobájába vitte, még fia vesztességét fürge csízzel kárpótolta.

Elérkezett az est. — Midőn minden elhallgatott, dalolni kezdé a csalogány panaszos énekét, örömmel és áhitattal telt a háznép keble úgy, hogy a kis fiú, ki még fél szendergésében volt hallá a búbajos éneket, ily szókra fakadt: „Balga én, ki ismeretlenül becsmérelem a madárkát, csak azért, mert nem volt feldiszítve oly ragyogó zöld tollakkal mint a csíz.“

Ne tarts a külszinre, mert a belbecs az igazi érték.

2.

A róka és a nyul.

Panaszt emelt egyszer a nyul az állatok királyánál, hogy a róka minden gyermekétől megfosztja, és éppen azon időben, midőn azok a legszebbek és legkövérebbek. — Előidézttetvén a róka, ravasz nyugodtsággal ekképen felelt a vádra: „Mint lehet az, hogy én, ki — szerinted — kövér nyulfiakkal élek, ily sovány termettel bírok? Ó, nyul komám, ha rágalmazni akarunk, okosabb hazugsággal éljünk, mert azt a legegyügyűbb is belátja — nem hogy bölcs királyunk, — hogy kövér nyulfiak mellett nem soványodunk el!“ A király hitt ravasz beszédének, s őt nem csak a vád alól menté fel, hanem főtisztségbe is helyezé, míg a nyúl rágalmazási bűnben elmarasztaltatott.

Egy alkalommal, midőn a király nagy lakomát ült, s ürüczombot tőnek elébe, a róka, ki már tulságosan élvezé a bort, szemtelenül kiáltott az oroslánra: „Hej, jobb ennél a fiatal nyulpecsenye!“ Ezen szavai elárulták őt, s döntötték enyészetbe, míg az ártatlan nyul szabadságát visszanyerte. — Az igazság előbb-utóbb napfényre jó.

3.

A kandalló és a tűz.

Dicsekedett melegével a tűz a kandallónak.-, Balgatag, te — válaszol a kandalló, — miként szolgáltatnál meleget az emberiségnek, ha én nem volnék? Hiszen magad nem maradhatnál a szobában: mert minden bútor a lángok martaléka lenne, ha nem bennem égnél. Láthatod, hogy nélkülem a szobában semmi hasznod sincs!“ — Elhallgatott a tűz, s megszégyenülve beismeré a kandalló igazságát, csendesen tovább lobogott.

Mit érne a tudomány, ha nem párosulna erkölcsessel.

*

A beszéd és hallgatás.

Irta: *Mészáros István.*

Az okosak körében ha beszélsz, az több az ezüstnél.
De hallgatni bolond ember előtt, az arany.

*

Csalódás.

Irta: *Keresztes Gyula.* (Jelenleg ügyvéd Aradon.)

Ilka panaszra fakadt, hogy Gábor, kedvese álnok;
Miért keseregsz Ilka? — Gábor aranyt keresett.

*

Csikós vagyok....

Irta: *Szathmáry Béla.*

Csikós vagyok a nagy széles pusztákon,
Hatszor is bejárom egy nap lovamon,
A sík puszta az alföldön a hazám,
Hova néha ellátogat a babám.

Eszemadta! beh szép lány a Mariskám,
Ha ért' a világot adnák, sem adnám;
Nincs is párja a faluban rózsámnak,
Bármennyien akármit is mondjanak.

El is veszem ám az idén farsangon,
S feleségem lesz a kedves galambom ;
No, de csapunk is ám olyan násznapot,
A melyet még falunk apja sem látott!

*

Egy dicsekvőhöz.

Irta : *Hrabkovszky Sándor.*

Kevésbé lenni rossznak a rosszak között,
Nem ez az érdem,
Hanem kitűnni, mint jó, jók között . . .
Ily élted légyen!

*

Egy kis leányra.

Irta : *Chorin Arnold.*

Kifeszletlen rózsabimbó,
Angyal arczu leányka,
A szívem is újra éled,
Hogyha nézek reája!

S ha nyiló rózsára feslik
Az élet kertébe,
Hánynak fog a szive fájni,
Megszakadni érte?

*

1881.

Ez évi munkálatok közül különösen kiemelendők ezek :

1. „Cola di Rienzi.“ Pályanyertes történelmi rajz.
Irta Eisler Hugo, VII. gymn. tanuló.
2. „Akkor és most.“ Pályanyertes lyrai költemény.
Irta Lichtmann Miksa VIII. reál tanuló.
3. „Emlékbeszéd Jean Paul felett.“ Pályanyertes műfordítás Börne után, Eisler Hugó VII. gymn. tanulóól.

*

Emlékbeszéd ARANY JÁNOS felett.

Elmondotta: *Rausch Kálmán* VIII. gymn. tanuló.

Mély fájdalommal lépek e helyre; Nemzetünk egyik legnagyobb, legkiválóbb költője, A r a n y J á n o s nem létezik többé. Az ür, melyet maga után hagyott, sokára vagy talán soha betöltve nem lesz. — A gondolat, hogy az, kit — ha nem is boldogan — de legalább cselekedve láttunk, tevékenysége köréből úgy, mint közülünk, a kérlelhetlen sors által kiragadtatott, e gondolat leverőleg hat a nemzetre. Egész élete csendes s halála ennek megfelelő volt. „Innen van, hogy Kölcsey szavaival éljek, hogy beszéd által megnyitjuk emlékezetét azoknak, kik többé nincsenek.“ E visszapillantás a kialudt lélekre szándékos csalódás által enyhíti a fájdalmat, midőn a nem létező gyötrő gondolata helyett az egykori élet meleg képével foglalatoskodunk, s egyszersmind hiuságunkat azon vigasztalással tápláljuk, hogy ez emlékezet életet ad, s ki tettében megemlegettetik, az halhatatlan lesz. És valjon nem szólok-e igazat? Tettei, melyek őt a dicső koszorús költők sorába emelik, előttünk halhatatlanná teszik, mert a nemzet azt, mit életének köszön, nem fogja elfeledni.

Remegve léptem e helyre, hogy egy oly nagy férfiunak, mint A r a n y J á n o s életpályáját halvány vonásokban, röviden rajzoljam.

A r a n y J á n o s, a jelen kornak első magyar költője, Nagy-Szalontán 1817 márczius 2-án született. Atyja, szűk viszonyok közt élve, földmivelő volt. Egyetlen gyermek lévén, mivel a többi gyermekek korán elhaltak, szülői szemefényét képezte. Mindig maguk körül tartották s vallásos érzetet iparkodtak benne fejleszteni. Komolysága, mely a gyermeket épen úgy, mint a későbbi férfiút jellemzi, onnan magyarázható, hogy gyermekkorában nagyon keveset érintkezett éppen a gyermekekkel, ahelyett annál többet olvasott. A szalontai iskolában mindig első volt, és már ekkor irt néhány költeményt, melyeket tanárai fűnek-fának mutogattak. Nemes jellemét tükrözi vissza az, hogy szüleit az ő iránta való gondoktól felmentve, önmaga készült a collegiumba. Azonban a gazdálkodni nem tudó költő nem sokára nyomorban

sinlett, szüleit nem akarta támogatásra hívni, s így tanítónak ment Kis-Uj-Szállásra, hogy így keressen magának módot tanulmányainak tovább folytatására. Ott olvasott Török Pál, az akkori rektor és későbbi superintendens könyvtárában, s nyílt alkalma az új iskola költőivel megismerkedni. Itt egy évig tanárkodott, azután ismét vissza ment Debreczenbe, hol már iránta nagyobb figyelmet tanusítottak, s anyagi állapota nagyon javult. Mindezek daczára ismét minden kényszer nélkül oda hagyta a collegiumot s a világba ment. Nehány havi hányattatás után Szalontára érkezett, hol atyját megvakulva találta, anyja pedig néhány héttel előbb halt meg. E körülmény döntő elhatározásra bírta az ifjút. Atyját többé nem akarta elhagyni. Még ez évben választották meg korrektornak, s 1839. év tavaszáig tanította a magyar és latin nyelvtani osztályokat; ekkor a városnál irnok, 1840-ben pedig ugyanott rendes aljegyzővé lett. Ez év novemberében házasodott meg. Tanulmányainak tárgyát ez időben Shakespeare német fordításban, Hómer — Plutarch pedig német eredetiben képezte, — míg a francia írók közül különösen Fenelon-t és Moliért olvasta. 1842-ben történt, hogy, Szilágyi István példáját követve, tanulmányképen „János király“-t fordította. Később ugyancsak e férfit buzdítására a „Kisfaludy társaság“ által kitűzött pályadíjakra pályázott, s mindig sikeresen. Műveit, melyekkel nyert, éppen úgy, mint azokat, melyek ez ideig láttak napvilágot, szükségtelennek tartom felsorolni: ismeri azokat a nemzet apraja — nagyja. De annál fontosabb azon körülmény, hogy a forradalom alatt keveset dolgozott, s csak néhány népies ballada készült el ekkor, melyekkel e nemnek valóságos megújítója volt. 1849-től 1870-ig számos jelét adta prózai, úgy mint lyrai nagyszabásu tehetségének. 1870-ben választotta meg a „Kisfaludy társaság“ őt főtitkárának, a boldogult Szalay László helyébe, mely hivatalt, habár mint tiszteletbeli is, de egész halálig viselte.

S a dicső költő — Petőfi kortársa — ott nyugszik most az anya földben. Egy csillag tűnt le égről, melynek feljöttét hiába várja az emberiség. Hozzá hasonlót, s oly nagy költőt, mint Arany János volt, nehezen fog felmu-

tatni a kor, mert áll s mindörökké fenn fog állani a közmondás : „Nem minden század szül Cicerókat.“ És éppen így vagyunk Aranyal is. Kedves lyrai költeményei, balladái eposzai, prózai dolgozatai mind megannyi emlékeztető jelek a halhatatlan költő emlékére, ki már többé nem létezik.

És most az egész nemzet gyászt öltött, mert mézszavu dalnoka elnémult örökre.

Aldozzunk mi is emlékének, ki oly nagy volt, s ki maga annyit tett a magyar irodalomban, mennyit két — három emberöltő sem képes végrehajtani.

S te dicsőült költőnk fogadd e megemlékezést a haza új sarjairól, kik egy porszemecskét kívánnak képezni azon levert és mélyen sajtott nép között, kik téged gyászolnak, s gyászolni fognak mindörökké.

S az emlékezet legyen tartós, legyen hosszú, megfelelő nagy dicsőségnek, mert megérdemelted.

*

Épp ily csinos emlékbeszédet tartott Petőfi Sándor felett 1882. évi október hó 15-én rendezett „Petőfi-ünnepélyen“ Szinésy József VIII. reáltanuló. (Található az aradi kir. főgymnásium és főreáltanoda „Petőfi köré“-nek Emlékönyvében.)

*

Örömmel közöljük az alábbi költeményt is, mert azon ifju, a ki írta, bemutatta abban, hogy a gyönyörű nyelvezetben és az ügyes versalkotásban otthonos. Címe: „István vajda anyja“. (Bolentineanu Demeter román költőtől.) Fordította: Alexits György VII. gymn. tanuló.

Jelige: „Hogy vitt ezerekkel!
Hogy vitt egyedül!“

I.

Komor hegy szirttetőn, egy ódon kastélyban,
Hol a völgy mélyébe csörgő csermely rohan,
Könnyezik és sóhajt a fejedelemnő.
Szép s üde, miként a viruló rózsa ő;
A véres csatába indult kedves férje; —
Imádkozik érte, hogy veszély ne érje.

Két szép kökény szeme a könyárt hullatja
S ragyog, a mint harmatcsepptől a viola,
Holló hajfürtjei hókeblére hullnak,
Arczán nyoma látszik a keserű bűnnek,
Mellette órkodik szerető anyósa
S édes szavaival egyre csillapítja.

II.

Éjfél üt az óra, s elhangzik rémesen.
Ki zörget a kapun ily késő éjjelen?
— „Én vagyok jó anyám, egyetlen gyermeked,
Ki a sajtó sebnek fájdalmától reszket.
Szerencsétlen vala most az egyszer sorsunk,
Az ellen karjától szerte szórva futunk.
De nyisd ki a kaput . . . a tar körülveszen . . .
Hidegen fú a szél . . . oh! hogy sajog sebem!“
Ifju neje gyorsan az ablakhoz rohan, . . .
— „Mit mivelsz leányom?“ Szól anyja bosszusan;
Azután kilépe maga az erkélyre,
S a hallgatag éjbe ekképen beszéle:
— „Mit mondasz idegen? István nincsen itthon;
Török ellen küzd ő, kitől remeg a hon.
Én vagyok szülője, ő az én gyermekem,
S ha talán te volnál, nem vagy fiam nekem!“
A hatalmas Isten miért is akarja,
Galambbősz fejeknek ne legyen vig napja?! . . .
Ennyire változott az én nemes fiam?!
Szólj: te vagy gyermekem? István, szólj, csakugyan? —
Be nem léphetsz soha győzelemjel nélkül. —
Menj a félhold ellen s küzdj rendületlenül.
Térj vissza hadadhoz s honodért halj meg ott,
S virágkoszorúzza hant leend babérod! —

III.

Visszaindult István s szól tárogatója,
Egybegyül vert hada, hogy honát megója.
Megkezdődik a harcz, — vertek az ellenek,
S mint kaszált kalászkok, a sikon fekszenek.

*

Főlemlitendőnek tartom a Steinitzer (Sólyom) Andor volt VII. gymn. tanulónak 1880-ban irt „Csergő János“ című balladáját, melyet — minden költészeti szép-

sége és irodalmi belbecse daczára — terjedelmességénél itt közzé nem tehetvén, a többször említett Emlékkönyvre utalni bátorkodom.

Ugyanez évben Eisler Hugó VIII. gymn. oszt. tanuló pályanyertes dolgozatot irt e czim alatt:

„Lorenzo di Medici.“

Már a tanulmánynak bevezetése árulja el, hogy az, ki ezt irta, mindazonáltal, hogy zsenge ifjúságánál fogva alig volt még neki alkalma a világ nagy színpadján megfordulhatni, annyi routinnal tudta mégis e történeti alakot megbirálni, annyi életbölcsessel ítélte, hogy az érdekes tanulmány — a figyelmet lebilincselve — az olvasóval egy időre elfeledteti, hogy a komoly értekezés csupán egy zsenge ifjunak első szárnyecsattogatása.

Igy kezdi ugyanis:

Jelige: „Haza és szabadság, ez a két szó, melyet
Először tanuljon dajkától a gyermek.“

Mire a következő bevezetéssel kedveskedik. Bátran állithatjuk, hogy kedveskedik azzal, mert a mit abban mond, annyira felel meg az igazságnak, hogy attól nemzetek is tanulhatnak. Szóról szóra így hangzik a bevezetés:

„Nincs oly kétélű fegyver, mint a szabadság; mert ha nem nyugszik erkölcsös alapon, ha a törvény megrendíthetlen bástyái által egyaránt biztosítva és korlátozva nincsen, féktelenségé fajul. És mely mérvben a szabadság a birodalmat hatalmassá, gazdaggá, tekintélyessé és boldoggá varázsolja, oly mértékben ássa alá a féktelenség az állam hatalmát, oly mértékben semmisíti meg erejét, mocskolja be fényét, emészti föl kincseit s megfosztja becsületétől. Féktelenség esetén uralmakor ütök fel fejeiket ravasz zsarnokok, mondván; „Én vagyok az úr, te vagy a szolga; én parancsolok, te engedelmessz; én pazarolok, te adod a pénzt; én pompázok, te nyomorogsz.“ Ezen az úton vesztek el a világbirodalmak és a mit kitűnő férfiak vérükkel szereztek, elvesztegettek fényűző zsarnokok. A mit századok érleltek, évek taroltak le, a mit a nemzet hősei kivívtak, bölcsei alkottak szé-

pet és nemest, jót és nagyszerűt: néhány önző zsarnok le-
rombolt. Így megy ez már évezredek óta s így fog ez törté-
ni, míg az emberek élnek. Így pusztult el Babylon, így ve-
szett el Perzsia, így dőlt romba Athén és Róma, így tűntek
el a virágzó olasz városok, a tudomány és művészet székhe-
lyei, szabadság és polgári erény előharczosai és példái. Ne
zavarjuk az ó-kor elporladt népeit, ne idézzük föl emlékün-
ke a hősök és zsarnokok szellemeit, forduljunk az olasz váro-
sok felé, a renaissance bölcsőihez, forduljunk közöttük a
szabadság utolsó védpaizsához, az életerős, viruló, gazdag
és hatalmas Flórenczhez, mely szintén csak azért ment tönk-
re, mert szabadsága eleinte elaltatva, azután elnyomatva,
végre megfojtva lőn.“

Ezután következik a történeti rész, mely a mellett ta-
nuskodik, hogy a fiatal író a történelemben az iskolai fel-
adatokon jóval előbbre haladt. És azért bátran állithatjuk,
hogy a közönség igen szívesen venné, ha ily pályázati mun-
kák napvilágot látnának. Igaz, hogy ezen az uton az ambi-
ció elfajulhatna, no de okkal-móddal utját is lehetne állani.

*

Pályadíjat nyert szintén Steinitzer (Sólyom) Andor
következő hazafias költeménye:

H a z á m.

Jelige: „Tied vagyok, tied hazám.“
(*Petőfi.*)

Szent áhitattól dobban meg a lelkem,
Midőn édes hazámra gondolok.

Dicső nemzet, mit sors ezer veszélye
Összetiporni sohasem tudott.

Büszkén lobog a háromszinü zászló,
Annyi dicsőség hirdető jele,

Lobogj merészen s hirdesd a világnak:
„Nem veszhet a magyarok nemzete!“

Oh, hányszor vívtak fényes diadalmat
E nagy haza hatalmas ősei;
Ádáz ellenség véréből elázvák
Kenyér-mező és Rákos térei.

És büszkén lengett, lobogott a zászló,
S a nép ajkán hozsanna zendüle
S a Mátra bércze fentről visszadörge:
„Nem veszhet a magyarok nemzete!”

S midőn viszályok kárhozatos átka
Dúlt szerte a törhetlen nemzetem,
Pártos fegyvertől honfivér özönle,
S a végromlás kísértett rémesen,
A nemzet állt, s a hon derült egére
Miről eloszla vészek fellege,
Hazánk nemtője lángbetűkkel írta:
„Nem veszhet a magyarok nemzete!”

Olajág most e nemtőnek kezében
Hüvelyében pihen a harci kard,
Mely villogva hős Atilla kezében,
Világ urává tette a magyart!
De hogyha majdan ellenhadja támad,
Felkel a porlott hősök szelleme,
E villogó kard meg fogja mutatni,
„Nem veszhet a magyarok nemzete!”

*

Pályanyertes volt Priegl György VIII. reáltanulónak

„A fénysugarak vegyi hatásáról“

szakismerettel irt szép értekezése, valamint Steinitzer (Sólyom) Andornak

„Petőfi elbeszélő költészete“

czimű irodalmi tanulmánya.

*

1883. évi április hó 14-én a kör báró **Eötvös József** emlékét ünnepelte, mely alkalommal **Chatel Vilmos VIII.** gymn. tanuló igen sikerült emlékbeszédet olvasott fel.

*

Magas röptű emlékbeszédével, melyet **Bánfalvi Ede VIII.** reáltanuló **Arany János** felett tartott, említett szónok pályanyertes lett.

*

Szabó István VII. gymn. tanuló e czim alatt

„Az Anchises sirjánál tartott egynéhány ünnepélyesség“

czimű történelmi értekezésével egy teljes szakmunkát mutatott be. Hogy a költői elbeszélés általános tetszésben és pályadíjban részesült, legkevésbé sem fogja bámulatra ragadni azt, ki a jelzett érsekezt elolvassa; az olvasó legfeljebb sajnálni fogja, hogy az illető ifju a költői lantot ad acta tette. Sajnáljuk, hogy a gyönyörű költői elbeszélést itt nem közölhetjük. Némi tájékoztatás czéljából azonban megemlítjük, hogy az elbeszélés a következő czimű szakaszokra van osztva: 1. Előzmények. 2. A halotti áldozat. 3. A versenyfutás, és 4. A lovagjáték. Mindmegannyi szakasz, melyek a költészet szépségeinek mezében a hajdani Görögország magasztos törekvéseiről lélekemelően regélnek. Az elbeszélés 200 sorra terjed. (L. „Petőfi kör“ emlékkönyve.)

*

„A kőkor embere

czim alatt irt Széhl György VII. gymn. tanuló egy igen érdekes természettudományi és művelődés történeti elbeszélést. Fejezetei: 1. Az emberi nem kora. 2. Az őskőkori ember. 3. A csiszolt kőkorbéli ember. (Pályanyertes mű.)

*

1883-ban Steinitzer (Sólyom) Andor

„Csajgóné tehene“

czimű népies elbeszélést irta. Röviden csak annyit mondunk, hogy lélektani szempontból igen ügyesen ítélte az író köznépünk gondolatmenete felett, a népies társalgást pedig találóan alkalmazta.

*

Ugyanez évben irt Koch Lajos tanuló ezen czim alatt

„Lenau Miklós magyarságáról“

egy igen sikerült tanulmányt; Steinitzer (Sólyom) Andor

„Petőfi emlékezete“

czimű költeményével pályadijat nyert; Szvoboda Ede VII. reálisk. tanuló az alábbi költeményével ütötte el a pályadijat:

„Petőfi szelleméhez.“

Hamvaid hol nyugszanak, oh hazádnak
Dísze! Valjon hol lele hősi lelked
Végre nyugtot? Hol van a hant, mit a sors

Szána szivednek?

Mely vidék szellője susoghat át a
Drága hanton, hol nyugoszol te régen?
Mely madár zeng gyászosan a felett, kit
Veszte a nemzet?

Nincs kereszt sirod tetején, mi jelzi
A helyet, hol bár rövid, ámde hősi
Élet oly gyorsan nyere véget és hol
Nyugszol örökre?

Küzdelemben, harcban elesni vágytál,
Teljesült is vágyad; az ifju kornak
És dicsőségnek közepette haltál
A csatasíkon.

Szellemednek csillaga arra nem várt,
Mig hazádnak fényes egén sötétén
Barna felhő átvonul és dörögve
Küldi tűzét le.

Ékesen, pompázva esett e csillag,
Hirtelen, fényes meteor gyanánt a
Földre, ámde senki se tudja, merre
Vette irányát.

Számos üdvös, mennyei szikra hullott
Róla estében le közénk, szívünkbe;
Megvilágítá keblünket és él
Benne örökre.

Hősi elhunytoddal a drága honnak
Áldozád fel véredet, és ha égbe
Szálla fényes lelked örökre, mely még
Őrzi a kincset.

Érdekeltséggel, kimerülhetetlen
Vágygyal érezted magad indítatva
A dicsőhöz, mint a nemes, s a széphez
Nagy szived által.

Bár nem ismerjük sirodát, de élve
Építel mausoleumot magadnak

Műveidben, hisz ezek a magyarnak

Drága virági.

Ritkaság ily bámulatos tehetség,

A nagy isten küldte borus napokban

Nemzetünk díszére e drága kincset

Égi kegyével.

Századunk nagy hőse, ne háborítsa

Semmi álmod, béke övezze sirod ;

Bárha tested rég vesze el hazádért,

Szelleme él még!

*

Egy régi ismerőssel kell, hogy foglalkozzunk ismét, s ez senki más, mint Alexits György, ki a román nemzeti nyelv mellett annyi előszeretettel ápolja ma is nemzetünknek édes hazai nyelvét. — Alexits ugyanis, midőn még az aradi főgymnasiumnak tanulója volt, az alábbi ódájával lepte meg a kört. Nyert is azzal pályadíjat. S most halljuk az ódát! Czime:

„Petőfi emlékezete.“

Jelige: „Nyugodj! a békitő sir
enyhén takarja be porod.“

(*Kisfaludy Károly.*)

Borult egednek, édes, szép hazám,

Egyik ragyogó csillaga letűnt ;

Szabadság! szent neveddel ajakán,

Ki lelkesítőn énekelt nekünk,

Midőn könyörtelen igánk alatt

Fájdalminkba nyögtünk kinosan:

Biztatni — ő közöttünk nem maradt —

Hogy a magyarnak még jövője van!

Vesztett dühébe' fut a fergeteg,

Az agg Európa megrendült bele.

Az alvó nemzetek ébredtenek,

Fegyvert fogott a rabszolgák keze:

A honfi szív szabad hazát akar,

A nép követel emberi jogot.

Ez árban állt egyedül a magyar,

Minden testvére gyáván rácsapott.

De élt az elnyomottak istene!
A csüggedőknek Tyrteust adott.
A „Talpra magyar“ szólt és fölkele
Halálos álmiból az elhagyott.
Vitéz kaját követte győzelem,
És fennen villogott az ősi kard,
Oroszlánként küzdöttek ezereken!
Maga Klio csodálta a magyart.

Kelet-nyugat egy vértenger vala,
Egymást ölék a haza gyermeki,
S kül- s bel ellen gyilkoló hada
Magának irtó harczot tűze ki:
Azért nem csüggedél te nemzetem!
Dicső apáidhoz méltó valál, — — —
Egy ezredéves multad fényesen
Tündöklött intve: „Élet vagy halál!“

A költőnek szólt egyre koboza:
„Egy nemzet és két ország hallja meg!“
Dalától lelkesen viszhangozva
A szirt, mező, völgy, erdő, sík, berek.
Ott küzde ő vérepte téreken,
„Szívéből ott folyt ifju vére ki.“
Ki tudja azt, hol porlik, hol pihen?
Hallgatnak Erdély néma bérczei!

Sirassa minden ember, ki magyar,
Sirasd hazám a költőt, gyermeked,
Az ismeretlen hant, mely eltakar,
Legyen áldott, legyen könnyü neked.
Dalos fülemile! Nagy bánatunk
Zokogjad el sirján keservesen;
Szellő! suttozd, hogy boldogok vagyunk,
Szabad lakik az ősi telkeken!

Mért nem érhetéd e „nagy napot?“
Te azt nekünk előre jósolád,
„A melyért lantod s kardod fáradott.“
Miért nem derülhetett éltedbe rád?
Hol most pihensz minden kicsinke tér
Dicső tetteknek szemtanuja volt,
Hányszor festett pirosra hősi vér
Zugó Maros, rohanó szőke Olt!

Pihenj . . . pihenj, hazámnak dalnoka!
Lelked fogadja be a kegyesség,
El nem feledhet a magyar soha,
A hon szerelme még szívében ég.
Szobor jelöli drága nagy neved,
Költészeted terméke biblián;
Együtt érezünk, ha olvassuk veled,
S szent emlékedre áldást mond inánk!

*

Pályadijat nyert Grünfeld Ármin VII. gymn. tanuló
e czimű lyrai költeményeért

„A madár és a vándor“,

valamint Pálmai Lajos gymn. VII. o. t.

„Horatius I. satyrája“

czimű műfordításáért.

Klein Kelemen reálisk. VIII. o. t. igen sikerült kísér-
letet tett

„Megnyert fogadás“

czimű beszélyével, mi által a pályanyertesek sorába lépett.
Az irodalmi mű méltó is volt az elismerésre, mert a cselek-
mény élénk, szerkezete ügyes.

Pályanyertes emlékbeszédet tartott

„Petöfi emlékezete“

felett Koch Lajos gymn. VIII. o. t. A routinnal irt emlék-
beszédnek számos megkapó részei voltak.

Szoboda Ede tanulónak

„Két vélemény“

czimű romance-a a korrekt felfogás és kerekded szerkezete
miatt nyerte el a pályadijat.

Ismét műfordítás, melynek a pályadij oda íteltetett.
Czime:

„Horatius sat. liber I. 5“

Írója: Szabó István gymn. VIII. o. t.

Természettudományi értekezést e czim alatt:

**„A földünk felületére változtató hatással működő
tényezőkről“**

irt Széhl György gymn. VIII. oszt. t. Az értekezés tudományos belbecse miatt pályadíjban részesítettett.

Sz v o b o d a Ede tanuló

„Gazdag és szegény“

czimű költeményével ismét pályadíjat nyert.

Both Benedek“

czimű költeményével lépett Weisz Bertalan a pályanyertesek sorába. Az élénk, rövidséggel irt költemény méltó, hogy ide iktassuk.

Both Benedek.

Jelige: „Hajh s ezt visszavonás okozá
és durva irigység.“

Kisfaludy K.

Elrejtve Dömösben a vak egyedül
Multjára tekint s szeme könybe merül.

Ott térdel az Úr lépcsőzeténél,
Csak sóhaja sejteti néha, hogy él.

S im lopva' előjön Both Benedek,
Tekintete, arcza vadul fenyeget.

Majd ördögi ajka kacajra fakad:
„Nos Álmos uram véd meg magadat!“

Rettenve sikolt ez s omlik a vér,
Mint gyilkosa kardja kezéhez elér.

De gyorsan előtör a zárda feje,
Közvetlen utána papok serege.

Fut Both Benedek, veti lóra magát
Száguld paripája vidékeken át.

Ám botlik a ló, leesett a lovag,
Ott fekszik az erdő tölgye alatt.

Nem pap temeté el holt tetemét,
Rút, undok ebek, hollók megevék.

„Horatius ad Aristium Fuscum“

czime azon műfordításnak, melyet Grünfeld Ármin gymn. VIII. o. t. készített. Méltán nyere el a pályadíjat.

Ugyancsak szedte Szvoboda Ede a pályadíjakat. Ismét elnyert egyet

„Petőfi emlékezete“

czimű valódi mester-költeményeért. Ugyan ő abban az évben Houwaldnak

„A menhely“

czimű 1 felvonásos szomorujátékát kötött alakban magyarra fordította.

„Petőfi emlékezete“

czimű ódákért Weisz Bertalan és Berecz Ferencz gymn. VIII. o. tanulók szintén pályadíjra méltattak.

„Temetőbe“, „Csendes erdőn“, „Kedvesem halálára“, „Első szerelem“, lyrai költeményekért, valamint „Bodó János“ balladáért pályadíjak részeseivé lettek: Ostersetzer Ignácz, Sailer Endre, Horovitz József, Rózsa Dezső és Weisz Bernát tanulók.

Homeros „Ilias“-a és „Odysseá“-ja

czimű irodalomtörténeti tanulmányával Szilágyi Oszkár gymn. VIII. o. t. az „Emlékkönyv“-ben díszleg.

Szvoboda Ede tanuló a prózai elbeszélés terén

„Egy kis tévedés“

czimű beszélyével ismét kísérletet tevén, sikerdús munkálataért pályadíjjal tüntettetett ki. Ugyanebben a kitüntetésben részesült

„Eltévesztett utak“

czimű beszélye is.

*

A körnek 1887—88-ik évi működéséről terjedelmesben fogunk értekezni, hogy hű képet nyujtsunk ennek minden alkalommal kifejtett nemes buzgalmáról és fáradhatlan tevékenységéről.

Mindenek előtt fölemlítendő, miszerint a Budapestre áthelyezett dr Jancsó Benedek helyébe Polgár János tanár lett a kör védnöke; az ifjuság köréből elnök lett: Hann Alajos, alelnök: Lehr Vilmos. (Hann később lemondván utódja lett Lehr Vilmos.) Pénztárőr: Wolter Ede, főjegyző: Kovács Géza, aljegyző: Hödl Alajos, ellenőr: Pekár Mihály; bírálók: Lehr Vilmos, Steinitzer Iván, Stimm Adolf, Kovács Géza, Hann Alajos, Wolter Ede, Kurecska István, Pálffy István, Pekár Mihály, Krancz Miksa, Nagy Sándor, Hödl Alajos, Czéh István, Plesch Lipót.

Szellemi működésüket alábbiakban mutatjuk be. Beérkezett 56 mű. Ezek közül az érdemkönyvben való fölvételre méltattatott 22 mű, megdicsértetett 10 mű, egyszerűen elfogadtatott 15 mű. Érdem könyvi leírásra méltóknak talált művek ezek:

Lehr Vilmos gym. VIII. oszt. tanulótól: „Visszhang egy epigrammra.“ Satira. „Miska a Tisza mellett.“ Fordítás. „Petőfi.“ Óda. „Ghazel.“ Költemény. „Ma és holnap.“ Költemény. „Vörösmarty emlékezete.“ Emlékbeszéd. „Elnöki megnyitó“ a Petőfi ünnepélyen.

Hann Alajos reál. VIII-ik oszt. tanulótól: „Elnöki megnyitó;“ székfoglaló. „Elnöki megnyitó“ a Vörösmarty ünnepélyen.

Steinitzer Iván gym. VIII. oszt. tanulótól: „Vörösmarty hazafias költészete.“ „Hajdan és most.“ Epigramm.

Stimm Adolf gymn. VIII. oszt. tanulótól: „Költészet.“

Lusztig Béla gym. VIII. oszt. tanulótól: „Május hava éghajlatunk alatt.“ Fordítás.

Jellinek Henrik gymnásiumi VIII. osztályu tanulótól. „Álom.“ Rajz.

Wolter Ede reáliskolai VIII. osztályu tanulótól. „Tell monológja.“ Fordítás.

Pekár Mihály gymn. VII. oszt. tanulótól. „Extasis“, „A táncz“, „A dal“, költemények.

Plesch Lipót reálisk. VII. oszt. tanulótól. „A lyrai költészetről.“ Értekezés. „A menyasszony“. Beszély.

Kovács Géza gymn. VIII. oszt. tanulótól. „Emlékbeszéd Petőfi Sándor felett.“

Ez év folyamán a kör Vörösmarty Mihály és Petőfi Sándor emlékére diszünnepek rendezett. Az előbbin Hahn Alajos megnyitó beszédet, Lehr Vilmos emlékbeszédet mondott. Kovács Géza, Krausz Miksa és Krausz Gyula pedig a költő műveiből szavaltak. Utóbbin Lehr Vilmos mondott megnyitót és Kovács Géza emlékbeszédet; a költő műveiből szavaltak: Wolter Ede reál és Nagy Sándor gymn. tanulók, Endrődy ódáját pedig szavalta Krausz Miksa gymn. VII. oszt. tanuló. Az ünnepek emelésére az ifjusági zene-és énekkar működött közre.

Pályanyert művekről is van ám a szó. Az egyik volt Lehr Vilmos gymn. VIII. oszt. tanulónak „Miska Tisza mellett“ féle fordítása, a másik Wolter Ede reál. VIII. oszt. tanulónak „Tell monológ“-ja című fordítása.

Versenyszavallás is rendeztetett. Ezen alkalommal Krausz Miksa gymn. VII. oszt. tanuló nyerte az első díjat (3 frt); a másodikat Wolter Ede reálisk. VIII. oszt. tanuló (2 frt); a harmadikat (1 frt) Kovács Géza gymn. VIII. oszt. tanuló. A díjak a kör pénztárából lettek kiutaltványozva, mert hát van a körnek kevés pénzeckéje és csinos könyvtára is.

A Székely Salamon tanár által francziából magyarra eszközölt legjobb fordításra kitűzött egy darab aranyat Lusztig Béla gymn. VIII. osztályu tanuló nyerte el.

Felolvasást tartott: Jellinek Henrik, gymn. VIII. oszt. tanuló „Tilli és Wallenstein“, „Marius Karthago romjain“ és „Álom“ című dolgozataival

Az 1888/9. iskolai évben Polgár János tanár vezetésével az önképző-kör következőleg alakult meg:

elnök: Pekár Mihály gymn. VIII. oszt. tanuló.
alelnök: Hödl Alajos " " " "
főjegyző: Plesch Lipót " " " "
pénztáros: Simay István " " " "
aljegyző: Frankl Oszkár " VII. " "
ellenőr: Kovér Etele " " " "

Birálók:

Nagy Sándor	gymn.	VIII. oszt.	tanuló.
Kertész Miksa	"	"	"
Czéh István	reál.	"	"
Hindy Attila	gymn.	VII.	"
Parecz Béla	"	"	"
Reisinger József	reál.	"	"
Jankó Gyula	"	"	"

Pályanyertesek a következők voltak:

Hindy Attila gymn. VII. oszt. tanuló. Pályaműve: „A E. emlékkönyvébe.“

Pekár Mihály gymn. VII. o. t. Pályaműve: „A lipniki sziklák“.

Schill József gymn. VII. o. t. Pályaműve: „A havasi pásztor“.

Pekár Mihály gymn. VIII. o. t. Pályaműve: „Iphigenia Taurisban“.

Kertész Miksa gymn. VIII. o. t. Pályaműve: „Magyarország az Anjouk alatt“.

Pekár Mihály gymn. VIII. o. t. Pályaműve: „A velenzei éj.“

A Nagy Sándor torna tanár által a következő tételre „A görögök gymnasztiája s annak befolyása a görög nemzet egységére és hatalmára“ felajánlott 3 ezüst forintból Simay István gymn. VIII. o. t. nyerte el az első díjat (2 frt), Nagy Sándor gymn. VIII. o. t. a másodikat (1 frt), a harmadikat (dícséret) Plesch Lipót reál. VIII. o. t.

*

Be kell most vallanom, hogy a rendelkezésemre bocsátott „Emlékkönyv“-től fájos szívvel válok meg, s pedig azért, mivel annak tartalmát az első betűtől kezdve az utolsóig jelen művembe közzé nem tehettem. Pedig mennyi gyönyörű gondolattól és eszmétől, a nemes törekvésnek mennyi bizonyítékától kénytelenítetttem térszúke miatt a bemutatásukat meg tagadni. De azért az érdem változatlan

és sérthetetlen marad, mert ott ama szent falak közt, hol ezen derék ifjak szívében a szép és nemes iránti érzék kicsirázott, mind örökké fog az virulni. Sokan ezen ifjak közül ott lelkesülnek már a világ nagy küzdterén. Adja a gondviselés, hogy miként egykoron a tanterem szűk falai közt, oly sikeresen lelkesüljenek itt is a haza jóvoltára.

Ezzel egy épp 40 évet betöltött magasztos törekvésű egyesületnek életrajzát bemutatván, azzal a fontos történeti adattal kell még szolgálnom, hogy hazánk középtanodai önművelődési körei, melyek familiáris körben és fesztelen vitáik által nem egy a tudományos sportnak hódoló egyesületnek imponálhattak volna, gr. Csáky Albin vallás — és közoktatásügyi miniszter úr rendeletével beszünttetettek. (1889.)

Gr. Csáky Albinról lévén a szó, minden irányban a kemény kritikától tartozkodnom kell, mert az a miniszter, ki Magyarország elemi tanitóságának azt a megnyugtató s a jövővel bátran szemben szálló választ adta, miként gr. Csáky, végül az a miniszter, ki a görög nyelv tanítása tárgyában oly javaslatot tett le a ház asztalára, mint gr. Csáky Albin miniszter úr, az nem akarhat mást, mint a haza boldogulását s a tudomány fölvirágzását.

XXXVI.

A KERESKEDELMI AKADÉMIA ÖNKÉPZŐ KÖRE.

A Kereskedelmi Akadémia Önképző Köre.

Az Akadémia Önképző köre“ 1887-ben Somogyi tanár védnöksége alatt alakult meg: Első tisztikara volt:

elnök:	Fisch Gyula	II. oszt. tanuló.	
alelnök:	Hofbauer Lajos I.	”	”
főjegyző:	Szlovák János II.	”	”
aljegyző:	Persa Péter I.	”	”
pénztáros:	Kende Arthur II.	”	” később
”	Szabó János II.	”	”
ellenőr:	Pavlovits Aurél I.	”	”
könyvtárnok:	Posonyi Béla II.	”	”

A kör leginkább kereskedelmi szakkérdéseket tárgyal. Így az első évben „a kereskedelmet előmozdító tényezők“ című pályatétel tüzetett ki. Pályanyertesek voltak: Pavlovits Aurél és Laboda Ferencz.

Az 1887/8-iki iskolai évben a kör elnöke volt:

Fisch Gyula	III. oszt. tanuló,
alelnök:	Hofbauer Lajos II. ” ”
főjegyző:	Timkó Lajos III. ” ”
pénztárnok:	Nicora Aurél III. ” ”
könyvtárnok:	Andrényi Gusztáv III. ” ”

Ez évben a kör ünnepelte márczius 15-ikét, a szabadság első napját, mely alkalommal Fisch Gyula tartotta az ünnepi beszédet.

A pályatételt képezte: „Magyarország iparviszonyai.“ Nyertesek voltak: Andrényi Gusztáv és Deller Simon.

Az 1888/9-iki iskolai évben az önképzőkör új téren tett kísérletet. Alakított ugyanis német kört is. Ez intézkedés életrevalósága bebizonyult tény lévén, a tanuló-ifjuságnak eme törekvését örömmel fogja üdvözölni mindenki, kinek

alkalma volt tapasztalni, mily ügyefogyott azon kereskedő, ki nyelvismeretekkel nem bír.

A magyar körnek elnöke volt: Hofbauer Lajos, alelnök: Vertán István, főjegyzője: Persa Péter, aljegyzője: Dörner János, pénztárosa: Fränkl Samu. könyvtárosa: Pick Illés.

A német körnek elnöke volt: Fränkl Samu, később Seidner Mór, jegyzője: Robitsek Kálmán, helyettese Dachler Zsigmond.

Mindkét kör mellett működött egy-egy bíráló-bizottság, melyek az ifjak által betérjesztett pályamunkákat és a szabad előadásokat megbirálták, úgyszintén a pályadíjakat kiosztották.

XXXVII.

ARADI FRANCZIA NYELVKÖR.

XXXVII.

Aradi francia nyelvkör.

Óriási léptekkel közelgett az 1889. évi párisi világkiállításnak időpontja s ennek kíséretében azon figyelmeztetés is, hogy kik Páris ama nagy nemzeti ünnepélyén jelen lenni óhajtanak, azok lássák el magukat első sorban pénzzel, második sorban pedig legalább annyi francia nyelvismerettel, hogy néha-néha cicerone nélkül is boldogulni tudjanak. Ezen két körülmény érlelte meg az aradi francia nyelvkör létesítésének eszméjét.

1887. évi február hó 6-ára Z á r a y Ödön, községi elemi isk. igazgató, e czélből értekezletet hítt egybe, mely alkalommal az alakulásra vonatkozó pontozatok megbeszéltevé, a kör ugyanez év márczius 13-án életbe léptetett. Czélul tűzetett ki: *a)* a francia nyelvnek elsajátítása; *b)* az 1889-ik évben Párisban rendezendő világkiállítás alkalmából módot nyújtani arra, hogy a kör tagjai az utazási költségeket apró részletekben megtakaríthassák; *c)* a körhöz tartozó és kiállítani szándékozó tagokat erkölcsileg támogatni; *d)* a kör permanens, azaz a modern nyelvek terjesztését a párisi világkiállítás után folytatja; erre azonban szükséges, hogy legalább egy 20 tagból álló csoport fennálljon; *e)* a nyelvkör hölgyek és férfiak köreit foglalandja magában; *f)* a tanítási s egyéb költségekhez minden tag évenként 5 frt. tagdíjjal járul; *g)* az utazási költségeket illető takarék-betétek a kör pénztárosa által kezeltetnek.

A nyelvkör megalakulva lévén, elnökké választatott Z á r a y Ödön, jegyzővé: F i s c h e r Antal aradvárosi közs. tanító, pénztárossá: P r e i s i n g e r József el. isk. igazgató, ellenőrré: V a r g a József iparos. Tanárokká: a férfi körnél N é m e t h y Károly, a hölgykörnél: S z v o b o d a Ilona

aradvárosi közs. tanítónő. A hölgykör elnökévé: B o r o s Janka el. isk. igazgatónő választatott meg.

Elismerőleg föl kell említnem Arad szab. kir. város t. Iskolaszékét, mely a nyelvkörnek a templom-utczai elemi fiu tanoda rajztermét rendelkezésére bocsátotta azzal, hogy a terem fütése s világítása a város költségén eszközendő.

A körnek előharczosai-alapítói voltak:

A b a f f y Gyula, kincstári irodatiszt,	K o z o c s a Dávid gyógy-szerész,
B á c s Nándor, adótárnok,	L a u f e r Mór könyvkereskedő-segéd.
B a r t s c h t Sándor, géplakatos,	M a g y a r y Ferencz gépáros,
B e n z a Lajos, kincstári számvizsgáló,	M i h á l i k Gyula kereskedő,
D á n i e l Adolf könyvvezető,	N é m e t h y Károly,
F i s c h e r Antal, közs. tanító,	P r e i s i n g e r József,
F r i s c h Zsigmond könyvvezető,	S c h r o d t György k. tanító,
G r a s z e l János ág. ev. tanító,	S t e i n e r Soma könyvvezető,
G y ö r g y ö s s y Rudolf közs. tanító,	S z a b a d y Károly gyógyszerész,
H a l m y Ádám iparos,	S z a t h m á r y István polg. isk. tanár,
H á m e d l i Gyula iparos,	S z ö k e Ferencz iparos,
H ú g József nyugalmazott postafőnök,	T e r n a y Ernő iparos,
I r i t z Ármin, kincst. irnok,	T ó t h András, szobrász,
J a n k a y József magánmérnök,	V a r g a János állatorvos,
K o b á n y Mihály alapnevelő,	V a r g a József iparos,
K o l l á r Ferencz iparos,	W é b e r József közs. tan.,
	W a g n e r Ágoston közs. tan.,
	Z á r a y Ödön.

*

A rendes előadások ezután kezdetüket vették. Volt ám tűz. Az ember azt hitte volna, hogy egy kis Franciaország lesz ide varázsolva. Ezen ábránd azonban csakhamar elenyészett. Mert hát némelyek elhagyták a zászlót, mivel tán mindent vártak, csak tanulást nem; mások a nyelv nehézségétől visszariadva pártoltak el s csak a kisebb része dolgo-

zott hangyaszorgalommal az év végéig, mely körülmény természetesen azt eredményezte, hogy 1888-ban már a körnek társalgási nyelve a francia nyelv volt.

1888. évi márczius 1-én nyílt meg a második évfolyam a következő 12 taggal:

Abaffy Gyula,	Varga József,
Bács Nándor,	Fischer Károly könyvve-
Benza Lajos,	zető,
Halmay Ádám,	Feszler Károly könyvve-
Jankay József,	zető,
Rosenfeld Emil könyv-	Heincz Gábor iparos,
vezető,	Kozminszky Jakab könyv-
Szöke Ferencz,	vezető.

A csoport husz tagra ki nem egészítettvén, a kör működése mintegy másfél év óta szünetel s fog valószínűleg szünetelni addig, míg kellőleg érvényre nem emelkedett azon tény, hogy a mai kor nyelvismeretet követel.

XXXVIII.

A MÉNESI MAGY. KIR. VINCZELLÉRISKOLA.

A ménesi m. kir. vinczellériskola.

Ez intézetet történetünk keretébe fölveltük azért, mivel első sorban szintén tanintézetről van a szó, másod sorban, mivel létesítésének eszméje és keresztülvitele az aradi gazdasági egylet érdeme és harmadszor, mivel kedvező megoldásától Aradváros és Aradmegyének nemzetgazdasági viszonyai bizonyos tekintetben függnék. Hisz az aradi hegyalja jövője kívánja. Az intézet létesítése tárgyában azonban némi tájékoztatás szükségessé válván, a képezde igazgatótanára Vargha Imre által 1885-ben nyilvánosság elé hozott évkönyvnek bevezetését közöljük. A bevezetés ezen czim alatt „Az intézet keletkezésének rövid vázolata“ az alábbi érdekes adatokat nyújtja:

„Aradmegyének közepe táján egyszerre véget ér a nagy alföldi síkság, és a talajnak minden előzetes hullámozása nélkül emelkednek fel a síkság határán az aradhegyaljai szőlőshegyek. — A hegylánczat legdélibb csúcsa a Maros mellett Paulisnál van s innen északi irányban vonul az, — homlokát legfőképp nyugatnak fordítva, — egész Világosig, hol a homlokzat előbb északnyugati, majd egészen északi irányt nyer. — A legdélibb ponttól félóránnyira észak felé a hegylánc egy katlant képez, s ezen katlanban fekszik Ménés, egy mintegy 1300 lakost számláló község, Aradtól 18—20 kilométernyire s a magyar államvasutak erdélyi vonalának Gyorok állomásától $\frac{1}{4}$ óránnyi távokra. Lakosai legnagyobb-részt, sőt mondhatni általában görög nemegyesült vallásu románok, kiknek kereseti forrását majdnem egyedül a határaikban létező s általában kitünő fekvésű szőlőhegyek munkálása képezi. — Ménés községnek, vagy jobban mondva: a hegylánc által képezett s nyugatra nyitott katlannak közepében, egy önálló hegygerinczen a magyar királyi kincs-

tárnak egy 17 cat. holdas szőlőbirtoka van, mely — mint szóhagyomány utján értesültem — hajdanta a Modenai herczeg ménesi uradalmainak kiegészítő részét képezve, ennek központja volt. Később a modenai herczeg magyarországi birtokait elvesztette, a kincstárra szállott vissza, és újból másoknak adományoztatott, de a hűbéres családok kihaltával ismét visszakerült az államkincstár birtokába s hosszabb ideig egy kincstári tiszttartóság székhelye volt. A legutóbbi időben azonban a ménesi tiszttartóság fentartása feleslegessé válván, az feloszlatott s a szőlőbirtok haszonbérbe lett adva, de alig 6 évi haszonbérlet után ismét házi kezelés alá került. A házi kezelés sehoggy sem mutatkozott czélszerűnek, mert a birtok egy külön tiszt tartására kicsiny volt, a távolból kezelve pedig a jövedelem folytonos csökkenését és a szőlő fokozatos hanyatlását eredményezte. Ez okból a kincstár a birtok eladását határozta el és már-már vevő is akadt volna rá, midőn az aradi gazdasági egylet kezdeményezése folytán 1873-ban felmerült egy, ezen birtokon felállítandó vinczellérképezde eszméje. — Az 1876. év ápril havában báró Simonyi Lajos, akkori földmivelési miniszter tudatta Aradmegye közönségével, hogy ezen szőlőbirtokot nevezett czélra a m. kir. kincstár hajlandó átengedni és ennek alapján a gazdasági egylet feliratot intézett a magas miniszteriumhoz, bővebb tájékozást kérve, de a következő évben már ismét elejtetett az eszme, s akkor kérte az aradi gazdasági egylet, hogy — ha egyelőre lehetetlen is a vinczellérképezde felállítása — legalább a jövőre mentessék meg eme szőlőbirtok a fentemlitett czélnek akként, hogy az aradi gazdasági egylet kezelésébe bocsáttatnék át addig, míg a javuló pénzügyi helyzet a vinczellérképezde felállítását lehetővé teszi. Ezen kérelmet 1879-ben ismételte, de egyelőre sikertelenül, mert a pénzügyminiszterium semmi esetre sem volt hajlandó ezen szőlőbirtokot másként átengedni, csak ha az a földmivelési miniszterium kezelésébe megy át. — Ezért és mert a ménesi szőlőbirtok az eladandó államjavak közé volt fölvéve, ismételve felirt az aradi gazdasági egylet úgy a miniszterhez, mint az országgyűléshez, kérvén ezen birtoknak az eladás alól való kivonását. Végre 1880-ik év márczius

15-én egy tágabb körű értekezlet tartatott Aradon Miklós Gyula borászati kormánybiztos jelenlétében, mely értekezleten különösen hangsúlyozva lett a Ménesen felállítandó vinczellér-képezde szükségessége. Ezen előzményekkel a vinczellér-képezde a felállítás stádiumába lépett, mert 1880-ik év május havában értesítette a földmivelési miniszter az aradi gazdasági egyletet, hogy hajlandó ezt felállítani, mi okból a ménesi kincstári szőlőbirtoknak az eladás alól való kivonását ki is eszközölte a pénzügyminiszteriumnál, és felhívja ugy a gazdasági egyletet, mint Aradmegye közönségét, hogy a létesítendő intézetnél ösztöndijas helyek alapítását közvetítsék.

Ezen leiratból kifolyólag az aradi gazdasági-egylet az alábbi felhívást bocsátotta ki:

„Alólirt gazdasági-egylet már évek óta fáradozik azon, hogy az észszerű szőlőszet és borkezelés meghonosíthatása végett az arad-hegyaljai birtokosok képzett és viszonyainkban mindenben megfelelő vinczelléreket kaphassanak. E végből folyton sürgette, hogy a ménesi kincstári szőlő ne adassék el, hanem azon az állam mielőbb vinczellérképezdét állítson fel. A kormány tagjai ezt ünnepélyesen a törvényhozás termében meg is ígérték, de feltételül azt tűzték ki, hogy a képezde felállításánál az érdekelt vidék és annak közönsége is közreműködjék, mely célból az kívántatott tőle, hogy az állam által felszerelendő és fentartandó intézet számára a tanulókat és azok ellátási költségeit biztosítsa. Alólirt egylet tehát a mult év derekán megindította azon mozgalmat, melynek feladata a fennebbi eredmény elérése lett volna. — Azonban fájdalom, törekvését a kívánt siker mind- eddig nem követte, mert csupán öt tanuló van Aradmegye, a gazdasági-egylet és egy hegyközség által a vinczellérképző intézet számára biztosítva ugy, hogy 1880. évi november hó 28-án a földmivelési miniszter ur ő nagyméltósága szükségesnek látta a következő leiratot intézni a gazdasági egyletnek: „36229. szám. A gazdasági-egyesületnek Aradon. 11250. sz. a. folyó évi május hó 8-án a ménesi vinczellérképző intézet tárgyában kelt intézvényemben kifejtettem annak fontosságát, hogy az intézet az érdekeltek részvételével és hozzájárulásával létesíttessék, s e tekintetben az intézet-

nek tanulókkal ellátását jelöltem ki, mint olynemű hozzájárulást, mely legközelebb éppen az érdekelt közönségnek lehet feladata. — Valószínűleg az ott előadott indokok figyelembe vételével úgy az egyesület, mint a megyei közönség 300—300 frtot szántak évenként az intézeti tanulók tartási költségeire. Azonban, miután a közvetlenül érdekeltek, u. m. a nagyobb szőlőbirtokosok, a hegyközségek részéről mind- eddig ajánlat nem tétetett, újból felhivom az egyesület figyelmét arra, hogy az illetőknél az ügy érdekében teljes befolyását érvényesítse oly czélból, hogy a létesítendő épületbe felvehető mintegy 20—24 tanulóról és ezek ellátási költségeiről gondoskodva legyen. Ez intézkedést az intézet felállításának föltételéül jelezni magamat nemcsak az előadott indokokból, de tekintettel ama körülményre is, indítatva érzem, hogy Nagy-Enyeden, tehát az aradmegyei borvidéknél úgy terjedelem, mint jólétre nézve jóval csekélyebb vidéken, rövid idő alatt sikerült a szőlőtulajdonosok közreműködésével a szükséges tanuló-számot biztosítani úgy, hogy a vinczellér-képezde megnyitása közelebb meg fog történni.“

Ezen leiratot egész terjedelmében közöljük, mert abból világosan kitűnik, hogy a ménesi vinczellérképezde felállításának a vidék tevékeny áldozatkészsége elengedhetlen feltételét képezi, de kitűnik belőle egyszersmind az is, hogy mily megszégyenítő volna Arad vidékére, ha egy általa régen sürgetett, sőt a kormánytól a leghatározottabb hangon mintegy követelt és ünnepélyesen megígért intézkedés csak azon okból nem lenne megtehető, mert ezen vidék mindent az államtól vár és maga a legtermészetesb hozzájárulás megadására sem tud felmelegedni. Alulírt gazdasági egylet, ezen eset bekövetkezését minden tőle telhető eszközzel elhárítani igyekeztvén, újból azon kérelemmel fordul Aradvidékének egész közönségéhez, különösen pedig az érdekelt szőlőbirtokosság tagjaihoz és képviselőihez, valamint a gazdasági élet itteni főtényezőihez és a közélet vezérférfiaihoz, hogy a vezetősök alatt álló testületek, intézetek és képviselők áldozatkészségét még egyszer felhívni és azokat reábirni méltóztassanak, hogy a ménesi szőlőbirtokon felállí-

tandó mintaintézet és vinczellérképezde létesülhetése végett, annak egy-egy vagy erejükhöz képest több tanulója számára legalább 6 évre az egyenkint évi 150 frtban megállapított költségeket felajánlani ne terheltessenek.

Arad, 1880. évi december hó 30-án.

Az aradi gazdasági egylet:

Vásárhelyi Béla.

Dr. Gaál Jenő.

A felhívás, mint előre jósolható volt, igen szép eredményre jutott, a mennyiben:

Aradmegye alapított	2	150	frtos	helyet	6	évre,
Aradváros	2	150	"	"	6	"
Aradi gazdasági egylet alapított	2	150	"	"	6	"
Aradi keresk. és iparkamara alapított	1	150	"	"	6	"
Aradi és csanádi egyesült vasut-társulat alapított	1	150	"	"	6	"
Gr. Nádasdy Ferencz	1	150	"	"	6	"
Ménes hegyközsége	3	150	"	"	6	"
Györök	1	150	"	"	6	"

Tehát 13 ösztöndijas hely évi 1950 forint jövedelmet képviselve.

Kisebb összegekkel járultak még: Radna, Paulis, Világos és Borossebes hegyközségek.

Egy ily 150 frtos alapítványt nyert ifju ezen összegért kap: teljes élelmezést és mosást; a többi szükségleteket, mint: lakást, fűtést, világítást és tanítást a miniszterium díjtalanul adja.

Az intézetnek megalapítása ily módon biztosítva lévén, Vargha Imre annak igazgatójává neveztetett ki, melléje segédtanár adatott.

Ez intézkedés megtörténvén, kimondatott, hogy a képezde 1881. őszén megnyitandó, és a tanulók felvétele iránti pályázatok kiirandók. A pályázati föltételek ezek.

1. Legalább 16 évet meghaladó életkort igazoló kereszt-

levél; erős, egészséges és munkabíró testalkat és a védhimművel való beoltást igazoló orvosi bizonyítvány.

2. Legalább 4 elemi osztálynak jó sikerrel való végzését igazoló iskolai bizonyítvány, vagy a magyar nyelven való írás és olvasásban és a számtani négy alapterületben tökéletes jártasság.

3. Tartózkodási helyének előjárói által kiállított s jó erkölcsi viseletről szóló bizonyítvány.

4. Szüleinek vagy gyámjának beleegyezése és azon kötelező írásbeli nyilatkozata, hogy a tanuló az intézetet évközben, illetve a tanfolyam bevégezése előtt nem hagyandja el.

Fehér — és egyéb ruhával, valamint ágyneművel és írószerekkel tartozik magát minden tanuló — belépése előtt — kellőleg ellátni. Egy szőlőmetsző olló és egy kerti kés beszerzésének árát (4 frt.) az intézeti igazgatóságnál letéteményezni.

A korosabb, nagyobb előképzettségű, a katonai kötelezettségüknek eleget tett, vagy valamely kézi mesterségben, különösen kádárságban jártas folyamodók ugyanazon körülmények mellett előnnyel bírnak. A jelentkezők fölvételi vizsga alá bocsáttatnak.

Az intézet célja.

Kiválólag az okszerű szőlőmivelés és borkezelésben elméletileg és gyakorlatilag jártas egyéneket képezni, kik e mellett még a gyümölcsfa-tenyésztés és konyhakertészetben, valamint a méhészetben is kellő jártassággal bírnak.

A tanfolyam tartama.

A tanfolyam tartama 3 év. Az 1-ső és 2-ik évben a tanulók elméletileg és gyakorlatilag képeztetnek, a 3-ik évben a főszű a gyakorlatra van fektetve.

A műveltebb osztályokból vendég-hallgató bármikor léphet az intézetbe.

Lakás és élelmezés.

Az intézet saját kelyiségeiben 24 növendéknek adhat helyet; de jelentkezhetnek kintlakó hallgatók is.

Az intézetnél létező 14 ösztöndíjas helyre csak szegénysorsu ifjak tarthatnak igényt, kik ruházaton kívül mindennel elláttatnak. Ki saját költségén lép az intézetbe, havi 15 frt lefizetése mellett — ruházaton kívül — szintén teljes ellátást nyer.

Napirend.

A napirend télire és nyárra osztatik.

Téli napirend:

(október 1-től április 1-ig.)

Reggel 5 órakor felkelés.

5 órától 5¹/₂ óráig mosdás, öltözködés és az ágyak rendbehozása.

5 ¹ / ₂ órától	7 óráig	tanulás.
7	7 ¹ / ₂ "	reggelizés.
7 ¹ / ₂ "	10 "	elméleti előadás.
10 "	11 ¹ / ₂ "	tanulás.
11 ¹ / ₂ "	12 "	szünet.
12 "	1 "	ebéd és szünet.
1 "	6 "	gyakorlati foglalkozás.
6 "	7 "	szünet.
7 "	7 ¹ / ₂ "	estelizés.
7 ¹ / ₂ "	9 "	tanulás és munkanapló-készítés.
9 órakor		lefekvés.

Nyári napirend.

(április 31-től július 31-ig.)

4¹/₂ órakor felkelés.

4¹/₂ órától 5 óráig mosdás, öltözködés és az ágyak rendbehozása.

5 órától	7 óráig	tanulás.
7	7 ¹ / ₂ "	reggelizés.
7 ¹ / ₂ "	10 "	elméleti előadás.
10 "	11 ¹ / ₂ "	gyakorlati foglalkozás.
11 ¹ / ₂ "	12 "	szünet.
12 "	1 ¹ / ₂ "	ebéd és szünet.
1 ¹ / ₂ "	7 ¹ / ₂ "	gyakorlati foglalkozás.

- 7 $\frac{1}{2}$ órától 8 óráig szünet.
8 " 8 $\frac{1}{2}$ " estelizés.
8 $\frac{1}{2}$ " 9 $\frac{1}{2}$ " tanulás és munkanapló-készítés.
9 $\frac{1}{2}$ órakor lefekvés.

Tantárgyak.

1. Magyar nyelv és helyesírás. Ügyiratok.
2. Szám-tan. (Hármas szabály, kamat-vegyítés-társaság-szabály.)
3. Mértan, különös tekintettel a hordók, kádak és sajtók ürfogatára.
4. Természettan.
5. Vegytan.
6. Könyvvitel.
7. Szabadkézi rajzból: virágok és gyümölcsök.
Mértani rajzból: szőlő és gyümölcsös tervei.

Alaptantárgyak.

1. Növényismeret.
2. A növényélet feltételei.
3. Növénytaplálkozás.
4. Növények szaporodása.

Borászat és pinczekezelés.

1. Szüretelés.
2. Erjesztés.
3. Ászkolás.

Gyümölcs tenyésztés. — Konyha kertészet. — Méhészet.

Szaktantárgyak foglalatja:

1. Szőlőművelés,	Konyha-kertészet,
2. Borászat és pinczekezelés,	Méhészet,
3. Gyümölcs-tenyésztés,	Gyakorlati oktatás.

*

A felvételre jelentkező 13 ifju közül a felvételi vizsgán csak 10-en voltak alkalmasak a fölvételre, ezekkel az előadások

1881. évi november 14-én vették kezdetüket.

Az épület átalakítása végett az előadásokat korábban megkezdeni lehetetlen volt.

*

Egy miniszteri rendeletnél fogva a felügyelő bizottság következőkép lett megalakítva: Aradmegye képviselőjében Ormos Péter kir. tanácsos Aradmegye alispánja, a gazdasági egylet képviselőjében Vásárhelyi Béla alelnök, Aradváros képviselőjében Salacz Gyula kir. tanácsos polgármester, az alapítványtevő többi érdekeltek képviselőjében ifj. gróf Nádasdy Ferencz gazdatisztje Bali Kálmán kasznár neveztetett ki. A bizottság elnökségével Tabajdi Károly főispán bízott meg.

*

1884-ben az első tanfolyam befejeztetvén, vessünk egy tekintetet a képezde belső szervezetére. Az itt feltárult kép megérdemli az érdeklődést. Ezen célra pedig a legjobb alkalmat nyújtja az 1884-ik évi június 2-án az aradi gazdasági egylet által Gyorokon tartott közgyűlése; mert mielőbb a jelen voltak a tanácskozmányhoz fogtak volna, a vinczellérképezdének megszemplélése foganatba vétetett. Ezt a szemlét az „Alföld“ következőleg írja le:

„Amint a kocsik az országútról a ménesi községhez balra befordultak, egy magas dombon előttünk állt a vinczellérképezde szép egyemeletes épülete, melynek kapujánál az intézeti növendékek sorfalat képeztek. A benyomás, melyet a vinczellérképezde úgy fekvése, mint czélszerű berendezésénél fogva a látogatóra gyakorol, nagyon kellemes. Ki évekkel ezelőtt látta a helyet, midőn a kincstári szőlő még a pénzügyminiszterium kezelése alatt állott, alig ismerne rá. Nagymérvű és czélszerű átalakítások eszközöltettek azóta, hogy a vinczellérképezde itt felállított. Rend, csín és tisztaság mindenütt, a merre a szem néz. A szemlére megjelent egyleti tagok mindenekelőtt a szőlőt tekintették meg, hol a növendékek a most folyó szőlőmunkában, t. i. gyomlálás, vesszőválogatás és kötözésben való jártasságukat mutatták be, a hozzájuk intézett kérdésekre értelmesen

megmagyarázva, miért kell ezen munkát úgy végezniök, mint ahogy azt teljesítették. Különösen megnyerte az egyleti tagok tetszését az idén ültetett kísérleti szőlő, hol a hegyaljánkon tenyésztett szőlőfajokból négy-négy sor van ültetve, úgy, hogy minden négy-négy tőke más miveleti mód szerint fog kezeltetni és ezáltal a növényeknek alkalom nyújtani, saját szemléletük alapján maguknak meggyőződést szerezni, hogy egyes fajoknak mely miveleti mód felel meg leginkább. Érdekléltek a látogatók a trágyadombokat, melyekben a száraz szőlővenyigék állati trágyával rétegezve egy év alatt trágyává rothasztatnak. Majd az intézet belső helyiségeit szemlélte meg a társaság, melyhez itt Kozma Gyula miniszt. osztálytanácsos is csatlakozott. A növények nagy tágas hálótermei, az igazgató laboratóriuma, a két tanterem, a tanuló-szoba, az eszköz-kamara, a műhely, melyben a növények kádár- és asztalos-munkát is készítenek, mind a legjobb benyomást keltették. Az egyik tanteremben egy kis vizsgálat tartatott a növényekkel, melynek eredménye annyival kielégítőbbnek mondható, mert a növények egy részének nehézségekkel is kell küzdeniök, általában pedig csekély előképzettséggel bírtak, midőn az intézetbe felvétettek. Végül még a faiskolát tekintettük meg, mely minden ékes szónál jobban dicséri teremtőjének, az intézeti igazgatónak ügybuzgóságát és szakképzettségét.“

*

1884. évi július 31-én tartatott ez évi zárvizsgálat Miklós Gyula borászati kormánybiztos elnöklete alatt. A megyei hatóság részéről jelen volt br. Bánhidy Antal főszolgabíró, dr. Marschall Lajos titkár a gazdasági egyesület képviselőjében és nagy számu érdeklődő hallgatóság. A jó tanulók a miniszterium által adományozott jutalomkönyveket kaptak.

*

A földművelési miniszternek szándéka lévén 1885. tavaszán nagyobb mennyiségű szőlővesszőt kiosztás végett hazai szőlőfajtákkal beoajtani s hogy az erre szükséges alkalmassajtó munkásokkal rendelkezék, 1884. év őszén Méne-

sen gyakorlati ojtási tanfolyamot rendezett, melyen az arra jelentkezettek a miniszterium költségén napszámot nyervén, kellőleg oktattattak azon kikötéssel, hogy a kiképzendő egyének 1885. márczius 1-től május 10-ig az oltási időre — hatvan napra 110 frt fizetés mellett munkába fognak állani. A gyakorlati előadások — meglehetősen részvét mellett — a vinczellérképezdében tartattak.

*

A földmivelési miniszter elhatározván, hogy a vinczellérképezdét az 1885. évi országos kiállításon bemutatandja, az intézet igazgatója által készített ismertető dolgozaton és tabellákon kívül, a Ravasz Imre, helybeli kitűnő fényképész által felvett három nagy kép (44—48 cm.) is kiállítatni fog. A három nagy képen fel van véve a képezdei épület, a présház és a szőlőiskola.

*

A 6 évre szóló alapítványok 1887-ben letelvén, azoknak meghosszabbítása alábbiak által tétetett meg:

1. Aradváros, 2. Aradmegye, 3. Az aradi gazdasági egylet. 4. Az aradi kereskedelmi és iparkamara. 5. Aradi és csanádi egyesült vasutak. 6. Gyorok hegyközsége és 7. gróf Nádasdy Ferencz által.

*

Tanárok:

Igazgató: Vargha Imre 1881 óta.

Segédtanárok: Gábor József 1 évig. (1882²/₃-ban.)

Adamovits Lázár 1 évig. (1883³/₄-ben.)

Rácz Sándor 1 évig. (1884⁴/₅-ben.)

ismét Adamovits Lázár 1885-ik év őszétől
mostanig.

*

Az 1888⁸/₉. iskolai év végéig az intézetet 24 végzett növendék hagyta el. Valamennyi azonnal alkalmazást nyert, részint mint szőlő és pinczekezelő, részint pedig mint gyümölcsös-kezelő.

*

Az intézeti birtok.

(Vargha J. leírása szerint.)

Az intézeti birtok területe 17 kat. holdat képez. Midőn a jószágigazgatóság kezeléséből az intézeti kezelésbe ment át, általában az egész terület szőlővel volt beültetve, kivéve a kőfallal és hasitványokkal bekerített udvart. De mert az intézet feladata a szőlőmivelés- és borkezelésen, mint földolgozon kívül a növényeket gyümölcsfa-tenyésztésre is oktatni, az épületek előtt elterülő és síkot képező 1 cat. hold terjedelmű kerti szőlő, még az 1881-ik évi szüret után kiirtatott azon czélból, hogy faiskolává alakíttassék. Valamint a szőlőben létező igen számos hiány pótlására 35 ezer kadarka és bakator szőlővessző szedtetett a jövő tavaszi iskolázáshoz.

Az 1882-ik évben, az előző évben szedett szőlővesszők iskolába eldugványoztattak, és a szőlőterület felmértet; átalakításának tervezete és költségvetése elkészítettet, mely a nagyméltóságú miniszterium által helyben hagyva lett akként, hogy a teljes átalakítás 20 egymásutáni évben eszközöltessék, részint hogy a növények folyton lássák és szemlélet után is tanulhassák egy régi szőlőnek szakszerű átalakítását, részint pedig, hogy a szőlő jövedelme egyszerre nagyon ne csökkenjen, és az átalakítás nagyobb befektetést ne igényeljen.

Ezen tervezet szerint a terület beosztása következőleg állapított meg:

Kísérleti és haszon szőlő	63432	□-m.
Szőlő-iskola	2044	” ”
Fa-iskola	5861	” ”
Konyhakert	1257	” ”
Anyagyümölcsfákkal parkirozott rész épületekkel	12964	” ”
Fűzes	1428	” ”
Luczernás	1876	” ”
Gazd. udvar épületekkel	1698	” ”
Utak és vízvezetékek	11380	” ”
Összes területek	101940	□-m.

1883-ban kezdődött meg ténylegesen az intézeti szőlőtelep átalakítása és pedig a terület szőlőiskolának szánt része, valamint a trágyadomb, karó — és venyige-raktár helyeiről a szőlő kiirtatott, a szőlőiskolába ujabban mintegy 50 ezer vessző ültetett el, két egymás mellett fekvő s egyenkint 80 □ m. területtel bíró trágyagödör épített, melyekből a trágyalé egy közös tartányban gyűl össze, honnan egy amerikai láncszivattyu segítségével a trágya öntözésére felhasználható.

1884-ik év elején kezdetét vette az új beosztás szerint meghatározott utak kivágása, míg ugyanekkor a régi utak kiültetve lettek gyökeres szőlővesszőkkel, hogy a terület minden kihasználható része értékesítve legyen. Ugyanekkor megkezdődött rigolozása a kísérleti szőlőnek, melynek létesítése akként foganatosított, hogy minden fajból 4 sor, egy sorba 40 tőke, összesen 160 tőke lett ültetve, s ezek 10-féle miveleti mód szerint kezelve. Ez által nemcsak az egyes fajokat ismerik meg a tanulók, hanem szemmel foghatólag bebizonyítva látják, hogy melyik fajnak melyik miveleti mód felel meg legjobban. Az idővel nyert termés azután minden fajnál külön szüreteltetvén, külön is kezelteik, részint, hogy az egyes fajok bora megismertethető legyen a tanulókkal, részint, hogy ezekkel a bor házasításban gyakorolhassák magukat.

Szintén ez évben lett kiültetve a füzes 6 különböző faj fűzzel, melyek közül az urali és bibor fűz, valamint az aranyfűz azok, melyek a talaj viszonyoknak megfelelően legszebben tenyésznek. A másik 3 faj, u. m. japáni fűz, *Salix vitelina* Lamberti és a *Salix vitelina* á bas gris, eddigelé nem tapasztaltattak megfelelőknek. A 8000 tőből álló füzes már az ültetés évében 50 kéve, kosárfonásra kiválóan alkalmas vesszőt adott s ez a növendékek által télen át szállító kosaraknak lett feldolgozva.

Végül az 1884. év tavaszán lett a luczernásnak szánt terület is kiirtva, rigolozva és elvetve.

Az 1885-ik év telén nagyobb terület került rigolozás alá és pedig:

I. 4600 □-méter terület, hová István telkéről kapott

sima és gyökeres amerikai szőlővesszők lettek a tavasz foly-
tán kiültetve, és pedig:

1500 darab gyökeres	Riparia sauvage,
320 „ sima	Taylor,
100 „ „	Vitis Solonis,
230 „ „	Elvira,
75 „ „	Herbemont,
50 „ „	Cuningham,
25 „ „	Louisiana,
12 „ „	Clinton.

Ezek fogamzása, a rendkívüli száraz és kedvezőtlen ta-
vasz daczára is a ripáriánál kitünőnek, a többinél jónak
mondható.

II. 2720 □ méter terület a kísérleti szőlő számára ri-
goloztatott, úgy, hogy jelenleg az alább jegyzett fajok van-
nak kiültetve a kísérleti szőlőben.

1. Teroldego,	19. Fehér gyöngy szőlő,
2. Lagrein,	20. Ropogós gyöngy szőlő,
3. Negotini festő szőlő,	21. Madleine Angevine,
4. Zierfandl, piros,	22. Kék kadarka,
5. Veltelini, piros,	23. Carbenet,
6. Tramini, fűszeres,	24. Burgundi, kék,
7. Tramini, piros,	25. Burgundi, fehér,
8. Dinka, piros,	26. Oporto,
9. Dinka, kövi,	27. Merlot,
10. Semillon,	28. Purcsin,
11. Osztrák fehér,	29. Auvergneis gris,
12. Juh fark,	30. Bakar piros,
13. Sár fehér,	31. Peregri rózsás,
14. Hárs levelű,	32. Fehér Kadarka,
15. Furmint,	33. Olasz riesling,
16. Erdei,	34. Rajnai riesling,
17. Apró fehér,	35. Souvignon blanc,
18. Góher fehér,	36. Mustos fehér.

Ugyanez év telén épült mintegy 220 folyóméter kő
terrasz-fal és vízvezeték.

Az 1883-ik év végén készletben levő borok becsértéke
tett 18,912 frt 45 krt.

*

Az intézet faiskolája csekély nyugati lejtéssel biró hoszszas négyszögű terület, 11 táblára osztva. Ezek közül 10 tábla teljesen egyenlő 400 □ méter szabályos négyzet, a 11-ik tábla egy háromszög, mely gyökereztetőnek használatik. — A talaj gazdagsága nem engedi meg, hogy a magas dereku gazdasági fák 5 éven át neveltessenek a faiskolában, hanem azokat a harmadik vagy legfeljebb a negyedik év végén állandó helyeikre kell kiültetni. Ennélfogva a beosztás a következő:

- 4 táblában gazdasági alma és körte,
- 3 „ csontárok, törpe almák és körték,
- 1 „ magvetés,
- 1 „ átültetett magoncok,
- 1 „ őszi baraczk szaporítás.

*

1884-ben eladatott 7550 drb alma és körte-vadonc,
1885-ben „ 1500 „ „ „ „ „

A nagyméltóságú miniszterium utasítása folytán pedig 7400 alma- és körtevadonc több községi faiskolának ajándéku elküldetett.

*

1885-ben volt a faiskolában:

1500 alma	1., 2. és 3 éves
1600 körte	„ „ „ „ „
250 kajszin	„ „ „ „ „
400 szilva	„ „ „ „ „
250 cseresnye, meggy	„ „ „ „ „
180 őszi baraczk	„ „ „ „ „

összesen 4180 drb nemesített gyümölcsfa.

*

Az intézetnek felszerelése gazdagnak mondható, a mennyiben már 1884. végével a leltár szerint kimutatott:

Pincze- és sajtóházi	eszközökben	2688	frt	81	kr.
Szőlőmiveleti és kertészeti	"	526	"	25	"
Különféle munka	"	1200	"	10	"
Elméleti oktatás taneszközeiben . . .		859	"	14	"
A könyvtár tartalma		758	"	31	"
Összes érték:		6032	frt	61	kr.

*

A ménesi vinczellérképzde az 1885. budapesti országos kiállításon.

A ménesi m. kir. vinczellérképző intézet az 1885. budapesti országos kiállításon részt vett a következő tárgyakkal:

„Mezőgazdaság és mezőgazdasági szakoktatás“ című I. csoportban egy gyűjteményes kiállítással, melynek tárgyai:

a) Arad hegyalját ismertető tárgyak:

Aradhegyalját jellegző kőzetek,
Aradhegyalját jellegző talajnemek,
Aradhegyaljai borok közelebbi alkatrészeit (viz, szesz, sav, vonatanyag, hamu) százalékban feltüntető táblázatok u. m.

*

Ménesi vörös aszu bor,
Ménesi I., vörös aszu bor.
" II., " " "
" fehér "
" bakator,
Magyarádi fehér bor,
Magyarádi bakator bor.

Az intézet fényképei:

1. Faiskola,
2. Főépület,
3. Sajtóház.

*

Végül itt csak annyit akarok fölemlíteni, hogy eme kérdésemre: a phylloxera elleni védekezés körül az intézet

mily utat választott? az igazgatótól azt a felvilágosítást nyertem: hogy úgy a szárai, mint a zöld ojtások és a direkt termőkkel is megfelelő eredmény éretett el azon szűk kereten belül, melyben az intézet a nehéz pénzügyi viszonyok miatt — mozoghat.

Legtöbb sikerrel biztat a zöld ojtás, mert a nép ezt karolja fel leginkább.

*

Ezek után biz óhajtandó, hogy Aradváros és Arad megye nagylelkű közönsége ez intézetet továbbra is támogatásában részesítse.

Helyreigazítás.

1. Az I. kötet 179. lapján — az aradi tanítóknak Csáky Albin gróf, vallás- és közoktatásügyi miniszternél 1889. augusztus 20-án történt tisztelgéséről szó lévén — a szedő, tán a szemképráztató szám által vakitva, varázsolta az érintett lapra ama 40,000 meghódított tanítót; egyébiránt meglehet, hogy lelkesültségemben a hódítást én magam fokoztam. Akármint legyen, annyi bizonyos, hogy maguk a statisztikusok sincsenek tisztában a számra nézve. A szám a 22 és 25,000 közt divergál. Bár lenne ennyi is! Kulturharczunk ennél nagyobb hadseregére nem szorul.

2. Az I. kötet 187. lapján felsorolt iskolaszéki képviselőkhez tartozik még Preisinger József.

3. A II. kötet 17-ik lapján 23-ik sorban előforduló 1710 helyett olvasandó: 1810.

4. A II. kötet 217. lapján az utolsó sorban „nézetei“ helyett „nézeteitől.“

5. A II. kötet 247. lapján alulról 5-ik sorban „volt“ helyett „voltak.“
